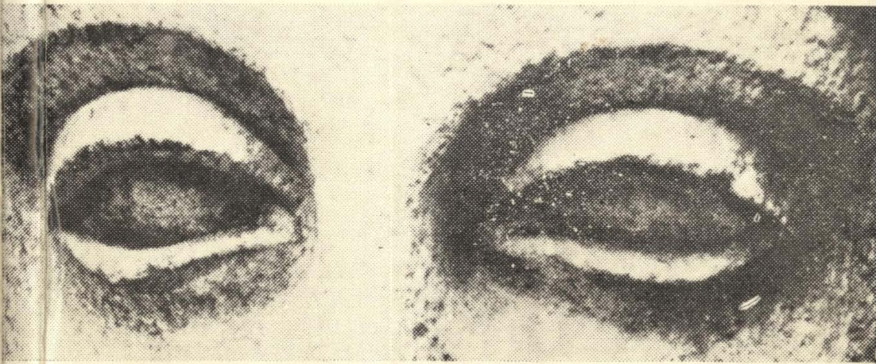

Secolul 20

HÖLDERLIN
POETUL SOLAR

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

https://biblioteca-digitala.ro

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Comitetul de redacţie:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, ŞTEFAN AUG. DOINAŞ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA

2

[110]
1970

SUMAR

HÖLDERLIN

200 DE ANI DE LA NAŞTERE

OMUL ÎN FAŢA CONTEMPORANILOR

Texte de Goethe, Schiller, Achim von Arnim, Bettina Brentano, W. Waiblinger, Rehfuss, Georg Herwegh • 4

POETUL ÎN FAŢA POSTERITĂŢII

Texte de W. Dilthey, Fr. Gundolf, Hugo von Hofmannsthal, Norbert von Hellingrath, Gustav Landauer, Stefan George, Hermann Hesse, Josef Weinheber, M. Heidegger (cu o prezentare de Grigore Popa) • 9

HÖLDERLIN, VERSURI

Hälfte des Lebens, poem, în 4 versiuni româneşti: Lucian Blaga, Al. Philippide, Ştefan Aug. Doinaş şi Petru Sfetca • 18

Grecia, Socrate şi Alcibiade; Conciziunea; Spiritul timpului; Patria, Biografie; Menirea poetului; Cîntecul destinului; Focul ceresc; Vîrstele vieţii; Timpul culesului, versuri, în româneşte de Ştefan Aug. Doinaş şi Virgil Nemoianu. *Fragment; Sînt coapte, muiate-n foc; Mnemosyne*, versuri, în româneşte de Petru Sfetca • 21

https://biblioteca-digitala.ro

WOLF AICHELBURG: Friedrich Hölderin • 32
EDGAR PAPU: HÖLDERLIN, poetul solar • 43
ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA: Eminescu şi Hölderlin • 48

MOARTEA LUI EMPEDOCLE

piesă în versuri, actul I, în româneşte de Ştefan Aug. Doinaş şi Virgil Nemoianu • 51
N. CARANDINO: Întîlnirea lui Hölderlin cu Sofocle • 82
GASTON BACHELARD: *Psihanaliza focului*, • 89
IOANA CREŢULESCU: «Complexul lui Empedocle» la Hölderlin • 93

HYPERION

fragmente, în româneşte de Dan Constantinescu • 99

ÎNCHINARE LUI ORFEU

poeme de Stefan George, Rainer Maria Rilke, Josef Weinheber, Johannes R. Becher, René Char, Jean Tardieu, Pierre Emmanuel, Stephen Spender, David Gascoyne, Erik Lindegren, Sandor Veöres • 109

AL. PHILIPPIDE
LA 70 DE ANI

SUFLET ŞI CULTURĂ POETICĂ

Texte omagiale de Vladimir Streinu, Dan Hăulică şi Nicolae Balotă • 121

HUGO FRIEDRICH ŞI STRUCTURA LIRICII MODERNE

Comentarii de: Dieter Fuhrmann, Toma Pavel, Ştefan Aug. Doinaş, Leonid Dimov • 126

PREMIUL GONCOURT 1969

ECATERINA CLEYNEN: De vorbă cu Félicien Marceau • 140

CREEZY

roman, de FÉLICIEN MARCEAU în româneşte de Al. Baciu • 144

CARNET ITALIAN

CARLO CASSOLA: Trăiască Brunero, nuvelă; VITTORIO SERENI: poeme, în româneşte, cu o prezentare de Dragoş Vrânceanu • 164
I. IGIROŞIANU: «limba, un stil de trăire»: Pierre François Caillé, Alain Guillermou şi Henri Joly, — despre traduceri şi destinul lor

JURNAL Secolul20 JURNAL

VIRGIL CÂNDEA: Un omagiu artei de la Nicula • 190

https://biblioteca-digitala.ro

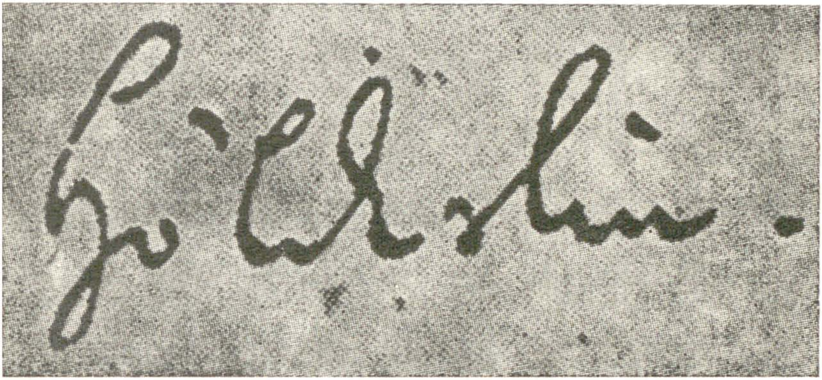

două sute de ani
de la nașterea lui
HÖLDERLIN

https://biblioteca-digitala.ro

HÖLDERLIN la 29 de ani

https://biblioteca-digitala.ro

omul în fața contemporanilor

Ieri a fost la mine și Hölderlin; face impresia unui om chinuit și bolnăvicios, dar este într-adevăr foarte amabil și deschis, înțelept, dar și temător. A discutat despre multe probleme, într-un chip care trădează spiritul școlii dumneavoastră; unele idei de bază și le-a însușit perfect, ceea ce lasă să se întrevadă posibilitatea însușirii și a altora. L-am sfătuit în mod special să scrie poezii scurte pornind totdeauna și în fiecare poezie de la lucruri concret-umane. Pare să aibă unele vagi înclinații spre Evul mediu pe care eu însă nu le pot accepta.

Din darea de seamă a lui GOETHE asupra vizitei lui Hölderlin, la 23 august 1797.

Am descoperit un tînăr care și-a terminat tocmai acum studiile teologice și care a dat dovadă, în tot ceea ce l-am întrebat, de o bună cunoaștere a limbilor străine și a îndatoririlor pentru a putea deveni majordom. Înțelege și vorbește chiar franțuzeasca și (nu știu dacă lucrul acesta îi va fi de folos sau în defavoarea lui) nu e lipsit nici de talent poetic; de altfel vă puteți convinge din bucățile publicate în șvăbescul « Musen-Almanach ». Se numește Hölderlin și este magistru[1] în filozofie. L-am cunoscut personal și cred că vă va încînta aspectul său exterior. Este foarte manierat și amabil. Se bucură de moralitate, deși nu mi se pare încă deajuns de sobru și nu pot pune prea mult temei pe cunoștințele sale și pe felul de a se comporta. Poate că-i fac o nedreptate dacă spun toate acestea după o convorbire de o jumătate de ceas cu el și în timpul unei prelegeri; prefer însă să-l judec la început mai aspru, pentru cazul că ar decepționa, dar pentru a-i fi de folos cînd ar întrece așteptările.

SCHILLER (către Charlotte von Kalb, la 1 octombrie, 1793).

[1] Prima treaptă în ierarhia universitară.

https://biblioteca-digitala.ro

Nici Lavater, nici Klopstock şi nici vreun alt contemporan al lui Hölderlin nu poate fi considerat scînteia din care a ţîşnit flacăra lui; este o lumină venind din mari depărtări aceea care îl luminează, şi această lumină o întrevedem în unele enunţări despre trecutul sacru care abia mai tîrziu şi într-un mod cu totul surprinzător i s-a revelat, aşa încît a fost de-ajuns să creadă în el pentru a putea scrie versuri.

1828

ACHIM VON ARNIM

Vai, un om asemenea lui Hölderlin, dedicat cu pasiune labirintului căutării, ar trebui să găsim undeva, dacă voim să urmărim sacrul cu acel candid eroism care l-a caracterizat. Pentru mine cuvintele lui sînt asemenea unor oracole, pe care el, sacerdot al divinităţii, le-a rostit în stare de nebunie, fiindcă viaţa lumească a reprezentat pentru el o nebunie, de vreme ce nu a putut-o înţelege. Oare cum este alcătuită fiinţa spirituală a acelora ce nu se consideră nebuni? Nu este oare tot o nebunie la care însă divinitatea nu contribuie cu nimic?

1840

BETTINA BRENTANO

...Fusese găzduit în casa unui tîmplar, unde trăieşte de peste douăzeci de ani într-o cămăruţă, fără alt avut decît un pat şi cîteva cărţi. Cînd intri în casă nici nu bănuieşti că vei da acolo peste un poet care, întovărăşit de Platon se plimbă pe malul rîului Llyssus; casa în sine nu e respingătoare şi aparţine unui tîmplar înstărit, un om care, pentru meseria lui, dispune de o neobişnuită cultură şi discută chiar despre Kant, Fichte, Schelling, Novalis, Tieck şi alţii. Cînd întrebi de camera domnului bibliotecar — cum îi place să i se spună — eşti îndrumat spre o uşă mică. Auzi dinăuntru zvon de discuţii, de parcă cine ştie ce societate s-ar fi adunat acolo. Amabilul tîmplar îţi destăinuie însă că poetul vorbeşte de unul singur, ziua şi noaptea. Tresari, eziţi să mai baţi, te simţi neliniştit. Dar pînă la urmă tot o faci; un glas puternic răspunde: « Intră! ». Deschizi uşa şi în faţa privirilor se înfăţişează o făptură firavă care se înclină adînc, nu mai conteneşte cu complimentele, denotînd maniere pe care le-ar dori cît mai pline de graţie, dacă nu ar fi atît de exagerate. Îi admiri chipul, fruntea înaltă grea de gînduri, ochii cu priviri prietenoase, fireşte stinse, dar nu lipsite de suflet; vezi pustiitoarele urme ale maladiei spirituale în obraji, pe trăsăturile gurii, ale nasului, deasupra ochilor descoperi o cută adîncă, dureroasă şi urmăreşti, întristat, rictusul convulsiv care uneori îi străbate chipul, face să-i tremure umerii şi mai ales să i se contracte braţele şi degetele. Cuvintele de salut pe care i le adresezi sînt primite cu cele mai respectuoase plecăciuni, cu o avalanşă de cuvinte din care doar unele au un sens, ceea ce îl pune în încurcătură pe străin. Resemnat, Hölderlin îşi dă seama de ceea ce a fost şi de felul cum arată acum, simte

https://biblioteca-digitala.ro

nevoia să spună oaspetelui cîteva cuvinte prietenești, să-l întrebe ceva. O și face; dar nu înțelegi decît cîteva cuvinte cărora din păcate însă nu le poți răspunde. De altfel, nici Hölderlin nu așteaptă vreun răspuns; dimpotrivă, se fîstîcește cînd străinul se străduiește să-i urmărească șirul gîndurilor. Dar despre astea vom vorbi cînd vom ajunge la propriile noastre discuții cu el; deocamdată cîteva amănunte fugare încă. Străinul se pomenește apelat cu expresii ca « Majestatea Voastră », « Preasfinția Voastră », « Stimate domnule Părinte ». De fiecare dată Hölderlin este foarte neliniștit; de aceea nu-i plac de fel vizitele, care-l tulbură mult. Eu însumi am procedat împotriva voinței mele cînd cineva m-a rugat să-l duc la Hölderlin. Dar cu atît mai mare era plăcerea să mă duc singur la el. Apariția unui străin reprezenta o emoție prea puternică, prea tulburătoare pentru acest solitar, care s-a izolat complet de societatea oamenilor, și niciodată străinii nu știu cum să se poarte cu el. Hölderlin începe cu temeneli, cu mulțumiri pentru vizita pe care i-ai făcut-o, apoi continuă cu plecăciunile, și în asemenea cazuri cel mai bun lucru pe care-l poți face este să nu zăbovești prea mult în preajma lui.

●

Cînd am părăsit Germania, Hölderlin era peste măsură de slab, mai epuizat ca oricînd, dar mai liniștit. Cu șase ani în urmă avea priviri de foc și pline de voință, un chip strălucitor, inundat de viață și căldură. Încetul cu încetul însă a devenit palid și abătut. E mult de cînd nu am mai auzit ceva despre el. Are acum 57 de ani, dar din aceștia, doar treizeci pot fi socotiți drept rodnici. Nu-i poți dori altceva decît ca sufletul său să se despartă cît mai repede de trupul acela care-i zăgăzuiește minunatele-i forțe spirituale, elanurile; fiindcă sufletul său, atît de admirabil, dar și vulnerabil plănădit, a fost sfîșiat de loviturile soartei ! Fie ca acea unică și ultimă clipă să-l înnobileze pe prietenul nostru, izolat cu totul de societatea omenească, iar călătoria pe care o va întreprinde pe un alt tărîm să-i deslege trista enigmă a tuturor celor ce au existat cîndva și să-i trezească speranța în cele ce vor urma !

WILHELM WAIBLINGER (1804—1830),
poet, prieten al lui Hölderlin.

« Acea neuitată expresie a superiorității în întreaga lui ființă ».

În mod ciudat, nu am reținut nici o altă figură de la acel spectacol muzical, în afara aceleia a nefericitului Hölderlin. El cînta vioara întîi, iar locul meu, în calitate de prim sopran, era lîngă el. Fizionomia lui proporționată, expresia blîndă a chipului său, statura lui impozantă, îmbrăcămintea meticulos de curată și acea expresie de neuitat a superiorității în întreaga lui ființă mi-au rămas prezente și azi în minte . . . Îl văd, în amintirile mele, cu vioara în mînă și făcîndu-mi semn cu capul cînd trebuia să-mi încetez partitura.

Din expunerea lui REHFUSS, ulterior epitrop al Universității din Bonn, asupra epocii Fundației de la Tübingen.

https://biblioteca-digitala.ro

Hölderlin ! Despre el voiam să scriu şi doar gîndindu-mă la el, inima mea începe să zvîcnească ! . . .

Hölderlin, este adevăratul poet al tinereţii, care a şters de pe fruntea Germaniei o mare vină, fiindcă a pierit o dată cu Germania. Prin sfînta noapte a nebuniei pe care a invocat-o, el, care fusese chemat să păşească în fruntea noastră, să intoneze cîntecul de luptă, a fost scutit de mizerabila situaţie în care ne aflăm acum, înainte ca dezonoarea să fie deplină. Vai, în zadar a dorit să cadă pe colina jertfei, să-şi verse pentru patrie sîngele inimii ! Dezarmat, el suferă şi rătăceşte pe ţărmurile fluviului patriei pe care de atîtea ori a preamărit-o !

1839

GEORG HERWEGH

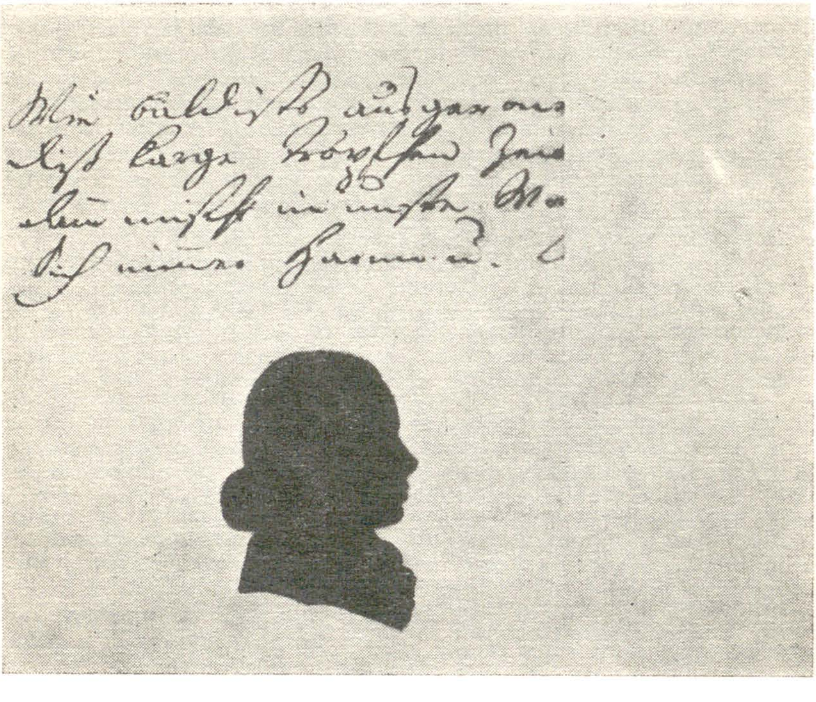

https://biblioteca-digitala.ro

poetul în fața posterității

Era mai presus de fericirea banală oferită de simțuri și de ambiția deșartă. Nu-și dorea decît o soartă simplă, cu care să poată conviețui satisfăcut în vederea realizării sale artistice. Nu voia altceva decît să-și mențină sufletul pur. Dintr-o astfel de puritate a țîșnit vizionarismul său. În clipele supreme ale literaturii noastre, cînd poezia ajunsese la culmi prin idealismul personalității și libertatea tinereții, cînd Revoluția franceză deschisese perspectivele unei societăți mai bune, Hölderlin împreună cu prietenii săi a ieșit în întîmpinarea acestor zori ai lumii noi. Toți visau o umanitate nouă, superioară, ai cărei purtători de cuvînt au și devenit. Printre confrații săi, Hölderlin a reprezentat întruchiparea cultivării personalității umane pure, armonioase.

1905

WILHELM DILTHEY

Prin faptul că în ciuda solitudinii și a relegării din patria sa interioară, cu dumnezeiasca și maiestuoasa lui înflăcărare în mijlocul unei lumi încremenite și pustii, plină de mizeriile existenței de pedagog particular, a rămas totuși pînă la sfîrșit, fără să recurgă la concesii sau meschinării, atașat idealului său elenistic, el, Hölderlin se integrează în rîndul oamenilor eroici. Prin glasul și atitudinea sa, el a apărat dreptul de a judeca al poporului său și dreptul de a preamări Elada — un drept care nu poate fi conferit oricărui tip searbăd și fantast și cu atît mai puțin unui pedagog oarecare. Ceea ce a cîntat el — omul perfect și eroic — reprezintă latura sa neromantică. De aceea și soarta care l-a prăvălit în beznă este tragică, dar nu și tristă sau lipsită de sens . . . Contrastul dintre viața interioară și cea exterioară, adică dintre vizionarismul său și existența de pedagog, dintre atemporalitatea sa și epocă a constituit o necesitate și o consolare. Printre greci, poate că nu ar fi trebuit să cînte; printre germani însă, a vrut să fie un paznic al focului sacru.

1911

FRIEDRICH GUNDOLF

◀ HÖLDERLIN la optsprezece ani

https://biblioteca-digitala.ro

Prin elanul său, unul a trecut dincolo de Schiller; Goethe credea că merge prea departe, că se avîntă în gol, dar nu a fost așa. Era doar un dincolo, *un nou ocean, nestrăbătut: propriul său suflet. Vorbesc despre Hölderlin și despre al său* « Hyperion», *cartea solitarului, a sufletului care s-a luptat cu soarta. Este delicatețea în întregimea ei și noblețea inimii, dar totodată o forță uriașă a sufletului german, care dă frîu liber aripilor de vultur . . .*

1914

HUGO VON HOFMANNSTHAL

Viața sa a stat în slujba unei singure cauze: prin dăruirea interioară, pasională, așa cum a fost făurită de-a lungul epocii romanice și baroce, el este mai elocvent decît Pindar sau Sapho, mai uman și mai inspirat decît un profet, un platonician sau un gnostic, este un vestitor, un purtător de cuvînt, o cupă a zeilor. El a îndeplinit, o funcție pe care zeii i-au încredințat-o, o misiune, și asta înseamnă totul, este totul: *funcție, misiune, vestire.*

1915

NORBERT VON HELLINGRATH

Dacă într-adevăr există ceva idilic în Hölderlin, atunci tocmai acest idilism este semnul eroismului său, un eroism nou, amintind de sfintele, gravele figuri ale antichității, un eroism pornit nu spre harță, izbucnind sălbatic și superficial, ci unul constant pașnic. Dacă avem nevoie de eroi care să nu distrugă, ci să construiască, să nu stîrnească furtuni, ci să rînduiască și să binecuvînteze, dacă avem nevoie de eroi ai dragostei, atunci Hölderlin rămîne spiritul conducător al viitorului nostru, al prezentului nostru.

1916

GUSTAV LANDAUER

O minune palpabilă ni se pare, atunci cînd cineva neluat în seamă în timpul vieții sau considerat drept un delicat visător la timpurile revolute, apare deodată într-o lumină de mare vizionar al poporului său. Stătea în sipete, pecetluită, cartea sibilinică, fiindcă nimeni nu știa să citească în ea, și acum, ajunsă la cunoștința publică, deschide privirilor uluite o lume necunoscută a tainelor și a vestirilor. Dacă aceasta înseamnă o primejdie, rămîne totuși consolarea că de acum încolo de neconceput este doar irealizabilul și că la apropierea clipei fatale tăcerea pioasă trebuie totuși sfîșiată . . .

Primele rînduri din manuscrisul poeziei « Iarna » 1842 ▶

https://biblioteca-digitala.ro

Prin elan și concentrare, el este cel care a întinerit limba și o dată cu ea a întinerit și sufletul. Prin previziunile sale univoce, inanalizabile, el rămîne piatra unghiulară a viitorului german și vestitorul unui nou Dumnezeu.

1919

STEFAN GEORGE

Nu numai suflul extatic al înflăcăratelor sale Imnuri *a fost acela care în epoca revoluțiilor a dobîndit într-un fel oarecare caracterul de manifest, ci însăși persoana poetului, suflul unei adevărate spiritualități și a unei nobile depășiri a umanului, care a acționat puternic într-o epocă de profundă corupție și de supralicitare, fără speranțe, a nevoilor materiale. . . Fiindcă Hölderlin nu este numai un poet, opera și ființa sa nu sînt identice cu opera sa scrisă; el este mai mult: este reprezentantul tipului eroic.*

1928

HERMANN HESSE

Prin Hölderlin noi cinstim și preamărim marele geniu al limbii poporului nostru. Cum oare l-am putea comemora și onora altfel decît prin cultivarea limbii, expresia forței sale de ființă vie?

1940

JOSEF WEINHEBER

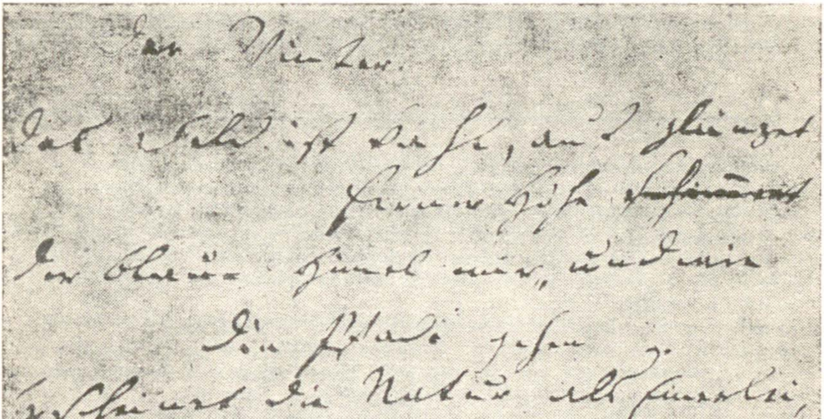

https://biblioteca-digitala.ro

HEIDEGGER

despre

HÖLDERLIN

Într-o scrisoare din ianuarie 1799, adresată mamei sale, Hölderlin numeşte ocupaţia de a poematiza drept « cea mai inocentă ocupaţie dintre toate ». Cum, anume, este ea « cea mai nevinovată »? Ea se manifestă sub forma discretă a jocului. Fără piedică, ea inventează lumea ei de imagini şi rămîne absorbită în cadrul a ceea ce a plăsmuit. Acest joc scapă seriozităţii deciziei, care angajează totdeauna într-un fel sau altul. Poematizarea, prin urmare, este perfect inofensivă. Este în acelaşi timp ineficace, căci aceasta rămîne o simplă vorbire şi discurs. Aceasta n-are nimic comun cu acţiunea care muşcă nemijlocit din real şi-l transformă. Poezia este ca un vis, nu este o realitate; este un joc de cuvinte, nu are deloc seriozitatea acţiunii. Poezia este inofensivă şi ineficace. Cine, mai bine decît limbajul pur, ar putea pretinde să fie mai fără pericol? Fără îndoială, privind poezia ca pe « cea mai nevinovată dintre toate ocupaţiile », n-am sesizat încă esenţa ei. În acest fel, am indicat cel puţin unde trebuie s-o căutăm. Poezia îşi creează operele în cadrul limbajului şi le creează cu « materialul » limbajului. Ce spune Hölderlin despre limbaj? Să ascultăm un al doilea cuvînt al poetului.

....

În ce sens, acuma, acest bun (limbajul), cel mai primejdios dintre toate, este un « bun » pentru om? Limbajul este proprietatea sa. El (omul) dispune de el în scopul de a-şi comunica experienţele, hotărîrile, tonalităţile sale afective. Limbajul serveşte la înţelegere. Ca instrument apt pentru această funcţie, el este un « bun ». Numai că, esenţa limbajului nu se epuizează întreagă în faptul de a fi un mijloc de comprehensiune. Definîndu-l în acest fel, nu atingem esenţa care-i este propria,

---

Îndelungatele şi mereu reluatele meditaţii heideggeriene asupra universului poematic şi poetic al lui Hölderlin instaurează, în ultimă instanţă, *statutul ontologic* al poetului. De ce statut, şi de ce ontologic? Statut, pentru că statorniceşte funcţia demiurgică a poetului în cosmos şi în ierarhia valorilor spirituale; ontologic, pentru că învestitura, mesajul făuritorului de poeme, este de a revela — pur şi autentic, ca în prima zi după lumină, — noima realităţii existenţiale, sub multiplele şi indefinit de variatele ei feţe.

Sondînd rostul central al existenţei, poetul se situează iniţial — ca dintr-o poruncă a firii — în inima lucrurilor, în lumea esenţelor, în ţinutul numelor purtătoare şi modelatoare de vieţi, în cuprinsul arhetipurilor şi al fenomenelor originare. Ca fenomenolog veritabil şi demn urmaş, în acest sens, al lui Edmund Husserl, Martin Heidegger a intuit esenţialitatea actului poetic, citind şi recitind poemele lui Hölderlin. Fecunda lui zăbavă asupra textelor hölderliniene, migala de benedictin cu care tălmăceşte, metoda pe care o foloseşte, dar mai presus de orice comuniunea şi amiciţia stelară cu poetul, fac din fiecare studiu al lui Heidegger un

https://biblioteca-digitala.ro

nu facem decît a invoca o consecință a acestei esențe. Limbajul nu este numai un instrument pe care-l posedă omul alături de multe altele; limbajul este ceea ce, în general și înainte de orice, garantează posibilitatea (omului) de a se găsi în mijlocul uverturii existentului. Numai acolo unde există limbaj, există o lume, adică acest cerc continuu schimbător de decizie și antrepriză, de acțiune și de responsabilitate, dar și de arbitrar și de tumult, de decădere și de rătăcire. Și numai acolo unde este o lume, este o Istorie. Limbajul este un bun într-un sens mai originar. Că el este bunul care garantează această lume și această Istorie, aceasta vrea să spună că el stă chezășie că omul poate fi historial. Limbajul nu este un instrument disponibil; dimpotrivă, el este această împlinire, acest eveniment, acest privilegiu, care dispune el însuși de suprema posibilitate de a fi a omului.

....

Existența omului își are fundamentul în limbaj; dar acesta nu capătă o realitate historială autentică decît în dialog. Cu toate acestea, dialogul nu este numai o formă de împlinire a limbajului, ci numai și numai ca dialog limbajul este (devine) esențial... Un dialog, noi sîntem din timpul în care «există timpul». De cînd timpul există și preexistă, de atunci noi sîntem în Istorie. A fi — un — dialog și a fi — în Istorie, aceste două lucruri sînt de vechime egală, ele formează un tot solidar, ele sînt unul și același lucru... De cînd sîntem un dialog—omul a experimentat mult și a dat nume a numeroși zei. De cînd limbajul se historializează, în mod autentic, ca dialog, Zeii trec la cuvînt și apare o lume. Dar prezența zeilor și apariția lumii nu sînt urmarea ivirii limbajului, ci îi sînt contemporane. Și aceasta în așa măsură, încît tocmai în numirea zeilor și în faptul că lumea devine cuvînt, constă dialogul autentic, dialog ce noi înșine sîntem.

....

Poezia este întemeiere, ctitorie, prin cuvînt și în cuvînt. Și ce este întemeiat? Ceea ce rămîne. Dar ceea ce rămîne poate fi întemeiat, fondat? Nu este oare ceea ce subsistă dintotdeauna?... Că aceasta rămîne, iată ceea ce le este «încredințat drept grijă și slujbă celor ce lucrează ca poeți». Poetul dă nume zeilor și numește toate lucrurile în ceea ce sînt... Poezia este întemeierea existenței prin cuvînt... Spusa poetului este o întemeiere nu numai în sensul unei libere donații, ci în egală măsură în sensul că ea întemeiază și asigură pe baza sa existența omului.

---

pas înainte decisiv în procesul de identificare a esenței poeziei. Pentru a circumscrie această esență, pentru a-i lămuri prenanța ontologică, Heidegger pornește chiar de la textele poetului, punînd în paranteză — este doar fenomenolog — tot ceea ce ar tulbura sau umbri strălucirea de cristal a esenței. Pentru a caracteriza reproducem, după Henry Corbin, cele cinci leitmotive ale meditației «*Hölderlin și esența poeziei*», care, de altfel, ni se pare cea mai edificatoare în probema ce ne interesează.

Formulate cu cuvintele poetului, iată cum sună textele:

I. A poematiza, «această îndeletnicire cea mai inocentă dintre toate».

II. «Pentru aceasta, cel mai primejdios dintre toate bunurile, limbajul, a fost dat omului...: pentru ca să mărturisească ceea ce este»

**III. «*Omul a experimentat mult.*
*Celor din cer le-a dat nume,***

https://biblioteca-digitala.ro

. . . .

Desigur, orice întemeiere rămîne un dar liber, și Hölderlin a auzit spunîndu-i-se: «Să fie liberi, poeții, ca rîndunelele». Dar această libertate nu este un arbitrar deslănțuit, nici o dorință capricioasă; ea este o necesitate de ordin superior.

Poezia, ca întemeiere a existenței, este dublu legată. Privind această lege, care îi este cu totul intimă, noi vom sesiza, în sfîrșit, total esența ei.

Poematizarea este *numirea originară a zeilor. Dar cuvîntul* poïetic *nu posedă forța sa nominativă decît dacă zeii înșiși ne împing să vorbim. «Și semnele sînt, din epoci îndepărtate, limbajul zeilor». Spusa poetului constă (pentru Hölderlin) în a surprinde aceste semne, pentru a face apoi semn poporului său.*

Întemeierea existenței este legată de semnele zeilor. Și în același timp, cuvîntul poetic nu este decît interpretarea «vocii poporului» (Stimme des Volkes). . .

Esența poeziei, pe care o fondează Hölderlin, este historială în grad suprem, pentru că anticipează un timp historial; dar întrucît este esență historială, ea este singura esență esențială.

Fragment din **Hölderlin și esența poeziei**

Prima strofă (din poemul Precum în zi de sărbătoare*) ne transportă în timpul pe care-l petrece un țăran afară, pe cîmp, în dimineața unei zile de sărbătoare. Lucrul este un repaos. Dumnezeu este mai aproape atunci de om. Țăranul vrea să vadă starea rodului după furtuna, care, țîșnind din noaptea caldă, a pus în primejdie recolta. Tunetul, depărtîndu-se, amintește încă teroarea trecută. Cu toate acestea, nici o inundație nu amenință cîmpul. Solul proaspăt dă în verde. Butucul de viță de vie se bucură de binefacerea unei băuturi divine. Pădurea este de față în lumina tăcută a soarelui. Țăranul, care cunoaște amenințarea constantă a vremii asupra bunurilor sale, găsește, cu toate acestea, tihna de a se bucura. Încrezător, el așteaptă darurile viitoare ale cîmpului și ale viei. Ocrotiți, rod și om, sînt în favoarea celui care chivernisește cer și pămînt și acordă ceea ce rămîne.*

Iată ceea ce evocă prima strofă (e vorba de poemul Precum în zi de sărbătoare*), și cum ar voi să descrie un tablou. Este adevărat, ultimul ei vers se termină prin două*

De cînd noi sîntem un dialog
Și ne putem auzi unii pe alții».
IV. ***«Dar ceea ce rămîne, poeții întemeiază».***
V. ***«Bogat în merite, poetic totuși,***
Să locuiască omul acest pămînt».

Analiza temeinică a acestor motive, cu toate implicațiile lor de ordin liric, metafizic, epistomologic și istoric, l-a determinat pe Heidegger să afirme că «nu Homer sau Virgiliu, Sofocle sau Shakespeare, Dante sau Goethe reprezintă esența poeziei, ci Hölderlin, care este «într-un sens privilegiat, ***poetul poetului*****, iar** ***poezia lui este poematizarea poeziei*****».**

Firește, punctul de vedere al lui Hölderlin poate fi contestat sau corectat, dar rămîne nu mai puțin o nouă fereastră — de amploare și rezonanță metafizică — deschisă asupra actului poetic.

GRIGORE POPA

https://biblioteca-digitala.ro

puncte. Prima strofă se deschide celei de-a doua. Lui precum *dintr-a întîia îi corespunde* astfel *de la începutul celei de-a doua. Acest* precum . . . astfel *indică o comparaţie care asamblează, ca într-o acoladă, strofa iniţială celei de-a doua, ba chiar tuturor celorlalte.*

Asemeni unui ţăran care calcă fericit de a-şi vedea lumea lui ocrotită şi întîrzie pe cîmp, astfel stau ei în rînduiala vremii bune ei, *poeţii. Cine le dă harul de a presimţi astfel ceea ce este favorabil? Harul de a fi dintre acei*

> . . . un maestru singur nu, ci minunat
> Omniprezentă, i-a crescut în delicate-mbrăţişări,
> Puternică, în frumuseţe asemeni zeilor, Natura.

Mişcarea interioară a acestor versuri se îndreaptă asupra cuvîntului Natură *pentru a-şi termina acolo vibraţia. Ceea ce Hölderlin numeşte încă aci* Natură *dă tonul său întregului poem, pînă la ultimul său cuvînt. Natura* educă *poeţii. Măestria şi învăţămîntul n-au putere decît de a inculca. Din propriul lor fond, nu deţin nici o putere. Pentru această altă educaţie, altceva este necesar decît zelul omenesc, încordat spre activitate omenească. Natura, ea,* educă, întreagă prezenţă în chip minunat. *Ea este prezentă în tot ceea ce este real. Natura îşi desfăşoară prezenţa în opera umană şi în istoria popoarelor, în constelaţii şi în zei, dar şi în pietre, în plante, în animale, de asemenea, în fluvii şi în furtuni.* Minunată este *atotprezenţa Naturii. Ea nu se lasă niciodată întîlnită undeva în interiorul unui real ca un real izolat. Mai mult, niciodată omniprezentul nu este rezultatul juxtapunerii unor realităţi izolate. Totalitatea realului, ea însăşi, nu este în cel mai bun caz decît o consecinţă a omniprezentului. Aceasta se sustrage, scapă, oricărei explicaţii pornind din real. Ceva real nu poate servi nicicum ca indice pentru omniprezent. Prezent, el împiedică în mod imperceptibil orice intrusiune particulară pînă la el. Cînd gestul uman încearcă această antrepriză, sau cînd s-a comis o operaţie divină în acest scop, ele nu ajung decît să distrugă simplicitatea a ceea ce este minunat. Aceasta se sustrage oricărei producţii şi străbate, cu toate acestea, totul cu prezenţa sa. Deoarece natura educă* în delicate îmbrăţişări *Omniprezentul ignoră unilateralitatea şi greutatea a ceea ce nu este real — ceea ce se mărgineşte cînd a înlănţui omul, cînd a-l respinge şi cînd a-l abandona, predîndu-l de fiecare dată distorsiunilor a ceea ce este primejdios.* Delicatele îmbrăţişări *ale naturii nu fac nici pe atît aluzie la neputinţa slăbiciunii.* Prezentă întreagă, *Natura se numeşte* cea puternică. *Dar de unde deţine ea puterea, dacă ea este, în tot ceea ce este, prezentă înainte de orice? Natura nu-şi moşteneşte puterea ca pe un adaos venit de aiurea. Ea este ea însăşi putere, care dă putere. Esenţa puterii se determină pornind de la omniprezenţa Naturii, pe care Hölderlin o numeşte* puternica, divin de frumoasa. *Natura este puternică, pentru că e divină şi frumoasă. Ea s-ar asemăna, deci, unui zeu, unei zeiţe? Dacă ar fi aşa, Natura care este prezentă în tot, prin urmare, de asemenea, în zei, şi-ar găsi fără încetare măsura în « divin » şi n-ar mai fi « Natură ». Ea se numeşte* frumoasa *pentru că este în mod* minunat prezentă întreagă. *Caracterul total al prezenţei sale nu semnifică comprehensiunea completă, din punct de vedere cantitativ, a realului în totalitatea lui, ci modul de a fi al realităţilor care, după felul lor, par a se exclude mutual. Omniprezenţa ţine în cumpănă opoziţia contrariilor extreme, cerul cel mai înalt şi prăpastia cea mai adîncă. Ceea ce ţine astfel în balanţă rămîne în acelaşi timp sfîşiat în prea marea sa întindere. Numai aşa contrarietatea se poate manifesta în acuitatea extremă a alterităţii sale. Ceea ce se iveşte astfel « în extremă » este cea mai vizibilă dintre apariţii. Ceea ce apare astfel este ceea ce captivează. Dar în acelaşi timp, opoziţiile sînt salvate prin omniprezenţă în unitatea apartenenţei lor reciproce. Această unitate nu lasă distensiunea să se stingă în încropeala compromisului, ea o readuce spre pacea care luminează, liniştită splendoare, pornind din focul*

https://biblioteca-digitala.ro

luptei în care unul împinge pe celălalt să se ivească, să apară. Unitatea omniprezenței este ceea ce salvează. Natura prezentă întregă, captivează și mîntuie. Simultaneitatea captivării și a salvării este esența frumosului. . .

Fragment din **Precum o zi de sărbătoare**

Pentru ce poetul, acuma, — la un moment în care poezia sa n-ar mai putea fi pusă din nou la discreția hazardului, nici vreunui ajutor exterior pentru a justifica cel mai neînsemnat cuvînt, — se gîndește la zile de sărbătoare? Nu vorbește oare numai pentru că se gîndește la femei bune, la femeile acestor locuri? În zilele de sărbătoare, femeile se gătesc și frumusețea lor se mărește. Dar pentru ce poetul se gîndește la femei? Iată ceea ce, fără îndoială, într-o strofă atît de « poetică » n-are nevoie de a fi justificat mai mult! Numai că, nici aici nu este vorba de o descriere « plină de atmosferă », de « peisagii și fețe », nu este vorba de poeterey, ci de poezie. Hölderlin nu vorbește de zile de sărbătoare, fiindcă se gîndește la femei; dar dacă el numește femeile brune, femeile acestor locuri, este pentru că ziua de sărbătoare îi este deapururi memorabilă.

Dar pentru ce aceasta?

Zilele de sărbătoare sînt de odihnă, și acest cuvînt înseamnă întîi un timp de vacanță în activitatea zilnică, o suspensiune a lucrului. Se poate chiar întîmpla ca luînd zilele de sărbătoare în unica lor opoziție cu zilele de lucru, să se ajungă a nu se mai vedea în ele decît simpla întrerupere a timpului de lucru, deci, o diversiune, și, finalmente, o pauză instaurată în singurul scop de a cîștiga lucrul. Dar sărbătoarea, în toată rigoarea ei, este cu totul altceva decît simplul vid al unei întreruperi. Singură încetarea lucrului implică deja o conduită de rezervă, o reținere, care ar putea foarte bine să fie aspectul determinant. Reținerea (oprirea din lucru) ne face să ne întoarcem asupra noastră înșine: dar nu în sensul unei reflexiuni asupra propriei noastre persoane; reținerea ne transportă mai degrabă în afară de noi înșine, într-un domeniu abia cunoscut, de unde ființa noastră își primește determinația sa esențială. Din această transportare va naște mirarea, poate, de asemenea, frica sau pudoarea. De fiecare dată, omul se apucă să gîndească: se deschide o chestiune care-l privește. Dar realul în care ne cufundă obișnuința cotidianului, nu este capabil să mențină deschis Deschisul. Neobișnuitul singur poate face ca Deschisul să se lămurească, și aceasta pentru că natura sa ascunsă este în realitatea simplului unde se ascunde, la rîndul său, realitatea acestui real pe care nu-l livrează obișnuința. Neobișnuitul nu se lasă, în mod nemijlocit întîlnit, nici sesizat în obișnuit. Neobișnuitul nu se deschide și nu deschide Deschisul decît în poezia (sau separată de ea printr-o prăpastie, și la ceasul ei, în « gîndire »).

A sărbători, — este a deveni liber pentru a culege insolitul acestei zile, care nu vine ternă și posomorîtă ca toate zilele, — această zi luminoasă. . .

Fragment din **Amintire**

În românește de GRIGORE POPA

Desen pe un lecythos alb, sfîrșitul secolului al V-lea, î.e.n. ▶

https://biblioteca-digitala.ro

HÖLDERLIN
VERSURI

https://biblioteca-digitala.ro

Hälfte des Lebens

Mit gelben Birnen hänget
Und voll mit wilden Rosen
Das Land in den See,
Ihr holden Schwäne,
Und trunken von Küssen
Tunkt ihr das Haupt
Îns heilignüchterne Wasser

Weh mir, wo nehm' ich, wenn
Es Winter ist, die Blumen, und wo
Den Sonnenschein
Und Shattem der Erde?
Die Mauern stehn
Sprachlos und kalt, im Winde
Klirren die Fahnen.

în patru versiuni românești

Amiaza vieții

Cu galbene flori atîrnă
și plină de trandafiri sălbatici
țara în lac, în amiază.
Voi lebede suave,
și bete de săruturi
vă înmuiați capul
în apa sacră și trează.

Vai mie, de unde voi lua, cînd
iarnă va fi, florile, de unde
lumina
și umbrele pămîntului ?
Zidurile stau mute și reci. Metalic sună
steagurile
în bătaia vîntului.

În românește de LUCIAN BLAGA

https://biblioteca-digitala.ro

Jumătatea vieții

Cu galbene flori şi plin
De roze sălbatice, țărmul
S-apleacă peste lac.
Voi, lebede pline de vrajă
Şi bete de săruturi,
Vă scufundați capul
În apa sfînt-cumpătată.

Vai mie, de unde voi lua eu, atunci cînd
Va fi iarnă, florile? Şi de unde
Lumina soarelui
Şi umbrele pămîntului?
Zidurile stau
Mute şi reci; în vînt
Foşnesc drapelele.

În româneşte de AL. PHILIPPIDE

Jumătatea vieții

Cu galbene pere-atîrnă,
Şi trandafiri sălbatici,
Tărîmul în lac;
Voi, lebede blînde,
Şi bete de săruturi,
Vă răcoriți fruntea-n apa
Ceresc-înțeleaptă.

Vai mie, de unde lua-voi,
La iarnă, florile, şi de unde
Strălucirea de soare
Şi umbra țărînii?
Zidurile stau fără grai
Şi reci, iar în vînturi
Pocnesc stindardele.

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

Mijlocul vieții

Cu flori galbene
şi încărcat cu trandafiri sălbatici
se-mbie țărmul spre apa lacului;
iar voi lebede grațioase
şi amețite de săruturi

https://biblioteca-digitala.ro

vă botezați capul
în unda sfințită și clară.

Ce mă voi face ! Unde afla-voi,
în iarna mea, florile ? Unde
văpaia luminii
și umbra pămîntului ?
Zidurile încremenesc
tăcute și reci; în vîntoase
zăngănesc stindarde.

În românește de PETRU SFETCA

https://biblioteca-digitala.ro

Grecia

Lui St.

Dacă-n umbră de platani, la blînda
Undă-a lui Cephisus scînteind,
Unde tinerii-și visau izbînda,
Și Socrate-i cucerea grăind,
Unde-Aspasia prin mirții-n floare
Rătăcind, din agora prindea
Aprigă-a mulțimilor suflare,
Unde Platon raiuri zămislea,

Unde vara aromind de cînturi
Strălucea, și — cinste aducînd
Protectoarei — se sfărmau avînturi
Seara de-al Minervei munte sfînt —,
Unde-n mii de ore dulci cu-Apollo
Viața dispărea, părînd un vis,
De te-aș fi-ntîlnit, iubite, acolo
Cum, cu ani în urmă, mi-a fost scris:

Ah! te-aș fi cuprins cu totul altfel! —
Mi-ai cînta din corzi slăvind eroi,
Și din ochii tăi entuziasme
Surîzînd s-ar revărsa-ntre noi;
Zvon de glorii ți-ar spori mîndria,
Fruntea ta sub lauri n-ar simți
Arșița pe care bucuria
Prea puțin o poate răcori.

Oare steaua dragostei îți scade
Și ca roze junii ani pălesc?
Ah! în dans, sub aurul Eladei,
N-ai simți cum orele gonesc,
Foc al Vestei, ard acolo-n pace
Dragoste, curaj și ochi semeți.
Fruct al Hesperidelor, se coace
Gustul nesfîrșitei tinereți.

Ah! răpind acelor zile rodul
Inima ți-ar fi bătut cu spor,
Mare și frățească, în norodul
Iute-n lacrimi recunoscător! —
Dar așteaptă! vine ceasu-anume
Ce desparte Vămile de hău —
Mori! în van rîvnești aici în lume,

◀ Friză de la templul Athenei Nike pe Acropola ateniană

https://biblioteca-digitala.ro

Spirit nobil, elementul tău.

Attica, măreaţa, e pierdută,
Unde dorm străvechii fii de zei,
Pe ruina marmurilor, mută,
Stau cocorii, întristaţi și ei,
Primăvara iar surîde-n cale,
Nu-şi mai află însă fraţii buni
La Ilissus în sfinţita vale —
Zac sub mărăcine şi cărbuni .

Àlt tărîm vrea sufletu-mi să simtă
Cu Alceus şi Anacreon,
Mi-ar plăcea să dorm în casa strîmtă
Lîngă sfinţii de la Marathon;
Fie-mi asta lacrima ce-o stoarce,
Ultima, Elada — plai visat!
Sune, sune-mi foarfecile, Parce;
Inima mea morţilor s-a dat !

Socrate și Alcibiade

« Pentru ce îl cinsteşti mereu, sfinte Socrate,
Pe tînărul acesta ? Ceva mai măreţ nu cunoşti ?
Pentru ce ochiul tău îl priveşte
Cu dragoste, ca pe un zeu ? »

Cel ce-adîncu-a gîndit, mereu viaţa iubeşte,
Înalta virtute-o-nţeleg, cei ce-n lume-au privit,
Și se-ntîmplă că-ades Înţelepţii
La urmă tînjesc spre Frumos.

Conciziunea

« Pentru ce te-ai oprit ? Nu-ţi mai place acuma,
Ca pe vremuri, să cînţi ? şi totuşi, tînăr, sub cerul
Vrăjit de speranţe, ai pus tu,
Vreodată capăt cîntării ?

Ca norocul, mi-e cîntecul. — Vrei în crepuscul
Să te scalzi fericit ? S-a stins, şi pămîntul e rece,
Iar pasărea nopţii îţi zboară
Cu zvîcnet aspru prin faţă.

https://biblioteca-digitala.ro

Spiritul timpului

De prea multă vreme te-aţii tu asupră-mi,
În norul tău, negru, Dumnezeule-al timpului !

Prea aspru, prea groaznic e totul în jur, şi
Se sfarmă, se clatină toate, oriunde privesc.

Ah! ca un copil, adesea, mă uit în ţărînă,
Caut în peşteri scăpare de tine şi, prostul
De mine, aş vrea să găsesc ascunzişul
Unde tu, Atotzguduitorule, să nu fii.

Îngăduie, tată, să stăm, în sfîrşit, faţă-n faţă !
Oare nu tu, cel dintîi, deşteptat-ai în mine
Spiritul cu fulgerul tău ? oare nu eşti tu, Tată,
Cel ce la viaţă, cu gestul măreţ, m-ai adus ?

Desigur, din tînăra viţă ne tragem noi sfînta putere;
Cu blînde-adieri, muritorilor le iese-nainte,
Şi-atunci cînd, încet, prin dumbravă colindă,
Înseninîndu-i, un Zeu ! ci tu mai tare trezeşti

Sufletul limpede-al tinerilor, iar celor
Bătrîni meşteşuguri înţelepte le dai; doar răul
Se face mai rău, ca mai curînd să sfîrşească,
Cînd tu, Zguduitorule ! de umeri îl prinzi.

Patria

(Prima versiune)

Bucuros se-ntoarce pescarul la molcomul rîu
Din pierdutele insule, de la culesul bogat.
Mult aş dori să-mi revăd şi eu Patria iarăşi;
Însă ce altceva, decît jale,-am cules ?

Delicate ţărmuri, pe care-am crescut surîzînd,
Alinaţi voi durerea iubirii ? şi ah ! o să-mi daţi
O, voi păduri ale copilăriei, acuma
Cînd revin acasă, liniştea sfîntă din nou ?

Biografie

Măreţul rîvnit-ai şi tu, dar iubirea
Ne doboară pe toţi, durerea ne-ncovoaie mai tare;
Şi totuşi nu-n zadar se întoarce
Arcul nostru, de unde-a pornit.

https://biblioteca-digitala.ro

În sus ori în jos ! nu adie în noapte,
Cînd natura tăcută cugetă la ziua ce vine,
N-adie-n Orchus preacumpătatul
Şi o boare de dragoste, lin ?

Aceasta-am aflat. Dar pe mine, aşa cum
Muritorii maeştri, nu m-aţi îndreptat, mi se pare,
Cereştilor, Atotziditori, pe
Drumul neted cu pasul prudent.

Pe toate încerce-le omul, spun Zeii,
Ca puternic, nutrit, să dea pentru tot mulţumire,
Şi-adînc să simtă-n el libertatea
De-a porni orişicînd unde vrea.

Menirea poetului

(Versiunea a doua)

Ale Gangelui ţărmuri auzit-au triumful zeului
Bucuriei, cînd din Indus, cuceritorul-a-toate
Tînărul Bacchus venea, cu sacru
Vin trezind din somn popoarele.

Iar tu, Înger al zilei, nu-i poţi oare trezi pe
Cei care-acum încă dorm ? legiuieşte, şi dă-ne
Viaţă, învinge, Stăpîne, numai tu ai
Dreptul cuceririi, lui Bacchus asemenea.

Nu despre ceea ce-a omului Ursită şi grijă,
Îndeobşte, în casă şi sub cerul deschis, e,
Cînd mai nobil ca fiarele, omul se
Apără şi se hrăneşte ! ci despre altceva,

Ce-a fost-a, spre grijă şi slujbă, dat doar poeţilor !
Supremul, acesta e, lui îi sîntem noi de-opotrivă,
Ca mai aproape, mereu nou prin cîntare,
Prietenoasă inima să-l înţeleagă.

Şi totuşi, Cereştilor, voi toţi, şi voi toate,
Izvoare şi ţărmuri, şi voi, dumbrăvi şi-nălţimi,
Unde-ntîia oară, minunat, cînd
Fluturîndu-ţi pletele, de neuitat, asupră-ne

Surprinzătorul Geniu, divin-creator, lăsatu-s-a,
Încît, de-odată, fără de grai amuţit-a
Cugetul nostru şi, ca lovite de
Trăznet cutremuratu-s-au mădularele,

https://biblioteca-digitala.ro

Voi, Fapte fără astîmpăr prin Lumea cea largă !
Voi, zile-ale Ursitei, dezlănţuite, cînd zeul
Cîrmuieşte, tainic gîndind încotro, de mînie
Beţi, îl vor duce-armăsarii gigantici,

Pe voi să vă trecem ah ! sub tăcere, şi tocmai
În noi armonia anului pururi calm, cînd răsună,
Să sune-aşa, ca şi cum îndrăzneţ şi
Fără noimă un ţînc al Maestrului

Din joacă-ar atinge sfinţitele, purele strune ?
Dar oare de-aceea, Poete ! auzit-ai profeţii
Orientului şi cîntecul grecilor şi
Nu demult tunetul, pentru ca

Spiritul slujbaş să ţi-l faci, iar prezenţa
Binelui s-o uiţi, şi-n batjocură, fără milă,
Pe naivul de el să-l renegi, şi-n joacă,
Stupid, să-l conduci ca pe-o fiară captivă.

Pînă cînd, aţîţat de pinten, de-odată mîniindu-se,
El şi-aminteşte de-obîrşii, şi cheamă, ca însuşi
Maestrul să vie, şi-atunci sub aprinse
Săgeţi ale morţii, fără suflet, te lapădă.

De prea mult timp Divinul, oricare, supus e,
Şi toate cereştile forţe irosite, uzate,
Milostivele, spre plăcere, de-un neam ce,
Viclean, atotştiutor se închipuie,

În timp ce Sublimul îi cultivă ogoarele,
Lumina zilei şi Zeul cu tunet, şi fără-ndoială
Ocheanul pe toţi îi află şi-i numără, şi
Numeşte pe nume-ale cerului stele.

Ci Tatăl cu sfîntă noapte-şi acoperă, pentru ca
Noi să putem dăinui, lumina privirii.
Sălbăticia, el n-o iubeşte ! şi totuşi nicicînd
Cerul nu-ndură-a forţei oarbe constrîngere.

Dar nici prea-nţelept nu e bine. Pe el mulţumirea-l
Cunoaşte. Dar el nu păstrează, în sine, uşor,
Ci bucuros, împreună cu alţii, ca şi ei
Să-nveţe-a da sprijin, se-adună Poetul.

Dar fără de teamă, dacă trebuie, bărbatul întîrzie
Singur în faţa Domnului, simplitatea-l păzeşte,
Şi n-are nevoie de nici o armă şi nici de
Viclenie, cît lipsa lui Dumnezeu îl ajută.

https://biblioteca-digitala.ro

Cîntecul destinului

În lumină înaltă umblați
Pe un dulce tărîm, fericite voi, Genii !
Strălucite, zeiești adieri
Ușor vă ating,
Ca degetele femeii la harpă
Sfintele strune.

Fără ursită, precum adormitul
Copil, respiră Cereștii;
Cast ocrotit
Într-un mugur de rînd
Înflorește de-apururea
Spiritul lor,
Iar ochii, preafericiții,
Privesc în tăcută
Pe veci claritate.

Ci nouă nu ni-e lăsată
În nici un loc alinarea,
Se petrec și se surpă
Chinuiți muritorii,
Orbește zvîrliți
Dintr-un ceas în altul,
Ca apa din piatră
În piatră căzînd,
Mereu în abisu-ndoielii.

Focul ceresc

Precum în zi de sărbătoare cînd, să-și vadă holda,
Țăranul pleacă, disdedimineață, cînd
Din noaptea caldă răcoroase fulgere căzut-au
Tot timpul, și departe tunetul încă mugește,
Cînd fluviul iar în albie se-ntoarce,
Și proaspătă întinderea-nverzește,
Și cînd din cer, înviorătoare, ploaia
Stropește aprig via, și sclipind
În soare calm se-nalță arborii pădurii:

Astfel stau ei, în rînduiala vremii bune,
Acei, pe care, un maestru singur nu, ci minunat
Omniprezentă, i-a crescut în delicate-mbrățișări
Puternică, în frumusețe-asemeni zeilor, Natura.

https://biblioteca-digitala.ro

De-aceea, cînd ea pare adormită,-n pragul anului,
În cer ori printre plante sau popoare,
Atît de mult se-ntunecă la chip poeții,
Ei singuri par a fi, dar ne-ncetat în presimțire.
Căci și ea presimțind se odihnește.

Ci iată ziua ! Am dorit-o, am văzut cum vine,
Și Sacrul, ceea ce-am văzut, cuvîntul fie-mi.
Căci însăși ea, cea mai bătrînă decît timpurile,
Și stăpînind asupra zeilor din Scăpătat și Răsărit,
Natura, azi cu zvon de arme se trezește.
Și din eter, de sus, pînă-n abisuri,
Cu aspre legi, precum demult, din sfîntul Haos zămislit,
Se simte iarăși
Spiritul atoatecreator.

Și precum omului un foc îi pîlpîie în ochi
Cînd a întrezărit Sublimul, tot așa,
Din nou, din semnele și fapta lumii, astăzi,
Un foc se-aprinde-n sufletul poeților.
Și tot ce-a apărut cîndva, deși abia simțit,
E lămurit acuma,
Și cei ce surîzînd lucrau pămîntul pentru noi
În chip de sclavi, îți sînt acuma cunoscuți,
Ei, Veșnic-viii, forțe ale zeilor.

Ai vrea să-i iscodești ? sufletul lor adie-n cîntec,
Cînd din pămîntul cald și soarele amiezii
Se naște, și cînd fulgere, cele din cer, și altele,
De mai departe pîrguite în adîncurile timpului
Și mai bogate-n tîlc și mai deschise pentru noi,
Plutesc între pămînt și cer și între popoare.
Sînt cugetările ce nasc din spiritul obștesc
Și mîntuite sînt în sufletul poeților.

Atunci, de-odată zguduit, și infinitului
De multă vreme-apropiat, de amintire,
Tresare sufletul, și-l bucură, aprins de sfîntul fulger,
Fructul din dragoste, odrasla zeilor și-a oamenilor,
Cîntecul, despre amîndoi adeverind.
Așa căzut-a, precum spun poeții, cînd cu ochii
Pe zeu rîvni să-l vadă, fulgerul pe-acoperișele Semelei,
Și ea, mortal atinsă, zămislit-a
Rod al furtunii, pe divinul Bacchus.

De-aceea beau cerescul foc acuma
Fiii țărînei, fără de primejdii,
Ci nouă, în furtuna Domnului ni-e hărăzit,
Poeți ! să stăm cu fruntea sus, descoperită.
Fulgerul Tatălui, chiar el, cu mîna noastră
Să-l apucăm, și-apoi, ascunsă-n cîntec,
Poporului cereasca-ofrandă să i-o-ntindem.

https://biblioteca-digitala.ro

Căci numai noi sîntem cu inimile fără pată,
Ca pruncii, avem mîinile fără păcat
El, cel pe care fulgerul ceresc nu-l mistuie,
Cel zguduit-adînc, și îndurînd
Durerea unui zeu, eternă inimă,
Rămîne totuși neclintit.

Vîrstele vieții

Voi, cetăți ale Eufratului !
Voi, străzi din Palmyra !
Voi, păduri de coloane-n cîmpia deșertului,
Ce sînteți astăzi ?
Coroanele voastre,
În timp ce de granița
A tot ce respiră treceați,
De zei, odată cu-aroma de fum, și
Departe, de foc, răpite v-au fost.
Ci eu stau acum sub cutreierul norilor
(Dintre ei, fiecare-și are liniștea lui) sub
Înalta rînduială-a stejarilor, în
Cîmpia căprioarelor, și străine
Îmi apar, și moarte,
Duhurile Preafericiților.

Timpul culesului

Rumene sînt, în foc îmbăiate, și coapte
Fructele, și pe pămînt încercate, căci scris e
Ca toate să-l pătrundă, asemeni șerpilor,
Profetic, visînd pe
Coline cerești. Și multe,
Precum o povară de
Lemne pe umeri, sînt
De păstrat. Însă potecile
Sînt rele. Căci într-o dungă,
Ca armăsarii, se duc captivele
Elemente și vechile
Rosturi ale țărînii. Și-ntotdeauna
În dezmăț se trece-o dorință. Multe sînt însă
De păstrat. Și trebuie credință.
Ci înainte ori îndărăt noi nu vrem
Să privim. Legănîndu-ne să rămînem, precum
În clătinata luntre pe mare.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ și VIRGIL NEMOIANU

https://biblioteca-digitala.ro

Fragment

Un semn sîntem noi, fără înțeles,
fără dureri sîntem noi, și aproape că
am uitat printre străini limba.
Dacă însă apare o gîlceavă deasupra oamenilor,
la care cerul și luna se mișcă cu putere,
atunci și marea grăiește și rîurile
trebuie să-și caute vad. Fără îndoială
există Unul. Acesta poate zilnic să schimbe.
Nici de lege n-are trebuință. Și frunza
răsună și stejarii suflă atunci lîngă piscuri.
Căci cei din ceruri nu pot orice. Ba mai
de grabă ajung muritorii la prăpastie.
Prin urmare cu aceasta își schimbă direcția ecoul.
Timpul e lung, dar
ceea ce-i adevărat se-ntîmplă.

Sînt coapte, muiate-n foc

Sînt coapte, muiate-n foc și gătite
roadele pe cîntarele pămîntului; și e o lege
ca toate să treacă asemenea șerpilor,
profetic visătoare,
pe culmile celeste. Că duse
trebuiesc multe,
ca o povară de ruguri
pe umeri. Dar rele-s
cărările. Nedrepte, adică;
și-asemenea cailor
unele-ntr-altele merg prinse lucrurile
ca-n străvechile legi ale pămîntului.
Dar pururea dorul ne poartă spre cele totdeauna slobode.
Că duse trebuiesc multe. Dar nevoie
e de credință.
Înainte să privim ori îndărăt, însă
nu vrem. Haide, hai
să ne lăsăm legănați
ca pe jucăușa luntre a lacului.

Mnemosyne

Dragă, dar cum? Razele soarelui
pe pămînt le vedem și praf uscat
și umbrele pădurilor reamintindu-ți de patrie,
și înflorește pe acoperișuri fumul pașnic

https://biblioteca-digitala.ro

lîngă coroana turnurilor; seninele zile
sînt deci bune, sufletul a rănit potrivnic
ceva ceresc. Căci zăpada, ca florile de pe
crengile crude, generoase oriunde ar fi,
străluceşte pe cîmpia verde a Alpilor, puternic
acolo grăind la crucea pusă pe cărarea
celui ce odată a murit la drumul mare,
un hoinar merge furios,
de departe presimţind
cu celălalt, şi ce dacă ?

La smochin mi-a murit Achile
și Ajax zace lîngă piscurile mării,
lîngă rîuri vecine cu Skamendros.
La tîmple vîjîitul, pe vremuri,
la fel cu obișnuința continuă a lui Salamis
ce nu se mişca,
în depărtări a murit măreţ Ajax,
Patrocles însă în armura regelui. Și mulți
alții au mai murit.

Pe Kitheron însă zăcea Elevthere,
oraşul lui Mnemosyne. Căruia, după ce
Zeul i-a scos mantaua, pe înserate
i-a desfăcut apoi buclele. Cele cereşti
sînt așadar indignate, dacă, cruţînd
sufletul, nu le-a strîns,
dar trebuie s-o facă;
celui egal îi lipsește doliul.

În româneşte de PETRU SFETCA

Stelă funerară, sculptată probabil în Cyclade către mijlocul secolului al V-lea î.e.n. ▶

https://biblioteca-digitala.ro

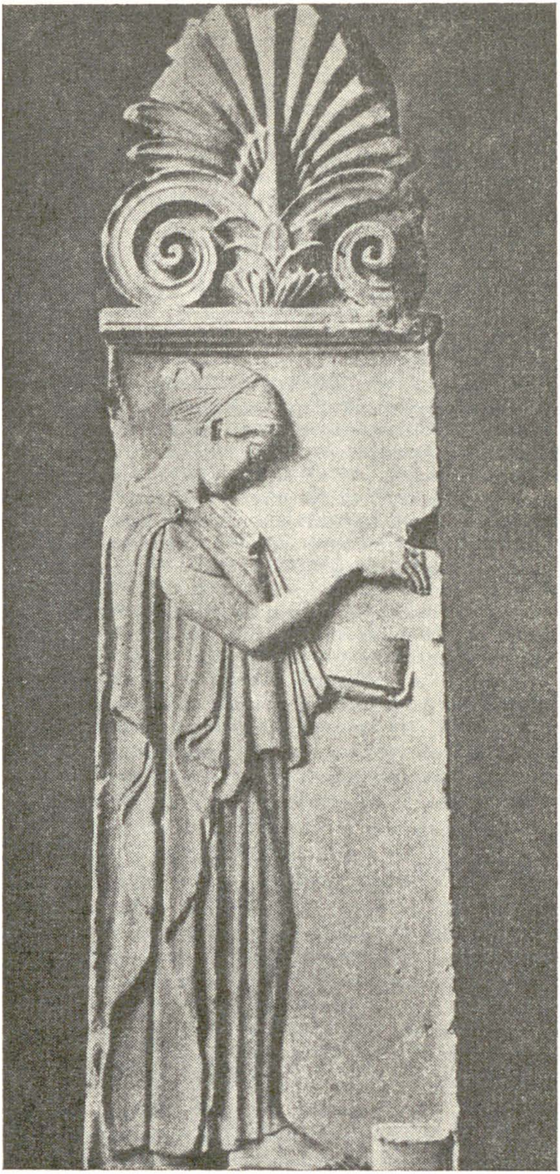

https://biblioteca-digitala.ro

WOLF AICHELBURG

Friedrich Hölderlin

În martie 1970 se împlinesc 200 de ani de la naşterea poetului german Friedrich Hölderlin. Pe la începutul secolului nostru, foarte puţini s-ar fi gîndit la vreo comemorare a poetului, alături de un nume atît de răsunător bunăoară ca acela al contemporanului său Beethoven. Hölderlin face parte din acei creatori care sînt redescoperiţi, dezgropaţi, şi a căror influenţă — ca un fel de reabilitare întîrziată — după o lungă stagnare, creşte mereu şi cîştigă cercuri tot mai largi. Se poate constata uneori chiar o depreciere a clasicilor Goethe şi Schiller în favoarea uitatului Hölderlin, la fel cum s-a îmtîmplat şi cu Bach, care după aproape un secol de relativă uitare, a dobîndit deodată o strălucire care a umbrit orice altă stea a muzicii din timpul său sau de mai tîrziu. Cauza acestei renaşteri tîrzii sau, mai bine zis, a subaprecierii îndelungate de care a suferit Hölderlin, n-are de altfel nimic misterios. Din cei peste 70 de ani ai vieţii sale, poetul a trăit mai mult de jumătate sau « a vegetat », în noaptea nebuniei. O viaţă socială neîmplinită, tulbure, o apreciere binevoitoare, dar rezervată din partea dioscurilor literaturii clasice germane, Goethe şi Schiller, o evoluţie stilistică accelerată, surprinzătoare, evoluînd spre forme iraţionale, un mod de exprimare exaltat şi ermetic, prăbuşirea mintală, în sfîrşit toate acestea împreună au propagat, să-i zicem aşa, anti-mitul Hölderlin. Aceiaşi factori, printre alţii, au favorizat, dimpotrivă, crearea aureolei misterioase și magice ce învăluie pentru contemporaneitate figura tragică şi emoţionantă a poetului « refugiat » în noaptea sfintei nebunii, sau invers « dans la nuit sainte de la démence » cum i-a zis poetul francez Pierre Emmanuel.

S-a produs şi o altă deplasare contradictorie a valorificării operei şi stării de spirit a poetului. Pe cînd pînă în pragul secolului nostru, o parte importantă a operei sale a fost socotită neglijabilă, fiind prea deslușite umbrele proiectate de dezechilibrarea mintală de mai tîrziu — cu toate că operele în cauză puteau fi datate ca anterioare momentului istoric al prăbuşirii — azi se cercetează tot mai mult domeniul poeziilor tîrzii, tinzîndu-se spre o lărgire cît mai mare a sferei — încă discutabile din punct de vedere estetic — dincolo de graniţele inteligibilului. Martin Heidegger, bunăoară — pentru a nu numi decît un exemplu — în celebrul său eseu *Hölderlin şi esenţa poeziei*, nu citează decît versuri din ultima fază, imediat premergătoare nebuniei. S-a constatat o logică intrinsecă în evoluţia poetică a lui Hölderlin, înglobînd, parţial, şi opera situată dincolo de pragul normalităţii. Mai cu seamă că o bună parte a poeziei moderne stîrneşte în mod legitim ideea

https://biblioteca-digitala.ro

apartenenței la sfera patologicului și că standardurile normalului, în artă, s-au schimbat fundamental. Dar nu trebuie să recurgem la cazuri extreme. Într-o vreme cînd ermetismul postexpresionist a fost încă în fașe, unii cercetători își propuseseră cu multă chibzuință elucidarea și descifrarea anevoioasă a limbajului obscur al poeziilor și fragmentelor hölderliniene scrise în « absență », sau semnate în mod tragico-grotesc « cu devotament Scardarelli, anul 1582 » sau « 1634 ». Pe unde nu se găsiseră decît indiferenți, indulgenți, și pe urmă, poate, curioși și șarlatani, se iveau deodată credincioși. Cercetarea era însuflețită de entuziasm și venerație, excluzînd cu totul concluzii psihiatrice pripite sau perspective psihanalitice. Nebunia, acest mare semn de întrebare, ce adumbrise figura și opera poetului, ajunsese o temă de vii dispute. Explicațiile etiologice, chiar dacă s-ar putea aduce în mod plauzibil în discuție, rămîn irelevante. S-a insistat mult, pe de altă parte, asupra sufletului prea pur, asupra hipersensibilității poetului care, într-un conflict tot mai insuportabil cu lumea socială vrăjmașă dimprejur, s-ar fi « rupt », ca o coardă prea fragilă. Dar viața sa, condițiile sale de dezvoltare individuală și socială n-au fost mai grele decît ale oricărui alt tînăr german din pătura sa socială, de pe vremea lui. Neînțelegerea, singurătatea morală, fatalitatea fiecărui spirit ales și cu dar vizionar, n-au fost mai accentuate la el, decît la mulți dintre semenii săi. Care n-au înnebunit, am putea adăuga, pentru noi. Dimpotrivă, a avut întotdeauna prieteni devotați, înțelegători, iubitori, care au căutat să-i înlesnească condițiile de viață. Schiller, idealul adolescenței sale, de a cărui răceală și indiferență, într-un moment dat, a suferit, l-a ajutat efectiv, procurîndu-i un post și arătîndu-se foarte generos, în multe momente critice. N-a suferit din pricina dușmăniei, disprețului, persecuției. Era mult iubit și admirat, în primele decenii ale vieții sale și chiar după izolarea tragică a declinului. Marea iubire a vieții sale pentru Susette Gontard, ce a luat sfîrșit brusc și tragic, îl încercase bineînțeles mult mai profund decît pe un spirit imaginativ mediocru. Dar și asta, privit faptic, nu pare ceva exorbitant. Ne învîrtim deci într-un cerc vicios. Rămîne vocabula mistică de « destin » care ne va ajuta să ne apropiem, măcar printr-o metaforă, de acest fenomen îngrijorător, nebunia, înconjurat de interdicții tabuistice, ca nașterea sau moartea.

Beethoven, precum am mai amintit, s-a născut în același an. Nu mult după 30 de ani, auzul, funcția esențială a creativității sale, decade și-l părăsește în mod ireversibil. Cam în același an, nu mult după 30 de ani, Hölderlin este și el părăsit de funcția esențială a creativității sale, gîndirea. Infirmitatea lui Beethoven nu-i stinge elanul creator. În ce măsură ea îl izolează și-l interiorizează, nu vom putea ști niciodată, opera sa păstrîndu-și signum-ul enigmatic de desăvîrșire și fără acceptarea unei influențe « deformatoare » de acest gen. « Infirmitatea » lui Hölderlin parcă nici nu este un morb. După violente accese de furie, care se răresc pînă ce dispar cu totul, rămîne un adolescent senin ce cîntă înduioșător la flaut și-și vorbește singur, în lungi plimbări solitare, un om care pare împăcat cu lumea și cu el însuși. Ca și cum n-ar fi vorba, la acest om, de poezie mare, de înaltă gîndire, de un suflet arzător. Ca niște strigăte ce se pierd într-o furtună tot mai vijelioasă, mai licăresc tîrziu poezii frînte sau de o strălucire stranie, de dincolo de mormînt, pe drumul acestei minți care se afundă tot mai adînc într-o noapte pe unde nici un suflet n-o poate urmări. Izolarea lui Hölderlin a fost o izolare absolută, o mîntuire, dacă vrem. Într-o poezie din timpul nebuniei, intitulată « Plimbarea », se găsesc versurile «*. . . denn Kunst und Sinnen hat Schmerzen / gekostet von Anbeginn...*» (*. . arta și gîndirea mi-au fost durere / de la început . . .*). Putem oare zice că a scăpat de această « durere » cel care mai e în stare să spună asemenea cuvinte? A pierdut el oare într-adevăr firul « artei » și al « meditării » (Sinnen)? Dintr-o mare de frînturi de cînt răsar pe ici colo insule luminoase de o neobișnuită putere

https://biblioteca-digitala.ro

expresivă şi de o mare forţă revelatoare. Diferitele ediţii situează poezii diferite şi nu egale ca număr, în rubrica poeziilor din timpul « demenţei ». Se observă nedumerirea editorilor faţă de acest tezaur straniu, unde se înlănţuiesc într-un mod unic şi tulburător sens şi aberare, cuvînt profetic şi bîlbîit. Nu predomină nicăieri, după părerea noastră, interesul biografic pur. Editorii poeziilor sînt preocupaţi de alegerea acelor creaţii verbale ce mai pot fi socotite poezii, deci creaţii conştiente de artă. Dar unde pot fi trase liniile de demarcaţie? Avem poezii întregi de o perfectă armonie, dacă nu înlănţuire logică. S-au descoperit, în urma interesului tot mai mare, mereu alte poezii pe care poetul înstrăinat le-a aruncat în toate vînturile, ca pomul florile sau fructele în pîrg. Nu ştim cîte poezii s-au pierdut, cît şi pînă la ce dată poetul a mai scris. Nu mai avusese grijă de păstrare, dorinţa de comunicare. Nu putem decît să presupunem vag tot ce s-a petrecut cu el. Stăm în faţa problemei nerezolvate a relaţiei dintre raţiune şi darul creativ de invenţie verbală, dintre gîndire şi viziune, discernămînt şi inspiraţie. Ne găsim în faţa unei probleme de interes general, mai ales în zilele noastre: poate subsista poezia, ca formulă magică-sonoră, independentă de o înlănţuire logică de idei? Există oare un instrument care să sune fără ca cineva să-l atingă? Limba, ca instrument de comunicare, a fost ea oare precedată de o fază de sonoritate magică expresivă, fără relaţia de abstracţiune cu lumea exterioară? Oricare ar fi răspunsul la astfel de întrebări, la Hölderlin se observă un fenomen unic: precum lemnul unei viori vechi nu-şi pierde tainica sonoritate, chiar dacă i se rup coardele, în mod asemănător, farmecul poetic al limbii, în mare parte, nu pare să sufere prin faptul sustragerii forţei diriguitoare, gîndirea. De fapt, unde începe şi unde sfîrşeşte poezia? Acest « poein » al Grecilor a fost socotit o funcţie aparte de cea a gîndirii. Anticii se găseau în faţa unui mister, şi confundînd stările de nebunie cu stările de beţie, de profeţie şi de extaz, vorbeau, în ambele cazuri, de o obsesie, deci de un înger sau demon obsedant. N-are oare un răsunet revelator mărturisirea stranie a lui Hölderlin din timpul ultimelor clipe de claritate, dintr-o scrisoare: « . . . ştiu că m-a lovit Apollo?. . . »

Fazele de evoluţie a poeziei lui Hölderlin sînt destul de net demarcate prin particularităţi stilistice de ordin exterior, sesizabile la prima vedere. Este semnificativ pentru conştiinţa artistică foarte fină şi exactă a poetului, felul cum îşi schimbă radical şi parcă deodată modul de exprimare, după marile experienţe lăuntrice care-i răstoarnă imaginea lumii în scurtul interval de creaţie intensă, între adolescenţă şi îndelungata mocnire în penumbra alienării mentale. Reveniri la o fază stilistică depăşită sînt rare şi accidentale, trădîndu-se imediat şi prin conţinut. Din acest punct de vedere deci, munca cercetătorului pare uşoară.

Începe sub influenţa lui Schiller cu o poezie imnică, plină de elan retoric. Aceste prime *Imnuri către idealurile omenirii*, care mult timp rămăseseră pe prim plan în aprecierea poeziei hölderliene, delimitîndu-i conturul, sînt de o prosodie perfectă şi un elan juvenil inegalabil. Totuşi, ne uimesc prin sărăcia lor metaforică, vizionară, frecvenţa mare de abstracţiuni, de generalităţi lipsite de vibraţii interioare. O scurtă privire asupra titlurilor este revelatoare în acest sens: *Imn naturii*, *Imn libertăţii*, *Imn geniului tinereţii*, *Imn frumuseţii*, *Imn închinat omenirii* sau *Imn către zeiţa armoniei*. Asemuindu-le cu poezii scrise de Goethe, la aceeaşi vîrstă, deosebirea în defavoarea lui Hölderlin e izbitoare. Şcoala evoluţionistă care, în analogie cu morfologia darwinistă, vrea să găsească specificul unei personalităţi în toate manifestările ei istorice, rămîne aici în faţa unei enigme. Sau, susţinîndu-şi teza cum s-a şi făcut, neagă chiar şi poeziei hölderliniene de maturitate calităţi care — aşa cum arătau analizele întreprinse asupra acestei faze timpurii — par a-i lipsi constitutiv. Însuşindu-ne pentru o clipă acest unghi de vedere şi socotind că nu

https://biblioteca-digitala.ro

se găseşte în măr ce nu-i sîmbure, sîntem nevoiţi, în cazul de faţă, să conchidem că toate calităţile naturale constitutive ale darului poetic laolaltă nu fac încă un poet mare; precum şi invers, un poet mare se va evidenţia şi fără acestea, va găsi poate mijloace de expresie compensatorii sau, pur şi simplu, va răzbi. Privind altfel lucrurile şi situîndu-ne pe planul retrospectiv al cunoaşterii esenţialului poeziei hölderliniene, constatăm, cu privire la aceste imnuri, că geniul specific al poetului rămîne aici cumva acoperit sub stratul gros şi heterogen al modului epocii, generaţiei sau cum am vrea să-i spunem. Acel optimism revoluţionar, acel patetism rousseauian din imnuri, ilustrează de altfel destul de sugestiv lumea ideală pe care şi-o făuriseră tinerii generaţiei sale. Este însă de o sinceritate, de o ardoare juvenilă net deosebită de subiectivismul excesiv al romanticilor. Pe Hölderlin intransigentul, credinciosul pînă la disperare de mai tîrziu, îl găsim şi în aceste creaţii de un optimism luminos şi transparent. Ne înfioară parcă această ingenuitate sub privirile de şarpe, gîndindu-ne la soarta de mai tîrziu a poetului. Nu putem spune însă că « imnurile » ar fi lipsite de măreţie şi că n-ar denota un talent poetic excepţional, cu toate defectele lor străveziu acoperite de o perfecţiune formală precoce. Iată o strofă de încheiere: « *Im heiligsten der Sturme falle / Zusammen meine Kerkerwand, / Und herrlicher und freier walle / Mein Geist ins unbekannte Land! / Hier blutet oft der Adler Schwinge, / Auch drüben warte Kampf und Schmerz! / Bis an der Sonnen letze ringe / Genärt vom Siege, dieses Herz. / /* (Sämtliche Werke Inselausgabe, p.37).

Devotamentul sincer este cumva distinctivul ce stabileşte legătura cu modul de expresie de mai tîrziu? Hölderlin — înrudit şi în această privinţă cu un alt spirit excepţional, lovit mai tîrziu de nebunie, Friedrich Nietzsche — era o natură cu o nevoie imperioasă de ataşament, de aderenţă totală, de sacrificiu ideal. Este deopotrivă o ironie a soartei şi o explicaţie de ordin biografic, că tatăl lui Hölderlin, pierdut de timpuriu, fusese administrator într-o mînăstire şi mama sa fiică de pastor. Tînărul era sortit prin educaţie, atmosferă părintească şi considerente sociale carierii eclesiastice. A studiat teologia. S-a eschivat însă mereu, în momentele hotărîtoare, să îmbrăţişeze cariera de preot, rareori sub semnul răzvrătirii, respectînd întotdeauna cu pietate filială sentimentele mamei. Această fugă, ce a fost răscumpărată cu riscul nesiguranţei materiale şi chiar a mizeriei, împreună cu faptul că — în afara unei stranii şi travestite reveniri într-un tîrziu — a înlăturat cu hotărîre tot complexul creştin din lumea sa ideală şi imaginativă, se explică tocmai prin natura sa profund evlavioasă ce nu suporta nici un substitut, nici un compromis şi nici o prefăcătorie în domeniul absolutului. Nu trebuie să ne facem o imagine greşită despre preceptorii săi în chestiunile bisericeşti. Erau deseori oameni bine intenţionaţi, cu o cultură apreciabilă şi — uneori şi inspiraţi. Era epoca renaşterii sentimentului de evlavie, epoca pietismului. Faţă de intransigenţa rebelă a lui Hölderlin nu putea însă rezista nici o învăţătură de mîna a doua sau vreo ideologie cu ascunse fisuri. De Hegel, mai tînăr decît el cu două luni, l-a legat, timp îndelungat, o strînsă prietenie. Ca şi el, Hegel a studiat mai întîi teologia, pînă ce s-a consacrat în mod exculsiv filozofiei. Idolii erau, la început, Rousseau, Schiller şi revoluţionarii francezi. Dar cît de necorespunzători erau şi revoluţionarii aceia setei sale de absolut! Idealul său devenea tot mai exigent şi în consecinţă tot mai îndepărtat, izolat şi interiorizat. Îndepărtîndu-se însă de o realitate imperfectă, cîştigă în intensitate şi plasticitate, pînă ce înjgheabă un mit, mitul Eladei.

De tînăr, Hölderlin studiase cu fervoare limba greacă şi cultura antică elină. Idealizarea antichităţii eline, de la Renaştere încoace şi, mai ales, în epoca romantismului german, era un lucru comun. Într-o odă din tinereţe închinată « Greciei », Hölderlin doreşte ca « ultima sa lacrimă » să curgă pentru iubita Eladă, « . . . căci

https://biblioteca-digitala.ro

inima aceasta a mea aparţine morţilor . . . » O dorinţă exaltată, naiv exprimată dacă e luată în sine, dar de o semnificaţie fatidică, privită în context biografic. Elada devine pentru Hölderlin o adevărată obsesie. Deodată părăseşte versurile ritmate ale imnurilor tinereşti şi scrise în metru antic, într-un metru antic perfect şi totuşi atît de strîns adaptat spiritului limbii germane, încît la el devine un metru german. Contopirea ideală dintre spiritualitatea elină şi cea germană se reflectă în readaptarea miraculoasă a ritmului unei limbi într-un mediu lingvistic cu totul străin.

Primul contact al poetului cu antichitatea elină trebuie să fi fost, aidoma cu cel al lui Winchelmann, Goethe, Schlegel şi Hegel, prin intermediul artei şi ştinţei, o apropiere umanistă, estetică. În curînd însă vom deosebi la el un ton cu totul aparte. Pentru el, zeii antici nu mai sînt legaţi de valori culturale, nici nu mai sînt simbol, ci experienţă vie, realitate, natură, ca de altfel şi trecutul eroic al poporului grec şi pămîntul său. El pare-se, nu cunoaşte nostalgia Sudului care a atras pe un Goethe, Byron, Schelley şi atîţia alţii spre meleagurile Italiei mediterane. Sub ochiul său magic natura înconjurătoare se contopeşte cu cele visate într-o viziune extatică şi lucidă. « *Was ist es, das / an die alten schligen Küsten / mich fesselt, dass ich mehr noch / sie liebe als mein Vaterland?* . . . » (p.227)

Doar uneori la Keats sau în celebrul act al patrulea din *Prometeu descătuşat* al lui Schelley şi în opera mult prea timpuriu dispărutului poet francez Maurice de Guérin mai găsim un fenomen asemănător de transfigurare panică, precum la Hölderlin după descoperirea Eladei. De fapt, a fost o descoperire mai mult de sine însuşi. Poezia ce poartă în mod distinct pecetea personalităţii sale începe cu poezie în metru antic. S-a produs parcă o transfuziune misterioasă de substanţă între poet şi Elada. De fapt, mediul prin care Hölderlin comunică cu antichitatea nu este nici arta şi nici poezia, ci natura. Imaginea naturii de după Renaştere ca grădină, decor mitologizat, peisaj pastoral, a dispărut. Ea nu mai este nici rezonanţă a stărilor subiective, ca pentru romantici. Imnurile pindarice, strofele corurilor sofocliene, pătrunse de fiorul elementar, luminos, pot fi evocate ca modeluri îndepărtate ale acestei poezii, în care Eterul, Pămîntul, Helios nu sînt metafore, ci forţe atotcuprinzătoare, destin etern al omului. Ideea păgînă a nemuririi prin jertfă — reîntoarcere la divinităţile cosmice care ne zămislesc şi ne poartă ca şi dormind înainte ca noi să ne despărţim şi să ne rupem din marea matrice universală, prin individuaţie — nu o întîlnim numai în tragedia *Empedokles*. Iată sfîrşitul poeziei *Arhipelagus* ce poate fi interpretată şi ca imn închinat mării: « Şi cînd timpul năvalnic . . . » (p. 179 al 4—lea vers de jos din *Arhipelagus*), iar în *Abendphantasie*: « . . . *în fapt de seară înfloreşte o primăvară / fără număr se deschid trandafirii şi liniştită pare lumea aurie / O, acolo să mă duceţi, nori purpurii! şi de s-ar destrăma acolo în aer şi lumină iubirea şi durerea* . . . » (p.95).

Fie că interpretăm nostalgia cosmică a poetului ca deficienţă socială, explicîndu-i taria prin desamăgirile sale sau prin încapacitatea de a-şi făuri o existenţă cetăţenească, ea este un factor primordial pentru evaluarea estetică a operei sale. În celebra poezie *Pe cînd eram copil*, el apostrofează zeii: « *Zwar damals rief ich noch nicht euch mit Namen, auch ihr / nanntet mich nie, wie Menschen sich nennen / als kennten sie sich. / Doch kannt ich euch besser / Als ich je die Menschen gekannt, / Ich verstand die Stille des Athers, / Der Menschen Worte verstand ich nie / Im Arme der Götter wuchs ich gross.* » (p.203).

« Mai bine » i-a înţeles pe zei decît « vreodată pe oameni », fiind familiar cu « liniştea Eterului ». « Cuvintele oamenilor nicicînd nu le-am înţeles », mărturiseşte cu o simplitate mişcătoare. Hölderlin a fost, în felul său, un răzvrătit şi un singuratic. Cele două calificări se confundă la el. Din context însă reiese că această

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

insuficienţă socială nu este numai defectul său. Ceea ce îl deosebeşte de ceilalţi este doar conştiinţa, asemenea profetului din Vechiul Testament, care întîmpinînd urechi surde şi vederi oarbe vede clar aberaţiile poporului său: «... precum oamenii se numesc, parcă s-ar cunoaşte ...» Singurătatea individului are rădăcini mai adînci decît cele sociale, şi este comună. Oamenii trăiesc într-o comunitate aparentă, « parcă s-ar cunoaşte ». El însă găseşte consolare în « braţele zeilor » pe care educaţia sa nu l-a arătat, pe care singur i-a găsit « în murmurul pădurii ». Nu poate însă evada. În poezia *Stejarii* spune că dacă ar putea suporta « robia », bucuros ar îmbrăţişa « viaţa umană » (das gesellige Leben) şi n-ar mai tînji să devină stejar. *Das gesellige Leben*, viaţa în societate, implică « Knechtschaft » (robia). Dar o mare iubire îl ţine înlănţuit de această lume înrobită. Acelaşi punct de plecare ca la Byron, bunăoară. Dar ce mare deosebire între semeţia aristocratului englez şi afecţiunea junelui din Suabia !

Zeii lui Hölderlin sînt de natură foarte complexă. Pe lîngă personificări de puteri cosmice aevea prezente, ei sînt şi pilde pentru stări sociale perfecte, dorite. « Eterul », cuvînt-imagine cheie la Hölderlin, este o putere magnetică ce inspiră firii un fel de heliotropism, rîvnă spre înălţimi. « Peştii » săltînd din « leagăn » « rîvnesc » spre el («Către Eter »). Pentru o minte atentă, în această imagine se conturează destul de desluşit ideea circuitului cosmic, şi derivate din el, ideile sociale şi despre istorie ale poetului. Şi el gîndeşte în ritmul triadic, asemenea marilor gînditori din epoca romantică. Cu greu s-ar putea concepe să fie altfel. « Wiege », leagănul şi în alte locuri « Saturn », simbolizează stadiul primar, evul de aur, cînd omul trăia în « nedespărţire ». Stadiul următor este stadiul renegării zeilor, stadiul răzvrătirii, ce se consumă cînd despicarea, « Entzweiung », va lua sfîrşit şi omul va regăsi un stadiu natural superior, pe o treaptă de conştiinţă superioară pe care Hölderlin o numeşte « îndumnezeire ». Restabilirea armoniei dintre om şi puterile cosmice al căror echilibru veşnic oglindeşte societatea umană perfectă, restabilirea aceasta care, după Hölderlin, pe plan individual nu poate fi înfăptuită decît prin jertfă, naşte în el conştiinţa dureroasă a unei singurătăţi ce nu poate fi depăşită. La sfîrşitul lui *Empedokles* avem o viziune mîntuitoare entuziastă, dar în alte locuri, ca bunăoară în poezia *Mein Eigentum*, el are conştiinţa neizbutirii rugîndu-se « ... dass zu früh die Parze den Traum nicht ende ... », « nu cumva Parca să-i curmeze visul prea de vreme ». Iar în *Hyperions Schicksalslied* izbucneşte disperarea pură. Pasajul la care ne gîndim sună astfel în traducerea lui Lucian Blaga: « ... *Dispar şi cad / oamenii în suferinţă / orbeşte azvîrliţi / din ceas în ceas / ca apa din stîncă în stîncă / prin ani în adîncul nesigur* ... »

Această ultimă strofă parcă descrie propria stare a poetului în a doua parte a existenţei sale «... *în suferinţă... din ceas în ceas/* (jahreland, în originalul german)... *în adîncul nesigur*... » În poezia *Chiron* spune « wenn einer zweigestalt ist » adică, « bimorfismul » centaurul, cap de om şi trup de cal, simbolizează dureroasa dualitate a omului din evul de fier, de robie. Acest ev, îl numeşte şi « Kunst », « artă », spre deosebire de « Natur » şi de « neue Kunst » (artă nouă), stadiul ultim al nedespărţirii. În ultimele poezii, fragmentare, imediat premergătoare alienării, revine tot mai des imaginea « sălbăticiei », a începutului, (Wildnis). În poezie *Tinian* spune: « ... süss ist's zu irren in heiliger Wildnis » (Dulce e rătăcirea în sfînta sălbăticie), sau « ... vor allem dass man schont der Wildnis » (mai întîi de toate, să fie cruţată sălbăticia) *(Imn către madonă)*. Cultura este prerogativul preţios dar periculos al omului. Ea înseamnă începutul despărţirii, al degenerării sociale şi individuale: « Aber in Hütten wohnet der Mensch ... » (Dar în colibe locuieşte omul). Cine este familiarizat cu intimităţile stilului hõderlinian, va simţi importanţa semantică a conjucţiei « dar ».

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Acest « aber » prevestește amenințător « despărțirea ». Clădindu-și casă, omul s-a despărțit de firea înconjurătoare. Dar și mai fatidic pentru om a fost limba, această minune care-l distinge, prin care mintea lui s-a emancipat și a creat un zid de nedespărțit între el și creaturi :« . . . darum ist der Güter gefährlichstes, die Sprache, dem Menschen gegeben . . . », « . . . i-a fost dată omului limba, bunul cel mai primejdios » Omul, emancipîndu-se, a pierdut treptat una din virtuțile primordiale, devotamentul, teama de puterile cosmice, acel « Offensein », de care vorbește în oda *Germanien*: « O trinke Morgenlüfte, bis dass du offen bist . . . » (bea boarea dimineții, pîn'ce te deschizi . .). Acest « Offensein » îl găsim și în *A 8-a Elegie Duineză* de Rilke: « . . . cu toți ochii creatura vede-n deschis, doar ochii noștri sînt ca și-ntorși . . . »

Viziunea lui Hölderlin este eschatologică: va veni vremea mîntuirii, eonul armoniei. « Zeii » vor renaște, vor fi aevea, prezenți. « Natura » pentru poet se confundă cu lumea antichității eline. Mai cu seamă în romanul *Hyperion*, vom găsi această identificare exprimată într-o atmosferă de irealitate stranie și fermecătoare. Elada va renaște și anume în preajma lui, în patria sa, în Germania. Hölderlin proiectează propriul său eu în imaginea patriei, pe care o critică atît de vehement, la sfîrșitul romanului: « . . . barbari de cînd sînt, prin silința, știința și chiar religia lor deveniți și mai barbari . . . Nu pot să-mi închipui un popor mai sfîșiat decît germanii. . . gînditori, dar nu oameni, preoți dar nu oameni, . . . stăpîni și robi, dar oameni ba . . . » Desigur nu vrem să bagatelizăm aceste acuzări, luîndu-le doar ca alegorii pentru o trăire subiectivă. Dar imaginea propriei sale evoluții totuși transpare în astfel de invective: personalitatea sa ce s-a cristalizat dureros din « silință, știință și chiar religie . . », lupta sa pentru independența individuală și un orizont liber de gîndire, respingînd orice ispită a unei cariere înguste, asigurate.

Biografia sa este de altfel tipică pentru un poet romantic visător, lipsit de simț practic, neambițios și stingher, călăuzit doar de un instinct infailibil pentru împrejurări prielnice visării și creației. O dată cu terminarea studiilor de teologie la Tübingen, la 23 de ani, începe pentru el o viață hoinară, nestabilă, neajutorată, care ia sfîrșit doar, cînd a fost dat în grija unor străini, ca nebun pașnic dar incurabil. Prin recomandația lui Schiller, devine la vîrsta de 23 ani preceptor în casa unei doamne nobile, Charlotte von Kalb. Generoasă și înțelegătoare, această doamnă îi înlesnește, după un an, stabilirea ca un fel de docent particular la universitatea din Jena. După o scurtă perioadă entuziastă de discuție și muncă liberă în preajma lui Fichte și Schiller, amenințat doar de o nesiguranță materială crescîndă, « fuge » în mod brusc acasă, la Nürtingen. Motivul acestei fugi este teama de a-și vedea secat izvorul inspirației poetice, în atmosfera de înaltă tensiune intelectuală ce domnea pe atunci la Jena. În curînd, regretă această teamă copilărească, dar nu se întoarce. Prietenul său de studii, Sinclair, îi procură atunci, din nou, un post de preceptor, de data aceasta la Frankfurt, în casa bogatului bancher Gontard. Cei aproape trei ani petrecuți în această familie sînt anii cei mai fericiți ai existenței sale. Se îndrăgostește cu o pasiune și dăruire nemărginită de tînăra soție a bancherului, Susette, mama copiilor pe care era menit să-l instruiască. Este *Diotima* poeziilor și romanului său *Hyperion*. Iubirea este reciprocă. Nu putea să nu intervină ruptura, date fiind împrejurările imposibile ale acestei pasiuni, din punct de vedere al moralei convenționale. Fiind tratat cu ironie și dispreț de către stăpînul casei, într-o întrevedere explicativă provoacă o ruptură definitivă și părăsește casa. Se refugiază la prietenul său Sinclair, la Hamburg în Würtemberg, căutînd uitarea într-o dîrză și fecundă muncă scriitoricească. Caută să înființeze o revistă și să se afirme ca scriitor liber.

https://biblioteca-digitala.ro

Eşuează. Primeşte din nou un post ca preceptor în Elveţia, şi nu mult după aceea, în anul 1802, un post de institutor în casa unui diplomat, la Bordeaux. De acolo pleacă, din motive necunoscute, cutreierînd pe jos şi fără mijloace toată Franţa, ajungînd cu totul extenuat şi cu semne îngrijorătoare de tulburare psihică, acasă, la mama sa. În acelaşi an moare Diotima, nemaiputînd să supravieţuiască despărţirii de marele ei iubit. Solicitudinea familiei şi a prietenilor săi îl duce la o aparentă restabilire interioară. În anul 1804, prietenul său nestrămutat Sinclair îi procură la Hamburg un post de bibliotecar. Era însă un contract de muncă fictiv, Hölderlin nemaifiind în stare să-şi îndeplinească îndatoririle profesionale, oricît erau ele de uşoare. Compune însă ultimele sale imnuri şi traduce cu mare asiduitate din greacă, ode pindarice şi două tragedii de Sofocle, *Edip* şi *Antigona*, capodopere de traducere fidelă în ceea ce priveşte frumuseţea intrinsecă a originalului. În 1806, repetatele crize de furie îl obligă pe Sinclair să-l interneze într-o clinică la Tübingen, şi nu mult după aceea, e dat în custodia unui tîmplar fără copii, care-l îngrijeşte pînă la moarte, la 7 iunie 1843. Ultimele imnuri, mult timp socotite confuze, datorită unui presupus început de alienare, sînt socotite azi « miezul şi culmea » testamentului poetic hölderlinian. Stilul, ce e drept, s-a îndepărtat mult de la transparenţa logică a limbajului clasic. Imaginile apar deodată, nemijlocite, gîndirea face salturi mari, în scurte pasagii se concentrează conţinuturi mari, complexe. Realitatea logică se dizolvă sub presiunea intensităţii expresive. Asociaţiile surprinzătoare, metaforele stranii, obscure, par de multe ori de-a dreptul expresioniste, în sensul modern al cuvîntului. Exegeţii moderni au pătruns însă firul aparent ilogic al acestei gîndiri şi au găsit în orînduirea neregulată şi slobodă a strofelor o măiestrie structurală chibzuită, superioară. Versul liber, nesimetric şi fără rimă, se relevă de o regularitate intrinsecă, adică de o pulsaţie interioară şi de o precizie de intonare nemaiîntîlnite pînă atunci în lirica europeană. Pe verso-ul manuscrisului uneia din ele, *Friedensfeier*, poetul notează: « . . . dacă unii ar găsi acest limbaj prea neconvenţional, trebuie să le mărturisesc că nu pot altfel . . . Natura de unde poezia a răsărit, o va absoarbe iar . . . »

Tematica devine nelimitată, Temele mari de odinioară, vocaţia poetului-vates, puterile cosmice, Elada, reapar, filtrate printr-o sensibilitate artistică şi o putere de sinteză nouă. Spărgînd contururile strîmte ale idealului antic apolonic datînd din epoca Renaşterii şi stăpînind imaginea cosmosului antic al lui Winckelmann, al lui Goethe şi al romanticilor englezi, Hölderlin se îndreaptă tot mai mult spre complexitatea lumii asiatice. « Asia aurie » înlocuieşte arhipelagul de odinioară. Siria, legea « Galileanului », pătrund seninătatea cosmosului olimpic cu dinamismul lor oriental, de colorit mistic şi întunecat. O misterioasă apropiere între Dionysos şi « Syrul » Isus se suprapune nostalgiei eline din anii tineri. În imnul neterminat *Der Ister* (Dunărea), marele fluviu porneşte în sens invers, deci de la revărsare spre izvor, de la Est la Vest. E poporul asiatic al lui Dionysos ce, năvălind în amont, descoperă izvoarele fluviului. În ultimele poezii, fluviile, insulele « locuiesc », asemenea zeilor. În imnul *Patmos* se spune « denn nicht . . . wohnt herrlich Patmos » (. . n-are Patmos sălaş domnesc). Abia în strofa a treia din imnul citat, « Ister », vorbeşte lămurit despre acest curs invers-sat: « . . . *der scheint aber fast/ rückwärts zu gehen und/ ich mein, er müsse kommen/ von Osten./ Vieles wäre/ zu sagen davon. . . /* (« . . . *El/ Isterul/ însă pare — a merge îndărăt şi/ cuget că ar trebui să vină/ de la Răsărit. . .* ») Continuarea conţine o formulă tipică pentru Hölderlin de mai tîrziu: « multe ar fi de spus . . » Densitatea imaginilor şi a sensurilor sugerează, în cîteva locuri, această formulă ingenuă, parcă de scuză: nu pot spune totul. Abia în încheiere vorbeşte despre

https://biblioteca-digitala.ro

izvor, despre început. Poezia este întreruptă de nişte cuvinte enigmatice: « *Was aber jener thuet/ der Strom/ weiss niemand*. . . (Dar ceea ce el face, fluviul, nimeni nu o ştie . . .)

Fluviul, în mai multe rînduri, devine simbol atît al propriei evoluţii cît şi al destinului omenesc: oprit de stînci, în cheile întunecoase, « în cea mai rece prăpastie, implorînd mîntuire, tăvălindu-se în lanţuri . . . », revărsîndu-se apoi plin de binecuvîntare şi de belşug, dăruindu-şi bogăţia tuturor şi unind oameni şi popoare. Asia devine mama omenirii. De « stîncile Parnasului » şi de pe Chitairon aude resfrîngîndu-se ecoul Asiei, « şi se frînge de Capitoliu şi brusc de înălţimile Alpilor . . »; « Slavă celor puternici ai tăi, Asia . . »

Tot mai stăpînitoare devine ideea misiunii individului ales, profetului, poetului, zeului. « Vremea creaţiei », momentul harului e asemuit « Munţilor » (hochaufragend — von Meer zu Meer — hinziehet über die Erde . . .) (p. 208) « wenn aber ein Gott erscheint, auf Himmel und Erd und Meer — Kommt allerneuende Klarheit . . . » (p. 224). « *Die furchtlos vor den Zeiten der Welt/ Und den Himmel auf Schultern und alles Schicksal/ Taglang auf Bergen gewurzelt,/ Zuerst es verstanden/ Allein zu reden/ Zu Gott* . . . » *(Am Quell der Donau*, p. 219.)

Ideea filozofiei romantice a reflectării spiritului universal în conştiinţa individuală revine la Hölderlin ca raport comunitate-poet. Poetului i-ar reveni, deci, funcţia autocunoaşterii spiritului social şi, prin derivare, a spiritului cosmic absolut: « Des gemeinsamen Geisttes Gedanken sind still endend in der Seele des Dichters » (Gîndurile spiritului universal sfîrşesc liniştit în sufletul poetului, p. 205). Care le păstrează în stare pură, am putea adăuga noi. Poetul este vasul prea fragil şi neputincios ca să păstreze el singur, asemenea unei jertfe individuale inversate, tezaurul divinului, tezaurul conştiinţei superioare. Durerea acestei conştiinţe apăsătoare este compensată de o resemnare senină. Vorbind despre Hristos spune: « So ist schnell vergänglich alles Himmelische aber umsonst nicht . . . » Tot « cerescul » e repede pieritor dar nu zadarnic. Ultimul ideal al poetului este sinteza pietăţii panice antice, uniunea cu natura a copilului şi a omului antic, aşa cum l-a visat el — cu spiritualitatea creştină, epurată de toate adausurile bisericeşti. În *Versöhnender* spune: « ne vom ruga aevea pe înălţimi şi sacerdotal în temple . . . » Contactul nemijlocit, nedogmatic al omului cu natura, îl găsim accentuat în cuvîntul « aevea » (in Wahrheit): « Aevea pe înălţimi . . . » Cine nu s-ar gîndi la acea « confession de foi » din a doua parte a lui *Emile* de Rousseau ! Poetul face un rechizitoriu dureros educaţiei sale care l-a înstrăinat de figura ideală a lui Isus, redescoperită de el tîrziu şi întrevăzută într-o uniune mistică cu Dionysos păgînul: « Abia născut, de ce mi-aţi acoperit privirile cu noapte, încît nu mai vedeam pămîntul şi trudit a trebuit să vă respir, adierile cereşti . . . »

Această respiraţie liberă este entuziasmul poetic neîngrădit care face din poet « un vas sfînt » în care păstrează « spiritul eroilor »: « vinul vieţii » (« Buonaparte », p. 204). Acel spirit al eroilor e cifrul pentru o viaţă fericită, în armonie. Cu mîndrie senină reia apoi ideea misiunii poetice ca « vas sfînt », în celebrul vers din *Andenken* (p. 240). « Was bleibt aber stiften die Dichter . .. » Fiind prea grea umerilor săi acea misiune de ctitor, Zeus l-a răpus asemenea lui Ganymed, şi exilul său, nebunia, se confundă pentru conştiinţa răpitului cu o veşnică « convorbire cerească »: « *Der Frühling kommt. Und jedes in seiner Art/ blüht. DER ist aber ferne, nicht mehr dabei. / Irr ging er nun, denn allzugut sind/ Genien; himmlisch Gespräch ist sein nun.* » (p. 144).

https://biblioteca-digitala.ro

EDGAR PAPU

Hölderlin, poetul solar

Variatele forme prin care atîtea din marile anticipări artistice ale lumii moderne se anunţă încă în literatura primei jumătăţi din veacul trecut, intră, la început neidentificate, în unul sau altul din curentele literare ale timpului. Stendhal apare ca « realist », Kleist, Nerval, Poe ca « romantici », pînă şi Baudelaire se prezintă temporar ca « parnasian ». În această ordine, a unei modernităţi pretimpurii, care, pentru ochii contemporanilor de atunci, adoptă o altă identitate, Hölderlin se află şi el trecut în rubrica de « neoclasic » al momentului său.

Toţi aceşti poeţi erau, însă, perfect conştienţi că aduc şi reprezintă cu totul altceva, dincolo şi uneori *împotriva* curentului, unde, după o falsă optică iniţială, păreau să se fi integrat. Uneori îşi şi afirmă direct desolidarizarea de poziţiile aparente, ce li se atribuiau. Aşa este iarăşi cazul cu Hölderlin, care, în versurile sale din *Poeţii ipocriţi*, denunţă tot vidul mitologizant al clişeelor neoclasice: *Voi, reci făţarnici, nu mai vorbiţi de zei! /Aveţi raţiune! In Helios nu credeţi . . ./* Se desprinde de aici una din cele mai sintetice şi mai exacte caracterizări negative ale manierei neoclasice, definită prin răceală, prin nesinceritate, prin acea lipsă a intuiţiei poetice, pe care Hölderlin o subliniază cu invectiva ironică *aveţi raţiune!* Dar în aceste versuri se surprinde nu numai respingerea unei orientări poetice netrăite şi exterioare, pe care o vede fundamental străină de el, ci se precizează întrucîtva şi propria sa poziţie. Anume, poetul se separă radical de neoclasici prin faptul că motivele sale mitologice nu sînt expresii ale unei inerţii formale cu pojghiţă antichizantă, ci idei şi indicii ale unei zguduitoare trăiri. Ele se manifestă ca simboluri cuprinzătoare, de o rară autenticitate, unde ideea prinde palpitaţia realităţii dorite a vieţii.

Asemenea simboluri se încadrează într-o viziune a lumii — o Weltanschaung — care despărţindu-l pe Hölderlin de neoclasicism, îl introduce cu anticipaţie într-un filon actual de interpretare a psihiei umane, văzută la anumite momente din desfăşurarea imagistică a spiritului contemporan. În decursul ultimei sute de ani, sînt prea cunoscuţi, pentru a-i mai numi, literaţii şi gînditorii, care, pe rînd, iniţiază sau folosesc intuiţiile-concepte de Apolo, de Dionisos, de Eros, de Narcis, de Prometeu, de Pan, de Anteu, de Sisif. Nicicînd ca în recentele coordonate de cultură, nu s-a făcut un apel mai larg la noţiunile şi numirile mitologice pentru a desemna diferite simptome ale actualităţii sau şi ale altor epoci, privite printr-o optică modernă. Iar faptul că, în acest sens, care va fi cel nou, presupusul « neoclasic » Hölderlin îl invocă, în primul rînd, pe *Helios*, ne trimite la una din semnificaţiile mari ale liricii sale.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru a-i stabili, însă, bazele, se cere, în prealabil, o distincție tipologică mai cuprinzătoare în jurul acestei semnificații. Astfel, societățile și popoarele vechi, uneori și cele noi în fazele lor mai puțin evoluate, ar putea să furnizeze laolaltă, în raport cu motivul *Helios*, o întreagă antologie de imnuri solare. Peste tot soarele este principiul suveran al *vieții*, puterea dispensatoare a înseși condițiilor de existență terestră. Dar și în afara acestor imnuri, el se află cu admirație amintit de Homer, de Sofocle, de Aristofan, și de numeroși alți antici. Poeții popoarelor noi, dimpotrivă, se refugiază, cei mai mulți, în zona nopții, și își stabilesc sediul spiritual sub astrele ei. Scriitorul Emilio Cecchi, bunăoară, consideră drept cele mai frumoase versuri ale întregii literaturi italiene următoarele accente de terțină dantescă: «*Quale nei plenilunii sereni/ Trivia ride tra le nimfe eterne* ». Virgiliu, care, în atîtea pasaje din *Eneida*, se dovedește un neîntrecut poet al umbrei, al nopții, al lunei, este îndeobște recunoscut și ca anticul cu cea mai reliefată notă de anticipare a sensibilității moderne.

Deosebirea dintre registrul diurn și respectiv cel nocturn, pe care și le repartizează între ele cele două ere poetice, nu provine, desigur, dintr-un inexplicabil *gust artistic*, ci dintr-o rațiune cu mult mai adîncă. Schimbarea derivă din expresia unei anumite dimensiuni lăuntrice — stimulată mai tîrziu și de noua perspectivă a infinitului — care a urmat progresiv să fie căutată în ea însăși, după ce popoarele vechi au descoperit-o numai în raportul limitat cu diferite sectoare ale realității din afară. Familiarizarea mai accentuată cu regiunea invizibilă a lumii interioare determină, la moderni, ca tipul de intuiție adaptat acestei regiuni să se aplice și la contactul imagistic cu universul extern. Noaptea, expresie intuitivă mai abstractă — ceea ce l-a și făcut pe Kant să apropie cerul înstelat de conștiința morală dinlăuntrul său — oferă ochiului mai puține percepții propriu-zise decît lumina solară, dar în schimb favorizează aceleași multiple asociații, pe care le dă cufundarea nevăzută în meditația lăuntrică. Faptul, însă, pare că-l mută pe omul modern în cîmpul epifenomenic al unei simple derivații, al unei ramificații secunde și laterale față de rostul fundamental al existenței sale. O dată cu aceasta, el s-ar abate de la marea tulpină a primei realități, ce exprimă pulsația originară a vieții, punctul viu de contact cu focarul ei, prin care noi existăm. Plecînd de la asemenea premise negative, Hölderlin vrea să ajungă la revitalizarea lumii moderne — încercată pe alt plan de Goethe prin experiența întineririi lui Faust — către scoaterea sa din bătrînicioasa zonă de întuneric, unde ea se complace. El recurge ca atare la însuși principiul altădată slăvit ca izvor al vieții plenare, adică la *soare*. De aceea, Hölderlin este primul mare poet solar al literaturilor moderne.

El rămîne, însă, la timpul său un izolat tragic. Abia către sfîrșitul veacului trecut un concurs variat de împrejurări face să reapară dominant motivul solar în lirica modernă. La aceasta a contribuit pe de o parte « vitalismul » nietzschean, iar pe de altă parte un sensorialism de extracție cerebrală în genul lui Mallarmé. Acum, încep să se evoce simbolic momentele culminante ale cursului diurn, în măsură a reliefa suveranitatea soarelui asupra conștiințelor și destinelor. Solemna *amiază* din Zaratustra lui Nietzsche sau *după-amiaza* faunului mallarméan exprimă tocmai asemenea momente. În ultimul caz, făptura faunescă pare o zămislire vie, subtil materializată, a însăși toridității solare. De aci, prin aceleași momente simbolice ale zilei, se vor relumina și în veacul nostru conștiințele nocturne ale epocii moderne. La Valéry, *amiaza cea dreaptă* devine semnul unei ordini geometrice a minții, situată la zenitul său. În alt sens, sunetul gloriei solare, care, concentrat într-un anumit punct al mișcării de rotație, pătrunde realitatea cu un sens revelatoriu, se face auzit și la noi. Ne gîndim anume la magnificele versuri argheziene *stau la țărmu-albastru al rîului de soare/ din mocirla căruia aur au băut*. Pentru prima dată,

https://biblioteca-digitala.ro

în lirica noastră, un moment ritual al *zilei*, în apoteoza luminii sale, transfigurează lucrurile cu aceeaşi intensitate cu care le transfigurase vălul nopţii în poezia eminesciană.

Remodelarea vie a piscului diurn în lirica mai nouă îşi află, însă, primul şi îndepărtatul precursor în Hölderlin, care urmărea o reîntinerire spirituală a lumii moderne prin substanţa originară a soarelui. Momentul simbolic de desăvîrşire a luminii, fixată în apogeu, apare pentru prima dată în lirica sa; punctul iniţial al continuităţii de pînă astăzi se surprinde în *amiaza de aur. . . coborît-a* (*Rinul*) sau *cînd pe cer îţi străluce-a amiezii înaltă/ lumină. . .* (*Cimitirul*). Nietzsche, prin care a avut loc prima tardivă valorificare a înaintaşului său, şi care evocase şi el *ceasul desăvîrşitei amiezi*, dezvoltă, tot liric, în amintitul imn din *Zaratrustra*, sensul hölderlinean al măreţii sale intuiţii: *În lături! Amiază fierbinte doarme pe întinderi! Nu cînta! Tăcere! Lumea* e *desăvîrşită*. Cu aceasta intrăm iarăşi în circuitul modern al motivului. Revenim, însă, pentru a consemna un subton în *la minor*, care însoţeşte adesea noul itinerariu al soarelui în lirica ultimului veac şi care se manifestă, pentru prima dată, tot la Hölderlin. Pretutindeni — şi aci se separă de caracterul solar al vechilor imnuri — plenara perfecţiune luminoasă pe care am ilustrat-o, se află grevată de o melancolie, de o vagă presimţire, de o dorinţă, de o apăsare, printre altele de acea *tristeţe aurie* a lui Nietzsche. Acompaniamentul depresiv există ca unitate de bază, însă se ramifică în mai multe aspecte, după registrele şi stările dispoziţionale ale diferiţilor poeţi moderni din această categorie. Neputînd, în contextul de faţă, să le luăm pe toate în consideraţie, ne vom ocupa numai de caracterul originar al faptului constatat, acela al tristeţii lui Hölderlin.

Printr-o pătrunzătoare intuiţie a momentului — aşa cum s-a văzut în *Poeţii ipocriţi* (*în Helios nu credeţi*) — el îşi dă seama că epoca sa nu mai poate trăi mitul solar, adică nu-şi mai poate trăi tinereţea. Soarele este, de aceea, un motiv al regretului, al fericirii pierdute. În faţa sanctuarelor sale uitate purtătorul luminii îi părăseşte şi el, la rîndul său, pe oameni, aşa cum reiese cel mai adesea din momentele de feerică incandescenţă a amurgului, după care întunericul ce urmează apare cu atît mai apăsător. Asfinţitul soarelui nu poartă atît semnificaţia unei îndepărtări în spaţiu, cît mai cu seamă a unei dispariţii în timp, într-un trecut scufundat, cînd marele astru, acum neluat în seamă, hrănea întregul spirit al vieţii cu atotprezenţa sa. Iată, în *Fantezie de seară*, unul din aceste momente de apoteoză disparentă, identificat cu pieirea mitului solar, care-l lasă pe omul modern singur şi dezolat în noaptea epocii sale: *O primăvară-nfloreşte pe ceru-n amurg, /Nenumăraţi înfloresc trandafirii* ; *şi lină/ Li-e lumea de aur* ; *o, cu voi să mă luaţi, /Nori purpurii* ; *şi fie ca sus/ În lumină şi-eter, să-mi piară iubirea, durerea, /Dar, parcă-ngrozit de ruga-mi nebună, farmecul/ Fuge* ; *se-ntunecă şi singuratec/Sub ceruri, precum totdeauna, mă aflu*. Starea permanentă, acel *precum totdeauna*, se indentifică, deci, cu o aflare în noaptea, pe cînd, dimpotrivă, înnebunitoarea fascinaţie solară — ce-i şi provoacă poetului *ruga nebună* — este mereu ceva care fuge.

Ar trebui relevat că amintita permanenţă a zodiei nocturne indică marele semn sub care trăiau atîţia dintre contemporanii săi, grupaţi în diferitele mişcări romantice germane. La Hölderlin, însă, regretul luminii se îmbină corelativ cu un motiv mai rar întîlnit la moderni, şi anume cu aversiunea faţă de noapte. În aceaşi literatură naţională şi aproape în acelaşi timp cînd celălalt mare poet imnic, Novalis, a adus resurselor spirituale nocturne cea mai vibrantă închinare modernă, confratele său solar le asociază mediul tenebros al iernii : *Cînd veşnic năpraznicul crivăţ,/ Vrăşmaşu-mi de moarte, cu geru-i în noapte/Ţara izbeşte, şi-ntr-un tîrziu, la ceasul de somn/De oameni rîzîndu-şi, groaznicul cîntec şi-l cîntă. . .* (*Iarna*). Hölderlin contopeşte *gerul* şi *noaptea* pe baza unei unităţi privative, care indică deopotrivă absenţa

https://biblioteca-digitala.ro

pustie a generozităţii solare. Dar în această dezolare în inexistenţă, în îngheţul nocturn, se află animată şi o vagă speranţă. Poetul aşteaptă vremea cînd oamenii vor aduce iarăşi prinos soarelui.

Această trăsătură apare în imnurile sale solare, primele din lirica veacurilor noastre apropiate. Începutul lor este neconsolat, revărsîndu-se, ca şi *Fantezia de seară*, într-un cîntec de despărţire, cuprins în valul decepţiei cosmice. Ba chiar aci se desprinde şi mai accentuată dispariţia inexorabilă a astrului într-un timp necuprins din apele trecutului: *O, unde eşti? Beat amurgeşte sufletul meu/ De toată desfătarea ta ; abia e de cînd/Ascultat-am cum, plin de sunete de-aur. /Soarele, tînărul falnic, /Cîntul de seară şi-l cîntă pe lira cerului, /Păduri şi coline zvonesc împrejur în ecouri ; / Dar dus e, departe-i acum spre pioase popoare/ Ce încă aducu-i slăvire.* Poemul se termină aci. Dar în varianta altui imn, unde soarele lasă deopotrivă nostalgia chinuitoare a ultimului său fast de lumini (*buclele tinere-şi scaldă în nouri de aur*), Hölderlin concepe o continuare cu mult mai semnificativă.

Urmează anume înfrăţirea în durere cu pămîntul, adică cu lumea, rămasă în aceeaşi restrişte ca şi poetul — dar într-o restrişte nădăjduitoare. Cei părăsiţi aşteaptă cu însetare revenirea soarelui, ca să reîncălzească în ei viaţa: *Pe tine pămînt, te iubesc, cu mine jeleşti, / Şi schimbă-se-a noastră tristeţe, ca şi-a pruncіei / Durere în somn ; cum suflările vîntului / Flutură, şuşuie-n strune / Pîn' ce-a maestrului degete tonul armonic / Li-l zmulge, aşa fac cu noi şi neguri şi vise, / Pîn'ce iubitul din nou se iveşte, / Şi-n noi duh şi viaţă aprinde.* Este unul din foarte puţinele imnuri solare ale literaturilor moderne de-aceeaşi autentică intensitate şi măreţie ca şi cînturile soarelui din Egipt şi din vechea Indie.

De la îndepărtata antecedenţă a lui Hölderlin, fenomenul pe care l-am numi al *solarităţii* se transmite, sărind peste etape, şi în lirica mai nouă. Pînă acum am ilustrat, din accentele ultimului veac, numai indiciile de desăvîrşire ale efectului solar, aflat simbolic pe treapta de apogeu luminos a zilei. Dar, tot în sensul lui Hölderlin, lirica modernă va preamări şi astrul în sine, ca pe o fiinţă vie, personificare a principiului vieţii. Nietzsche îşi începe *Zaratrustra* tot cu un imn către soare, unde înfrigurata speranţă a genialului său precursor se schimbă în impetuoasă certitudine: « Te-am aşteptat în fiece dimineaţă, ne-am înfruptat din prisosinţa ta, şi te-am binecuvîntat pentru ea ». Iar mai tîrziu Georg Trakl, într-un poem intitulat chiar *Soarele*, intuieşte puterea transfiguratoare, edenizantă, pe care marele astru o exercită asupra întruchipărilor vii: *În fiece zi soarele galben trece deasupra colinei/ Frumoase-s pădurea, animalul întunecat, / Omul*. . . (Traducere Petre Stoica). Se relevă izbitoare sugestia atît de simplă a acestei înalte *treceri* astrale, o dată cu dîra de lumină, de plenitudine, de desăvîrşire, lăsată treptat pe lucrurile pămîntului. Îndepărtata năzuinţă a lui Hölderlin se citeşte în toată această demiurgică însorire a lumii.

De fapt, în toată prima jumătate a veacului nostru, dar şi mai tîrziu, se poate identifica o ieşire din cercul nocturn, o reînviere a mitului solar, care uneori depăşeşte şi domeniul liric. Ne gîndim, printre altele, la romanul fantastic al scriitorului italian Massimo Bontempelli, *Copiii Soarelui* (1941), care este un adevărat poem al luminii. Dar reîntorcîndu-ne la registrul liric propriu-zis, nu putem trece cu vederea reprezentativa contribuţie suedeză de pe la începutul nostru de veac. Deşi aci nu se poate urmări filiaţia cu Hölderlin — ca la Nietzsche sau Trakl — ci mai curînd cu un străvechi cult nordic al forţelor stihiale, respectivele poeme moderne, tocmai din raţiunea acestei surse ancestrale, atît de viu retrăite, se arată mai apropiate de uitatele imnuri solare ale lumii păgîne.

Astfel, o invocare a poetei suedeze Karin Boye (1900—1941) poartă chiar titlul atît de elocvent *Rugăciune către zeii Soarelui*. Cuprinsul poemului, închinat demiur-

https://biblioteca-digitala.ro

giei solare nu infirmă cu nimic cuvintele prin care el se anunță. Iată cîteva fragmente dintr-însul: *Necruțătorule, cu ochii care n-au văzut niciodată / întunericul ! / Izbăvitor / care spargi cu ciocane de aur gheața, / adu-mi mîntuire... Pomii își reped puterea în sus ca niște coloane / spre gloria ta... Pe om l-ai schimbat / dintr-o piatră cu oarbe priviri / într-o plantă pribeagă, plutitoare, cu vîntul ceresc / împrejurul frunții...* (tr. Veronica Porumbacu). O altă poetă, fino-suedeză de astădată, Edith Södergran (1892—1923) se îndreaptă cu același ton de aprinsă invocare către zeul Soare: *Adu-mi, cerc de lumină, cunună pe frunte...* (tr. Veronica Porumbacu). Asemenea poeme nordice, care au mai mulți cultivatori în veacul nostru, întruchipează poate împlinirea marelui vis al lui Hölderlin. Dacă acest neîntrecut vizionar se tînguia pe ruinele mitului solar, care nu mai pot fi reîntregite, poeții suedezi îi răspund cu un glas viu de adorație către soare.

Nu este însă, aci *numai* reînvierea izolată a unei vechi atitudini scandinave în fața forțelor naturale, ci și expresia generală a momentului în care o asemenea lirică se integrează. Această poezie n-a putut izvorî decît în atmosfera veacului nostru, cînd pretutindeni *soarele* apare ca un suprem obiectiv (la noi acea « luptă cu lumina » a lui Nichita Stănescu din *Dreptul la timp* constituie încă o confirmare). Dar această atmosferă a veacului nostru, în care se deșteaptă atîtea potențe către atracția solară, îl are drept prim năzuitor în lumea modernă, pe Hölderlin, reactualizat prin Nietzsche. Desigur că faptul nu se datorește numai lor, ci și conjugării cu o imperioasă *nevoie de lumină* prin care a debutat toată acea succesiune de perspective sumbre ce ne-au amenințat secolul. Hölderlin doar a anticipat, cu un mare interval de timp, această nevoie actuală. El trăiește cu un veac înainte fenomenul unei epocale substituiri. Este adică vorba de vechiul refugiu în noapte al romanticilor, care abia cu mult după momentul creației sale, și anume doar în ultimele decenii, s-a substituit prin necesitatea unui *refugiu în lumină*.

Fiindcă am însoțit adesea numele poetului cu acela al lui Nietzsche, descoperitorul său, trebuie să amintim și o altă trăsătură comună — de altfel, prea bine cunoscută — a celor două spirite cu care veacul trecut își începe și își încheie larga desfășurare. Hölderlin este și primul modern care a intuit acea *Nachtseite* elenică — latura nocturnă, turmentată, tragică a grecilor — vedere ce va submina mai tîrziu imaginea lui Winckelmann despre o Grecie exclusiv senină și idilică. Iar Nietzsche, în *Originea Tragediei* aduce prima încercare de a da noii intuiții o fundamentare teoretică. Așadar, tocmai acești doi oameni — și, inițial, Hölderlin, departe premergătorul — care au nocturnizat lumea elenică, sînt și cei dintîi ce-au intervenit, ca promotori, la o solarizare a lumii moderne. Apare notabilă această transfuzie de substanță între epoci, privite atîta vreme din unghiul unei polarități radicale. Printr-înșii lumile se văd mai interpenetrante în trăsăturile lor, care variază numai după criteriul de stabilire a ponderii, și de dozare, în fond, a acelorași coordonate umane.

Apropierea înregistrată pînă acum între cele două spirite se oprește, însă, la o limită gravă. Deși tot obiect de proslăvire, soarele va fi altceva pentru Hölderlin decît pentru Nietzsche. La Hölderlin, astrul zilei nu se va investi drept călăuză și semn al « supraomului », drept principiu cu care Zaratrustra în mod inuman se compară, așa cum s-a comparat Caligula cu Jupiter. Speranța revenirii soarelui va fi la Hölderlin speranța libertății, a emancipării omului, a ieșirii din noaptea unde se cufundase patria sa în jurul lui 1800 — ceea ce îl și făcea să dorească cu atîta fervoare respirația largă a mitului solar. Dar indiferent de registrul, uneori deviat, în care diferiți poeți și gînditori mai noi, influențați sau neinfluențați de el, au integrat acest mit, marele liric german rămîne deschizătorul, nunțiul auroral al tendinței de întoarcere la lumină, la centrul și focarul vieții terestre în lumea modernă.

https://biblioteca-digitala.ro

ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

Eminescu şi Hölderlin

Între poetul român şi poetul german de pe malurile Neckarului nu sînt numai analogii de destin exterior, ca nestatornicia ori nesiguranţa amară a existenţei, ca sfîrşitul destul de timpuriu al carierii poetice (după 30 de ani) sau nebunia care i-a lovit în plină tinereţe şi putere creatoare, ca neîmplinirea iubirii şi cîte altele. Îi leagă, adevărat, această soartă tristă a romanticilor nefericiţi şi atît de puri, dar şi distanţarea nobilă de propria condiţie dramatică, îi leagă aspiraţia ontologică spre absolut, spre perfecţiune, căutarea neîncetată de esenţe, exprimată într-o neîncetată tînjire după valorile clasicităţii. Îi leagă dorinţa de resacralizare a verbului, de refacere a miturilor vechi, de neasemuit preţ pentru gîndirea poetică. Amîndurora le-au căzut sorţii solitudinii fără leac. Între albele versuri ale lui Hölderlin, spuse ca o linişte, ca un recules soliloc, cu jumătate de glas, cu o înfiorată imobilitate, între versurile despre izvoare, iarbă şi cer, despre zei şi eroi greci, din cînd în cînd un « Ich aber bin allein. . . » *(Die Titanen)*. Peste viziunea libertăţii popoarelor capătată prin revoluţia franceză, peste cîntecul beat despre idealurile umanităţii învăţate de la Schiller şi Kant, peste imaginile de apocalips alexandrin din *Patmos*, dureroasa mărturisire a unei singurătăţi absolute este neîncetată, ca un vaier fin, transparent. Între creştinism şi păgînism, ca în *Brot und Wein*, între romantism şi clasicism, între revoluţie şi întoarcerea spre antichitate, Hölderlin se arată la stranii încrucişări de drumuri, ca şi Eminescu.

Amîndurora le-a fost hărăzită cunoaşterea superioară, absolută, plătită întotdeauna cu jertfă şi suferinţă, şi nu bucuria comună, caldă, neştiutoare, a oamenilor de rînd. Aspirînd spre soarta nemuritorilor din Olimp şi invidiind în acelaşi timp măruntele bucurii ale muritorilor, poetul german spunea, cu aceeaşi detaşată tristeţe: « Zu wissen wenig, aber der Freude viel/Ist Sterblichen gegeben. . . » (Puţine spre ştiinţă, spre bucurie multe/Datu-s-au muritorilor . . .) De altfel una din cele mai calde exegeze heideggeriene la Hölderlin este făcută sub semnul acestui vers caracteristic.

Soarta titanilor, grandioasă şi amară, le-a fost dată şi amîndoi poeţii au înţeles-o integral cu toată sarcina de durere şi de realizare superioară, în intelect şi spirit, pe care o presupunea. Titanul apare, de aceea, şi la Hölderlin, apare şi la Eminescu, în împrejurări stilistice deosebite. Şi nu este doar un simplu motiv ţinînd de o anumită orientare neo-clasică la poetul german sau de *Sturm und Drang* de debut la poetul român.

Titanul este folosit de cei doi poeţi deopotrivă, cu implicaţii de mit şi Hyperion pare în chip deosebit expresiv la Hölderlin, ca şi la Eminescu. Nu e deci de mirare

https://biblioteca-digitala.ro

că romanul *Hyperion*, început la Tübingen în 1792, rămîne opera cea mai cuprinzătoare, de confesiune adîncă, a germanului, iar *Luceafărul*, poemul despre Hyperion, culmea creației eminesciene.

În mitologia grecească, Hyperion era o ființă aparținînd neamului titanilor, deci primei creații. Fiu al cerului (Uranos) și al Pămîntului (Gy), frate cu Cronos (Saturn) și Japet, el s-a unit cu Theia și au dat naștere soarelui și lunei și aurorii (Helios, Selene, Eos). Într-un mit pelasgic, Hyperion stăpînea soarele, așa după cum ceilalți titani dominau planetele atribuite lor de părinții divini. Variantele mitului sînt destule, dar cei doi poeți au luat din el ce-l unifică, dîndu-i o semnificație fundamentală, de personalitate desăvîrșită, aspirînd titanic spre putere și omnisciență. Doi poeți filosofi au ales mitul și mai ales doi care au pornit de la Kant, deși la unul Platon a dobîndit treptat preeminența, înseninînd durerile, iar la celălalt, Schopenhauer a adăugat aluviunile lui de amărăciune, umbrind cu suferință jertfa, și resemnarea.

Hölderlin credea într-o nouă umanitate, eroică, produs al naturii, asemănătoare cu titanii, ființe divine, numite și copii ai luminii. De aceea îl vedea pe Fichte însuși ca pe un titan al gîndirii, iar pe Susette Gontard, Diotima poeziei lui, ca pe un copil al soarelui (Sonnenkind) care-l putea reconcilia cu viața. De aceea, atracția Diotimei înseamnă amiază dreaptă, în eternul crepuscul (*Dämmerung*, fiind un cuvînt-cheie în lirica lui Hölderlin) al sufletului eroului. La Hölderlin, mitul Hyperion înseamnă demiurgica sete a creatorului spre ființele divine, spre copiii luminii, aspirația după *ewige Klarheit* (lumina veșnică), după înflorirea veșnică a spiritului nemuritorilor, ca în *Hyperions Schicksaalslied* (Cîntecul de soartă al lui Hyperion). Adică însetat de soare, fiindcă Hyperion la Hölderlin se definește ca mit solar, și de eternitate, însetat poate de lumina necreată, eroul aspiră spre atributele fundamentale ale mitului. Lumea solară a Mediteranei, a Greciei luptătoare, aspirînd spre libertate, devine cadrul potrivit al acținuii interioare a eroului desfășurate în umbra idealurilor.

La Eminescu, eroul întrupează aspirația celor de sus, a titanilor, spre lume, spre iubire și soartă, tînjind după trecător și finit, apăsați de veșnicie și dorind eliberarea de ea. El se suprapune mitului pînă la confuzie, cu toată puterea lui de comunicare și ambiguitate. Poet selenar, romanticul român nu-l scoate pe erou din lumea lui uranică, ci-l topește în zonele contrastante ale clar-obscurului, îl întrupează din neptunic, făcîndu-l concret și totuși inconsistent, între pămînt și cer, cu adîncimi abisale. Relegat în zone de umbră, Hyperion iese greu în lumina creată, în lumea muritorilor. Și cele două fețe ale eroului, joc filosofic și estetic, ilustrează ideea kantiană, a existenței fenomenului, aparență, și a númenului, esență, în obiectele cunoașterii. Cu numele Hyperion, cu esența ființei sale, eroul trăiește în absolut, în lumea logosului, lumea orfică, a puterii, a cunoașterii integrale, a creației demiurgice la care Divinitatea îl asociază. Cu fața sa de aparență, cea întoarsă spre pămînt, numită de pămînteni Luceafăr, eroul intră în jocul atracțiilor iluzorii constituit de viața muritorilor, și în perspectiva finitului, a soartei și suferinței.

La Hyperionul lui Hölderlin, natura eroică tindea să lucreze în integralitate, realizîndu-se în acțiune, în iubire și prietenie, dar se vede aruncată înapoi, în propria gîndire și creativitate. Participînd la luptele pentru libertate ale grecilor, eroul se vede despărțit de prieten și iubită, de Alabanda și Diotima care vor pieri prin intervenția soartei.

La Eminescu, sistemul de relații umane are o mare claritate și o pondere deosebită. Iubirea intră în conflict cu interdicția aruncată de *tată*, autoritatea supremă a lumii și se rezolvă într-un fel paradoxal, tragic, dar fără cădere, ca un catharsis împiedicat de acceptarea jertfei din rațiuni superioare de cunoaștere. Adică Hyperion

https://biblioteca-digitala.ro

în sistemul de relații agravat de atracția pernicioasă a iubirii pămîntești exercitată asupra unei ființe divine, e un înger oprit de la cădere prin lecția de cunoaștere oferită de demiurg. Aci nu mai sîntem în fața unui conflict romantic cu lumea și ordinea stabilită, ci cu natura lucrurilor înseși. Aci interdicția îl scoate pe erou din iluzie și el se supune, cu conștiința că acesta este adevărul, deși renunțarea e colorată cu resemnată durere și regret omenesc după trecător și iluzoriu. Infinitul, eternul din Hyperion, se simte atras de finit prin frumusețe, divinul din el atras în timp de iubire.

La Hölderlin, după eșuarea acțiunii concrete, rămîne totuși elogiul valorii de acțiune în sine, în vreme ce la Eminescu totul exaltă valoarea cunoașterii.

Hyperionul german rămîne fără nădejdi, negînd viața comună de care se desparte, retranșîndu-se ca un sihastru în natură, singura consolatoare cînd aspirația spre fericire s-a dovedit vană. Uniunea aceasta cu natura are în spate despărțirea de oameni și prăbușirea idealului, dar aduce inimii liniștea. Fiindcă natura e cea « was besteht, was fortlebt unter tausend veränderten Gestalten, was war und ist und sein wird » (Dilthey — Das Erlebniss und die Dichtung — p. 374) — cea care dăinuie, care persistă în mii de fețe diferite, cea care a fost, este și va fi.

Dilthey vede însă mai departe în Hyperion, înălțarea pe planul unei viitoare creativități superioare, anunțate de vorbele Diotimei: « die dichterischen Tage Keimen dir sehn ».

Aci s-ar descoperi o dezlegare oarecum analoagă aceleia din *Luceafărul*, tot implicită, în sensul continuării acțiunii, ca un cîștig în spirit, pe planul cunoașterii și creației. După suferință, eroii se întorc în sine și se înalță spre recunoașterea și acceptarea misiunii lor. Lupta s-a sfîrșit, Hyperionul lui Hölderlin privește înapoi, reintegrat în unitatea naturii, cel eminescian reintegrat primei creații, divinului, absolutului, sacrului. Eroii au vorbit despre destinele interioare ale creatorilor lor, în structuri deosebite estetice, într-un roman în care construcția lipsește, mișcarea afectivă și a ideilor rămînînd liberă, strunită numai de ritmul vorbirii specifice hölderliniene; într-un poem epic și liric de o nuditate și o simplitate estetică rară, în care toate sensurile și nuanțele flutură în jurul unor cristale perfecte. În amîndouă operele răsună însă timbrul marii poezii, acela al vocii venind de departe, din străfunduri, și percepute numai cu auzul interior, revelînd semnificații tot mai adînci pe măsura trecerii timpului.

https://biblioteca-digitala.ro

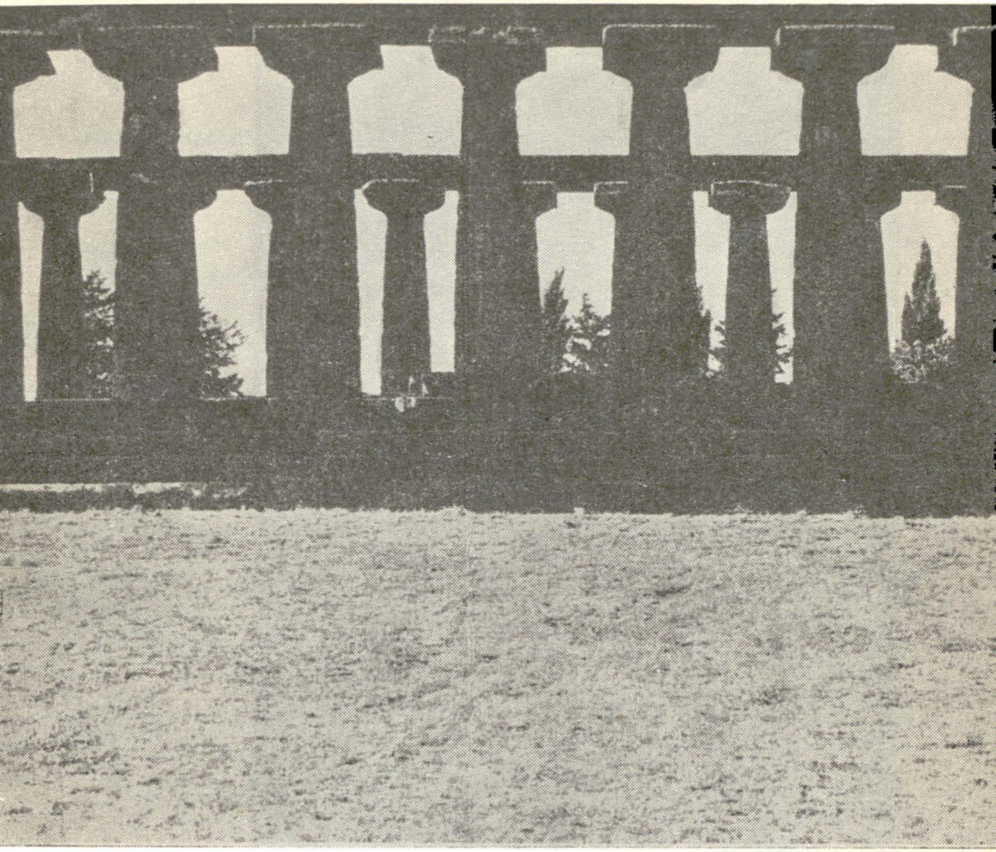

HÖLDERLIN

Moartea lui Empedocle

piesă în versuri

https://biblioteca-digitala.ro

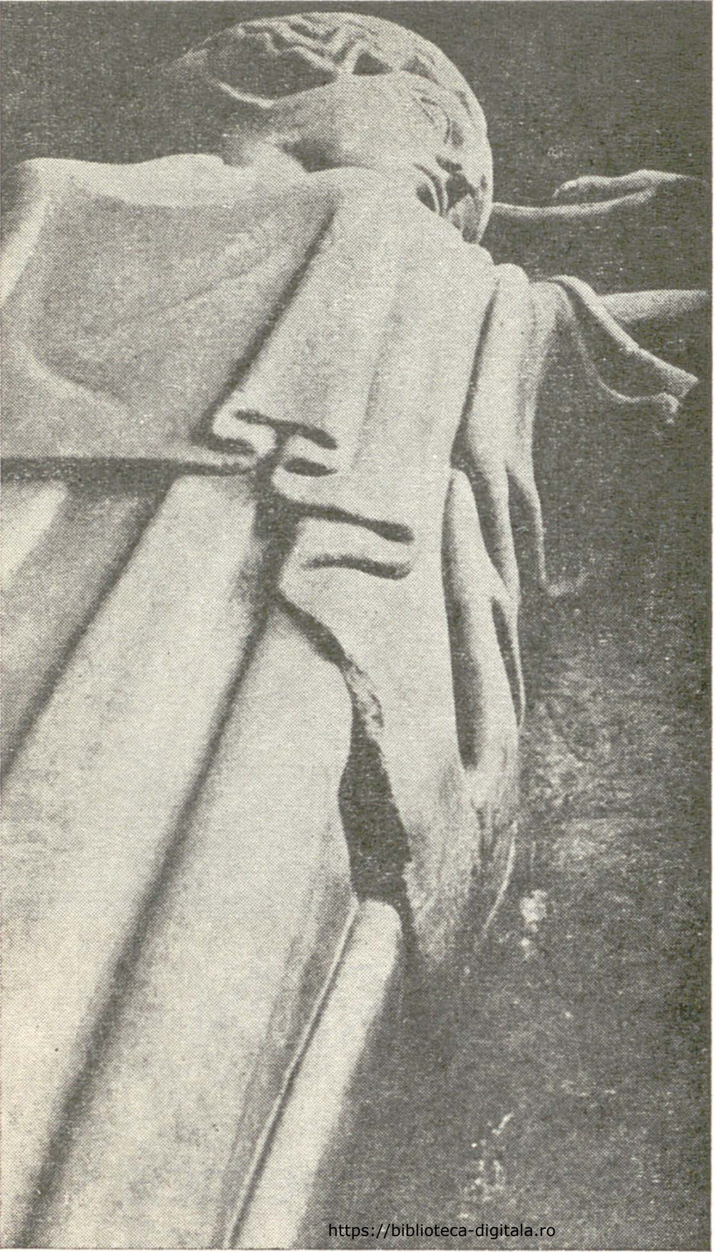

https://biblioteca-digitala.ro

Două preotese ale Vestei

PANTHEA: Iată grădina lui ! Acolo, în tainică umbră, de unde izvorăşte pîrîul, acolo stătea nu demult, cînd am trecut pe aici. — Tu nu l-ai văzut niciodată?

RHEA: Cînd să-l văd? Abia (ieri) am sosit în Sicilia cu tatăl meu. Dar mai demult, pe vremea cînd eram copil încă, l-am văzut cum strunea armăsarii pe o cvadrigă de luptă, la jocurile de la Olympia. Pe-atunci, toată lumea vorbea despre el, şi numele lui mi-a rămas în minte.

PANTHEA: Acuma să-l vezi ! acuma ! Se spune că buruienile-şi ridică fruntea pe unde trece el, iar apele din adîncul pămîntului se saltă în sus acolo unde toiagul lui atinge ţărîna ! Oare or fi adevărate toate acestea? Şi că pe vreme de furtună, dacă el se uită la cer, norii se sparg şi ziua senină zîmbeşte din nou. Dar ce rost au toate acestea? Trebuie să-l vezi cu ochii tăi ! O clipă ! şi-apoi să fugi ! Şi eu mă feresc de el, are ceva cumplit în fiinţa lui atotştiutoare.

RHEA:
Cu ceilalţi cum se poartă? Nu-nţeleg
Nimic din omu-acesta.
Are şi el, ca noi, zile deşarte
În care-ţi pari bătrîn şi nensemnat?
Simte şi el durerea omenească?

PANTHEA:
Cînd l-am văzut ultima dată-acolo
În umbra arborilor săi, desigur
El suferea adînc — da, el divinul.
Cuprins de-un dor ciudat, trist, meditînd,
Ca-n faţa unei pierderi mari, privea
Cînd spre pămînt, cînd sus către dumbrava
Umbrită, parcă viaţa-ar fi zburat
Din el spre ceru-nalt; regescu-i chip
Plin de smerenie mi-a-nfiorat
Trudita inimă — o, mîndru astru
Şi tu va trebui să-apui ! curînd.
Aşa am presimţit.

RHEA: Ai şi vorbit vreodată cu el, Panthea?

PANTHEA: Ah, nu-mi aminti de asta. Nu e prea mult de-atunci, zăceam bolnavă de moarte. Lumina zilei începea să mi se întunece şi-n ochii mei lumea se clătina în jurul soarelui ca o închipuire de umbre deşarte. Atunci, tatăl meu, deşi duşman înrăit al acestui om de seamă, în ziua cînd n-a mai avut nici o speranţă, l-a chemat pe sfetnicul naturii; iar cînd neasemuitul mi-a întins

◀ Olympia, templul lui Zeus

https://biblioteca-digitala.ro

balsamul vindecător, am simţit deodată cum puterile încleştate ale vieţii mi se topesc într-o miraculoasă împăcare şi, ca reîntoarsă într-o dulce copilărie inconştientă, am dormit trează zile la rînd, şi-abia dacă aveam nevoie de răsuflare. — Iar după aceea, cînd pentru prima dată întreaga mea fiinţă s-a oferit din nou lumii de care fusesem lipsită, dăruindu-i-se cu o proaspătă voluptate, iar ochiul meu curios, ca un tînăr s-a deschis spre lumina zilei, l-am zărit pe Empedocle ! o, cît de zeiesc şi de prezent în mine ! sub surîsul ochilor săi viaţa mea înflorea din nou ! ah, ca un mic nor al dimineţii inima mea alerga spre dulcea-i lumină fără de seamăn, şi nu mai eram decît un gingaş reflex al lui.

RHEA: O, Panthea !

PANTHEA: Glasul care-i pornea din piept ! fiecare silabă era plină de toate melodiile lumii ! şi duhul vorbelor lui ! — Aş vrea să mă aşez la picioarele lui, şi să stau ceasuri întregi, ca un discipol, ca un copil al lui, să-i contemplu înălţimile de eter şi să mă înalţ spre el, pînă ce m-aş pierde cu totul în zările sale cereşti.

RHEA: Ce-ar spune el, iubito, dac-ar şti?

PANTHEA: Nu ştie. El, fără de griji, se mişcă
În lumea sa; zeiesc, senin, el trece
Lin, printre flori, şi se sfiesc văzduhuri
Să-l tulbure pe el, preafericitul;
În faţă-i lumea tace, şi-n plăcere
Din sine însăşi creşte-nsufleţirea
Spre el, pînă cînd din adînca noapte
A creatorului extaz, ca o scînteie,
Ţîşnesc idei, şi faptele de mîine
— Agile duhuri — îi roiesc în suflet,
Iar lumea, viaţa oamenilor agitată,
Precum şi cea mai calmă, a Naturii,
Iau naştere de-odată-n preajma lui —
Atunci se simte-asemeni unui zeu
În elementul său, iar veselia
I-e imn divin, şi-apoi el se coboară
Către norod, în zile cînd mulţimea
În valuri se revarsă şi tumultul
Nehotărît aşteaptă-un braţ puternic.
Atunci să-l vezi, măreţ cîrmaci, domnind,
Şi ajutînd, şi-apoi cînd e de-ajuns
Cît l-au văzut, cînd parcă cu bărbatul
În veci străin ei s-au obişnuit,
Atunci, fără de veste, el dispare, —
Atras de lumea plantelor, domoală
Şi mută-n umbra ei, acolo unde
Pe sine însuşi el se regăseşte,
Mult mai frumos, în viaţa ei de taină
Destăinuită-n toată forţa ei.

https://biblioteca-digitala.ro

RHEA: O, limbă iscusită! cum le știi
Pe toate-acestea?

PANTHEA: Îl urmez cu gîndul —
Cît oare încă voi gîndi la el?
Ah, chiar de-l înțeleg, la ce bun oare?
A fi ca el, aceasta este viața,
iar noi, ceilalți, sîntem doar visul ei. —
Pausanias, prietenul său, mi-a vorbit
Mult despre el — e-un tînăr care-l vede
În fiecare zi, iar vulturul
Lui Zevs mai mîndru n-ar putea să fie
Ca Pausanias — o cred și eu!

RHEA: ubito, nu te mustru de ce-mi spui,
Dar e ciudat cum sufletu-mi bolește
De toate-acestea; vreau să fiu ca tine,
Și iar nu vreau. Așa sînteți voi toate
Pe-această insulă? Cu mari bărbați
Și noi ne preamîndrim; și unul singur
E soarele ateniencelor acum,
Sofocle! primul dintre muritorii
Căruia a fecioarelor natură,
Cea mai măreață, i s-a arătat
Și-n suflet i s-a-nfățișat sub formă
De amintire pură............
............fiecare își dorește
Să fie o idee-a măreției,
Și să-și salveze tinerețea veșnic
Frumoasă, înainte de-a se stinge,
Dincolo-n sufletul poetului,
Și ispitînd se-ntreabă oare care
Din fetele cetății poate fi
Severa și preablînda eroidă,
Ce-o clipă i-a plutit ușor în suflet,
Căreia i-a dat nume Antigona;
Și raze mari ne înconjoară fruntea,
Cînd intră el, al zeilor prieten,
În zi de sărbătoare în teatru.
Însă plăcerea noastră e senină,
Și inima nicicînd nu ni se pierde
În dureros răpită închinare.
Tu te jertfești — așa cred eu; el este
Prea uriaș, ca să-ți reverse pace.
Pe el, nemărginitul, tu-l iubești
Fără de margini, și la ce-l ajută?
Tu însăți doar i-ai presimțit sfîrșitul,
Copilă bună, vrei să-apui cu el?

PANTHEA: O, nu mă îngîmfa, cu teama ta
Că-mi este scris ce lui i-e scris pe frunte!
Eu nu-s ca el, iar dacă el apune,
Atunci acest apus nu poate fi
Al meu: la cei măreți și moartea-i mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Iar dacă scutierul vrea să ardă-n
Același nalt destin ca și eroul,
Atunci și unul și-altul e nevoie
Să fie hărăziți pentru aceasta. —
Tot ce-l așteaptă pe-acest om, să știi,
I-e hărăzit doar lui; chiar dacă dînsul
Ar fi păcătuit sfidînd toți zeii,
Și atrăgînd întreaga lor mînie,
Iar eu, la rîndu-mi, aș păcătui
Ca el, dorind să-mpart cu el ursita,
Eu n-aș putea să fiu decît străinul
Ce, nepoftit, s-amestecă în cearta
Unor îndrăgostiți — dar tu ce vrei?
Ar spune zeii, și atît, tu proasto,
Tu nu ne poți nicicînd jigni ca el.

RHEA: Poate că-i semeni mult mai mult decît
Socoți, altfel — de ce-l iubești?

PANTHEA: Tu, scumpo!
Nici eu nu știu de ce îi aparțin —
De l-ai vedea! — Credeam c-o să apară
(Cam pe la ceasu-acesta se preumblă
El, veșnic tînăr, singur prin dumbravă,
Cînd, timp de-o clipă, ziua-mprospătată
Îi seamănă —), poate că-așa, în treacăt,
L-ai fi zărit — era dorința mea! Așa e
Că trebuie să nu mai am dorințe,
Căci zeii nu iubesc, pe cît se pare,
Nestăpînita rugă, și-au dreptate!
N-o să mai fac — dar trebuie să sper,
O, zei preamilostivi, și altceva
Nu știu, decît pe el — ce bucuroasă
Aș fi, de m-aș ruga de voi, ca alții,
Doar spre-a vă cere ploaie și lumină,
O, de-aș putea! Fără de margini taină!
Ce sîntem, ce căutăm, noi nu găsim,
Iar ce găsim, nu sîntem — cît să fie
Acuma ceasul?

RHEA: Vine tatăl tău.
Eu nu știu: să plecăm sau să mai stăm?

PANTHEA: Cum? Tata? Haide repede de-aici!

KRITIAS, arhonte, HERMOKRATES, preot

HERMOKRATES: Cine-i acolo?

ARHONTE: Fiica mea, se pare,
Și fiica unui oaspe-al nostru care
Abia aseară ne-a intrat în casă.

HERMOKRATES: E-o întîmplare? sau și ele-l caută,
Și cred c-a dispărut, ca și norodul?

ARHONTE: Nu cred că fiica mea a auzit
Legenda asta stranie. Ea însă,

https://biblioteca-digitala.ro

Figură din metopele unui templu al Herei la Selinunt, Sicilia occidentală, secolul al V-lea î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca toţi de-aici, îi este ataşată.
Ah, de s-ar duce-odată în pustiuri
Sau codri, peste mări şi ţări, departe,
În inima pămîntului, oriunde
L-ar duce duhul lui nestăpînit !

HERMOKRATE: Ba nicidecum ! Ei trebuie să-l vadă,
Pentru-a scăpa de-această preacumplită
iluzie.

ARHONTE: Pe unde-o fi acuma?

HERMOKRATE: Nu prea departe. Zace-n nesimţire
Şi întuneric. Zeii îi răpiră
Puterile, din ziua-aceea cînd,
În faţa lumii, beat fiind, pe sine
Numitu-s-a el însuşi zeu.

ARHONTE: Poporul
E beat, asemeni lui. De nici o lege
N-ascultă, şi de nici o trebuinţă,
De nici un jude, datinile-s moarte,
Păscute de un tainic obicei,
Asemenea unor păşuni de tihnă.
Cumplită sărbătoare-i orice zi,
O sărbătoare-a sărbătorilor; modeste,
Serbările divine s-au topit
Într-una singură. Iar vraciu-ascunde
Întunecînd şi cerul şi pămîntul
Într-o furtună, chiar de el iscată,
Şi stă, şi-i bucuros de duhul său,
În casa-i liniştită.

HERMOKRATE: Duh puternic
A fost prezenţa lui în sînul vostru.

ARHONTE: Ţi-am spus, el pentru ei e totul, totul
Ar vrea să aibă numai de la el.
El să le fie, singur, zeu şi rege.
Eu însumi, ruşinat, i-am stat nainte,
Cînd mi-a scăpat copilul de la moarte.
Tu ce crezi despre dînsul, Hermokrate?

HERMOKRATE: Iubit de zei a fost, peste măsură,
Dar nu e cel dintîi pe care-apoi
Zeii-l împing în hăul fără cuget
Din piscul naltei lor bunăvoinţe,
Căci prea uitat-a ceea ce-i desparte,
În fericirea lui fără măsură,
Simţindu-se numai cu sine, singur;
Aşa se-ntîmplă şi cu el acuma,
E pedepsit cu golul fără margini.
Şi totuşi, pentru el, ceasul din urmă
Încă-i departe; el, prearăsfăţatul,
Încă nu simte-n inimă ruşinea,
Şi teamă mi-e că-n amorţire duhu-i
S-aprinde iar la para răzbunării,
Şi, treaz pe jumătate, visător

https://biblioteca-digitala.ro

Fără măsură, ca acei obraznici
Bătrîni ce rătăcesc cu naiu-n gură
Pe drumurile Asiei, susţine
Că zeii s-au născut odinioară
La vorba lui. Pe urmă lumea-ntreagă,
Plină de viaţă, o să-i stea nainte
Asemenea unei moşii pierdute,
Şi doruri fără margini zămisleşte
Simţirea lui, iar unde cade-o dată
Scînteia îşi croieşte largă cale.
Şi tot ce veacuri au adus în pîrgă,
Lege şi artă, datină şi sfîntă
Legendă, toate-acestea el le sparge,
Neîndurînd ca rîsul şi plăcerea
Să fie-aici a oamenilor zestre.
Nicicînd de-acum el nu va mai fi paşnic.
Cum totul s-a pierdut, la fel lua-va
El totul înapoi, pe-acest sălbatic,
Nimic nu-l mai reţine în turbare.

KRITIAS: Bătrîne, tu vezi lucruri negrăite.
Cuvîntul tău e-adevărat, iar dacă
Se va-mplini, Sicilie, vai ţie,
Pămînt frumos cu temple şi dumbrăvi!

HERMOKRATE: Blestemul zeilor o să-l lovească,
Nainte ca lucrarea lui să-nceapă.
Adună doar norodul. Arăta-voi
Înfăţişarea celui despre care
Ei spun că şi-a luat de-odată zborul
Către eter. Ei au să fie martori
Blestemului pe care-o să-l vestesc,
Încît chiar ei îl vor goni-n pustiuri,
Ca, niciodată revenind, acolo
Să ispăşească ceasul rău în care
Făcutu-s-a pe sine zeu.

KRITIAS: Dar dacă
El, îndrăzneţ, va pune stăpînire
Pe obştea slabă, nu
Ce-o să se-ntîmple-aici cu amîndoi,
Cu mine şi cu tine, şi cu zeii?

HERMOKRATE: Cuvîntul preotului va înfrînge
Pe cel cu cuget îndrăzneţ.

KRITIAS: Dar oare
Pe el, cel prea-ndrăgit, or să-l alunge
Cînd ruşinat îşi tîrîie blestemul,
Din mîndrele-i grădini unde trăieşte
În pace, din cetatea lui natală?

HERMOKRATE: Cui oare-i este-ngăduit să rabde
În ţara sa pe-un muritor pe care
Un drept blestem l-a înfierat astfel?

KRITIAS: N-o să apari ca un pîngăritor
În ochii celor care cred că-i zeu?

https://biblioteca-digitala.ro

HERMOKRATE: Nu. Nebunia are să-nceteze,
Îndată ce-o să le apară-n față
El, cel pe care-l cred răpit la ceruri!
Ei tind deja spre altceva mai bun,
Căci ieri i-am întîlnit umblînd pe stradă,
În sus și-n jos, și întristați, într-una
Vorbind de el. Aveam același drum,
De-aceea i-am și anunțat că astăzi
Am să-i conduc la el; dar pînă-atunci,
Să stea cu toții liniștiți acasă.
De-aceea te-am rugat să vii cu mine
Aici, să văd dacă m-au ascultat.
Nu se zărește nimeni. Deci să mergem!

KRITIAS: Stai, Hermokrate!

HERMOKRATE: Ce-i?

KRITIAS: Îl văd acolo!
Chiar el e.

HERMOKRATE: Hai să mergem, Kritias!
N-aș vrea să intre-acum cu noi în vorbă.

Ies amîndoi

EMPEDOCLE: În sihăstria mea-ai venit cu pași ușori
Și m-ai descoperit în bezna grotei,
O, tu prietenoaso! Însă nu neașteptată,
Nici de departe; sus, de-asupra zării-am auzit
Surprins, cum te întorci, frumoasă zi!
Și voi, obișnuite mie, voi, la faptă
Preasprintene, Puteri ale-nălțimii!
Și voi, din nou, precum odinioară,
Aproape-mi sînteți, voi preafericiților,
Statornici arbori ai dumbrăvii mele!
Voi, între timp, ați mai crescut, și zilnic
Izvorul cerului v-a adăpat, sfioșilor,
Cu raze, iar eteru-a semănat scîntei
De viață-nsămînțînd pe-nfloritori. —
Natură tu, lăuntrico! Te am în față,
Îți mai cunoști prietenul
Cel mult iubit, tu nu mai recunoști deloc
Pe preotul ce ți-a adus un cîntec viu
Ca sînge-al jertfei bucuros vărsat?
O, la copacii sfinți
În care apele din inima țărînii
S-adună, -ntinerind pe-nsetoșați
În zile de arșiță — și în mine,
În mine, voi izvoare ale vieții,
Cîndva ați curs din adîncimea lumii,
Toate-mpreună, și veneau
La mine însetații — dar acuma?
M-am mohorît? sînt singur, fără nimeni?
Și-aici afară-i noapte-n plină zi?
Cel mai presus de-orice privire muritoare,

https://biblioteca-digitala.ro

Cel cu orbire fulgerat, bîjbîie — acum în jur —
Unde sînteţi voi, zei ai mei?
Vai, voi m-aţi părăsit
Ca pe un cerşetor,
Şi sînu-acesta ce v-a presimţit cu dragoste,
De ce-l respingeţi, şi de ce-mi legaţi
În ruşinos de strîmte legături
Odrasla libertăţii?
Răbda-voi asta eu, multrăsfăţatul,
Ca slăbănogii care în Tartarul cel de spaimă
Poartă cătuşă vechea cazna-a zilei?
Mă recunosc; tînjesc spre aer,
Ha, vreau să fie zi! Afară!
Jur pe mîndria mea! n-am să sărut
Pulberea drumului pe care-odată
Umblat-am într-un vis frumos — s-a dus!
Acuma trebuie să spun adio —
Eram iubit, iubit de voi, o zei,
Ah, cît de îndrăgit; aşa cum voi,
Voi între voi, trăiţi, aşa trăiaţi
În mine, aşa vă cunoşteam pe voi.
Eu am trăit cu voi, v-am cunoscut,
Am plăzmuit alăturea de voi!
Ce tulburat mi-e sufletul — O, nu, n-a fost
Un vis, în sînu-acesta te-am simţit,
O, calm eter! cînd rătăcirea celor muritori
Rănea simţirea mea, şi cînd, balsam,
Suflarea ta mă-nfăşura, rănit
De-atîta dragoste, tu leac a toate,
Şi cînd privirea-aceasta se-mbăta -n
Urzeala ta, lumină-atoatenăscătoare!
De cîte ori, evlavios, nu te-am adulmecat,
Ca şi pe voi, ceilalţi, în veci puternici!
Iar cînd mă căţăram pe-un vîrf de munte,
O, arătare vană . . . .
. . . .
. . . . S-a sfîrşit,

Iar tu nu te sfii s-o afli! Porţi tu însuţi,
Tu însuţi vina, biet Tantalus, pentru-acestea.
Tu-ai pîngărit altarul, ai sfărmat
Cu nenfrînat orgoliu legătura
Frumoasă, mizerabile! Cînd geniile lumii
Uitînd de sine ţi s-au dăruit
Din dragoste, tu te-ai gîndit la tine
Şi ţi-ai închipuit, sărman nebun, că ţie
Ţi s-au vîndut ei, înduraţii, şi că ţie
Cereştii ţi-ar sluji ca slugi neghioabe!
Nu-i nimeni printre voi ca să răzbune
Jignirea mea, şi trebuie eu însumi
Să-mi torn în piept blestemul şi dispreţul?
Nu vine altul, mult mai bun ca mine,

https://biblioteca-digitala.ro

Să-mi smulgă-acuma delfica coroană
Din jurul frunții, și, cu ea o dată,
Și pletele, așa cum se cuvine
Unui profet neputincios — O, zei !

PAUSANIAS: Puteri cerești, ce-nseamnă asta?

EMPEDOCLE: Pleacă !
De cine ești trimis? Vrei să-mplinești
Ce mi-e ursit? Întîi, vreau să-ți spun totul,
Dacă nu știi, pe urmă, treci la faptă,
Pausanias ! O, nu căuta bărbatul
Căruia ți-ai dat inima; acela
Nu mai există, pleacă, deci, tu tînăr
Preabun; vederea ta mă arde-n suflet.
Și, spre blestem sau binecuvîntare,
Din partea ta — tot una mi-e — de-o fi,
Oricare-mi e prea mult. Fie cum vrei !

PAUSANIAS: Ce s-a-ntîmplat? Te-aștept de-atîta vreme,
Și-am mulțumit acestei zile cînd
Din depărtare te-am zărit, și iată:
Te aflu-așa zdrobit din tălpi la creștet.
Singur ai stat? N-am auzit cuvîntul,
Dar zvonul aspru-l port încă-n urechi.

EMPEDOCLE: E glasul unui om ce s-a mîndrit
A fi de-asupra celorlalți, pentru că-o dată
L-a copleșit Natura-ndurătoare.

PAUSANIAS: Să fie cineva, ca tine, una
Cu tot ce e dumnezeiesc pe lume,
Nicicînd nu e prea mult.

EMPEDOCLE: Așa credeam
O, bunule, și eu, cînd vraja sfîntă
Încă mai dăinuia — în duhul meu,
Cînd încă ei, cei aprig iubitori,
Ei, geniile lumii, mă iubeau.
O, rază sfîntă ! — eu nu de la oameni
Am tras învățături — încă demult,
Cînd doritoarea-mi inimă în stare
S-o afle pe cea vie nu era,
Încă de-atunci m-am îndreptat spre tine,
Și-ncredințat, precum o plantă, ție,
Orbit de patima-mi evlavioasă
Urmatu-te-am într-una multă vreme.
Căci greu cunosc pe cei puri muritorii.
Dar cînd.........................
.... spiritul mi-a-nflorit, cum tu-nflorești,
Recunoscîndu-te-am strigat: Trăiești !
Și-așa cum tu, senină, te desfășuri
În jurul celor muritori, și-n naltă,
Cerească tinerețe strălucirea
Gingașă ți-o arunci și-acoperi totul,
Încît în jur ard toate în culoarea
Gîndirii tale, tot așa și mie

https://biblioteca-digitala.ro

Viaţa-mi devenise poezie.
Sufletul tău se odihnea în mine,
Şi inima-mi se dăruia, ca tine,
Deschis, pămîntului celui statornic,
Lui, celui suferind, şi-ades, la ceasul
Preasfintei nopţi, lui, celui greu de soartă,
Mă zălogeam, ca să-l iubesc mereu,
Cu o credinţă neînfricoşată,
Şi să nu scap din tainele-i niciuna.
Legatu-m-am cu el prin pactul morţii.
De-atunci, ah ! altfel mi-a foşnit dumbrava,
Şi gingaş răsunau în munţi izvoare,
Iar din mireazma dulce-nvăpăiată
A florilor, Pămîntule, o boare
Sufla spre mine viaţa ta mai tainic.
O, toate bucuriile, Pămînt
Ce le rodeşti, dar nu aşa precum
Le dărui celui slab, cu zîmbet dulce,
Ci minunate, aşa cum sînt, şi cum
Se coc fierbinţi în chinuri şi iubire,
Pe toate, toate tu mi le-ai întins,
Şi-adeseori cînd, liniştit, pe-o culme
Uimit îmi lăsam cugetul să zboare
Peste-a vieţii sfîntă-nvălmăşeală,
Adînc mişcat de veşnica-ţi schimbare
Şi presimţindu-mi chiar şi soarta mea,
Eterul mi-adia, asemeni ţie,
Ca un balsam, în juru-acestei inimi
Rănită de o dragoste prea mare,
Şi magic, în adîncurile tale,
Întreaga-ţi taină mi se deslega —

PAUSANIAS: O, fericitule !

EMPEDOCLE: Am fost ! O, dacă
Aş şti să spun aievea cum a fost,
Să dau simţirii ce m-a ars un nume —
Puterea geniului tău în amplă
Schimbare şi-mplinire, o, Natură
Măreaţă, căreia i-am fost tovarăş !
O dată încă să le-aduc în suflet,
Ca-n pieptu-mi mut şi pustiit de moarte
Să sune iarăşi zvonurile tale !
Mai sînt acelaşi? oare-n mine, Viaţă,
A răsunat adînca-ţi melodie,
Şi oare eu am auzit aievea
Străvechea-ţi armonie, o, Natură
Fără de margini? Ah, eu părăsitul
De tot şi toate, oare n-am trăit eu
Cu-acest preasfînt pămînt, cu-aceste raze,
Cu tine, care-mi eşti mereu în suflet,
Tată Eter !, cu toate cele vii,
În pururea statornicul Olimp? —

https://biblioteca-digitala.ro

Acuma, ca un surghiunit, vărs lacrimi,
Şi nicăieri nu-mi vine să m-aşez,
Şi ah ! şi tu mi-ai fost luat, şi tu —
Nu, să nu spui nimic ! Iubirea moare,
Din clipa-n care-o iau la fugă, zeii,
O ştii prea bine, du-te-acuma, eu
Nu mai exist şi nu-ţi mai cer nimica.

PAUSANIAS: Ba eşti, pe cît e-adevărat că-ai fost.
Ci lasă-mă să-ţi spun că nu-nţeleg
Cum te distrugi pe tine chiar tu însuţi.
Eu cred că sufletul tău dormitează
Şi el din cînd în cînd, după ce-o vreme
A fost deschis, îndeajuns, spre lume,
Precum pămîntul, ţie-atît de drag,
Se-nchide-adesea-n linişte adîncă.
Numeşti tu mort pe-n-sine-odihnitul?

EMPEDOCLE: Ce consolare işti, din dragoste, tu bunule !

PAUSANIAS: Îţi rîzi de cel ce n-a trecut prin multe,
Şi crezi că, dacă niciodată nu mi-a
Fost hărăzită fericirea ta,
Atunci cînd suferi, eu vorbesc în dodii?
Dar te-am văzut în fapta ta, cînd statul
Prin tine dobîndea şi tîlc şi formă,
În forţa lui trăiam spiritul tău
Şi lumea ta, cînd într-o clipă sfîntă
O vorbă-a ta făcea să mi se umple
Mulţi ani din viaţă. Şi de-atunci încolo,
Pentru-acest tînăr, începea o vîrstă
Mult mai frumoasă. Ca un cerb captiv,
Ce-ndepărtat de-a codrilor zvonire
Tot cugetă la plaiul său, tot astfel
Adesea-mi bătea inima în piept,
Cînd îmi vorbeai de fericirea unei
Primare lumi, şi n-ai trasat tu oare
În faţa mea puternicele linii
A'zilelor de mîine, cum privirea
Cea ageră-a artistului aşează
Într-un întreg o parte ce lipseşte?
Nu stă ursita omului deschisă
În faţa lui, şi nu cunoşti tu oare,
Mai bine ca oricare dintre oameni,
Puterile Naturii, conducînd-o,
După cum vrei, cu calmă stăpînire?

EMPEDOCLE: Destul ! Tu nici nu ştii cum orice vorbă
Din cîte spui mă-mpunge ca un ghimpe.

PAUSANIAS: Deci, în necazul tău, tu urăşti totul?

EMPEDOCLE: Respectă tot ce nu-nţelegi !

PAUSANIAS: De ce
Mi-ascunzi, şi faci să-mi fie o enigmă
Durerea ta? Nimica nu mă doare
Mai mult.

https://biblioteca-digitala.ro

EMPEDOCLE: Şi nu-i nimic mai dureros
Decît destăinuirea suferinţei,
Pausanias! Oare nu vezi nimica?
Ah, mult aş vrea să nu ştii despre mine
Nimic, şi nici ce mă-ntristează. Nu!
Nu trebuie s-o spun, Natură sfîntă!
Tu, Feciorelnico, mereu ne-atinsă
De simţul grosolan! Te-am înfruntat
Şi singur m-am statornicit stăpîn,
Barbar trufaş ce sînt! Şi drept naive
V-am luat, Puteri curate, veşnic june!
Voi care m-aţi crescut cu bucurie
Şi m-aţi hrănit cu voluptate. Doar ştiam
Natura, viaţa ei, şi-atunci de ce
Să-mi fie încă sfîntă, ca pe vremuri!
Zeii-mi slujeau, eu însumi eram zeu,
Cum şi spuneam cu-obraznică mîndrie.
O, crede-mă, mai bine nu veneam
Pe lume.

PAUSANIAS: Cum aşa? Pentru-un cuvînt?
Cum poate dispera un îndrăzneţ?

EMPEDOCLE: Pentru-un cuvînt? da, de ce nu! Şi fie
Ca zeii să mă nimicească, — aşa precum
Iubitu-m-au.

PAUSANIAS: Ceilalţi nu zic ca tine.

EMPEDOCLE: Ceilalţi! Cum ar putea s-o facă?

PAUSANIAS: Aşa e,
Om minunat! Cu-aşa iubirea-adîncă,
N-a văzut nimeni veşnicia lumii,
Nici duhurile ei, nici germenii,
Ca tine! Şi de-aceea, doar tu singur
Rostit-ai vorba îndrăzneaţă, şi-ai simţit
Adînc, că tu, cu-o singură silabă
Trufaşă, pentru totdeauna te-ai
Desprins din inimile zeilor,
Şi-acuma lor, iubindu-i, te sacrifici,
O, Empedocle!

EMPEDOCLE: Uite! Ce e asta?
E Hermokrate, preotu, -mpreună
Cu mult popor, şi Kritias, arhontele!
Ce caută ei la mine?

PAUSANIAS: Vor să ştie
De multă vreme unde te găseşti.

EMPEDOCLE, PAUSANIAS, HERMOKRATE, KRITIAS, CETĂŢENI DIN AGRIGENT

HERMOKRATE: Iată bărbatul despre care-aţi spus
Că s-ar fi înălţat pe-Olimp de viu.

https://biblioteca-digitala.ro

KRITIAS: Și-arată trist, ca orice muritor.

EMPEDOCLE: Bieți batjocoritori! Vă bucurați
De suferința unuia ce-odată
Părea atît de mare-n ochii voștri?
Și, ca tîlharii ce rîvnesc o pradă
Cît mai ușoară, vă atrage omul
Puternic care și-a pierdut puterea?
Vreți poama care, coaptă, cade-n iarbă,
Dar, credeți-mă, nu tot ce se coace
Vi se cuvine.

UN CETĂȚEAN: Ce-a voit să spună?

EMPEDOCLE: Vă rog, plecați, vedeți-vă de treabă,
Să nu v-amestecați într-ale mele. —

HERMOKRATE: Întîi, preotul vrea să-ți spună-o vorbă.

EMPEDOCLE: Vai mie! Zei cerești! voi, fără moarte!
Trebuie oare ca acest fățarnic
Să-mi otrăvească întristarea? Pleacă,
Adesea te-am crutat. E drept, acuma,
Ca și tu să mă cruți pe mine. Bine știi,
Așa precum ți-am explicat o dată,
Că te cunosc, și breasla nefastă,
Și mult timp pentru mine-a fost o taină
Cum de vă rabdă veșnica Natură
În sînul ei. Ah, încă de pe vremea
Copilăriei, inima-mi pioasă
Vă ocolea pe voi, corupătorii
A toate, rămînînd adînc legată
Cu dragoste fierbinte, neștirbită,
De soare și Eter, de ceilalți soli
Ai marii, de-departe-presimțitei
Naturi. În teama mea, simțeam prea bine
Că dragostea cea liberă de zei
A inimii, voi ați dori s-o faceți
O slujnică netrebnică, iar eu
Să mă cobor la ea, asemeni vouă.
Plecați! Nu pot să sufăr omul care
Din cele sfinte-și face-o meserie;
Ți-e chipul rece, mort și prefăcut,
Așa cum sînt și zeii tăi. Ce stați
Încremeniți! Plecați!

KRITIAS: Nu înainte
Ca sfîntul blèstem să-ți însemne fruntea,
Obraznic hulitor!

HERMOKRATE: Fii calm, prietene!
Te-am prevenit că-și va ieși din pepeni. —
Pe mine mă jignește omu-acesta,
Ați auzit prea bine, cetățeni
Din Agrigent! Ci vorbe fără cumpăt
Nu vreau să schimb cu el, pornind la ceartă,
Nu i se cade unui om bătrîn.
Mai bine întrebați-l, cine este?

https://biblioteca-digitala.ro

EMPEDOCLE: Lăsaţi ! Nu-l foloseşte nimănuia
Să zgîndăre-ntr-o inimă rănită.
Îngăduiţi-mi să păşeasc pe-această
Potecă, -n linişte; de-acum nainte-o
Potecă sfîntă şi tăcută-a morţii.
Voi dejugaţi acuma de la plug
Vita de jertfă, însă ştiţi că ţeapa
Celui ce-l mînă nicicînd nu-l atinge;
Aşa,-nduraţi-vă şi voi de mine,
Nu-mi pîngăriţi cu vorbe rele chinul,
Căci este sfînt; lăsaţi-mă cu pieptul
Netulburat de treburile voastre !
Durerea lui e hărăzită zeilor.

PRIMUL CETĂŢEAN: Ce-i, Hermokrate? Pentru ce grăieşte
Omul acesta vorbe-aşa ciudate?

AL DOILEA: Ne-alungă, parcă s-ar feri de noi.

HERMOKRATE: Cum vi se pare? Mintea i s-a-ntunecat,
Căci singur şi-a zis zeu în faţa voastră.
Dar dacă mie voi nu-mi daţi crezare,
Hai, întrebaţi-l. Să vă spună el !

AL TREILEA: Vezi bine că te credem.

PAUSANIAS: Da, văd bine
Că-l credeţi, voi neruşinaţilor !
Azi nu vă place Jupiter al vostru,
Nu prea arată bine, cel pe care
L-aţi făcut idol nu vă mai convine.
Şi-atunci, vezi bine că te credem? Iată-l
Aici, e întristat, şi nu dă glas
Acelui duh spre care-n vremi sărace
În mari eroi tînji-vor toţi cei tineri,
Atunci cînd el nu va mai fi pe lume,
Iar voi vă tîrîiţi şi şuieraţi
În jurul lui, vi s-a dat voie, nu?
Şi-aveţi atît de grosolane simţuri,
Că nu vă pune-n gardă ochiul lui?
E blînd, iar laşii prind curaj în faţă-i ! —
Natură sfîntă, cum — într-adevăr,
Cum rabzi la sînul tău asemeni viermi? —
Acuma vă uitaţi, nu ştiţi prea bine
Ce-i de făcut cu mine; întrebaţi-l
Pe preot, el e cel ce ştie toate.

HERMOKRATE: Îl auziţi pe-acest flăcău obraznic
Care ne ceartă-n faţă, şi pe voi
Ca şi pe mine? Şi de ce n-ar face-o?
I se permite, -odată ce maestrul
Care-l învaţă îşi permite totul.
Cel ce şi-a cîştigat poporul, spune
Ce vrea, eu ştiu prea bine asta, şi
Din propriul meu cuget împotrivă
Nu mă aşez, căci zeii încă-o rabdă.
Ei rabdă mult, şi tac, pîn' ce trufia

https://biblioteca-digitala.ro

Sălbatică întrece-orice măsură.
Dar după-aceea păcătosul cade
Pe spate-n nesfîrşitul întuneric.

AL TREILEA: Concetăţeni ! Eu nu mai vreau să am
De-a face cu-aceşti doi de-acum nainte.
Spuneţi-mi însă, cum a fost acesta
În stare să ne-nşele-atît de tare?

AL DOILEA: Să plece, deci, elevul şi maestrul.

HERMOKRATE: Este şi timpul ! — Zei ai răzbunării !
Pe voi vă rog, cumpliţilor, acuma !
Norii sînt cîrmuiţi pe sus de Zeus
Şi Poseidon struneşte munţi de apă,
Dar vouă, cei-cu-paşi-tiptili, vă este
Domnia peste tot ce-i taină dată,
Şi unde un nelegiuit se scoală
Din leagăn, voi aţi şi sosit acolo,
Şi-n timp ce el, voinic, spre crimă creşte,
Cu gîndu-alături, şi ciulind urechea
Spre pieptul lui, voi auziţi într-însul
Cum cea-fără-de-grijă-vorbăreaţa
Pe cel potrivnic zeilor îl vinde.
Ca şi pe-acesta ! Voi îl cunoşteaţi
Pe tainicul corupător, cel care
Furat-a minţile norodului şi s-a jucat
Cu legile acestei ţări; cel care
Pe ei, pe vechii zei ai Agrigentului,
Şi pe preoţi nu i-a cinstit nicicînd.
Iar cugetul său monstruos nu v-a rămas
Ascuns, deşi se-nvăluise în tăcere.
Nemernicule ! le-ai făcut pe toate !
Şi ţi-ai închipuit că eşti în stare
Să-i faci să te îngîne, nu demult,
Cînd le-ai strigat în faţă că eşti zeu?
Apoi, ai fi domnit în Agrigent
Ca un tiran unic, atotputernic,
Şi toate, mîndra ţară şi poporul
Ei bun, ţi-ar fi aparţinut doar ţie.
Ei au tăcut, stăteau încremeniţi;
Iar tu-ai pălit, şi-o cruntă supărare
Te-a ţintuit într-o odaie sumbră,
Ascuns cu spaimă de lumina zilei.
Şi-acuma vii, şi îţi reverşi mînia
Asupra mea, şi îi huleşti pe zei?

PRIMUL CETĂŢEAN: E limpede! Iar fapta cere-osîndă.

KRITIAS: V-am spus-o; nu m-am încrezut nicicînd
În visătoru-acesta.

EMPEDOCLE: Ce turbaţi !

HERMOKRATE: Mai şi vorbeşti, şi încă nu-ţi dai seama
Că nu mai ai cu noi nimic asemeni,
C-ai devenit de-odată un străin,
Că nimenea nu te mai recunoaşte.

https://biblioteca-digitala.ro

Izvoarele, care pe noi ne-adapă,
Şi focul, care ni se-mble nouă,
Ţie de-acuma nu ţi se cuvin,
Iar zeii răzbunării-ţi iau din faţă
Tot ce e bucurie pentru alţii.
Lumina veselă de-aici de sus
Nu-i pentru tine, nici pămîntul verde
Cu roadele lui multe, iar văzduhul
Nu-ţi mai acordă binecuvîntarea;
Zadarnic vei ofta-nsetat de moarte
După răcoare: nu vei avea voie
Să te întorci la ceea ce-i al nostru;
Căci tu de-acum nainte eşti pe mîna
Răzbunătorilor, preasfinţii zei ai morţii.
De-acum nainte vai de-acela care,
Prietenos, o să primească-n suflet
O vorbă-a ta, doar una; sau de-acela
Ce te va saluta-ntinzîndu-ţi mîna,
De cel ce-o să-ţi ofere-un strop de apă
Sau te va invita la masa lui;
Ca şi de acela ce-o să te primească,
În toiul nopţii, -n casa lui, să dormi,
Sau cel ce-n clipa morţii-ţi va aprinde
Lumina pe mormînt, — e vai de-aceştia,
Ca şi de tine ! — Pleacă ! Ieşi din ţară!
Pe tine, zeii patriei de-acuma
Nu te mai rabdă-n preajma-acestor temple,
A-toate-hulitorule !

CETĂŢENII: Să plece !
Blestemul lui să nu ne murdărească !

PAUSANIAS: O, haide ! Nu eşti singur. Mai e unul
Ce te cinsteşte, chiar de n-are voie,
Iubitule ! Iar binecuvîntarea
Unui prieten, ştii, e mult mai tare
Decît blestemul orb al unui preot.
O, vin' spre ţări îndepărtate, haide !
Şi-acolo ceru-mprăştie lumină,
Şi-am să mă rog să-ţi lumineze-n suflet,
Prietenoasă.
Ţărmurii italici,
Sau Grecia cea mîndră-n altă parte,
Şi-acolo înverzesc domol coline,
Şi-acolo fagul îţi îmbie umbra,
Şi blînzi zefiri astîmpără văpaia
Din pieptul călătorului; cînd ziua,
Răpus de-arşiţă, vei zăcea pe drum,
Cu-aceste mîini am să-ţi aduc licoare
De la izvorul proaspăt, şi merinde,
Şi crengi am să-ţi boltesc de-asupra frunţii,
Şi pat am să-ţi întind din muşchi şi frunze,
Iar cînd vei aţipi, voi sta de pază;

https://biblioteca-digitala.ro

Iar, dacă e nevoie, pregăti-voi
Tot eu, şi flacăra de pe mormînt,
De care ei ar vrea să te lipsească,
Ei — ticăloşii !

EMPEDOCLE: Suflet credincios ! —
Eu, pentru mine, nu vă cer nimica,
O, cetăţeni, ce-aţi spus, aşa să fie !
Însă vă rog de dragu-acestui tînăr.
Ah, nu vă-ntoarceţi faţa de la mine !
Oare nu-n jurul meu veneaţi o dată
Să v-adunaţi, cu dragoste? atunci
Nu vă-ntindeaţi voi mîinile spre mine,
Vi se părea necuviincios să vă-mbulziţi,
Asemeni unei turme, spre prieten,
Dar trimiteaţi cuminţii băieţandri,
Iar pe cei mici îi aduceaţi pe umeri,
Şi-apoi îi ridicaţi în sus, pe braţe —
Nu sînt tot eu, şi oare nu-l cunoaşteţi
Pe omul căruia i-aţi spus o dată
Că aţi putea porni, cu el alături,
Ca cerşetori zdrenţoşi din ţară-n ţară,
Şi, dacă-ar fi posibil, l-aţi urma
Chiar şi-n Tartarul cel adînc? Copii
Ce sînteţi ! Mii de daruri aţi fi vrut
Să-mi daţi, şi-adesea mă sileaţi, prosteşte,
Să şi primesc, din ceea ce viaţa
V-o susţinea sau v-o făcea senină;
Atunci, eu vă-ntoarceam dintr-ale mele,
Iar voi credeaţi că daru-acesta-ntrece
Pe-al vostru. Plec acuma de la voi;
Nu refuzaţi unica mea dorinţă:
Cruţaţi-l pe-acest tînăr ! Nici un rău
Nu v-a făcut, atît — că mă iubeşte,
Cum şi voi m-aţi iubit, de altfel, spuneţi:
Nu-i nobil şi frumos !? O să aveţi
Cîndva nevoie de-ajutorul lui.
V-am spus adesea: frig şi întuneric
S-ar face pe pămînt, şi în necazuri
S-ar stinge sufletul, dacă din vreme
În vreme bunii zei nu ar trimite
Astfel de tineri ca să-mprospăteze
Viaţa omenească-n ofilire.
Şi, cum v-am spus, s-ar cuveni să ţineţi
Drept sfinte-aceste spirite curate —
Cruţaţi-l, o ! şi n-aruncaţi asupră-i
Afurisenia ! Făgăduiţi-mi !

AL TREILEA CETĂŢEAN: Pleacă ! Urechea noastră este surdă
La tot ce spui.

HERMOKRATE: Băiatul o să aibă
Ce şi-a dorit. Va ispăşi-ndrăzneala

https://biblioteca-digitala.ro

Obraznică. Şi va pleca cu tine:
Blestemul tău va fi blestemul lui.

EMPEDOCLE: De ce taci, Kritias? nu te ascunde,
Acestea şi pe tine te lovesc;
Îl cunoaşteai, aşa-i? Acest păcat
Nici fluvii mari de sînge pe altare
Nu-l pot spăla. Te rog, vorbeşte, spune.
Ei sînt ca beţi, tu spune-le o vorbă
Mai liniştită, pentru ca norodului
Să-i vie iarăşi minţile la loc!

AL DOILEA CETĂŢEAN: Tot ne mai ocărăşti? Ar fi mai bine
Să te gîndeşti ce blestem porţi, să taci,
Şi să te duci, c-altfel sîntem în stare
Să te silim cu forţa.

KRITIAS: Bine spus,
Concetăţeni!

EMPEDOCLE: Aşa!- Sînteţi în stare
Să mă siliţi? aţi vrea să-mi pîngăriţi
Cadavru,-n timp ce încă sînt în viaţă?
Hai, sfîşiaţi şi împărţiţi, deci, prada,
Iar preotul să binecuvinteze
Plăcerea voastră, invitînd la prînz
Pe zeii răzbunării, ce-i sînt prieteni! —
Nelegiuitule! poate ţi-e teamă!
Hai, vînător şiret, că ţi-ai atins
Vînatul, pentru ce să nu te bucuri?
Ia uite! cît de jalnic te prezinţi,
Nu-ţi mai găseşti săgeţile mortale!
Neghiobule! puţin mă mai cunoşti,
Crezi c-o să-ţi stric chiar eu sinistra farsă?
Pe părul tău cărunt, ar trebui
Să intri în pămînt, căci eşti prea prost
Ca slugă-a furiilor! ia te uită!
Te-ai şi făcut de rîs, şi doar puteai
Să mă dobori! Ce jalnică ispravă
Să prinzi un animal însîngerat!
Eram rănit, el o ştia prea bine,
Atunci stîrni curajul celor laşi;
Atunci m-a prins, şi-a aţîţat asupră-mi
Mînia plevei, să-mi sfîşie pieptul.
O, cine o să-l vindece acuma
Pe cel lovit, şi cine-o să-l primească
Pe el, lipsit de patrie, ce-n jurul
Clădirilor străine rătăci-va
Cu cicatricile ruşinii sale,
Şi implorînd mereu să-l găzduiască
Zeii dumbrăvii — haide, fiul meu!
Ei m-au făcut să sufăr, şi aceasta
Poate c-aş fi uitat-o, însă ţie? —
Pieriţi cu toţi, fiinţe fără nume!
O moarte-nceată să vă-mprejmuiască,

https://biblioteca-digitala.ro

Și preotul cu croncănit de corb !
Și pentru că la stîrvuri se adună
Și lupii, da ! se va găsi vreunul
Și pentru voi: acela să vă soarbă
Tot sîngele, acela să și spele
Sicilia de voi; ca să rămînă
Pustie țara-n care struguri roșii
Rodeau cîndva unui popor mai bun,
Și fructe de-aur în dumbrăvi umbroase,
Și grînele alese, iar străinii
Cîndva, punînd piciorul în cenușa
Templelor voastre, se vor întreba
De-a fost aici cetate-ntr-adevăr !
Acum, plecați ! N-o să mă mai vedeți
Nicicînd în cercul vostru.
(În timp ce ei pleacă)
Kritias,
Ție-aș mai vrea să-ți spun o vorbă.

PAUSANIAS *(după ce Kritias s-a întors)*:
Între timp
Mă duc și eu să-mi iau rămasul bun
De la bătrînu-mi tată.

EMPEDOCLE:
O, de ce?
Ce v-a făcut bălatu-acesta, zei?
Sărman de tine, du-te. Te aștept
Pe drumul Siracuzei, și pe urmă
O să plecăm în lume împreună.

Pausanias iese prin partea cealaltă

EMPEDOCLE, KRITIAS

KRITIAS: Ce vrei?

EMPEDOCLE: Și tu mă persecuți?

KRITIAS: Și ce-i
Cu asta?

EMPEDOCLE: Știu că-ai vrea să mă urăști;
Dar tu nu mă urăști. Ție ți-e frică,
Deși nu văd de ce să-ți fie frică.

KRITIAS: Astea-au trecut. Acum ce vrei?

EMPEDOCLE: Tu singur
N-ai fi făcut-o, preotul te-a tras
În plasa lui, să nu te-acuzi tu însuți;
Măcar de i-ai fi spus o vorbă dreaptă;
Dar te-ai ferit de oameni.

KRITIAS: Altceva
N-aveai nimic să-mi spui? Doar vorba goală
Ți-a fost plăcută-ntotdeauna.

https://biblioteca-digitala.ro

EMPEDOCLE: Fii mai blînd,
Ţi-am vindecat doar fiica.

KRITIAS: Da, aşa e.

EMPEDOCLE: Te ruşinezi, şi nu vrei să vorbeşti
Cu cel pe care ţara-l osîndeşte;
Aş vrea s-o cred. Închipuieşte-ţi însă
Că-i numai umbra mea care, cinstită,
Se-ntoarce din seninul limb al păcii.

KRITIAS: N-aş fi venit, cînd m-ai strigat, dacă norodul
N-ar fi poftit să ştie ce mai ai
De spus.

EMPEDOCLE: Ce am să-ţi spun acuma ţie
Nu-i treaba celorlalţi.

KRITIAS: Atunci, ce este?

EMPEDOCLE: Tu trebuie să pleci din ţara asta;
Ţi-o spun de dragul fiicei tale.

KRITIAS: Vezi-ţi
De ale tale, nu gîndi la alţii.

EMPEDOCLE: Sau poate n-o cunoşti? Nu ştii şi tu
Că-i mult mai bine să dispară-o-ntreagă
Cetate de nebuni în hău, decît
Un singur om ales?

KRITIAS: Ce poate oare
Să nu găsească-aici? Tu crezi că, dacă
Vei fi plecat, în ea n-o să rămînă
Nimica bun?

EMPEDOCLE: Să cred că n-o cunoşti?
Că pipăi, ca un orb, ceea ce zeii
Ţi-au dăruit? Şi că zadarnic arde
În casa ta frumoasa ei lumină?
Ţi-o spun, în ţara asta nu-o să-şi afle
Plosu-i suflet liniştea; stingheră
Rămîne-va, oricît e de frumoasă,
Şi fără bucurie se va stinge,
Căci niciodată n-o să se coboare
Atît de gingaş-serioasa fiică
A zeilor să ia, să îndrăgească
Pe vreun barbar, o, crede-mă ! arhonte !
Cei care pleacă spun doar adevărul.
Să nu te mire sfatu-acesta !

KRITIAS: Nu ştiu,
Ce să-ţi răspund?

EMPEDOCLE: Plecaţi în ţara sfîntă,
Du-te cu ea la Elis sau la Delos,
Acolo-s cei pe care ea-i doreşte,
Acolo, reunite în tăcere,
Stau chipurile de eroi în codrul
De lauri. Doar acolo o să afle
Odihnă,-n preajma veşnicilor idoli
Ce tac se va-mpăca frumosu-i cuget,
Acolo-n sufletul ei delicat

https://biblioteca-digitala.ro

Lîngă înalte umbre ațipi-va
Durerea ei, pe care-o poartă-n taină
Evlaviosu-i piept. Cînd sărbătoarea
Voioasă-adună-acolo al Heladei
Preamîndru tineret, și cînd străinii
În juru-i se salută, și o viață
Plină de fericire și speranță
De pretutindeni are să-nconjoare
Ca norii auriți, cu strălucire,
Inima ei, atunci, fără-ndoială,
Această auroră va trezi-o
Pe blînda visătoare spre plăcere,
Și-atunci pe unul dintre cei mai vrednici,
Ce-n luptă cîștiga-va cînt și lauri,
O să-l aleagă ea, ca s-o conducă
Din preajma umbrelor care, devreme,
O, prea devreme, au împrejmuit-o.
Acestea, de le vrei, ascultă-mi sfatul. —

KRITIAS:
O, cît de multe vorbe aurite
Mai ai încă-n mizerie? !

EMPEDOCLE:
Nu rîde !
Cei care se despart întineresc
Preabucuroși încă o dată. Este
Privirea-n agonie a luminii
Care, cîndva, -n deplina ei putere
Vă strălucea cu drag. Vrea să se stingă
Cu dragoste; iar de v-am blestemat,
Atunci copilul tău să aibă parte
De binecuvîntare, dacă gura-mi
Mai are drept să binecuvinteze.

KRITIAS:
Hai lasă, nu mă lua ca pe-un copil.

EMPEDOCLE:
Promite c-ai să faci ce ți-am cerut,
Și pleacă din această țară. Dacă
Refuzi, ea, singuratica, mai bine-ar face
Să roage vulturul ca s-o ridice,
Departe de-acești sclavi, în sus, la ceruri.
Ceva mai bun ca asta, nu cunosc.

KRITIAS:
O, spune, oare noi nu ne-am purat
Cu tine drept?

EMPEDOCLE:
Ce mai întrebi acum?
Eu te-am iertat. Urma-vei sfatul meu?

KRITIAS:
Nu pot să hotărăsc așa în grabă.

EMPEDOCLE:
Gîndește bine, și te hotărăște.
Ea nu mai trebuie să rămînă-aici,
Căci ar pieri. Și spune-i, te mai rog,
Să se gîndească la bărbatul care
Cîndva a fost iubit de zei. Faci asta?

KRITIAS:
Mă rogi? Da, am s-o fac. Acuma,
Sărman de tine, mergi pe drumul tău !

Iese

https://biblioteca-digitala.ro

EMPEDOCLE: Da, Kritias, îmi văd de drumul meu;
Dar ştiu eu încotro? Va trebui să
Mă ruşinez că-am şovăit într-una
Pînă ce duh, noroc şi tinereţe
S-au dus, şi vai ! n-a mai rămas nimica
Decît mizeria şi nerozia?
De cîte ori n-am presimţit aceasta !
Pe vremea-aceea ar fi fost frumos.
Acuma însă este necesar !
O, bunilor, voi zei negrăitori !
Îi scapă muritorului din gură
Vorba, nerăbdătoare, şi-o ia razna,
Împiedicînd să se-mplinească-n pace
Al reuşitei ceas. Multe-au trecut;
Acuma totul mai uşor îmi pare.
De cîte nu se-agaţă-un prost bătrîn !?
El care-odinioară, fără gînduri,
Asemeni pruncului ce n-are griji,
În iarba verde se juca, fiind
Cu mult mai liber decît este-acuma;
O, despărţire ! — nici măcar coliba
În care am crescut nu mi-o mai lasă. —
O, zei, doar asta-mi mai lipsea.

EMPEDOCLE, TREI SCLAVI AI LUI EMPEDOCLE

PRIMUL SCLAV: Stăpîne, pleci?

EMPEDOCLE: Da, plec desigur, bunule
Să-mi pregăteşti cele de drum, atîta
Cît por să car eu singur, şi încă ceva
— Atîta doar — să mi le scoţi afară —
E ultima ta slujbă !

AL DOILEA SCLAV: Zei !

EMPEDOCLE: Voi în juru-mi
Aţi stat întotdeauna bucuroşi,
Obişnuiţi încă din tinereţe;
Alături am crescut aici în casa
Părinţilor, ce-a fost a mea pe urmă,
Şi neştiut e sufletului meu
Cuvîntul rece, care porunceşte.
Voi n-aţi simţit ursita unor sclavi.
Vă cred că m-aţi urma cu bucurie,
Oriunde-ar trebui. Dar nu accept
Să vă-nspăimînte-al preotului blèstem.
Îl ştiţi prea bine doar. Lumea-i deschisă
Şi pentu voi, şi pentru mine-acuma;
Încerce-şi fiecare-acum norocul —

AL TREILEA SCLAV: Nu ! să ne despărţim nu-i cu putinţă !

https://biblioteca-digitala.ro

AL DOILEA SCLAV: Nu ştie preotul ce drag ne eşti.
Să-i blesteme pe alţii ! nu ne poate
Împiedica pe noi.

PRIMUL SCLAV: Ţi-am fost meniţi,
Aşa că vom rămîne tot la tine.
Doar nu de ieri, alaltăieri sîntem,
Precum ai spus, cu tine împreună.

EMPEDOCLE: O zei ! sînt fără de copii, şi numai
Cu ei trăiesc, şi totuşi sînt legat,
De-acest sălaş, parcă mă ţine-o vrajă,
Şi ca un om în somn mă zbat visînd.
Destul ! Nu-i cu putinţă-altminteri, dragii mei !
O, nu, nici un cuvînt mai mult, vă rog,
Să facem parcă nici nu ne-am cunoaşte.
Nu vreau să fac ca preotul s-arunce
Blestem pe toţi cărora le sînt drag —
N-o să veniţi cu mine, vreau s-o ştiţi.
Intraţi, luaţi ce mai e bun din casă,
Degrabă-apoi fugiţi; altminteri, poate
Noii stăpîni ai casei vă vor prinde
Şi-o să ajungeţi sclavii vreunui laş.

AL DOILEA SCLAV: Ne-alungi cu vorbe aspre de la tine?

EMPEDOCLE: Liberţii, tot aspre sînt şi pentru mine
Cu bărbăţie să-nfruntaţi voi viaţa,
Iar zeii să vă mîngîie cu cinste;
Voi sînteţi la-nceput. Oamenii suie,
Şi asfinţesc. Grăbiţi-vă să faceţi
Precum v-am spus.

PRIMUL SCLAV: Stăpîne-al meu din suflet,
Trăieşte, şi nu asfinţi !

AL TREILEA SCLAV: Nicicînd
Nu te vom mai vedea?

EMPEDOCLE: O, nu-ntrebaţi,
Este zadarnic. (*cu putere, poruncitor*)

AL DOILEA SCLAV *(ieşind)*: O, el tot rămîne !
Şi ca un cerşetor să rătăcească
Prin ţară, veşnic temător de viaţă-i?

EMPEDOCLE *(privind în tăcere în urma lor)*: Rămîneţi cu bine,
Voi credincioşii mei, v-am izgonit
Cu vorbe aspre, rămîneţi cu bine !
Şi tu, bătrînă casă părintească,
În care am crescut şi-am înflorit ! —
Şi voi, pomi dragi, voi cei sfinţiţi de cîntul
De bucurie-al celui care fuse
Prieten zeilor, o, voi tovarăşi
Tăcuţi ai păcii mele ! O, muriţi
Şi daţi napoi văzduhurilor viaţa,
Căci gloata grosolană-acum glumeşte
La umbra voastră, şi-unde în extaz

https://biblioteca-digitala.ro

Treceam, batjocorit sînt azi de-ai mei.
Respins de voi, o zei ! Nu tot așa,
Cereștilor, făcut-a nechematul
Preot, în chip neomenos? Pe mine,
Iubiților, cel care v-a rănit,
Voi m-ați lăsat acuma singuratic !
Acestea, ah ! din patrie m-alungă,
Și blèstemul, ce l-am rostit eu însumi
Asupra mea, s-aude cum răsună,
Ecou sărăcăcios din gura plebei?
Ah ! cel care-a trăit odinioară
În preajma voastră caldă, fericiților,
Și-a spus că lumea e a sa, de bucurie,
Acuma n-are unde să adoarmă
Și nu mai află nici în sine-odihnă.
Acuma — încotro, poteci bătute
De pas de muritori? Ce multe sînteți !
Dar care e a mea? E cea mai scurtă?
Și încotro? Ori cea mai iute poate?
Căci orice zăbovire e rușine.
Ah ! zei ai mei ! mînam odată carul,
Fără de griji, pe fumegînde roți
Prin pulberea arenei. Tot așa, curînd
Mă-ntorc la voi, iuțeala e cumplită.

Iese

PANTHEA, DELIA

DELIA: Tăcere, copilă dragă !
Nu mai jeli ! Să nu ne-audă nimeni.
Aș vrea să intru-n casă. Poate este
Încă-năuntru, și-l mai vezi o dată.
Numai să taci în timpu-acesta — oare
Să intru?

PANTHEA: Intră, dragă Delia !
Eu, între timp, rugîndu-mă voi cere
Doar liniște, să nu mi se oprească
Bătaia inimii, cînd am să-l văd
Pe el, pe nobilul bărbat acuma,
În ceasu-acesta-atît de-amar al sorții.

DELIA: Panthea !

PANTHEA (*singură după o pauză*): Nu, nu pot — și chiar ar fi
O crimă — să fiu chiar acum mai calmă !
E blestemat? nu pot să înțeleg,
Și cred că pîn-la urmă ai să-mi sfîșii
Cugetu-ntreg, enigmă-ntunecată !
Ce face oare?

(Pauză. Speriată, către Delia care se întoarce.)
Ce e?

https://biblioteca-digitala.ro

DELIA: Totu-i mort —
PANTHEA: Ah, şi pustiu? El a plecat?
DELIA: Mă tem că da.
Uşile stau în lături, însă nimeni
Nu e năuntru. Am strigat. Atunci
În casă-a răsunat numai ecoul.
Mai mult n-am vrut să stau acolo — ah!
E mută, palidă, şi mă priveşte
Ca o străină. Nu mă mai cunoşti?
O, inimă, vom suferi-mpreună!
PANTHEA: Acuma, haide!
DELIA: Unde?
PANTHEA: Unde? Asta
Ah, asta nu ştiu, zei preamilostivi!
Nicio speranţă! vai, iar tu zadarnic
Mă luminezi înalt senin al zilei?
El a plecat, de-acuma cum să ştie
Cea singuratică de ce mai are
Lumina ochilor. Nu-i cu putinţă,
Nu! prea obraznică-i această faptă,
Prea monstruoasă, totuşi aţi făcut-o?
Iar eu mai trebuie să-mi duc viaţa
Şi să îndur tăcută toate-acestea!
Vai mie! şi să plîng, numai să plîng!
DELIA: Da, plîngi, şi-atîta tot! aşa-i mai bine,
Decît să taci ori să vorbeşti.
PANTHEA: O, Delia!
Pe-aici trecea odinioară el! şi-această
Grădină îmi era, de dragul lui,
Atît de dragă. Ah, adeseori,
Cînd viaţa nu-mi era de-ajuns, adesea,
Şi eu, ursuza, rătăceam prea tristă
Cu altele pe dealurile noastre,
Priveam spre vîrfu-acestor falnici arbori,
Şi mă gîndeam: Acolo.totuşi este,
E Cineva! şi sufletul în mine
Din nou pornea să zboare sprijinindu-şi
Aripile de el.
DELIA: Un mare om
S-a prăbuşit.
PANTHEA: Ah, cît de des dorit-am
Eu, proasta, pentru el, pentru grădina-i,
O primăvară lungă cît un veac!
DELIA: O, nu puteaţi voi să-i lăsaţi această
Gingaşă bucurie, zei prea buni?
PANTHEA: Ce spui? Precum un soare nou el ne-a venit
Şi-a strălucit, iar viaţa, crudă încă,
Prietenos a tras-o înspre sine
În sus, pe funii de-aur. Ani de-a rîndul
Sicilia îl aşteptase. Niciun

https://biblioteca-digitala.ro

Alt muritor n-a mai domnit pe-această
Străveche insulă, ca el, iar ei
Simţeau prea bine că a lui viaţă
Cu spiritele lumii e în strînsă
Tovărăşie. Tu, preaplin de suflet,
Pe toţi i-ai strîns la pieptul tău, şi-acuma,
Chiar pentru asta, trebuie să pleci
Pe jos, dezonorat, din ţară-n ţară,
Plin de veninul ce ţi-l-au vărsat.
Voi, flori cereşti ! frumoase stele, oare
O să vă ofiliţi? cădea-va noaptea
Atunci de-odată-n sufletul tău, Slavă !
Cînd fiii tăi, strălucitori, în beznă
Se vor fi stins naintea ta? Da, ştiu:
Ce e divin aici, trebuie să cadă.
Căderea lui făcutu-m-a profet,
Şi unde-mi va ieşi de-acum în cale
Un zeu frumos, de-şi zice zeu sau om,
Eu am să ştiu ce ceas nu-i e prielnic. —
Aceasta i-aţi făcut. Însă pe mine,
Juzi înţelepţi, de ce să mă lăsaţi
Nepedepsită? voi doar îl cinstiţi,
Iar de n-o ştiţi am să v-o strig în faţă.
Apoi puteţi să mă goniţi de-aici.
Iar de l-a blestemat, ca un turbat,
Chiar tatăl meu, atunci să mă blesteme
Ah, şi pe mine !

DELIA: O, Panthea, tare
Mă înspăimînţi, cînd suspinînd astfel,
Te faci trufaşă. Oare e şi el
Ca tine, şi cu chinuri îşi hrăneşte
Trufaşul spirit, iar durerea-l face crud?
Nu pot să cred, mă tem să fie-aşa.
De cîte lucruri nu sînteţi în stare?

PANTHEA: Vrei să mă sperii? Oare ce ţi-am spus?
Promit că niciodată n-am să mai —
Ba, vreau să fiu atoaterăbdătoare,
O, zei, să nu mai jinduiesc zadarnic
După ceva ce voi aţi aşezat
De mine prea departe, şi-am să iau
Doar ceea ce voi hotărîţi să-mi daţi.
Dar amintirea-mi ţine-n dulci cătuşe
Cugetul, o tu sfîntule ! şi chiar
De n-am să te mai aflu nicăirea,
Tot voi fi bucuroasă că ai fost
Cîndva, aici. Da, am să stau cuminte,
Ca nu cumva din cugetul sălbatic
Să-mi fugă chipul nobil, şi ca larma
De zi de zi să nu-mi alunge umbra
Frăţească ce-n plimbare mi-e tovarăş.

DELIA: Dar, scumpă visătoare, el trăieşte !

https://biblioteca-digitala.ro

PANTHEA: Trăiește? chiar așa ! el mai trăiește !
Pe cîmpul neted trece ziua, noaptea.
Nori de furtună-i țin acoperișul,
Iar drept culcuș el are solul aspru,
Vîntu-i resfiră pletele, iar ploaia
Cu lacrimile-o dată i se scurge
De pe obraz, iar hainele-n amiază
I le usucă soarele din nou,
Cînd trece prin nisipul fără umbră;
Nu vrea cărări bătute; printre țancuri,
La cei care din pradă-și fac merinde,
Străini ca el, și tuturor suspecți,
Acolo se-aciuiește, printre oameni
Care nu știu nimica de blestem,
Aceia-l dau din hrana lor cea crudă
Să-l întremeze în singurătate.
E viu ! dar, vai ! nici asta nu-i prea sigur.

DELIA: Da, e îngrozitor, Panthea !

PANTHEA: Biată
Consolatoare ! e îngrozitor?
Și poate în curînd o să-i vedem
Pe unii că se-ntorc și că-i anunță
Pe ceilalți, aruncînd o vorbă-n treacăt,
Că zace-ucis pe-o margine de drum.
Zeii o să-ndure poate chiar și asta,
Doar au tăcut atunci cînd, necinstindu-l,
L-au alungat de vatra lui departe
Ca pe un cerșetor. Cum vei sfîrși,
Sărmanule? te zbați în colb, trudit,
Tu vultur mîndru ! Picături de sînge
Ți-nseamnă drumul, și curînd vreunul
Din lașii vînători o să te prindă,
Sfărmînd de stîncă creștetu-ți pe moarte.
Și doar ziceați că este favoritul
Lui Zeus !

DELIA: O, tu suflet minunat,
Nu, asta nu ! Asemenea cuvinte
Să nu rostești ! O, dacă-ai ști ce teamă
Mi-e pentru tine ! În genunchi te rog,
De pot să-ți fiu de vreun folos cu asta.
Hai, liniștește-te, și să plecăm.
Panthea, multe pot să se mai schimbe !
Norodul poate că se va căi
Curînd. Doar știi cît îl iubeau. Deci, haide !
Am să vorbesc cu tatăl tău, și trebuie
Și tu să mă ajuți. Poate-l convingem.

PANTHEA: Noi, noi o zei, să izbutim aceasta!

În românește de
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ și VIRGIL NEMOIANU

Sicilia, craterul Bocche Silvestri ▶

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

N. CARANDINO

Întîlnirea lui Hölderlin cu Sofocle

Influenţat ca şi Herder, Goethe, Schiller şi atîtea personalităţi ale renaşterii culturale germane, de viziunea lui Winkelmann, Hölderlin a gîndit, a trăit şi a exprimat totuşi o altă lume grecească decît aceea pe care autorul « Istoriei artei antice » o delimitase în cadrele « simplităţii nobile şi măreţiei calme » (Edle Einfalt und Stille Grosse).

Heidegger încă din 1934 în «Holzwege» în «Unterwegs zur Sprache» şi în mai multe studii despre Hölderlin, este promotorul acelui curent din cultura germană contemporană care tinde să acorde poetului importanţa pe care secolul al nouăsprezecelea i-o drămuise.

În această exegeză tardivă şi în această descifrare poetică a trecut pe prim plan confruntarea lui Hölderlin cu Sofocle, confruntare din care au rămas două traduceri, « Oedip Rege » şi « Antigona » cu respectivele «Anmerkungen», cîteva scrisori şi referirile la profundul şi turburătorul « Fundament » al lui Empedocle.

Pentru a ne da seama de valoarea intuiţiilor lui Hölderlin este necesar întîi să ne plasăm în epocă. Cînd scria autorul lui « Hyperion » nu numai studiile omerice, erau în faşe, dar nici Schliemann nu introdusese încă arheologia în cercetarea civilizaţiilor egeene, nici mai ales Nietzsche nu deschisese încă în filozofia culturii problema tragediei greceşti.

În jurul anilor 1800, Hölderlin mergînd pe urmele lui Aristot şi anume adîncind o precizare care nu fusese destul de luată în seamă ajunge la o estetică personală. Într-adevăr Stagiritul care fixase canoanele artei de imitaţie a naturii, adăugase că arta duce pe de altă parte pînă la capăt ceea ce natura nu fusese în stare să împlinească. De unde distincţia lui Hölderlin între ceea ce este *natural* şi ceea ce se datoreşte unui efort de *cultură*. Arta ar consta însă într-o întoarcere finală spre esenţele nativului.

Este interesant de constatat că, spre deosebire de Nietzsche care urma să atribuie lui Dionysos tumultul şi lui Apollon creaţia formelor plastice, Hölderlin vede în Apollon nu contrariul lui Dionysos ci desăvîrşirea lui cea mai înaltă.

În scrisoarea către Wilmans din 1803 el afirmă: « Prin conformism raţional şi prin unele defecte de care a ştiut totdeauna să ţie seama, arta greacă ne este streină. Sper să dau publicului o idee mai vie decît de obicei despre acest lucru accentuînd caracterul oriental pe care totdeauna l-a negat şi rectificînd, atunci cînd e cazul, defectele sale estetice. »

După Hölderlin, aşa după cum constată de altfel într-un strălucit eseu Jean Beaufret, tot efortul « cultural » al artei greceşti va fi de a desprinde din această

https://biblioteca-digitala.ro

natură furtunos panică, fundament al firii greceşti, ceea ce Hölderlin considera « oriental » pentru a încerca să atingă domeniul opus al instituţiei, al statutului (Satzung). Dar poetul german adîncind arta greacă ajunge la tragici şi dintre ei se opreşte îndeosebi la Sofocle.

Înainte însă de acest mesaj final, Hölderlin a scris cele trei versiuni ale lui Empedocle utilizînd liber un text din Diogene Laertiu ; aceste piese precum şi eseul « Fundamentul lui Empedocle » sînt absolut necesare pentru a stabili orientările lui în arta tragică. Hölderlin menţionase, în finalul lui Hyperion, viziunea lui despre Empedocle (« *M-am urcat ieri pe Etna. Acolo mi-am adus aminte de marele sicilian, care odinioară obosit să mai numere orele, apropiat de sufletul lumii în ciuda temerarului său dor de viaţă s-a svîrlit în admirabilele flăcări. Acest poet rece, a comentat ulterior un ironist, avea deci mare nevoie să se încălzească* »).

Dar personajul a constituit ulterior tema mai multor lucrări ale poetului dintre care celebra odă cu acest nume. Ideile lui Hölderlin se precizează însă în eseul suscitat. « Arta este înflorirea, perfecţionarea naturii, spune el. « Natura nu devine divină decît prin fuziunea cu arta diferită ca specie dar armonică » . . . « *Omul organic artistic, este floarea naturii ; natura mai aorgică atunci cînd este resimţită în puritatea ei de omul organizat şi format ca atare într-un fel pur îi dă sentimentul perfecţiei. Totuşi această viaţă nu există decît în sentiment, nu există pentru cunoaştere. Pentru a fi cognoscibilă ea trebuie să se manifeste astfel : în excesul de interioritate în care opusă se schimbă între ei şi se despart ; organicul care se abandonase prea mult naturii uitîndu-şi esenţa conştiinţei trece la o extremă de activitate autonomă de artă şi de reflexie ; în schimb natura, cel puţin în efectele ei asupra omului cugetător trece la extrema aorgicului, a incomprehensiunii, a insensibilului, a nelimitatului ; pînă la punctul în care datorită progresiunii efectelor reciproce opuse, cele două principii unificate la origine se întîlnesc ca la început.* » Drumul de la această « Innigkeit » la psihologia abisală, la Dostoievski, la Nietzsche, la expresionişti, la Freud, la existenţialişti, este deschis.

Empedocle pe care Hölderlin îl descrie ca « fiu al epocii sale » . . . « sinteză momentană chemată să se distrugă pentru a deveni ceva mai mult » nu este altceva decît o prefigurare a lui Zarathustra.

Dar să ne reîntoarcem la arta tragicilor şi în deosebi la Sofocle în care Hölderlin descoperă în mod deosebit tragicul lipsei de Dumnezeu (Gottes Fehl). Pe cînd la Eschil de exemplu omul depăşeşte măsura, acţiunea tragică nefiind decît o restabilire firească a limitelor, la Sofocle, spune Hölderlin, limita însăşi devine incertă iar eroul piere în rătăcirea dintre cele două poziţii. Poetul crede că « Eschil şi Euripide se pricep mai bine să obiectiveze suferinţa şi mînia, dar au mai puţin simţul omului « rătăcitor » sub negîndibil ».

Hölderlin analizează în structura, « *în statutul, în calculul, în modalitatea lor* » (ca să întrebuinţăm terminologia eseului) textele sofocleene pe care le-a tradus : « Oedip Rege » şi « Antigona ».

În exegeza lui credincios deopotrivă catharsis-ului aristotelic şi oarecum kantianismului, el consideră că « împerecherea » divinului şi omenescului, tema însăşi a tragediei, presupune o mutaţie, adică o deturnare categorică (die Kategorische Umkehr). Dumnezeu, spune Hölderlin, a întors faţa de la noi iar sarcina noastră, a oamenilor, a fost din acea clipă de a învăţa să îndurăm această lipsă, o lipsă care în fond este forma esenţială a prezenţei sale. (Fiindcă Dumnezeu ar continua astfel peste capul nostru să trăiască şi să acţioneze într-o lume diferită). Tragedia, Trauerspiel-ul, nu este decît manifestarea doliului (das Trauern) care a cuprins atunci pămîntul.

https://biblioteca-digitala.ro

În cele două tragedii contrastante ale lui Sofocle,pe care le-a tradus și comentat Hölderlin, apare sensul veritabil al acelei « Kategorische Umkehr » despre care vorbeam.

În « Oedip Rege » bunăoară eroul nu este fulgerat de zei pentru crimele pe care le-a comis. El este pedepsit să-și continuie îndelung viața învățînd din încercările pe care ea mereu i le rezervă, să-și asume abandonul divinității. În această atitudine se manifestă o înstrăinare totală de ceea ce grecii înțeleg prin *Natură*, adică raportul Unui-Totalitate din care ea derivă. Spre deosebire de Empedocle care se aruncă în moarte pentru a regăsi plenitudinea vieții, Oedip devine simbolul anti-Naturei și expresia artei supreme. Această tragedie este deci, cum comentează Jean Beaufret, tragedia « culturală » prin excelență, adică o tragedie care cunoscînd-o și studiind-o ca model, o consideră indispensabilă pentru a scrie o adevărată tragedie modernă. Așa după cum natura grecească ar reclama o tragedie o morții violente, firea noastră s-ar împăca mai curînd cu o tragedie a morții lente, apropiată de climatul din « Oedip la Colonos ». În scrisoarea către Böhlendorf (Dec. 1801) Hölderlin lămurește ideile lui despre sensul antic și sensul modern al tragicului. El consideră pe Greci mai puțin stăpîni ai pathosului sacru, « fiindcă le era înnăscut», ei excelînd dimpotrivă în darul de prezentare începînd cu Homer « acel om extraordinar care a avut destul suflet pentru a readuce în imperiul lui Apollon prada sobrietății junoniene și occidentale, însușindu-și astfel într-adevăr elementul străin ».

Hölderlin nu crede însă că trebuie scoase regulele artei noi din cea greacă. În afară de ceea ce la antici ca și la moderni ar fi mai presus, adică raportul viu cu destinul, *identitatea nu* este permisă. Dar Grecii spune el, ne sînt indispensabili fiindcă și ceea ce este propriu trebuie învățat ca și ceea ce este străin.

Observațiile lui Hölderlin sînt scrise într-un stil chinuit și nu rareori obscur. Ca și traducerile dealtfel care au pricinuit ilaritate printre contemporanii cei mai de seamă, fie ei ei colegi de poezie fie specialiști în elenistică.

Cele două texte de « Observații » reiau ideile din « Fundament la Émpedocle » și din « Evoluția în Trecător, în Perisabil ».

Comentariul utilizează trei perspective: statutul calculabil al tragediei, sensul ei, și apoi întîrzieri asupra tragicului în general. Limbajul lui Hölderlin este propriu și adînc. Numeroși exegeți discută încă sensul exact al unor cuvinte din pasaje scrise cu o extraordinară densitate. Pînă și termenii fundamentali sînt controversați. Ce înțelege de exemplu Hölderlin prin « gesetzliches Kalkul» sau prin transport, nici astăzi nu este prea clar. Prin analogie cu « cezura » din ritmul versului el se referă la o « cezură » care ar despărți reprezentările din acțiune. Dar așa după cum vom vedea mai jos Bettina von Arnim a dat cezurii hölderliene o definiție tulburătoare. *Cezura*, spune ea, *este tocmai acea suspendare vie a spiritului omenesc asupra căruia se odihnește raza divină.*

Să revenim însă la Hölderlin: ritmul este divizat și în ambele părți el se referă în așa mod la el însuși că la egalitatea de pondere cele două părți își fac apariția. Dacă ritmul reprezentărilor este de asemenea natură ca într-o rapiditate excentrică, *primele* sînt mai curînd antrenate de cele următoare, atunci cezura sau suspensiunea antiritmică trebuie să se afle *spre înainte* astfel ca prima jumătate să fie quasi protejată de cea de-a doua; și tocmai fiindcă a doua jumătate este de la origine mai rapidă și pare să atîrne mai greu, echilibrul din cauza cezurii și acțiunii ei în sens invers, va înclina mai mult pornind de la fine spre început. Pe de altă parte dacă ritmul reprezentărilor este de așa natură încît reprezentările ulterioare sînt mai curînd împinse de reprezentările inițiale, cezura, după Hölderlin, ar duce mai curînd spre final, fiindcă sfîrșitul trebuie atunci protejat de început.

https://biblioteca-digitala.ro

Oedip Rege s-ar încadra în prima ipoteză. Antigona în cea de-a doua, dar în ambele piese « cezura » ar fi constituită de cuvintele lui Tiresias care intervine pentru a smulge pe erou din sfera lui de viaţă pentru a-l duce în altă lume, *în sfera excentrică a morţilor.*

La început Oedip este mai curînd îndemnat să aştepte liniştit părerea oracolului. La intrarea lui Creon, întors de la Delfi, Oedip află precizări. Şi astfel pentru întîia oară răspunsul divin este implicat în povestea morţii lui Laios. Creon stabileşte un adevărat hotar pronunţînd cuvintele: *O rege ! Laios era odinioară conducătorul nostru / În acest loc, înainte ca tu să domneşti.* După aceste cuvinte hotărîrea lui Oedip nu încetează de a spori. El fixează nenorocirea generală şi rezolvarea ei la cazul Laios şi nu refuză orişice limită în caractere şi orşice pedeapsă împotriva asasinului prezumat şi presupus capabil de recidivă. El ar putea îndrepta asupra mea, spune Oedip, mîna care l-a omorît pe Laios. « Apărînd pe mort mă apăr pe mine ».

Odată angajat pe această pantă, labdacidul primeşte în frunte lovitura lui Tiresias. Şi începe goana dementă după conştiinţă, după ceea ce Hölderlin numeşte «das geisten kranken Fragen nach einem Bewustsein... das narischwil de Nachsehen nach einem Bewusstsein » . . .

Împerecherea omului cu dumnezeirea desfiinţează orice limite, puterea panică a naturii şi străfundurile Omului devin Unul ; « devenirea-unul » nelimitată se purifică printr-o separaţie nelimitată. Aşa se explică, după Hölderlin, dialogul mereu contrastant reducîndu-se la cuvîntări care se înlocuiesc unele pe altele. Dar analiza lui este de o rară fineţe mai ales în finalul eseului cînd vorbeşte despre limita extremă a sfîşierii, limită unde nu mai rămîn decît condiţiile de timp şi de spaţiu. Omul se uită pe sine fiindcă este întreg înăuntrul momentului, Zeul de asemeni fiindcă nu este decît Timp. Nimeni n-ar putea rezuma aceste cuvinte lapidare ale lui Hölderlin: « Şi dintr-o parte şi din cealaltă este necredinţă. Timpul fiindcă în asemenea momente el virează categoric şi că în el începutul şi sfîrşitul nu se mai acordă ca două rime, omul — fiindcă înăuntrul acestui moment îşi urmăreşte deturnarea categorică (die Kategorische Umkehr) şi că astfel în continuare nu va mai putea egala structura iniţială ».

În *Observaţiile asupra Antigonei*, autorul dă unele definiţii ceva mai clare. Poezia, spune el, cuprinde într-un tot diversele facultăţi ale omului, dar coherenţa părţilor celor mai autonome ale diverselor facultăţi se numeşte Ritm sau statut calculabil. În acest sens cezura nu este decît « suspensiunea antiritmică ».

Hölderlin îşi precizează punctul de vedere asupra structurii Antigonei urmărind modurile de succesiune ale reprezentărilor, ilustrînd chiar grafic raporturile de opoziţie cu *Oedip Rege*. El revine asupra ideilor expuse în comentariul la « Oedip » pentru a sublinia caracterul « brutal ucigător » al cuvîntului tragic la greci, înţeles atletic şi plastic. Prezenţa tragică se manifestă prin coruri şi printr-un dialog care dau luptei nesfîrşite direcţie şi forţă — organe pătimitoare ale fiinţei în încleştare divină şi care nu pot lipsi deoarece divinitatea trebuie cuprinsă de înţelegere sau, « apropiată într-un fel viu » . . .

Comentariile — deşi iniţiate de Hölderlin în 1796 — sînt încheiate şi scrise efectiv în perioada finală a lucidităţii poetului (1802—1803) şi sînt considerate ca ultimele lui texte teoretice. Dar caracterul lor enigmatic se datoreşte şi faptului că Hölderlin intenţiona să-şi publice traducerile cu o amplă introducere despre Sofocle. Proiectul fiind respins de editor, cele două « Anmerkungen » sînt doar fragmentări ale unui text la care în formă integrală a renunţat, fragmentări şi din acestă cauză obscure.

https://biblioteca-digitala.ro

Hölderlin a schimbat de altfel cronologia tradițională rămasă pînă azi în picioare, conform căreia *Antigona* ar preceda cu zece ani scrierea lui *Oedip*. După cum interpretarea Antigonei depășește cu anticipație exegeza lui Hegel. Se știe că autorul « Fenomenologiei spiritului » a văzut în tragedia lui Sofocle conflictul familiei — element feminin cu statul — element viril. Dar Hölderlin descoperă tragismul Antigonei (cea care se declară străină de voința lui Zeus și Diké) în acțiunea ei împotriva zeilor dar ca zeitate autonomă în același stil cu zeii — ca tip al lui *Antitheos* comun cu Oedip și care duce la catastrofă. Hölderlin înlocuind conflictul feminin-viril, cu opoziția divinului și a umanului propune o nouă dimensiune tragică, aceea a lui Dumnezeu tată al Timpului și distinge în Antigona lupta a două principii contrastante: al *neformalului* (das Unförmliche) și a *supraformalului* (das Allzuförmliche). Cei doi protagoniști, respectiv Antigona și Creon stau pe un plan de egalitate, o egalitate pe care Hölderlin o califică drept « republicană ». Diferența o constituie doar timpul subiectiv al fiecăruia.

Este interesant că analiza modernă se oprește la explicația lui Hölderlin și respinge teza hegeliană. Iată bunăoară că în *L'homme antique et la structure du monde interieur*, Réne Schaerer mergînd pe urmele lui Heidegger (din *Hölderlin Erde und Himmel*) ale lui Karl Reinhardt și ale lui W. Schadewaldt, constată pe de o parte că nodul tragediei îl constituie blestemul lui Tiresias și pe de alta că deși Creon reia teza lui Ulise din Filoctet el comite « hybris »-ul devenind prin cruzime odios.

Moartea Antigonei nu înseamnă o înfrîngere a principiului pe care îl susține. Pe cînd Antigona plecase de la un absolut moral spre un scop posibil, Creon pornea de la un absolut contestabil oferit de politic, întemeindu-se adică pe un principiu esențialmente relativ și închis față de orișice transcendență.

În concluzie Antigona care a mizat pe morți îi regăsește, pe cînd Creon care se bizuise pe cei vii se vede respins de ei.

Hölderlin observase că drumul spre moarte al Antigonei este mai tipic grec decît soluția lui Oedip, a morții lente și dificile, mai modernă, mai « hesperică ». În această direcție nu mai puțin fecundă este analiza lui Oedip văzută în perspectiva timpului și în rodirile ei contemporane. Trecem peste starea de echilibru inițială pe care o tulbură ciuma izbucnind în cetate. Oedip se adresează zeilor iar la răspunsul delphic își asumă misiunea de a limpezi profanarea, de a pedepsi pe ucigaș. Ancheta polițistă condusă de un om care se consideră străin de cauză culminează și deviază în același timp o dată cu intervenția lui Tiresias, orbul care vede numai de sus. Dialogul cu Iocasta, scena mesagerului confirmă adevărul, un adevăr care o dată asumat de conștiință duce în mod ineluctabil la soluția tragică. În universul îngrozitor care i se dezvăluie, Oedip observă că de aci înainte n-ar mai putea să vadă nimic pe care să-l poată iubi. Și își scoate ochii dîndu-și seama că nu are nici o nădejde — nici înaintea sa nici înapoi spre zei. René Schaerer constată în textul sus amintit că sinuciderea n-ar fi fost reparatorie; prin reducerea ființei la starea mistică de noapte brutală, lumea, zeii și eul se prăbușesc pentru a rămîne vie doar conștiința triplului lor neant. Numai astfel Oedip cel în fond nevinovat, nu mai poate comite crime. El se lasă dus. Dar prăbușirea socială corespunde unei elevații spirituale. Totul devine posibil fiindcă « gestul lui excesiv este unul liber și pur, expresia unei spiritualități fără pată ».

Iată rînduri care trebuie alăturate analizei din *Anmerkungen*, privitoare la Dumnezeul-Timp, la reîntoarcerea categorică, la ancorarea în clipă, la adîncirea momentului rupt de necesitate dar cu rădăcini în abisal.

Martin Heidegger de altminteri desprinde pe Hölderlin din umanismul secolului al 18-lea ilustrat de Winkelmann, de Goethe, de Schiller. El consideră că

https://biblioteca-digitala.ro

autorul lui *Empedocles* gîndește destinul esenței omenești mai legat de origini decît acest umanism ar fi putut să o facă . . .

În ceea ce privește traducerile propriu zise, ele dovedesc o cunoaștere adîncă a limbii grecești. Poetul este departe însă de a se fi mulțumit cu o traducere literală. El a « orientalizat » tragedia greacă revenind la ceea ce el considera a fi « sobrietatea nativă a climatului artistic al elenilor ». El a scris împotriva « entuziasmului excentric », expresie prin care înțelegea luarea în stăpînire de către un zeu a cărui lume este străină. Tragedia *Oedip Rege* care atinge perfecția artei grecești o consideră ca o renegare a originei panice. Și acest defect traducătorul îl ameliorează ori de cîte ori îl întîlnește, aceasta în sensul simplicității grecești. De altfel nu traducerile literale au influențat în general evoluția culturii. Se cunosc în schimb tălmăciri datorite poeților, adevărate re-creații care au fost contestate de filologi dar imediat adoptate de artiști. După Gide, traducerile lui *Faust* în franceză, ar fi « de două feluri, fidele și celebre ». Cea mai celebră dintre ele, de exemplu, a lui Gerald de Nerval nu a păcătuit desigur prin fidelitate. Ea a inspirat însă pe Berlioz și s-a bucurat de preferința lui Goethe. E destul.

În traducerile din latină și mai ales din greacă dificultățile sporesc ; tălmăcitorul trebuie să creeze un climat lexic de rezonanță antică fără să se depărteze de original — atît de străin ca sintaxă și spiritualitate, de înțelegerea contemporanilor. Cît privește pe Hölderlin ca traducător al lui Sofocle n-am făcut în rîndurile de mai sus decît să redeschidem încă o dată problema. Implicațiile textelor nu se pot limpezi cu ușurință, nici vocabularul poetului nu poate fi ușor înțeles și însușit. Dar, dificultățile se transformă repede în satisfacții care compensează truda. Hölderlin poetul a construit o punte pînă la Sofocle, o punte pe care mulți se plimbă astăzi și care nu este decît materializarea unor idei prea vechi ca să nu redevie moderne. Versuri din prima versiune a lui *Empedocle* par a-și găsi după atîția ani confirmarea.

Și cînd va muri nu-i voi mai vedea geniul
Decît în mai limpede flacără înălțîndu-se din cenușe.

Versuri ale aceluiași Hölderlin care deopotrivă lui Oedip s-a simțit «biet străin în Grecia » și care înainte de a se prăbuși în depresiunea melancolică și-a dat seama că

A trăi este o moarte și moartea ea însăși este viață.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

GASTON BACHELARD

PSIHANALIZA FOCULUI

I

Psihiatria modernă a elucidat psihologia incendiatarului. Ea a arătat caracterul sexual al tendințelor sale. În mod reciproc a pus în lumină traumatismul grav pe care poate să-l primească un psihism prin spectacolul unei căpițe sau al unui acoperiș incendiat, al unei mari vîlvătăi pe cerul nocturn, în infinitul cîmpiei arate. Aproape întotdeauna incendiul pe cîmp este maladia unui cioban. Ca purtători de torțe sinistre, oamenii nevoiași transmit din generație în generație contagiunea viselor lor de izolați. Un incendiu desemnează un incendiator aproape cu aceeași fatalitate cu care un incendiator aprinde un incendiu. Focul mocnește într-un suflet cu mai multă siguranță decît sub cenușe. Incendiatorul este cel mai ascuns dintre criminali. La azilul Saint-Ylie, incendiatorul cel mai caracteristic este foarte serviabil. Nu există decît un singur lucru pe care pretinde că nu știe să-l facă: să aprindă focul în sobă. Nu numai psihiatria, dar psihanaliza clasică a studiat mult visele despre foc. Sînt dintre cele mai clare, mai curate, cele în care interpretarea sexuală este cea mai sigură. Nu vom reveni, deci, asupra acestei probleme.

Pentru noi care ne mărginim să psihanalizăm un strat psihic mai puțin profund, mai intelectualizat, trebuie să înlocuim studiul viselor cu studiul reveriei, și mai cu seamă, în această carte de proporții reduse, trebuie să studiem reveria în fața focului. După părerea noastră, această reverie este extrem de diferită de vis tocmai prin aceea că este întotdeauna mai mult sau mai puțin centrată asupra unui obiect. Visul merge liniar, uitîndu-și drumul, alergînd. Reveria lucrează în stea, revine la centru pentru a lansa noi raze. Și tocmai reveria în fața focului, reveria dulce, conștientă de bunăstarea ei, este reveria centrată în modul cel mai firesc. Se numără printre acelea care se leagă cel mai bine de obiectul lor sau, dacă vrem,

* Fragment din capitolul II: Complexul lui Empedocle.

◀ Oglindă, disc de bronz lustruit, prima jumătate a secolului al V-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

de pretextul lor. De aici soliditatea şi omogenitatea care îi dau atîta forţă de atracţie încît nimeni nu se poate detaşa. Este atît de bine definită încît a devenit o banalitate să spui că-ţi place focul cu lemne în cămin. Este vorba atunci de focul calm, continuu, stăpînit, unde buşteanul mare arde cu flăcări mici. Este un fenomen monoton şi strălucitor, într-adevăr total: vorbeşte şi zboară, cîntă.

Focul închis în vatră a fost fără îndoială pentru om primul subiect de reverie, simbolul odihnei, invitaţia la odihnă. Nu se poate concepe o filozofie a odihnei fără o reverie în faţa buştenilor care ard. De asemenea, după noi, să te privezi de reveria în faţa focului, înseamnă să pierzi obişnuinţa într-adevăr omenească şi primară a focului. Fără îndoială focul încălzeşte şi reconfortează. Dar nu devenim conştienţi de această reconfortare decît după o îndelungată contemplare; nu ne dăm seama de senzaţia de bine care ne-o dă focul decît dacă ne aşezăm cu coatele pe genunchi şi cu capul în mîini. Această atitudine vine de departe. Copilul stă astfel în mod normal lîngă foc. Nu degeaba este atitudinea Gînditorului. Ea presupune o atenţie foarte deosebită, care nu are nimic comun cu atenţia pîndei sau a observaţiei. Este foarte rar folosită într-un alt gen de contemplare. Lîngă foc, trebuie să te aşezi; trebuie să te odiheşti fără să dormi; trebuie să accepţi reveria obiectiv specifică.

Bine înţeles, partizanii formării utilitariste a spiritului nu vor accepta o teorie atît de uşor idealistă şi ne vor obiecta, pentru a determina interesul pe care îl purtăm focului prin multiplele utilităţi ale acestuia: nu numai că focul încălzeşte, dar frige şi carnea. Ca şi cum vatra complexă, vatra ţărănească ar împiedica reveria!

De dinţii cîrligului de deasupra vetrei atîrna ceaunul negru. Oala cu trei picioare înainta în cenuşa caldă. Suflînd cu toată forţa în tubul de aramă, bunica aţîţa flăcările adormite. Totul fierbea în acelaşi timp: cartofii pentru porci, cartofii mai delicaţi pentru familie. Pentru mine un ou proaspăt fierbea sub cenuşe. Focul nu se măsoară cu nisiparniţa: oul era fiert atunci cînd o picătură de apă, adesea o picătură de salivă, se evapora pe coaje. Am fost foarte surprins cînd am citit de curînd că Denis Papin îşi supraveghea oala folosind procedeul bunicii. Înaintea oului, eram condamnat să mănînc supa. Într-o zi, copil irascibil şi grăbit, am aruncat, abia gustată, supa pe cîrligele de deasupra vetrei: «na, înghite lanţ, na înghite lanţ!» Dar în zilele cînd eram cuminte, se aducea forma dreptunghiulară de fier în care se cocea « napolitana ». Ea sfărîma în dreptunghiul ei focul de spini, roşu ca pistilul gladiolei. Şi deja prăjitura era în poala mea, mai caldă pentru degete decît pentru buze. Atunci da, mîncam foc, îi mîncam aurul, mirosul şi chiar scînteile în timp ce « napolitana » fierbinte troznea în dinţi. Şi întotdeauna se întîmpla aşa, focul îşi dovedeşe umanitatea dintr-un fel de plăcere a luxului, ca un desert. Nu se mărgineşte să fiarbă, coace. Rumeneşte plăcinta. Materializează sărbătoarea oamenilor. Din cele mai vechi timpuri, valoarea gastronomică primează asupra valorii alimentare şi omul şi-a găsit spiritul în bucurie, nicidecum în durere. Cucerirea inutilului provoacă o excitare spirituală mai mare decît cucerirea necesarului. Omul este o creaţie a dorinţei, nu o creaţie a nevoii.

II

Dar reveria la gura sobei are şi axe mai filozofice. Pentru omul care îl contemplă, focul este un exemplu de devenire imediată şi circumstanţială. Mai puţin monoton şi mai puţin abstract decît apa care curge, chiar mai prompt în a se mări şi a se schimba decît păsărea în cuib supraveghiată în fiecare zi în tufiş, focul sugerează dorinţa de a modifica, de a grăbi timpul, de a conduce viaţa pînă la capătul ei, în lumea de apoi. Atunci reveria este într-adevăr acaparantă şi dramatică; ea dă amploare destinului omenesc; leagă micul de mare, focul de vulcan, viaţa unei buturugi de

https://biblioteca-digitala.ro

viaţa unei lumi. Omul, fascinat, aude *chemarea rugului*. Pentru el, distrugerea este mai mult decît o schimbare, este o reînnoire.

Această reverie foarte specială şi totuşi generală determină un adevărat complex în care se unesc iubirea şi respectul pentru foc, instinctul de a trăi şi instinctul de a muri. Mai pe scurt, l-am putea numi *complexul lui Empedocle*. Dezvoltarea lui o vom vedea într-o operă ciudată, de George Sand. Este o scriere de tinereţe, scoasă din uitare de Aurore Sand. Poate că această *Poveste a Visătorului* a fost scrisă înaintea primei călătorii în Italia, înaintea primului Vulcan, după căsătorie dar înaintea primei iubiri. În orice caz ea poartă pecetea Vulcanului mai degrabă imaginat decît descris. Astfel se întîmplă frecvent în literatură. Vom găsi, de exemplu, o pagină foarte tipică la Jean-Paul care visează că soarele, fiu al Terei, este proiectat spre cer de craterul unui munte în fuziune. Însă cum reveria este pentru noi mai instructivă decît visul, s-o urmărim pe George Sand.

Pentru a putea vedea în zori Sicilia în flăcări pe marea strălucitoare, călătorul urcă pantele Etnei la asfinţit. Poposeşte noaptea în Grota Caprelor, dar neputînd adormi visează în faţa unui foc de mesteacăn ; se aşează bineînţeles (p.22) « cu coatele sprijinite pe genunchi şi cu ochii aţintiţi pe jăratecul roşu al vetrei, de unde se înalţă sub mii de forme şi ondulaţii variate, flăcările albe şi albastre. Aceasta este, gîndeşte el, o imagine redusă a jocului de flăcări şi a mişcărilor lavei în erupţiile Etnei. De ce n-aş fi chemat să contemplu acest admirabil spectacol în toată oroarea lui? » Cum e cu putinţă să admiri un spectacol pe care nu l-ai văzut niciodată? Dar pentru a ne indica şi mai bine axa *reveriei sale amplificatoare*, autoarea continuă : « De ce n-am ochii unei furnici pentru a admira acest mesteacăn incendiat ; cu ce încîntare de bucurie oarbă şi de frenezie amoroasă vin să se precipite în foc aceste roiuri de fluturi alburii ! Văd vulcanul în toată măreţia lui ! Iată spectacolul unui incendiu uriaş. Această lumină orbitoare le îmbată şi le exaltă ca pe mine imaginea întregii păduri în flăcări. » Iubirea, moartea şi focul s-au unit într-o singură clipă. Prin sacrificiul ei în inima flăcării, efemerida ne dă o lecţie de eternitate. Moartea totală şi fără urmă este garanţia că plecăm cu totul în lumea cealaltă. A pierde totul pentru a cîştiga totul. Lecţia focului e clară : « După ce ai obţinut totul prin dibăcie, prin dragoste sau prin violenţă, trebuie să cedezi totul, să te nimiceşti. » (D'Annunzio: *Contemplarea Morţii*). Aceasta este, în orice caz, după cum recunoaşte şi Giono în *Adevăratele bogăţii* (p.134) extinderea intelectuală « la unele rase vechi cum ar fi Indienii din India sau Aztecii, oameni pe care filozofia şi cruzimea lor religioasă i-au anemiat pînă la uscăciune totală, lăsîndu-le în vîrful capului numai un glob inteligent ». Numai aceşti intelectualizaţi, aceste fiinţe expuse instinctelor unei formaţii intelectuale, continuă Giono « pot forţa uşa cuptorului şi intra în misterul focului ».

Este ceea ce ne va face să înţelegem George Sand. De îndată ce reveria se concentrează, apare geniul Vulcanului. El dansează « pe cenuşa albastră şi roşie . . . încălecînd pe un fulg de nea mînat de uragan ». El antrenează pe visător peste monumentul dreptunghiular atribuit de tradiţie lui Empedocle (p. 50). « Vino regele meu. Încinge-ţi fruntea cu cununa ta de flăcări albe şi pucioasă albastră de unde ţîşneşte o ploaie scînteietoare de diamante şi de safire ! » Şi Visătorul, gata de sacrificiu, răspunde: « Iată-mă ! înveleşte-mă în fluvii de lavă fierbinte, strînge-mă în braţele tale de foc, aşa cum îndrăgostitul îşi strînge logodnica. Mi-am pus haina purpurie. M-am împodobit cu culorile tale. Îmbracă, de asemenea, rochia ta încinsă de purpură. Acoperă-ţi şoldurile cu aceste falduri strălucitoare. Etna, vino Etna ! sfarmă-ţi porţile de bazalt, aruncă-ţi asfaltul şi pucioasa. Aruncă-ţi piatra, metalul şi focul ! . . . » În mijlocul flăcărilor, moartea nu este moarte. « Moartea nu poate fi în această zonă eterată unde mă duci . . . Trupul meu fragil poate fi mistuit de

https://biblioteca-digitala.ro

flăcări, sufletul meu trebuie să se contopească cu aceste elemente subtile din care eşti plămădit. — Prea bine ! spuse spiritul, aruncînd asupra Visătorului o parte din veşmîntu-i roşu, ia-ţi rămas bun de la viaţa oamenilor şi urmează-mă în aceea a nălucilor. »

Iată cum, o reverie la gura sobei, cînd flacăra înconjoară crengile atît de firave ale mesteacănului, reuşeşte să evoce vulcanul şi rugul. Un fir de pai care-şi ia zborul în fum e de ajuns ca să ne împingă spre destinul nostru ! Cum am putea mai bine dovedi că priveliştea focului ne aduce înapoi spre originile gîndirii filozofice? Dacă focul, în fond un element ieşit din comun şi rar, a fost considerat un element constitutiv al universului, nu se datorează aceasta faptului că fiind un element al gîndirii este deopotrivă elementul predilect al reveriei?

Cînd am recunoscut un complex psihologic, mi se pare că înţeleg mai bine, mai sistematic, unele opere poetice. De fapt o operă poetică nu-şi poate obţine în alt fel unitatea decît dintr-un complex. Dacă lipseşte complexul, opera, privată de rădăcinile ei, nu mai comunică cu inconştientul. Ea pare rece, artificială, falsă. Dimpotrivă, o operă chiar neterminată, oferită în diverse variante ca « Empedocle » de Hölderlin, păstrează o unitate din însuşi faptul că se grefează pe complexul lui Empedocle. În timp ce Hyperion alege o viaţă care se contopeşte mai intim cu viaţa Naturii, Empodocle alege o moarte care îl topeşte în elementul pur al Vulcanului. Aceste două soluţii, după excelenta afirmaţie a lui Pierre Berteaux, sînt mai apropiate decît ar părea la prima vedere. Empedocle este un Hyperion care a eliminat elementele wertheriene, şi care, prin sacrificiu său, îşi consacră forţa nemărturisindu-şi slăbiciunea ; acesta este « omul împlinit, erou mitic al antichităţii, înţelept şi sigur de sine, pentru care moartea este un act de credinţă dovedind forţa înţelepciunii »[1]. Moartea în flăcări este cea mai puţin solitară dintre morţi. Este cu adevărat o moarte cosmică unde un întreg univers se nimiceşte dimpreună cu gînditorul. Rugul este însoţitorul evoluţiei.

Nu e bun decît acela ce nu moare, iar pentru noi
Nu moare decît cea ce moare o dată cu noi.

D'Annunzio

Uneori numai în faţa unei vîlvătăi imense sufletul se simte obsedat de complexul lui Empodocle. La Foscarina de D'Annunzio, mistuită de flăcările interioare ale unei iubiri deznădăjduite, îşi doreşte sfîrşitul pe rug, în timp ce priveşte fascinată cuptorul sticlarului[2]: « A dispare, a fi înghiţită, a nu lăsa urme » răcnea inima femeii îmbătată de distrugere. «Într-o clipă, această pălălaie ar putea să mă mistuie ca pe un curpen, ca pe un fir de pai». Şi ea se apropia de gurile deschise de unde se vedeau flăcările fluide, mai strălucitoare decît o amiază de vară, înfăşurînd oalele de lut în care se topea, încă inform, minereul pe care lucrătorii aşezaţi în jur, îndărătul apărătoarelor de foc, îl apucau cu un drug de fier pentru a-i da formă prin suflul buzelor lor.

După cum se vede, în împrejurările cele mai variate, chemarea focului rămîne o temă poetică fundamentală. Ea nu corespunde în viaţa modernă nici unei observaţii pozitive. Oricum, ne emoţionează. De la Victor Hugo la Henri de Régnier, rugul lui Hercule continuă să ne descrie destinul oamenilor, ca un simbol natural. Ceea ce apare ca o ficţiune pentru cunoaşterea obiectivă rămîne profund real şi activ pentru reveriile inconştiente. Visul este mai puternic decît experienţa.

În româneşte de IOANA CREŢULESCU

---

[1] Pierre Berteaux, Hölderlin, Paris 1936, pag. 171
[2] D'Annunzio, Focul.

https://biblioteca-digitala.ro

IOANA CREȚULESCU

«Complexul lui Empedocle» la Hölderlin

Pare cel puțin temerar, dar nu mai puțin îmbietor, să aduni sub semnul unei trinități, efemeră cît o metaforă critică, trei nume, pe cît de distanțate în vreme, pe atît de diferite în creația lor: Empedocle, filozoful secolului V î.e.n., Hölderlin, romanticul german contorsionat și G. Bachelard, promotorul unei critici moderne singulare, de mare rezonanță în actualitate — producînd chiar o direcție marcată, numită azi « bachelardiană ».

Și aceasta, pur și simplu din intenția de a ne opri o clipă asupra lui Hölderlin, cu ajutorul privirii lui Bachelard, așa cum apare ea în « La psychanalyse du feu » (1949).

Aceasă carte este o încercare de a stabili cîteva tipuri de atitudini fundamentale ale umanității sensibile, față de unul din cele patru elemente care guvernează universul: focul.

Atitudini fundamentale, urmărite în geneza lor mitică sau numai primitivă, astfel încît, să dezvăluie zone ale unor simbolizări funciare depistate în timp, evident, la nivelul psihologic și psihanalitic. Aceasta face ca, în alcătuirea cărții, două capitole să poarte titlurile: « Foc și respect. Complexul lui Prometeu », « Foc și reverie. Complexul lui Empedocle ». Cel din urmă ne furnizează un real punct de incidență al acestei priviri prin intermediar, dat fiind că, în creația lui Hölderlin, *Empedocle* nu este numai o valoroasă dramatizare (care, deși neîncheiată, ne-a rămas în trei versiuni) dar și o perioadă de creație (1798—1800), nu foarte lungă, dar foarte concentrată. Ea reconstituie drumul unui vechi adevăr, devenit mit și mai apoi artă. În plan etic: treapta superioară a rezolvării unui conflict început în *Hyperion*. (Decepția în fața lumii conduce atît romanul *Hyperion* cît și dramatizarea *Empedocle*, dar, în timp ce la Hyperion decepția se soldează cu însingurarea în mijlocul naturii — concepție tipic romantică — la Empedocle, retragerii îi urmează sacrificiul, sinuciderea în flăcări).

https://biblioteca-digitala.ro

Deabea în urma acestor perioade de dezbateri și confruntări artistice, urmează ceea ce numim la Hölderlin: perioada marilor poeme.

Deci, într-o epocă de plină frămîntare romantică se cristalizează, pe lîngă idealul umanitar de armonie universală, de conciliere spirituală dintre om și lume, și sfera estetică mai elevată a acestuia, socotind că omul, în conjunctura dată, este creator de artă.

Și întorcîndu-ne la ideea trinității de care aminteam, să schițăm fugitiv portretul lui Empedocle, așa cum ne-a rămas el după două milenii și jumătate.

Puțin cunoscut, sau mai bine spus, controversate fiind informațiile pe care le deținem despre el, Empedocle a fost o figură marcantă a Siciliei din secolul V î.e.n.

Savant, filozof și poet, el a fost primul care a stabilit doctrina celor patru elemente primordiale, situîndu-le la un același nivel de importanță, spre deosebire de predecesorii care considerau cîte un singur element ca fiind principiul unic de guvernare a universului.

Socotea că există în lume două forțe contrarii, *dragostea* și *ura*, într-o luptă perpetuă, prin intermediul căreia se produce o mișcare de organizare, mereu întîrziată de ură, mereu favorizată de dragoste. Din această mișcare de organizare vor fi apărut întîi vegetalele, apoi animalele inferioare, apoi cele superioare, apoi oamenii. Credea, de asemenea, în transgresiunea sufletelor și în importanța morții totale. Și, tocmai moartea este cea care îi aureolează legenda. Deși Aristotel susținea că ar fi murit bătrîn în Peloponez, posteritatea a crezut mai degrabă în moartea despre care vorbește Diogene Laertiu și anume că s-ar fi aruncat în craterul vulcanului Etna.

Tot în această moarte a crezut și Hölderlin, de vreme ce i-a închinat poemul unui apogeu de suferință și tot în ea a crezut și Gaston Bachelard, care a denumit pasiunea pentru focul tumultuos, distrugător și renăscător totodată: Complexul lui Empedocle.

Am întîrziat voit ca să afirmăm că «La Psychanalyse du feu» este prima carte dintr-o serie, care va trata pe rînd toate cele patru elemente primordiale, ea alcătuind un sistem de valori eterne, de unde se pot desprinde atitudinile fundamentale umane, cu scadență în artă. Pornită de la Empedocle, iată oprindu-se această idee, în concepția bachelardiană de critică.

Interesantă coincidență pentru trinitatea noastră metaforică.

Evident, că, o distribuție a celor patru elemente, deși, întotdeauna alta, se găsește în toate operele poetice ale lumii. Ea diferă cu siguranță de la creator la creator, așa cum într-un plan mai concret sau mai primitiv, ea diferă de la om la om. Pentru că, tocmai veșnica lor prezență apropiată omului, de la începutul contactului cu viața, le conferă valori de generalitate și mai mult chiar: valențe simbolice. Astfel, atitudinile față de elementele primordiale devin parte integrantă din conștiința spirituală a oamenilor. Și dacă prezența lor înseamnă viață și se impune odată cu ea, este firesc să se nască în jurul lor chiar și interpretări de psihanaliză clasică sau modernă.

Îngăduindu-ne să insistăm asupra naturii fiecăruia din cele patru elemente vom putea constata cu ușurință că într-un anume fel, focul se izolează de celelalte. Apa, aerul, și pămîntul sînt *stări* ale materiei universale, în timp ce focul

https://biblioteca-digitala.ro

este o *dinamică* a materiei, cuprinzînd în sine un proces : arderea. Or, din această cauză focul se prezintă în univers într-o ipostaziere multiplă şi cu atît mai greu definibilă. Deci, gama simbolizărilor artistice cu tot şirul de acţiuni şi nuanţe care premerg, se includ sau urmează focului, va fi deosebit de variată. Şi cu atît mai preţioase delimitările bachelardiene organizate destul de simplist în jurul mitologiei universale pe teritorii de mult pecetluite în conştiinţa oamenilor cum ar fi cel al lui Prometeu sau cel la care ne referim mai cu seamă, al lui Empedocle.

Aşa cum se manifestă la Hölderlin, beţia pieirii în flăcări, necomentată prin text (poate datorită versiunilor neterminate) dar presimţită de toţi şi de toţi ştiută, este probabil o deschidere spre infinit a simbolului, mai ambiguă pentru că mai abstractă, mai sugestivă, pentru că mai absentă. Prezenţa ei paradoxal covîrşitoare, se datorează unor componente auxiliare în care se includ anume constituenţi metaforici din seria spirituală a focului.

Începutul poemului dramatizat se construieşte în lipsa lui Empedocle şi această lipsă este simţită ca o privaţiune. Cîţiva oameni credincioşi vorbesc despre el cu un patos neobişnuit, producînd o atmosferă tulbure de nelinişte şi suferinţă. Aparenta dispariţie are cel puţin două valenţe estetice. În primul rînd se produce sugerarea finalului, prevestirea intuitivă a dispariţiei definitive. În al doilea rînd, omul se defineşte în raport cu lumea prin ceea ce se spune şi se gîndeşte despre el : Empedocle este un iluminat al cunoaşterii, un privelegiat al zeilor sau aproape un zeu, pentru că el simte lumea animată — natură sau oameni — cu mult mai adînc decît alt muritor, fie el arhonte (Cretias) sau preot (Hermocrate). Nici lumea vegetală nu-i este străină : dimpotrivă, ea se constituie ca loc de refugiu, de meditaţie, însingurată, dar eficientă. Acest om supraînzestrat cu un foc aproape sacru îşi iluminează semenii, le insuflă arderea caldă, umanitară, a bunătăţii şi credinţei; îi netezeşte de asperităţile necunoaşterii, aşa cum îi ştie scăpa şi de moarte (Panthea, fiica lui Kritias). Cu alte cuvinte, i-a scos din întunericul spiritului (neştiinţa) şi din întunericul vieţii (moartea). Astfel, aprinşi la lumina înţelepciunii lui, oamenii, într-un fel eliberaţi, se pot transforma la rîndul lor într-un foc în stare să-l amenințe pe el, iluminatul. Iar focul, cu cît este mai măreţ, cu atît poate fi mai distrugător. Depinde doar din ce parte se aprinde. Este suficient ca oamenii să fie animaţi de o scînteie potrivnică şi focul se va aprinde de astă dată invers. La instigarea preotului, incapabil să îngăduie supremaţia aproape zeiască a acestui muritor, poporul, care dobîndise anume date ale forţei spirituale, se alătură anatemei : Empedocle este izgonit, cuprins de flăcările potrivnice, mistuit, dar împăcat cu sine se retrage. Şi cînd peste o vreme focul de oameni potolit se va aprinde din nou în favoarea lui, reînviat din scînteile pe care le aprinsese odinioară şi care mai mocneau undeva în sufletele lor, aşa cum le sădise el, se va reîntoarce cald şi rugător să-l readucă între semenii lui, înţeleptul va refuza. Orgoliu? Nicidecum, dar fostul iluminat a ars definitiv în lumina înţelepciunii sale şi în întretăierea liniilor de foc ale poporului său. Destinul său de ardere s-a încheiat aşa încît, moartea adevărată (cea din istorie sau legendă) nu este decît o opţiune definitivă şi totală, închizînd ciclul vieţii deja consumată ca o flacără. Numai că astfel concepută, această sinucidere în craterul vulcanic, dacă o socotim la o tensiune mai abstractă, este de fapt o rezurecţie a arderii, o reîncepere a procesului, pentru că spiritul arsese de mult şi de mult era stins. Stingerea aceasta fusese tocmai

https://biblioteca-digitala.ro

momentul în care oamenii se întorc resemnaţi şi împăcaţi, lăsîndu-l singur cu destinul său miraculos. Atunci se încheiase procesul arderii dintre Empedocle şi lumea sa. Aruncîndu-se în lava vulcanică, avea să înceapă o nouă ardere, arderea de dincolo, ca un fel de nou ciclu, în altă lume. Şi pentru siguranţa trăirii totale este nevoie de o moarte totală, pe care numai focul o poate da.

•

Am socotit utilă această considerare a simbolului în totalitatea sa, deşi ne-am îndepărtat de Bachelard, care circumscrie complexului lui Empedocle doar ideea morţii vulcanice, văzută ca o pasiune pentru foc, ceea ce şi este fără îndoială, dar nu numai atît. Am considera, complexul lui Empedocle, mai degrabă, complexul suprailuminării ca o cauzalitate imanentă a arderii totale, chiar rezurecţionale. Şi ne mai reîntîlnim, de altfel, cu constantele filozofului sicilian: dragostea şi ura, care ajung în plan simbolic, la Hölderlin, constituentele primordiale ale focului psihic. Privite cu atenţie există două ipostaze ale focului: focul individului şi focul lumii, ambele aşezate la interferenţa contradictorie a forţelor de dragoste şi ură. Lumea a reacţionat şi a acţionat asupra individului conform acestei contradicţii. Dar, nu au existat zone separate, guvernate exclusiv de una sau alta din forţe, ci ele s-au succedat şi au produs prin organizarea mişcării lor contrarii aprinderea. Poporul s-a aprins alternînd dragostea cu ura. Doar el, supraomul, călăuzit veşnic de dragoste, s-a mistuit în ura celorlalţi. Dialectica interioară a luptei contrariilor este evident prezentă.

•

Ne mai rămîne să ridicăm simbolul la rangul lui estetic, dat fiind că în ipostaza dramatizării lui Hölderlin, Empedocle, este, fără îndoială, creatorul de artă.

Aşa încît, iluminarea devine în traducere, capacitatea creatoare trecînd prin faza recreării de sine, a luminii lăuntrice prin care se reflectă lumea, a posibilităţilor virtuale de a influenţa conştiinţa oamenilor, prin propria viziune asupra existenţei.

Şi totuşi, inexorabilul conflict dintre creator şi lume, ruperea echilibrului de înţelegere, temă predilect romantică, şi mai ales, neputinţa de a înlătura ostilitatea, fie ea vremelnică, se aşează sub semnul resemnării ca refugiu în singurătate, în propria-ţi stingere.

Dar, tocmai această aprindere în moarte se desenează ca o hiperbolă a mitului perenităţii, condiţie a artei adevărate, la fel de adevărată ca şi arderea din care s-a constituit. Şi astfel, creatorul iubit, denigrat şi din nou iubit, renaşte prin moarte în posteritate.

Există la Hölderlin o anume concepţie asupra trăirii artistice, depăşind cu mult starea contemplativă, prin situarea ei în zona vibraţiei vulcanice, a focului istovitor dar înţelept, pentru că peste vreme, după răcirea lavei, se solidifică mineralul durabil: arta.

Aşadar, focul este asceză dar şi ascendenţă prin valoarea finalităţii sale.

Şi mai există o credinţă statornică în concepţia romanticului Hölderlin: focul — element primordial — este de natură divină; deci posibilitatea de a i te robi prin dăruire totală înseamnă atingerea transcendentului.

https://biblioteca-digitala.ro

Drept mărturie stă poezia *Empedocle* datînd din aceeaşi perioadă de creaţie: contopirea dintre om şi univers se face printr-un gest de esenţă divină. Arta ca rezultat al acestei trăiri va însemna izbînda omului.

●

Desigur, ar fi interesant ca pornind de la acest centru de radiaţie să urmărim în întreaga creaţie a poetului o tipologie a metaforelor circumscriindu-se focului; dar, aceasta ar depăşi cu mult intenţiile încercării de faţă. Ne vom mulţumi cu două observaţii ce se sprijină pe sfera semantică a operei lui Hölderlin. Există o pregnanţă în a socoti focul un act de un dinamism covîrşitor. Nu putem afirma că nu există o bogată scară de serii semantice învecinate, ca cele ale luminii, cu toate derivatele de stări şi nuanţe. Dar ni se pare dominantă predilecţia pentru « flacără » şi mai ales pentru « soare » ca nucleu de ardere. Sigur că deschiderea cosmică foarte amplă este departe de a priva poezia de abundenţa termenilor astrali cu diferitele lor stadii de lumină. Dar acestea sînt, mai degrabă, stările statice, contemplative, în timp ce soarele este întotdeauna dotat cu atributul unui puternic dinamism, iar flăcările, nelipsite componente ale stărilor psihice de tumult.

Încheiem, amintind de imnul *Isther* în care este evidentă ideea contopirii necesare a celor patru elemente primordiale. Unul singur este invocat: focul. Pare că s-ar pregăti renaşterea unei zone de viaţă în care există pămînt asigurat rodirii prin prezenţa fluviului, dar ameninţat de stînci suspendate, pe care ocrotitoarea pădure nu le poate stăpîni. Şi nici fluviul nu ştie să taie în stîncă. Şi totuşi, deşi nu se cunosc sorţii de izbîndă vitală ar trebui să se unească definitiv soarele şi luna şi să vină . . . focul. Arderea înseamnă căldură, suflare, viaţă. Elogiul focului, elogiu pasional ca în vechile serbări primitive pentru fericire şi prosperitate.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

FRIEDRICH HÖLDERLIN

HYPERION

Hyperion către Bellarmin

N-am nimic despre ce aș putea spune că-mi aparține.

Depărtate și moarte sînt iubirile mele, și nici un glas nu-mi mai aduce veste de la ele.

Rostul meu pe pămînt s-a sfîrșit. Cu dragă inimă am pornit la muncă, am sîngerat săvîrșind-o, dar lumea n-am îmbogățit-o nici cu un bănuț.

Fără glorie și singur mă reîntorc și rătăcesc prin Patria mea, care se-ntinde departe în jur ca o grădină a morților și poate că mă așteaptă cuțitul vînătorului ce se bucură de noi, grecii, ca de sălbăticiunile pădurii.

[1] (Primul volum — Cartea întîia) — fragmente —

◀ Capul Corei, zisă «cu peplos», marmoră de Paros cu urme de polichromie, 530 î.e.n. Atena, Acropole.

https://biblioteca-digitala.ro

Tu, însă, străluceşti încă — soare ceresc ! Tu încă înverzeşti, pămîntule sfînt ! Încă fluviile se varsă vuind în mare şi arborii umbroşi susură la amiază. Îmbătătorul cîntec al primăverii le cîntă gîndurile mele muritoare, pînă adorm. Atotvia plinătate a lumii hrăneşte şi satură, îmbătînd-o, năpăstuita mea fiinţă.

O, fericită fire ! Nu ştiu ce mi se-ntîmplă cînd ochiul mi-l umplu cu frumuseţea ta, dar toată ambrozia cerului este în lacrimile pe care le vărs dinainte-ţi: iubitul în faţa preaiubitei sale.

Să fii una cu totul, aceasta-i viaţa Divinităţii, acesta-i cerul omului.

Să fii una cu tot ce viază, să te întorci din nou, uitînd cu răpire de tine însuţi, în întregul firii, iată culmea gîndirii şi a bucuriei, iată sfîntul munte, vatra veşnicei linişti, unde amiaza îşi pierde arşiţa şi trăsnetul bubuitul şi marea clocotitoare se asemuie lanului de grîu bătut de vînt.

Să fii una cu tot ce viază ! Cu aceste cuvinte virtutea îşi asvîrle platoşa sumbră, spiritul omului sceptrul, şi toate gîndurile pălesc dinaintea imaginei lumii veşnic una, cum în vîltoarea creaţiei, regulele artistului în faţa Uraniei sale şi soarta aprigă îşi leapădă domnia iar din frăţia fiinţelor dispare moartea iar denedespărţirea şi tinereţea eternă însufleţesc, înfrumuseţează lumea.

Pe această înălţime, iubite Bellarmin, stau adesea. O clipă de chibzuinţă însă mă prăvale. Cuget şi mă aflu cum am fost înainte, singur, cu toate chinurile vremelniciei şi adăpostul inimii mele, lumea, veşnic-una, se năruie; Firea îşi ferecă braţele şi eu stau, un străin, dinaintea ei, nemaiînţelegînd-o.

Ah ! de nu aş fi trecut niciodată pragul şcolilor voastre ! Ştiinţa pe care am urmat-o în gropniţele ei şi de la care, cu sminteala minţii necoapte, am jinduit confirmarea neprihănitelor mele bucurii, ea m-a pierdut.

La voi am ajuns cu scaun la cap, am învăţat să mă deosebesc temeinic de tot ce mă înconjoară, sînt izolat acum în mijlocul splendorilor lumii, sînt izgonit din grădina Firii unde am crescut şi am înflorit şi mă usuc sub vipia amiezii.

O, un Dumnezeu e omul cînd visează, un cerşetor cînd înşiră gînduri şi dacă însufleţirea se curmă, ca un fiu rătăcit rămîne el, pe care tatăl său l-a alungat din casă, şi priveşte cele cîteva părăluţe pe care mila i le-a pus în palmă, pe drum. . .

Cum truditorul în somnul înviorător, hărţuita mea fiinţă adeseori se scufundă în braţele trecutului neprihănit.

Linişte a copilăriei ! Cerească linişte ! De cîte ori stau recules în faţa ta, contemplîndu-te cu dragoste şi aş vrea să te pot cuprinde cu mintea ! Dar, noi nu avem noţiuni decît despre ce a fost odată rău şi din nou făcutu-l-am bun; despre copilărie, nevinovăţie, nu avem noţiuni.

https://biblioteca-digitala.ro

Cînd eram un copil liniştit şi nu ştiam încă nimic despre tot ce ne înconjoară, n-am fost oare mai mult ca acum, după toată truda inimii şi toată cumpănirea şi lupta?

Da ! o făptură binecuvîntată este copilul cîtă vreme nu s-a scufundat în culorile de cameleon ale oamenilor !

E pe de-a-ntregul ce este, şi de aceea este atît de frumos.

Silnicia legii şi a destinului nu-l atinge; în copil doar viază libertatea. În el este pacea; încă nu s-a învrăjbit. Bogăţia este în el; inima şi-o cunoaşte, nevolnicia vieţii — nu. Este nemuritor fiindcă nu ştie nimic despre moarte.

Dar aceasta oamenii nu o pot îndura. Divinul trebuie să devină ca unul dintre ei, trebuie să afle că şi oamenii există şi înainte ca Firea să-l alunge din paradisul ei, linguşindu-l, îl tîrăsc înafară, pe ogorul blestemat ca, aidoma lor, cu sudoarea frunţii să-şi dea şi toată vlaga.

Dar, minunat este şi sorocul deşteptării cînd nu ne deşteaptă la ceas nepotrivit.

O, sfinte sînt zilele-acelea, cînd inima îşi încearcă pentru întîia oară aripile, cînd noi, plini de grabnică şi arzătoare creştere, durăm în lumea mirabilă ca tînăra plantă deschizîndu-se soarelui dimineţii şi înălţîndu-şi braţele plăpînde către nemărginirea cerului.

O, cum m-a îmboldit să rătăcesc pe culmi şi la ţărmul mării ! Ah, cum, adeseori, cu inima zvîcnind, am şezut pe înălţimi, în Tina şi am cătat în urma şoimilor şi a cocoarelor şi a corăbiilor ce se topeau, voioase şi îndrăzneţe jos, în afundul zării ! Acolo jos ! gîndeam, acolo te vei duce şi tu odată, şi mă simţeam ca unul uscat de arşiţă ce se asvîrle în dulbina răcoroasă şi cu apa, înspumînd, îşi potoleşte fruntea încinsă. . .

O, dacă are un părinte mîndra Fire, inima fiicei nu este şi inima lui? Detotlăuntrul ei, nu este El? Dar, îl stăpînesc oare? Îl cunosc?

Pare că l-aş vedea, dar, pe urmă, tresar iarăşi ca şi cum mi-aş fi văzut propria făptură, pare că l-aş simţi, Spiritul lumii, dar mă trezesc şi-mi zic că nu mi-am prins decît propriul meu deget. . .

Desigur, viaţa este stingheră, sărmană. Vieţuim aici jos ca diamantul în adîncul minei. Ca să aflăm drumul îndărăt spre lumină, zadarnic întrebăm cum am coborît.

Sîntem ca focul care doarme în crengi uscate sau în cremene; ne zbatem şi-n fiecare clipă căutăm sfîrşitul înăbuşitoarei robii. El vine însă, răscumpărînd vecii de luptă, ceasul eliberării, cînd Divinul temniţa o sfarmă, cînd flacăra izbucneşte din lemn şi, victorioasă, văpăiază deasupra cenuşii —, o, cînd ni se pare că spiritul descătuşat, uitîndu-şi chinurile, robia, se întoarce triumfător în palatele Soarelui !

https://biblioteca-digitala.ro

(...) Trăiam ultimele clipe frumoase ale anului, după întoarcerea noastră de pe meleagurile atice.

Toamna era pentru noi o soră a primăverii, cu foc blînd din belşug, o sărbătoare întru amintirea durerilor iubirii şi ale trecutelor ei bucurii. Frunzele, veştejindu-se, purtau rugina amurgului, doar molizii şi laurii adăstau în verde etern. În văzduhul senin, păsări călătoare şovăiau, altele roiau în vii şi în grădini culegînd voioase ceea ce oamenii nu strînseseră. Şi lumina pogora limpede din cerul deschis, prin toate ramurile surîdea sfîntul soare, bunul, pe care niciodată nu-l numesc fără bucurie şi recunoştinţă, care adeseori, în mare restrişte, m-a tămăduit cu o singură privire şi mi-a spălat sufletul de obidă şi grijă.

Băturăm încă toate cărările noastre dragi, Diotima şi cu mine; pieritele cesuri fericite ne întîmpinară pretutindeni.

Ne-am amintit de luna mai, trecuta; nicicînd faţa pămîntului nu am văzut-o aşa ca atunci, ne-am zis unul altuia, părea că se transfigurase: un nor argintiu de flori, o flacără vie, voioasă, desprinsă de tot ce-i lut dur.

« Ah ! totul era atît de plin cu desfătare şi speranţă, exclamă Diotima, atît de plin cu creştere nestăvilită şi totuşi atît de fără trudă, de fericit liniştit, ca un copil ce prins în joaca lui, nu-şi face nici un gînd. »

« După asta, exclamai la rîndu-mi. recunosc eu sufletul Firii, după acest foc liniştit, după această zăbavă în straşnicul ei zor ».

« Şi fericiţilor le este atît de dragă această zăbavă , vorbi avîntat Diotima. Ştii tu? Stăteam o dată împreună, pe pod, seara, după o furtună cumplită şi rîul de munte, roşietic, ţîşnea ca o săgeată sub noi, dar alături, pădurea, calmă, înverzea şi frunzele luminoase ale fagilor abia se mişcau. Atît de bine ne-am simţit că verdele însufleţit nu ne zbura şi el departe, ca rîul, şi că frumoasa primăvară nu se clintea, ca o pasăre îmblînzită; dar acum, totuşi, s-a topit dincolo de munţi. »

Am surîs, cu toate că tristeţea ne pîndea.

Şi propria noastră fericire avea să se ducă şi noi am presimţit-o.

O Bellarmin ! Cui îi este îngăduit să spună că nu se clatină, chiar dacă frumosul îi întîmpină soarta cu rod, chiar dacă Divinul însuşi trebuie să se smerească şi vremelnicia s-o împartă cu tot ce-i vremelnic ! . . .

Hyperion către Diotima

Oare n-ai crescut prea mult ca să te mai întorci la fericirea pămîntului? Impetuoasa flacără a duhului care din chinul tău s-a aprins, nu mistuie tot ce-i muritor în tine?

https://biblioteca-digitala.ro

Prea bine știu, cine cu lumea lesne se-nvrăjbește, mai lesne, așișderea, cu ea se-mpacă. Dar tu, cu liniștea ta de copil, tu, atît de fericită odinioară în nobila-ți smerenie, Diotima, cine te va împăca dacă te răzvrătești împotriva sorții? !

Viață scumpă, în mine nu mai există oare putere tămăduitoare pentru tine? ! Dintre toate sunetele inimii, niciunul nu te mai cheamă îndărăt la viața omenească, unde tu, cîndva, atît de miresmuitor ai zăbovit cu aripile domoale? O vino, rămîi în acest crepuscul ! Acest tărîm de umbre este, da, elementul iubirii, și doar aici se scurge calma rouă a melancoliei din cerul ochilor tăi.

Și nu te mai gîndești la zilele noastre de aur? La suav răpitoarele, divin melodioasele? Nu-ți mai susură ele din toate dumbrăvile Kalaureei?

Și, iată; una, alta s-a prăbușit în mine și nu mai am multe nădejdi. Icoana ta cu tîlc ceresc am mai salvat-o, ca pe un penat, din pîrjol. Viața noastră viază încă teafără în mine pentru amîndoi. Să plec acum și s-o îngrop și pe ea? Să rătăcesc neliniștit și fără țintă dintr-un pămînt străin într-altul? De-aceea învățat-am să iubesc?

O nu ! Tu cea dintîi și cea din urmă ! A mea ai fost, vei rămîne a mea . . .

Hyperion către Belarmin

Rătăciți în slava luminii
Pe moale covor, fericite genii !
Al zeilor văzduh strălucitor
Vă atinge suav,
Ca degetele harpistei
Strunele sfinte.

Fără destin, ca sugaciul
Dormind, respiră Celeștii;
Păstrat virginal
În mugur smerit,
Etern le-nflorește
Duhul,
Și ochii prea fericiți
Privesc cu liniștea
Limpezimii eterne.

Totuși, nouă ne este dat
Să nu odihnim nicăirea,
Dispar și cad
Chinuiții oameni

https://biblioteca-digitala.ro

De la un ceas către altul
Orbeşte,
Ca apa din stîncă
În stîncă zvîrlită,
Necontenit, în jos,
În incertitudine.

Bellarmin către Hyperion

«. . . Drag visător, de ce trebuie să te trezesc? » De ce nu pot să-ţi spun, vino, şi fă aevea frumoasele zile pe care mi le-ai făgăduit ! Dar e prea tîrziu, Hyperion, prea tîrziu. De cînd ai plecat, iubita ţi s-a ofilit, un foc, înlăuntru, m-a consumat treptat şi doar puţin a mai rămas din mine. Nu te înspăimînta ! Tot ce-i al firii se purifică şi pretutindeni floarea vieţii se desprinde tot mai liberă din materia vîrtoasă.

Hyperion mult iubit ! Nu credeai că vei auzi încă în anul acesta cîntecul meu de lebădă. »

Curînd după ce ai plecat, şi chiar în zilele despărţirii — a început. O putere în duh de care m-am îngrozit, o viaţă lăuntrică dinaintea căreia viaţa pămîntului păli şi dispăru ca lumina lămpilor în ivirea zorilor ! S-o spun? Ar fi trebuit să mă duc la Delfi şi să înalţ zeului înflăcărării un templu sub stîncile bătrînului Parnas şi ca o nouă Pitia să exalt popoarele adormite cu spusa zeilor şi — sufletul meu o ştie — tuturor celor părăsiţi de Divin, gura feciorelnică le-ar fi deschis ochii, atît de straşnic ardea duhul vieţii în mine !

Totuşi, din ce în ce mai ostenite mi se făcură muritoarele mădulare şi greul, înfricoşînd, mă trăgea nemilos în afund. Ah, de multe ori, sub liniştitul meu umbrar, am plîns după trandafirii tinereţii ! care se veştejeau, se veştejeau, şi doar lacrimile mai îmbujorau obrajii dragei tale. Erau încă arborii de mai înainte, frunzişul de odinioară — acolo stătuse odată Diotima ta, copilul tău, Hyperion, în faţa ochilor tăi înminunaţi, o floare între flori, şi puterile pămîntului şi ale cerului se înmănunchiau paşnic într-însa ; acum rătăcea, o străină între mugurii de mai, şi confidentele ei, dragile plante, îi făceau semne prietenoase, ea însă putea doar să fie tristă ; totuşi n-am trecut, uitînd-o, pe lîngă nici una, totuşi mi-am luat un rămas bun după altul de la toate tovarăşele de joacă, de la crînguri şi izvoare şi colinele şoptitoare. . .

Vreau să-ţi spun deschis ceea ce cred. Focul tău trăieşte în mine, duhul tău a trecut în mine ; aceasta însă cu greu mi-ar fi dăunat, numai destinul tău mi-a adus moartea în noua mea viaţă. Prea puternic îmi ajunsese sufletul prin tine şi tot prin tine s-ar fi mulcomit din nou. Tu mi-ai dezrădăcinat

Susette Gontard,
«Diotima», mască de Landolin Ohmacht ▶

https://biblioteca-digitala.ro

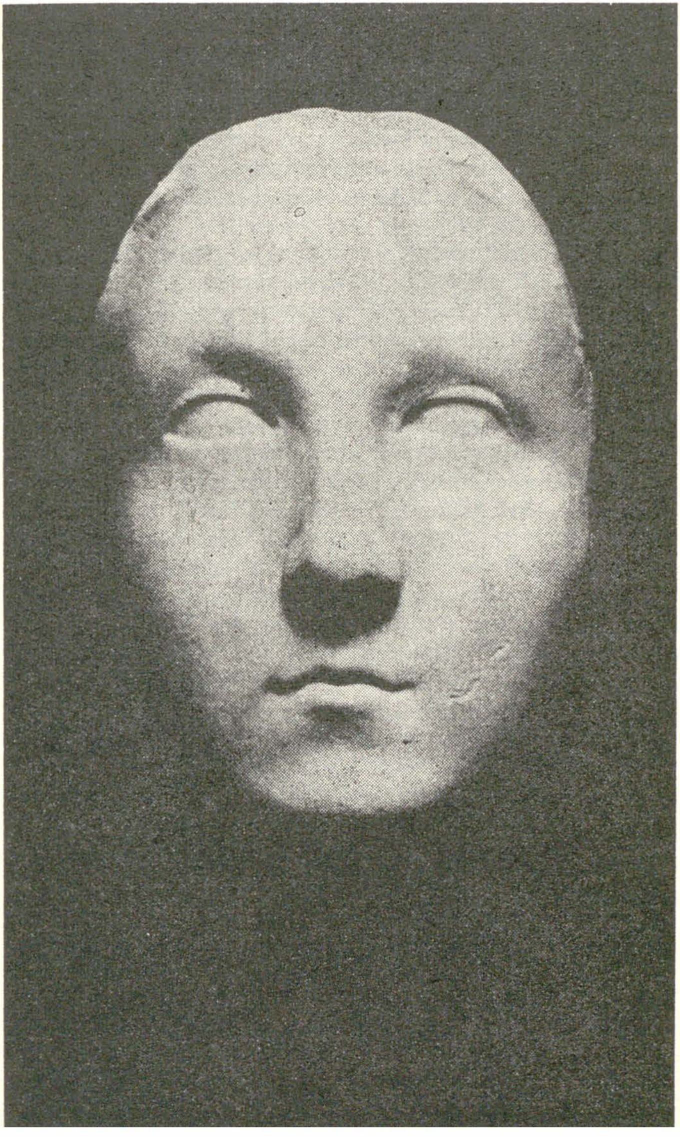

https://biblioteca-digitala.ro

viața de pămînt, tu însuți ai fi avut deasemenea tăria să mă înlănțui pămîntului, tu însuți ai fi putut să-mi legi sufletul, ca într-un cerc vrăjit, în îmbrățișarea ta; ah! una singură dintre privirile tale din adîncul inimii m-ar fi pironit, una singură dintre poveștile tale de dragoste m-ar fi făurit iarăși copil sănătos și vesel; totuși, cînd propria-ți ursită te-a împins în singurătatea spiritului, cum o revărsare de ape către culmi, o, chiar atunci cînd am socotit că furtuna luptei ți-a sfărîmat închisoarea pînă-n temelii și Hyperion al meu și-a luat zborul în vechea libertate, chiar atunci mi s-a hotărît soarta, — și curînd va veni și sfîrșitul.

Am înșirat multe cuvinte, cu toate că, marea romană a murit calmă și tăcută în timp ce Brutus al ei, de dragul patriei, înfrunta o bătălie ucigătoare. Ce, însă, aș putea face mai nimerit în ultimile mele zile bune? — Mereu simt imboldul să mai spun cîte ceva. Tăcută mi-a fost viața; moartea mi-e locvace. De-ajuns! »...

În același timp am primit o scrisoare de la Notara unde îmi împărtășea:

« A doua zi după ce ți-a scris ultima dată, s-a liniștit deplin; mai grăi cîteva cuvinte, spuse apoi deasemenea că mai bucuros s-ar despărți de pămînt prin foc decît în groapă, și că cenușa ei s-o strîngem într-o urnă și s-o așezăm în pădure, în locul unde tu, scumpul meu, ai întîlnit-o întîia oară. Curînd după aceea, cum începu să se întunece, ne spuse noapte bună ca și cînd ar fi vrut să doarmă și își așeză brațele, cunună, în jurul frumosului ei cap; pînă către zori am auzit-o respirînd. Cum atunci s-a fost lăsat o tăcere adîncă și n-am mai auzit nimic, m-am apropiat de căpătîiul ei și am ascultat.

O Hyperion! ce-aș mai adăuga?! Se sfîrșise și tînguirea noastră n-o mai deșteptă.

Taină cumplită este că o asemenea viață trebuie să moară, și ți-o mărturisesc, eu însumi nu mai am rost și credință de cînd am fost martor.

Totuși, e mai bună oricînd, o moarte frumoasă, Hyperion, decît o viață adormită cum este a noastră acum!...

Hyperion către Bellarmin

O dată ședeam departe, pe cîmp, lîngă o fîntînă, în umbra unei stînci înverzite de iederă și a unor tufișuri înflorite atîrnînd deasupra creștetului meu. A fost cea mai frumoasă amiază din cîte am cunoscut. Zefiri aromitori adiau și tot cuprinsul strălucea încă în prospețimea dimineții și liniștită, în eterul său obîrșitor, surîdea lumina. Oamenii plecaseră să se odihnească de muncă în jurul mesei, acasă; iubirea mea era singură cu primăvara și un dor nelămurit mă stăpînea; « Diotima, strigai, unde ești, o unde ești? » Și se făcea că auzeam glasul Diotimei, glasul care odinioară mă însenina în vremea ospățului bucuriei.

https://biblioteca-digitala.ro

« La ai mei, strigă ea, sînt eu, la ai Tăi, pe care duhul rătăcit al oamenilor nu-i recunoaşte ! »

O spaimă blîndă mă cuprinse şi cugetul îmi aţipi,

« O drag cuvînt din gură sfîntă, exclamai, cînd îmi revenii în simţiri, enigmă scumpă, te pătrund? »

Şi mai privii odată înapoi în noaptea rece a oamenilor şi mă cutremurai şi-am plîns de bucurie că-atîta fericire mă inundă şi vorbe, mi se pare, am rostit, dar ele ca-nvolburarea focului erau cînd zboară către cer şi-n urma lui lasă cenuşa.

« O, Fire, tu, gîndeam, cu zeii tăi ! Visul lucrurilor omeneşti pînă la capăt l-am visat şi spun: doar tu exişti şi tot ce ne-mpăcaţii-au smuls, gîndit, perle de ceară, se topesc de flăcările tale !

Cît de mult este de cînd îţi duc ei lipsa? O, ce mult este de cînd mulţimea lor te ponegreşte, vulgară te numeşte pe tine şi zeii tăi, Cei vii, liniştit fericiţii !

Ca fructele putrede cad oamenii din cuprinsul tău ; o lasă-i să se scufunde, doar astfel se reîntorc la rădăcinile tale ; şi eu, o, Arbore-al vieţii, de-aş înverzi din nou împreună cu tine şi coama ta, cu toate crengile mugurind, de mi-ar fi dat s-o mîngîi paşnic şi într-adînc cu suflarea, căci noi toţi am crescut din sămînţa de aur !

Voi izvoare ale pămîntului ! Voi florilor ! Şi voi păduri şi voi vulturi şi tu soră-lumină ! Cît de bătrînă şi de nouă este dragostea noastră ! Liberi suntem şi nu ne asemuim, neliniştitor, după înfăţişare ; cum să nu se schimbe mereu melodia vieţii? Totuşi, iubim cu toţii eterul şi în intimitatea noastră cea mai tainică — ne asemănăm,

Şi noi, şi noi nu suntem despărţiţi, Diotima, dar lacrimile vărsate pentru tine n-o înţeleg. Sunete vii suntem, ne acordăm în armonia ta, Fire ! Cine o tulbură? Cine îi poate despărţi pe cei ce se iubesc? —

O Suflete ! Suflete ! Podoabă a lumii ! Nu poţi fi nimicit ! Tu răpitorule, cu veşnica-ţi tinereţe, tu eşti ! Ce preţ mai au moartea şi tot chinul oamenilor? — Ah ! vorbe goale cu ghiotura au pălăvrăgit năzdrăvanii. Desfătarea urneşte totul, doar, şi pacea-mplineşte.

Cum vrajba îndrăgostiţilor, aşa-s disonanţele lumii. Împăcarea e în toiul conflictului şi tot ce-i despărţit se regăseşte.

Pleacă şi se întorc în inimă arterele şi totu-i o veşnică, unitară, arzătoare viaţă. »

În româneşte de DAN CONSTANTINESCU

https://biblioteca-digitala.ro

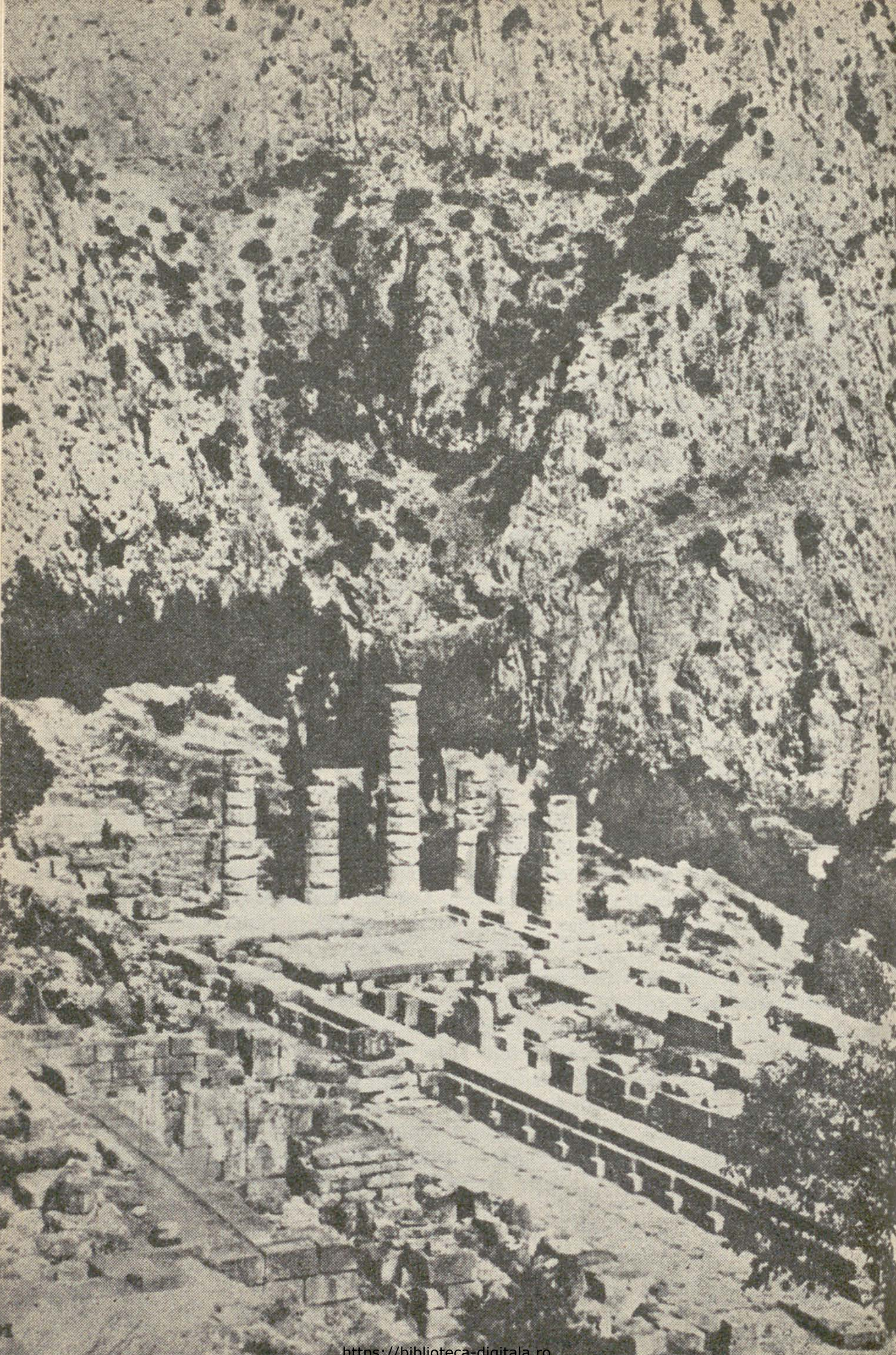

https://biblioteca-digitala.ro

ÎNCHINARE LUI ORFEU

STEFAN GEORGE

Se-nchide poarta aici...

Se-nchide poarta-aci: goniți pe nechemați.
Neînțeleasă, cartea poate-ucide.
Imagini, sunet, dansul stau de pază,
Din gură-n gură poate doar să-ndrume.
Oprit e sensul plin dezvăluirii . . .
Jurînd întîi, tăcerea ați deprins-o.
Da, pe supremul prooroc, cel clar,
Al lumii azi văzute ce ne-așteaptă,
Sublim străbun, nu-l pot numi, sfios.

În românește de N. ARGINTESCU-AMZA

◀ Templul lui Apollo din Delphi

https://biblioteca-digitala.ro

Către Hölderlin

Popasuri, nici lîngă ce ni-e mai drag,
nu ne sînt date: din împlinite imagini
duhul se-aruncă năpraznic spre ce-i de-mplinit; mări
sînt doar în ce-i veşnic. Aici căderea
e cea mai destoinică. Din ştiuta simţire
să te prăvali mai adînc în presimţire.

Ţie, magnifice, ţie, magule, strigenta imagine
cînd o rosteai ţi-era o viaţă întreagă,
rîndul ca soarta se fereca, o moarte era
în cel mai blînd dintre ele şi tu în el pătrundeai; dar
zeul ce merge înainte dincolo te conducea.

O, duh, colindător, tu, cel mai colindător ! Cum stau ei toţi
gospodăreşte în poemul călduţ şi îndelung
rămîn în strîmta asemuire. Ei sînt părtaşi. Numai tu
cutreeri ca luna. Iar jos, nocturna, sfînt înfricoşata-ţi
privelişte, pe care tu o simţi, părăsind-o,
se luminează şi se întunecă. Nimeni
nu a redat-o mai nobil întregului,
mai întreagă, mai îmbelşugată. Şi astfel
sfînt te-ai jucat prin anii ce nu aveau număr
cu neţărmuritul noroc, de parcă n-ar fi lăuntric,
de parcă nu ar zăcea în iarba blajină, fără stăpîn,
părăsit de divine vlăstare.
Ah, ceea ce supreme făpturi năzuiră, tu, fără voie,
piatră pe piatră-ai durat. Dar nici prăbuşirea
nu te-a clintit.

De ce dacă unul veşnic ca el a existat,
încă ne îndoim de ce-i pămîntesc ? În loc, grav, să-nvăţăm
a simţi de la preludiu pentru acea înclinare
ce vine în spaţiu ?

Irschenhausen, sept. 1914

În româneşte de MARIA BANUŞ

https://biblioteca-digitala.ro

JOSEF WEINHEBER

Geniului Friedrich Hölderlin

Încă-odată chipul: tăcute, gingaşe
păsări peste unda de purpur suind,
Mai aproape mie, însinguratul
ca să te vadă,

vînt nebun aud, plutitoare aripă
ce din insuli vine în mările noastre,
totuşi sacru soarta mea-l tălmăceşte
şi a oricărui —

Astfel o mai mare viaţă chemînd din
focul ce te mistuie aprig, ne-aduce
mîndre mărturii despre tine, iubire
şi armonie,

căci terestrul cerc sărăcit nu e-n stare
încă pe de-a-ntregul să te pătrundă,
prins în inumane treburi e cel ce
om socotindu-se

neagă-a fi ce e: doar o ţandără, una
din acele frumuseţi ale tristei
statui ce-ai ctitorit-o, nainte să fie
spartă de zei.

1944

În româneşte de VERONICA PORUMBACU

JOHANNES R. BECHER

În floare-s merii . . .

În floare-s merii dela Nuertingen.
La crîşmă, sub umbrar, înviorată
Armonica desfată. Florile
Şi arborii vîntind prelung

https://biblioteca-digitala.ro

Veşti poartă: limpezit ivită,
Eterna primăvară a lui Hölderlin
Prin veac cu imnuri desluşită, iat-o.
A vorbei sale dreaptă graţie
Surprinse legea faptei viitoare
Ce cîrmuieşte omenirea: astăzi
Ecoul ei îl poate-nfiripa
Norodul. Elanul nou în cugete
Simţirea ne-o înalţă. Clară, simplă
E vorba. Una cu făgăduinţa.

În româneşte de N. ARGINTESCU-AMZA

RENÉ CHAR

PENTRU UN PROMETEU SAXIFRAG

Atingînd mîna eoliană a lui Hölderlin

Realitatea fără energia dislocantă a poeziei, ce este?

Dumnezeu a trăit prea măreţ printre noi. Nu mai ştiam să ne ridicăm şi să plecăm. Moarte sînt în ochii noştri stelele, care fură stăpîne peste privirile noastre.

Datorită întrebărilor îngerilor s-a pornit năvala demonilor.
Ne-au ţintuit de stînci, ca să ne bată şi să ne iubească. Din nou.

Singura luptă se desfăşoară în bezne. Victoria — numai pe marginea lor.

Nobilă sămînţă, har şi război al aproapelui meu, în faţa zorilor fără zvon te păstrez împreună cu codrul de pîine, aşteptînd acea zi prevăzută de ploaie înaltă, de mîl verzui care va veni pentru cei arzători, şi pentru cei îndărătnici.

JEAN TARDIEU

Mormîntul lui Hölderlin

Ziua ziua vibrează de reproşuri confuze
Noaptea se tînguie şi se tînguie
se tînguie fără să spună de ce

https://biblioteca-digitala.ro

Soarele care răsare
ne vorbeşte ca un părinte
dar noi n-ascultăm sfaturile lui

Spaţiul e locuit de focuri fără de număr
care ne fac semne de neînţeles
şi timpul mereu
tulbură memoria noastră
ca un chip cu neputinţă de regăsit.
Singur după nesfîrşite zile de mers
adesea mă duc la poalele-acestui teatru de umbre
şi-n faţa scenei pustii
veghez cu inima strînsă
chemînd fără ecou
pe-aceşti mari actori care de-o mie de ani
stăpînesc nerecunoştinţa noastră
şi vorbesc făr-a se face-nţeleşi.

Pădure, pentru ce te închizi în tăcere?
Trezeşte-te şi porneşte! O, Cer,
pentru ce-ţi închizi ochii în plină zi?
Împleteşte cu lanţurile de aur ale soarelui
comorile-ascunse-ale Nopţii tale! Reveniţi
lîngă noi, spaţii îndepărtate! Amestecate
fie timpurile şi totul,
trecut, prezent viitor, împreună să fie dat
neîmblînzitului spirit ce crede în voi
şi vă aşteaptă! . . .
Şi dacă, din tumultul acesta,
ţîşneşte o voce unică, gingaş
dominînd tunetul, şi Surîsul acesta
mai tare ca-ncleştarea mortală a elementelor,
— atunci, în sfîrşit, instruiţi să fim
în pacea aceasta inalterabilă
a cărei sămînţă e în spiritul oamenilor
încă din ziua dintîi!

Dar nimeni nu află în el un alt răspuns
decît zgomotul inimii sale, şi tăcerea lumii mereu,
pare singurul vestitor al cuvîntului, şi mereu
în noi, imensele voci se duc tot mai slabe
cu amintirea Promisiunii,
ca o furtună care se-ndepărtează!

https://biblioteca-digitala.ro

PIERRE EMMANUEL

Lui Hölderlin

(fragment)

O, grei ciorchini de nori ai furtunilor de vară !
Şi translucidul aur din fructe-aprinde umbra,
povară-i mustul zilei. Războinice eonuri
s-apropie sub paza colinelor: lungi suliţi
sclipesc, fulgerătoare, pe culmi. Femeia goală
din Orient, asemeni unui tipar al minţii,
arde cu foc sub lacăt, în trîndăvie. Totuşi
elitra nupţială a lumii, cum vibrează
iscînd în zăpuşeală un viu fior de spaţiu !
O singură privire centrează-abisul: culme
a muzicii: gîndirea absentă-a unui soare
peste-un potop cu ape străvechi visate încă
de şes în voluptatea-i de praf după iubire.
Tăcere. Doar, departe, Babel mugind: şi cîntă
nebun Apollo printre ruinele de mîine.

1943

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

STEPHEN SPENDER

Hölderlin la bătrîneţe

În tinereţe ochiul mi se deschidea voios, cu zorii zilei;
Aleanul — în amurg — mă cuprindea cu roua serii.
Astăzi cînd mă trezesc blestem căderea albă
Ce rădăcinilor le dăruie răcoare: pleoapele mele le-aş dori
Chepenguri oarbe ferecate strîns de infinita talpă
A lumii minerale. Ce straniu-i că acum, pe înserat
Cînd umbrele se culcă la pămînt ca fînul abătut de coasă,
Ajuns la vîrsta nebuniei mele, sufletul mi se bucură şi cîntă,
Pojar aprins la centrul unor ceruri reci.

https://biblioteca-digitala.ro

DAVID GASCOYNE

Tenebrae

Nori bruni pe chip întrebător
În peştera iluminată de opaiţ fac oglindă
Mutării spre străfundul din priviri a lumii nematerie.

Orga de cremene din criptă
Detună bubuit tot mai intens prin vine
Întru cîntarea zilei mari, cîntare aeriană ce revarsă
În creier sori de jar incandescent:
Şi totuşi este noapte.

E noaptea fără margini, pe-al cărei crug în spirit steaua
Luceşte ca zăpezile aurorei,
Ai cărei meteori sînt strălucirea verii;
Vîntul şi ploaia ei
Sînt prospeţimea de cleştar imaculat a apei la izvoare,
Vad unde lebedele
Albe, albe, scăldate în lumini de vis
Încă îşi moaie fruntea.

Limpede noapte !
Nu duce lipsă de opaiţ cel ce vede
O mult mai lungă, mai cerească zi decît a noastră.

În româneşte de ANDREI BREZIANU

ERIK LINDEGREN

Hölderlin

Totul e zadarnic, nici cît suspinul cochiliei albastre.
Numai alge şi puritatea orbitelor oglindind
fumul mereu mai negru, mistuit în el însuşi.
Doar suflete topindu-şi lumina cu lăcomia spiritului
şi pelerinaj al rîsetului spre văgăuna ce-odată

https://biblioteca-digitala.ro

[illegible]

[illegible] ... [illegible] ... [illegible] ...

[illegible]
[illegible] sfîrşesc
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ... [illegible] ... [illegible] ...

Fulgerul alb [illegible], şi în faţa ta capacul
se [illegible] cu verzile [illegible] ale anonimatului.
Ghiaţa se sparge şi rîsete se înalţă din pămînt
dar nu se apropie de tine nici măcar ca o sfîntă jertfă-a
dispreţului,

doar ofrandă în şirul ofrandelor unde totul e sfînt
şi fîlfîind se ridică din cercul vulturelor torente
anonimatul ... anonim ... anonim ...

În româneşte de PETRE STOICA

SÁNDOR WEÖRES

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

Detaliu de pe un basorelief care decora un sanctuar al Cariatidelor la Thasos, prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

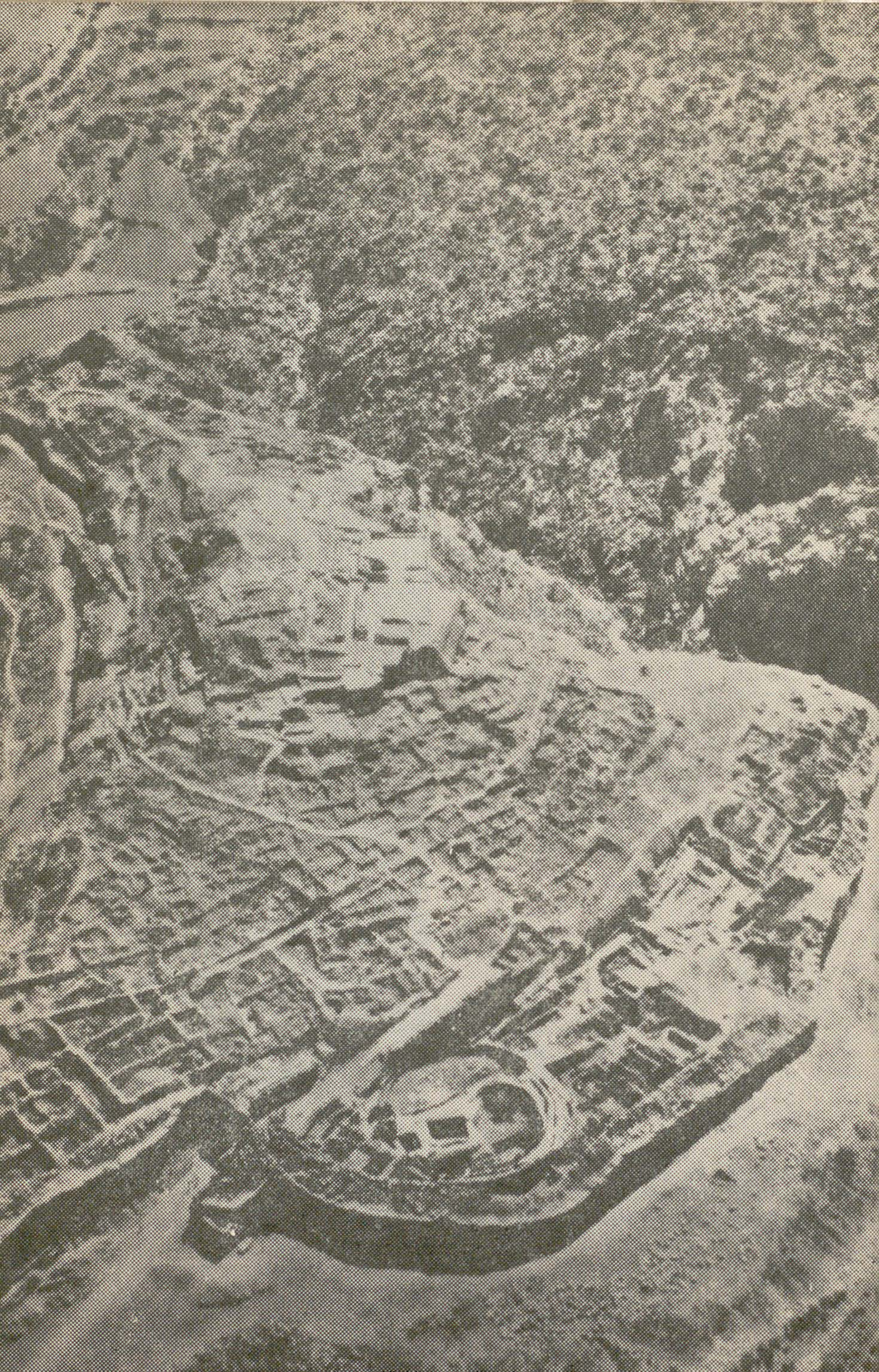

https://biblioteca-digitala.ro

AL. PHILIPPIDE

la 70 de ani

INSCRIPŢII

« În literatură noutatea nu se capătă atîta prin întindere cît prin adîncire ».

« Există, desigur, un suflet modern. Dar în alt înţeles decît cel modernist. Un suflet modern în sensul de suflet evoluat, — în sens de metal lucrat, de diamant cizelat. Un suflet, însă, cu rădăcinile în trecut. Tăierea acelor rădăcini echivalează cu neantul. Pentrucă marile cadre sufleteşti rămîn aceleaşi. Visurile omului sînt aceleaşi de mii de ani. Doar expresia lor se schimbă şi nuanţele lor se înmulţesc. »

« Nevoia de noutate, cînd este sinceră, este şi creatoare, pentru că este determinată de o lipsă, de un gol care trebuie umplut, de o cerinţă care trebuie împlinită. Ea este atunci îndreptăţită de existenţa unui fond încă neexplorat, a unui material sufletesc neexprimat şi care îşi caută şi trebuie să-şi găsească expresia. Dar alături de această adîncă şi de multe ori tragică nevoie a noutăţii există simpla goană după noutate, mască cu strîmbături şi clopoţei a ignoranţei, a lenei de a cunoaşte, a incuriozităţii mediocre şi a platitudinii sufleteşti. »

(Viaţa Românească, ian. 1929)

« Romantismul german este, din multe puncte de vedere, superior ca *valoare sufletească* celui francez. Dacă acestuia din urmă i-a lipsit o ideologie, cel dintîi a fost supraîncărcat de ideologie. Romantismul german a fost mai adînc, mai autentic nou şi mai veritabil decît cel francez. A fost mistic, arhaizant, poetic — prea poetic —, abstract, fricos de realitate, inactual, reacţionar şi ideolog . . . Cînd compari opera lui Novalis, de exemplu cu

https://biblioteca-digitala.ro

opera lui Musset, deosebirile apar fulgerător de vii. Sînt două lumi, două domenii sufletești diferite ... La fel cu Gide — deși dragostra noastră cea mai adevărată și cea mai ascunsă merge către romantismul german, deși Novalis ne oferă putinți de vis nemărginite — nu ne putem sustrage prestigiului pe care romantismul francez, gălăgios, exuberant și desmățat dela 1830, îl exercită încă asupra noastră. »

« Îmi amintesc de întoarecerea mea în țară, după o îndelungată ședere în străinătate, în timpul căreia cetisem foarte puțin românește ... După Creangă și Odobescu, prima carte pe care am luat-o în mînă a fost « Hanu-Ancuței ». Exilul meu voit din literatura română nu fusese rezultatul unei neîncrederi sau al unei decepții. Mă izolasem pentru a putea explora mai bine literaturile europene și plecasem din România nu pentru că eram sătul de « specificul național », ci pentru că eram lacom să cunosc și alte meleaguri și alți oameni. Nu evadare romantică, ci simplă (dar imperioasă) curiozitate. Știam că am să mă întorc și știam că în urma mea lăsasem o literatură pentru care aveam dragoste și scriitori în care aveam încredere. Cu cît îmi prelungeam exilul cu atît îmi spoream această dragoste și această încredere. Întors în țară, lectura « Hanului-Ancuței » a fost pentru mine una din cele mai frumoase emoții literare pe care le-am avut cîndva. Sosisem cu ochi noi și proaspeți și aveam acum față de oamenii și luminile de la noi aceeași lacomă curiozitate pe care cu ani în urmă o avusesem față de lumea de dincolo de graniță, « lumea de dincolo de negură ». « Hanu-Ancuței », îmi dădeam seama, nu însemna pentru mine numai satisfacerea unei nevoi de emoții *literare*. Era și altceva în plăcerea cu care ceteam cartea. Era bucuria reîntoarcerii, plăcerea de a mă simți — sufletește — la mine acasă. »

(Viața Românească, iunie 1930).

« O literatură nu poate trăi singură, hrănindu-se numai din ea însăși. Literaturile, încă de la începutul lor, se dezvoltă într-o strînsă dependență reciprocă. Influențele, infiltrațiile, corespondențele de tot felul, în ce privește forma, spiritul, motivele, stimulează mereu fondul național al unei literaturi. Aș spune chiar că o literatură este cu atît mai viguroasă și mai durabilă cu cît asimilează mai multe influențe. Numai o literatură puternică și bogată primește influențele cu simpatie, pentru că ea nu se teme că acestea o vor copleși și îi vor răpi originalitatea. »

(Secolul 20, nr. 2/1965)

« Romanticul este un om pentru care visul există ».

(Romantismul permanent, *în vol. «Studii de literatură universală», București, 1966)*

https://biblioteca-digitala.ro

AL. PHILIPPIDE

SUFLET ȘI CULTURĂ POETICĂ

Poetul Al. Phillippide aparține acelei generații, care debutează și își stabilește notorietatea în cei douăzeci și cinci de ani următori primului război mondial. Niciodată, cînd a fost să se vorbească despre cei mai însemnați poeți ai timpului, critica literară n-a putut trece peste numele lui. El a fost situat astfel alături de Lucian Blaga, de Ion Barbu și de Ion Vinea, care în acest timp s-au adăugat mai vîrstnicilor Tudor Arghezi, G. Bacovia, Ion Pillat, V. Voiculescu și Adrian Maniu. Și ceea ce, de asemenea, s-a putut reține în legătură cu situația lui Philippide a fost faptul că opinia critică l-a considerat întotdeauna ca poet de seamă. După cincizeci de ani de activitate literară, el se află pe un piedestal format din patru volume de versuri, un volum de proză fantastică, altul de critică literară, și numeroase, importante traduceri (Baudelaire, Hölderlin mai ales), acestea din urmă cu același drept de mențiune ca și creația originală.

Cît privește numai pe poet, el debutează printr-o mare voință de noutate, care-l duce la un fel de cultură a imaginilor explozive. Nu însă un prisos de brută vitalitate susținea aceste imagini, ci, cum s-a și observat din timp, un elan în tradițiile constituite ale retoricii romantice. În orice caz, imaginea poetică, cultivată de poetul debutant, primea din partea conștiinței lui dezvoltări logice și o diversitate împinsă pînă la spargerea unității poemului, din care făcea parte. Formula aceasta era obsedată mai cu seamă de fantasma gloriei poetice. Fără a fi predominant lirică, poezia de debut a lui Al. Philippide putea fi înfățișată ca sumă de atitudini și gesturi literare, a căror intelectualitate era caracteristica lor comună.

Lirismul spontan nu va abunda nici în volumele următoare. Zona spirituală, în care se va complace talentul poetului, rămîne tot intelectuală, numai că de data aceasta aspirația la noutatea imaginilor și la compunerea lor logică, e înlocuită printr-o nuditate ca și absolută a versului, preocupare de simbol intelectual înlocuind focul de artificii imagistice. Deosebirea cea mai remarcabilă însă față de debut consta în gustul meditației filozofice. Obiectul acestei

https://biblioteca-digitala.ro

meditații era conștiința de sine, adică sentimentul și autoscopia personalității. Problema devenirii eului, deși reflexivă prin natura ei, i se propune ca adevăratul său izvor liric. Timpul intern și timpul istoric sînt realitățile care se combină în noua și statornica ipostază de poet a lui Al. Philippide. Nimic mai firesc ca poezia sa, începînd cu al doilea volum și sfîrșind cu al patrulea, să se preocupe așadar de vieți anterioare, de metempsihoză și mai ales de ideea de eternitate, văzută ca vocație a operei poetice. Astfel, el se deosebește azi de mai toți poeții contemporani, care se află de la un timp în divorț cu ideea de eternitate a operei artistice.

Se înțelege de la sine că, astfel compusă, personalitatea poetului conținea un critic. Criticul paralel se semnalase chiar în unele versuri, prin care Philippide respingea « silita poezie a vremii noastre ». Activitatea lui de critic avea să combată în deosebi estetica modernității. El este astfel un critic tradițional, care a putut ieși neașteptat dintr-un poet modern. Concepția și-o întemeiază pe valoarea de eternitate, pe care urmează s-o păstreze orice valoare estetică.

Poet și critic, Al. Philippide, după cincizeci de ani de activitate literară, poate fi astfel asociat numai cu contemporanul englez T. S. Eliot, acesta de asemenea poet și critic deopotrivă de remarcabil. Ca poeți, ei stau bine alături, amîndoi reprezentînd în literaturile respective, prin debutul lor, momentul imagistic, care constituie identitatea europeană a deceniului liric 1917—1927; iar critici, amîndoi își declară prin luciditate compunerea modernă a personalității întemeind-o totuși pe valorile perene ale artei.

VLADIMIR STREINU

Nu știu prin ce capriciu — sau prin ce ascunsă ironie —, însemnările pe care Alexandru Philippide le publica acum vreo patruzeci de ani în « Viața românească » se numeau « Considerații confortabile ». Erau considerații despre poezie, despre cultură, scutite tocmai de atracția vreunui amabil confort intelectual; în ochii poetului cultura înfățișîndu-se ca o realitate gravă, de care trebuie să te apropii drept, fără cochetării de gen artist, fără frivole piruete, cu o seriozitate categorică și despuiată. Un cuget ars de febra marilor întrebări, precum Alexandru Philippide, un poet bîntuit de vaste încordări spre etern, nu putea trăi cultura decît în dimensiunea ei melancolică și exemplară: vreau să spun, ca un suprem inconfort.

Cînd ne propune să ne împărtășim din durata perenă a clasicilor, Philippide nu ne invită să abolim tumulturile și să ne așezăm sub un semn de placiditate. « Împrietenirea cu clasicii » — sună, destins și civil, titlul unuia din eseurile sale. Însă, de fapt, durata spre care țintește poetul este aceea a fundamentelor; mai degrabă solemn impersonală, decît blajină și familiară.

https://biblioteca-digitala.ro

Omul din Alexandru Philippide se înfățișează plin de o discretă modestie, firesc și simplu. Despre tineri, despre confrații mai tineri, el a scris cu mai prietenoasă sagacitate decît oricare altul. Și, totuși, — dincolo de acest accent cordial —, este în firea poetului o distanță pe care o impune, cred, gravitatea Ideii; concentrarea acestor ochi rotunzi, pironiți peste timp, cu un fel de nobilă tristețe, cu un fel de fatidică obstinare, ce cheamă oare în minte, dacă nu obrazul michelangiolesc al unei Sibile? Poate, cea mai gravă dintre ele . . .

Tot mai mult, de altminteri, în austera, gnomica destăinuire a poetului, tresare un fantastic de solitudini mai degrabă mediteraniene, decît cețos nordice. Nu Böcklin, ci metafizicul De Chirico ar fi de pomenit aici; adică un straniu iscat în plină lumină, în gloria după-amiezelor cu soare.

« Un exilat în absolut » — astfel s-a numit pe sine Alexandru Philippide, într-unul din versurile memorabile ale ultimului său volum. Exil — dar este acesta un exil? — care simultaneizează timpii nesfîrșiți, care-i face să comunice între ei, pe fire nevăzute, pentru că poetul îi trăiește laolaltă, după un cifru pe care ni-l deslușește el însuși, într-un poem destul de recent, unde îl auzim pe miticul Evandru:

« Aici în Eneida ne-a hărăzit Virgil
Un timp al său, elastic și subtil,
În care epoci varii, și vechi și noi, sînt date
Deodată toate. »

Setos de totalitate, *această « misterioasă totalitate » pe care o lăuda încă demult, la Goethe, Alexandru Philippide operează, în planuri ireductibil adînci, o imensă dilatare temporală: nu ca o petrecere pusă sub zodia livrescului, ci ca o convergență magnifică a tuturor izvoarelor memoriei. Dar dacă privim mai de aproape, ce e această inepuizabilă deschidere spre vocile tuturor timpurilor, dacă nu însăși o definiție posibilă a culturii? La Alexandru Philippide, ea a devenit obiectul profund al marelui lirism.*

DAN HĂULICĂ

Într-un secol în care Incomunicabilul a obsedat atîtea spirite, întîlnești prea rar poetul pentru care Nerostitul e *o sursă inepuizabilă, un tezaur ascuns* ce se cere *relevat. Al. Philippide* e *unul din aceștia.*

Ca și sufletele care, în limb, așteaptă nemîntuite, tot astfel lucrurile ce n-au fost încă rostite așteaptă poetul mîntuitor care le va da glas: « O cîte lucruri au rămas nespuse / Vechi juvaeruri risipite-n drum ».

Căutarea aceasta a Nerostitului, a celor ce n-au fost numite este pentru Al. Philippide « una din cele mai frumoase și înalte ocupații ale poetului . . .»

https://biblioteca-digitala.ro

Teroarea poetului modern — totul a fost spus ! — anxietatea lui — trebuie să-ți faci asemenea lui Rimbaud, un suflet monstruos, pentru ca să ajungi în « necunoscut » — l-au încercat oare, pe acest poet al viziunilor în care monstruosul e prezent ? Dar mai profundă decît această tulburare este neliniștea plină de speranță că în întuneric, zac « lucruri ce n-au fost rostite ».

Sufletul însuși al poetului — într-unul din acele rare momente de confesiune pe care atît de sobrul Philippide și le îngăduie — îi apare acestuia ca un palimpsest.

« Mi-e sufletul ca unul din aceste / Ciudate manuscripte palimpseste ; / Șterg scrisul proaspăt și deodată iese / Alt scris, cu slove ciunte, neînțelese » *Cine a rostit, altă dată, cuvintele acestea acoperite, de neînțeles, runele acestea pe care le poți descifra doar coborînd într-un abis ? Sufletul poetului — în perspectiva lui Philippide — este locul privilegiat, de întîlnire al Vocilor poetice.* « Voci ale vechilor poeți, mai clare / Decît sclipirea stelelor pe cer / În nopți de ger, / De mult v-aud venind din depărtare / P'nă-n ascunsul inimii ungher /.

Aceste voci astrale — adevărată muzică a sferelor — circulă în univers. Ele sînt contrariul pur al impurelor voci infernale ce se ridică din hohota obscură, din haosul mulțimilor care populează spațiul vizionar al poeziei lui Philippide. Din haos, din turba *informă sau mai exact deasupra haosului plutește o Poiesis — circulație eternă a vocilor poetice.* « Cîte tăceri / s-or fi topit în ele / *Că sînt atît de limpezi și de pline ! / Făcute-s pentru-nalte bolți senine / Să alunece pe lungi priviri de stele / /* ».

Ca printr-o panspermie cosmică, Vocile acestea pogoară unde vor și germinează poezie.

În sufletul-palimpsest se întîlnește verbul nou cu anticele rune. Poezia este spațiul întîlnirilor fericite ale Vocilor poetice. Aceasta explică pietatea lui Al. Philippide, cultica fervoare pentru vocea poeților din vechime, nostalgia spațiului mediteranian străbătut de la Homer la Virgiliu, de la Pindar la Ausoniu. O întreagă țesătură de aluzii desemnează periplul poetului pe urmele poeților în acel timp și spațiu al lor: « Elastic și subtil, / În care epoci varii, și vechi și noi sînt date / Deodată toate / / ».

Dar Vocile, uneori, amuțesc. Ca în legenda medievală a lui Parsifal, în care țara regelui Pescar este atinsă de o stranie boală, în care totul tînjește pînă cînd nu este rostit cuvîntul *salvator, tot astfel vocea poetică poate fi atinsă de o stranie lingoare. În admirabila sa* Legendă, *Philippide închipuie o teribilă molimă, o boală a clopotelor. Boală grea de care văzduhul tot și pămîntul suferă.*

https://biblioteca-digitala.ro

Pînă cînd apare taumaturgul, cel care le dă iar glas, vorbindu-le: « Spunea ceva. Dar în ce limbă? Poate / Că-n limba care se vorbește-n stele / Dar clopotele înțelegeau, căci toate / Se-nviorau la vorbele acele » / /.

Poetul este cel care dă glas celor atinse de torpoare. Vocea lui învie vocea tuturor poeților. Al. Phillippide nu este doar un poeta doctus, *ci un* poeta poetarum.

« O glasuri care n-ați ales popas,
Cînd n-oi mai fi nici eu decît un glas,
Mă veți lua pe calea de apoi
Prin vămile văzduhului cu voi,
Sau mă veți părăsi în drum, stingher
Uitat, pierdut într-un străin ungher
Al cosmosului fără jos și sus,
La fel cu atîtea glasuri ce s-au dus? »

NICOLAE BALOTĂ

https://biblioteca-digitala.ro

HUGO FRIEDRICH ȘI STRUCTURA LIRICII MODERNE

DIETER FUHRMANN • CUVÎNTUL TRADUCĂTORULUI

Nu ca o anticipare reală, ci virtuală, această exegeză a liricii moderne captează oare și liniile de evoluție ale experiențelor viitoare? Oare mirajul de spaimă îmbietoare al abisului baudelairian se va limpezi în apele tari ale nadirului barbian, spre a permite transcenderea către alte nebuloase?

A vorbi despre o anticipare reală ar fi iluzoriu în fața pierderii unui centru uman la care actul poetic să poată fi raportat cu necesitate, statornicindu-se astfel nu numai o funcție univocă de comunicare, dar și o filiație de strînsă continuitate. Rămîne deci ca această exegeză, care își constituie rețeaua de referințe din conceptele centrale ale liricii moderne, parafrazîndu-i enunțul ambiguu, paradoxal prin fragmentare dar ireductibil altfel decît la tăcere, să se situeze și ea într-o zonă de virtualitate a mesajului. Proprie prin excelență limbajului simbolic, această virtualitate se întinde intensificîndu-se de la contigența incertă a realului pînă la iminența tăcerii, actul poetic de autoexprimare convergînd cu un act ontologic de autonegare. Convergență sub semnul exacerbării sinelui, apoteoză narcisică, sau pascaliană oroare a eului. Convergență și alternativă în fața neantului, lăsînd o singură opțiune a transcenderii: « Cu Treptele supui văditei gale. . . » Sînt treptele involuției formale în progresiunea dictată de neant, de inefabil. « Individuum est ineffabile » — iată o nonecuație poetică. E locul ce sună a gol în orbita deterministă. E loc interzis, scenă de divagație a furorilor eroice, a nebuniei sacre. Loc ferecat hermetic, cu cifru. Dar aflîndu-i rostul, va trece nevătămată, nevămuită cunoașterea? Va trece cumva și întreg acel « homo rationalis atque sensibilis? » Sau va fi mutilat și desfigurat, iar apoi luminat și transfigurat? Va fi vitriolat de acizii extrași din neconcordanța cuvintelor și amalgamat cu unguenții lor pleonastici, va fi mumificat și aureolat? Sau va fi, mai curînd, ademenit cu viclenie și prins într-un joc, nu o joacă, și apoi suprimat puțin cîte puțin, ca acel domn cutare de care s-a lepădat Mallarmé? Și poate va fi chiar păstrat intact, ca un costum de scafandru pentru o confortabilă

https://biblioteca-digitala.ro

şi nebătătoare la ochi reîntoarcere? « Am zburat atît de sus, atît de sus » — cheia de boltă a universului e în creştetul zborului.

II

Iată o inițială cam prea luxuriantă pentru un text căruia nu i s-ar cere decît să expună, de preferință cu linearitatea unui portativ, modalitatea şi procedeele unei traduceri de teorie literară. Dar un asemenea răspuns nu e chiar atît de uşor de dat, dacă se renunță la comoditatea unei discuții academice asupra criteriilor generale, oarecum de la sine înțelese: fidelitate față de idee, sens, expresie; cursivitate; ba chiar un oarecare aer firesc. Este vorba, şi aici generalul trece în particular, de un aer care să-l înşele pe cititor asupra faptului că textul a fost conceput într-o altă limbă, că face parte dintr-un sistem de referințe diferit, care se cere transpus în bloc, dar a cărui asimilare se face la un nivel conceptual mai abstract. A porni de la o asemenea asimilare « mai abstractă » comportă însă riscul aridității, dacă nu şi pe acela al sincretismului terminologic, oarecum jenant în cazul unei lucrări teoretice care operează cu concepte integrate funcțional, dar bogate în posibilități combinatorii şi capabile, în mod paradoxal, de o sugestivitate aproape concretă. Prima problemă a traducerii a fost, deci, abordarea concretului, verificînd pînă la exasperare adevărul ştiut că un text e compus din cuvinte. Din cuvinte, dar şi din goluri înconjurătoare, dintr-un spațiu de rezonanță. Soluția care se oferea deocamdată, era, deci, transpunerea impulsurilor lexicale, atentă numai la consonanțe şi recurențe, la intonația ideatică, nu şi la rotunjirea frazei. E un procedeu prin care se poate verifica, deşi cu rezultate incerte, afirmația lui Pater din eseul *Despre stil*, după care traducerea unui text din Platon ar putea, şi ar trebui deci, să se facă în condiții de transparență asemănătoare hîrtiei de calc. În cazul de față, elaboratul semăna cu « amicus Plato » ca dracu. Dar, infernal cum era, punea totuşi o problemă principială, care nu mi se pare de loc neglijabilă: oare cursivitatea transparentă a unei traduceri care se mulează perfect pe original, din prima mînă, reuşeşte chiar să intre în substanța acelui text? Oare un text care operează cu referințe polivalente poate fi abordat *de plano* sau, respectiv, cu convingerea unei osmoze mediale? Chiar dacă evoluția în arenă nu va trăda în nici un fel faptul că « saltimbancul şi-a frînt de o mie de ori oasele în ascuns », pentru a-l invoca prin contrast pe Baudelaire, chiar dacă rezultatul final, superficia, va avea aerul acela transparent şi familiar de care vorbeşte Pater, traducerea unui text modern, a unui text polivalent prin excelență, va trebui să urmeze o altă cale. Nu e, desigur, plăcut să recurgi la asperități şi contorsionări, nici pentru traducător şi nici pentru cei care vor citi după el, minunîndu-se de ce a putut fi în stare; dar e o cale, care, obligîndu-te la verificarea ulterioară a formei, te fereşte de surogatul de fond.

Aici trebuie vorbit şi de auxiliare. Am avut la îndemînă dicționarele curente şi, ca o proteză comodă, traducerea italiană a domnului Pier Benedetto Marzolla (din păcate, versiunea spaniolă nu mi-a fost accesibilă). Asemenea auxiliare sînt utile, le poți folosi ca pe nişte cariere de cuvinte, ele îți oferă rezolvări şi poate şi idei — dar nuanțe? Chiar şi un text cu terminologie strict funcțională, cu un sistem de referințe specializat, abstract, va fi degradat la modul didactic, dacă nu-i găseşti consonanțele terminologice, tropismele poate derutante care să permită modelarea spațiului dintre cuvinte. Dar proprietățile combinatorii ale cuvintelor nu se găsesc în dicționare, nici chiar în cele tehnice, unde duritatea metalică e preponderentă. Ele se găsesc, ridicate la o anumită putere de iradiere, în textele de exegeză hermeneutică, de pildă în *Geneza metaforei* a lui Blaga sau în studiul lui Vianu despre Ion Barbu. Dar ele s-au oferit, cu o putere de iradiere şi amalgamare excepțională,

https://biblioteca-digitala.ro

în poezia hermetică însăşi, în formulările barbiene. « Găsi-vor gest închis, să le rezume »? Iată problema: poezia hermetică revendică abordarea hermeneutică, codificarea semantică se rezolvă *şi* se restituie printr-o de- şi re-codificare semiologică. Rezultatul unui asemenea proces hermeneutic, care nu schematizează prin formalizare matematică, ci păstrează virtuţile şi virtualităţile, fie el cît de grevat de convenienţe şi de accidente etimologice, va fi un sistem terminologic cu claviatură coerentă, a tabulatură, un artefact. Artefactul, ca termen final al abordării heuristice, deschise, e un sistem de semne extensibil linear şi imanent axiologic, e suma constantelor aleatorii, — şi, într-adevăr, un asemenea artefact cere o anumită doză de artificiu pentru a fi resimţit drept firesc. Artefactul scăldat într-un aer firesc — iată concluzia paradoxală la care te poate duce o examinare mai puţin satisfăcută, mai sceptică, a auxiliarelor. Dar cuvintele-cheie nu aparţin sistemului de referinţe, ci poeţilor.

Cuvintele-cheie, dar şi modalităţile: deconcretizarea, metaforismul, tropismele, elipsa sugesivă. Ele sînt ilustrate prin exemplele citate, sînt discutate în text, dar îl şi structurează la rîndul lor. Îi modelează sistemul de referinţe în sens ontologic, prin categoriile negative — mediul exegezei heuristice e neantul concret, reţeaua percutabilă a semnelor irelevante. Dar, fiind vorba de neantul concret, e cazul să revin, în sfîrşit, la problemele procedurale ale traducerii. A urmat şi faza a doua, de reformulare, de reducere a excrescenţelor, a enormităţilor verbale. O fază dialectică de suspendare a contigenţelor, nu de suprimare a lor. Pentrucă, spune Mallarmé, « a numi un lucru înseamnă a suprima trei sferturi din plăcerea poemului, care stă în a ghici puţin cîte puţin: a-l sugera, iată visul ».

III.

Aş dori să mă folosesc de acest prilej pentru a exprima colegilor mei Sorin Mărculescu şi Mircea Ivănescu, care s-au ocupat de redactarea acestei traduceri, recunoştinţa si admiratia mea pentru intervenţiile pline de siguranţă şi tact prin care m-au scăpat din ceea ce, după expresia lui Saint-John Perse, s-ar putea numi o « luptă între aripi şi spini ». Lor, ca şi lui Leonid Dimov, li se datorează de altfel întregirea atît de fericită a textului cu versiunea românească a majorităţii poemelor care ilustrează acest volum.

TOMA PAVEL • DOUĂ MĂSURI ALE CUVÎNTULUI MODERN

Cartea lui Hugo Friedrich este părtinitoare, cu patimă părtinitoare. Ceea ce fireşte, nu ni se pare un defect, ci un merit: parţialitatea violentă a poziţiilor afirmate, scandaloasa neglijare a *întregului* adevăr e o consecinţă a forţei cu care Hugo Friedrich îşi spune *partea* lui de adevăr, adevărul unei părţi a liricii moderne. Că, totuşi, această parte i se pare lui Hugo Friedrich cea mai semnificativă şi că autorul nu-şi face un scrupul din a trece cu vederea un rest pe care nici nu se simte obligat să-l delimiteze, clar, se explică, poate, prin ambiguitatea semantică

https://biblioteca-digitala.ro

a termenului de « modern », cuvîntul-cheie al cărţii, cuvînt ale cărui multiple conotaţii sînt mereu folosite de autor în sprijinul convingătoarei şi inexactei sale demonstraţii. Căci un lucru înseamnă « lirica modernă » atunci cînd adjectivul « modern » nu se referă decît la succesiunea în timp, cînd, deci, lirica modernă este *toată* lirica epocii moderne şi contemporane, şi altceva cînd « modern » este însuşirea de a fi *deliberat* în opoziţie cu ce a fost înainte, de a căuta şi folosi *doar* căile neumblate. Primul sens al cuvîntului « modern » este integrator, al doilea diferenţiator, şi orice reproşuri adresate cărţii lui Hugo Friedrich în numele primului sens sînt neîntemeiate, deoarece Friedrich foloseşte termenul doar în a doua sa accepţiune. Astfel, sînt excluşi din construcţia lui H. Friedrich cîţiva poeţi incomparabili, ca Rilke, George, Claudel, Péguy, precum şi mulţi poeţi foarte buni, dar al căror scris păstrează legătura cu vechiul discurs poetic, cu acel timp revolut cînd sintaxa poetică se opunea sintaxei fireşti doar pentru a-l îmbogăţi şi înnoi resorturile şi nu pentru a i le sfărîma. Pornind de la semnificaţia mai restrînsă (şi mai precisă) a atributului « modern », Hugo Friedrich trebuie să lase la o parte pe acei poeţi care se simt moderni numai în măsura în care trăiesc în lumea modernă, credinţa lor în trăinicia poeziei perene rămînînd nestrămutată. Or, factorii de stabilitate în agitaţia liricii moderne, factorii de legătură cu poezia neîncetată, sînt tocmai aceşti poeţi neglijaţi de Hugo Friedrich. Ceea ce înseamnă că « libertatea de a exprima nelimitat şi fără rezerve tot ce-i insuflau o fantezie dictatorială, o interioritate lărgită pînă în subconştient şi jocul cu o transcendenţă goală » (p.16), trăsătură caracteristică după H. Friedrich, pentru lirica modernă (în sens restrîns), se completează de fapt, atunci cînd luăm în consideraţie întreaga mişcare a poeziei moderne, deci şi factorii stabilizatori (marii poeţi ce au întîi conştiinţa veşniciei şi abia apoi pe cea a modernităţii) cu conştiinţa bogăţiei şi limitelor exprimării, cu disciplina unei imaginaţii care îşi află corelativul în realitate, cu o interioritate ce se simte pururi legată de adevărata transcendenţă.

«Conştiinţa de sine» a poeziei moderne.

Nu cred, în consecinţă, că i s-ar putea reproşa lui Hugo Friedrich neglijarea « mesajului » poetic, a conţinutului liricii moderne (în sensul restrîns al cuvîntului). E o trăsătură de *conţinut* a acestei lirici preocuparea pentru formă, pentru posibilităţile şi limitele limbajului. O cercetare stilistică asupra liricii moderne se transformă de la sine în cercetare a raporturilor dintre această lirică şi lume; împrejurarea că poezia a devenit conştientă de condiţia ei corporală, lingvistică, facilitează această transformare. Conţinutul poeziei nu mai este, de multe ori, altceva decît explorarea universului formal. Fantezia dictatorială pe care o remarcă Hugo Friedrich în poezia actuală nu se poate exercita decît dacă artistul ştie să profite de spaţiul firesc dintre lume şi cuvinte şi să-l modeleze după nevoile artei sale.

În treacăt fie spus, demonstraţia lui Hugo Friedrich, care, ca să probeze că lirica modernă « se ţine cît mai departe de comunicarea unor conţinuturi echivoce » şi că « poemul se vrea o alcătuire suficientă sieşi » (p.11), porneşte de la Baudelaire, Rimbaud şi Mallarmé şi îşi continuă studiul cu poeţi ca Apollinaire, Ungaretti, sau T.S. Eliot, convinge, deoarece tendinţa de autonomie a poeziei, riscata ei « declaraţie de independenţă », realmente s-a petrecut atunci şi a avut urmările pe care le putem simţi şi astăzi. A încerca însă o operaţiune similară în poezia română de la Macedonski încoace ni se pare o exagerare:

https://biblioteca-digitala.ro

despre poezia română de pînă acum 20 de ani nu se poate spune că « din meditaţie asupra lumii, poezia devine meditaţie asupra ei însăşi » (cum face N. Manolescu în *Metamorfozele poeziei*, p. 15). Dimpotrivă, începînd cu Macedonski, continuînd cu Bacovia, Adrian Maniu, V. Voiculescu, A. Cotruş, B. Fundoianu, G. Călinescu, T. Arghezi, L. Blaga, A. Philippide, I. Pillat şi terminînd cu poeţii Cercului literar din Sibiu care au întreprins resurecţia baladei, poezia românească de pînă la 1960 a fost atentă mai ales la realul din afara ei. Iar dacă acest real a fost exprimat cu instrumente din ce în ce mai rafinate, e fiindcă sincronismul cu poezia modernă funcţionează chiar dacă o transformare lăuntrică încă nu s-a produs. În această atmosferă, cum se ştie, Ion Barbu a fost un izolat.

Categorii negative

Poate că cea mai interesantă inovaţie terminologică a lui Hugo Friedrich este aplicarea categoriilor negative în studiul liricii. Introducerea acestor categorii se face cu multă prudenţă: « ele nu sînt aplicate în sens depreciativ, ci definitoriu » (p.15), ne asigură Hugo Friedrich, avînd grijă să citeze formule care folosesc categorii negative din critica anterioară. Cînd e vorba însă să explice de ce categoriile negative sînt cele mai adecvate în descrierea liricii moderne, Hugo Friedrich ezită: « Oare toţi aceşti poeţi ne-au luat-o atît de mult înainte încît nici un concept adecvat nu-i poate ajunge din urmă, cunoaşterea fiind nevoită să recurgă la expedientul acelor concepte negative? Sau poate se adevereşte posibilitatea schiţată mai sus, că e vorba despre neputinţa unei asimilări definitive, aceasta fiind prin urmare o trăsătură esenţială a poeziei moderne? Ambele ipoteze sînt posibile, noi însă nu ne putem pronunţa » (p. 18). În ce ne priveşte, nu putem crede, că adecvarea surprinzător de exactă a categoriilor negative s-ar datora împrejurării că încă n-au fost forjate categorii pozitive potrivite pentru mutaţia liricii moderne. Categoriile negative se aplică liricii moderne, pentru că trăsăturile constitutive ale acestei lirici *cer* asemenea categorii. Lirica modernă (cel puţin acea regiune a liricii moderne care îl interesează pe Hugo Friedrich) capătă conştiinţă de sine şi se diferenţiază de modalităţi mai arhaice de a face poezie (« Orice scriitor demn de acest nume trebuie să scrie împotriva a tot ce s-a scris pînă acum», Fr. Ponge, citat de H. Friedrich, p. 176), prin aceea că se preocupă înainte de toate de propria sa libertate. Poezia atentă la lume, poezia străbătută de grijă mimetică, de concordanţă cu realitatea dată, poate fi caracterizată prin categorii pozitive, care sînt întotdeauna aplicabile unei lumi ierarhice, ordonate şi bine articulate. Dar poezia care se descoperă liberă intră, prin simpla opţiune pentru libertate, în domeniul negativului, acolo unde cuvintele sînt prea determinate pentru a putea numi nedeterminarea şi unde numai suspensia negaţiei rămîne corectă. Fiindcă pentru poezie nesupunerea faţă de lumi, este singura exercitare posibilă a libertăţii de contradicţie: a spune *nu* lumii, a avea sentimentul (de o clipă) al eliberării, a te smulge din *da*, din ascultare şi acceptare. Întorcînd spatele lumii bogate şi pline, poezia rămîne cu propria sa vacuitate, ale cărei speranţe şi exasperări sînt descriptibile doar în termeni negativi.

Bine înţeles că libertatea negativă a liricii este numai o *tendinţă*. Poezia nu devine niciodată perfect autonomă şi perfect negativă, deoarece forma ei de manifestare, limbajul, este şi o parte a lumii şi reflector al lumii. Rămînînd limbaj, poezia rămîne legată de lume. Libertatea poeziei nu se desparte niciodată

https://biblioteca-digitala.ro

de robie, chiar dacă dezordinea primelor mişcări autonome o fac să nu observe limitele independenţei ei. Din această cauză, categoriile negative, deşi exprimă adecvat o tendinţă esenţială a liricii moderne, nu sînt, ele singure, suficiente. Categorii pozitive sînt necesare pentru completarea descrierii. Talentul de practician al lui Hugo Friedrich nu le neglijează.

ŞTEFAN AUG. DOINAŞ • DIALECTICA LIRICII MODERNE

Traducerea unei cărţi de critică a cărei ambiţie — e cazul lucrării lui Hugo Friedrich: *Die Struktur der modernen Lyrik* — urmăreşte să stabilească atitudinile fundamentale manifestate de poetul modern faţă de facultăţile creatoare ale propriului său spirit, faţă de universul înconjurător şi, deopotrivă, faţă de limbaj, constituie oricînd un binevenit prilej de a aborda, din nou, problematica acestei poezii. Oricît de obiectivă şi de generală s-ar vrea, o atare carte exprimă totuşi un anume punct de vedere, implică o anume metodologie, şi investighează un teren poetic prin forţa lucrurilor limitat; de aceea, oricît de pertinente, concluziile ei sînt mai curînd incitante, stimulînd apariţia altor puncte de vedere şi solicitîndu-şi, astfel, propria lor replică. Dominantă în analiza lui Friedrich este tendinţa de a caracteriza lirismul modern prin ceea ce am putea numi o serie de categorii negative: depersonalizarea, invazia urîtului, « gustul aristocratic al desgustului », ruinarea creştinismului, idealitatea goală, descompunerea şi deformarea realului, abstracţiunea şi arabescul (la Baudelaire); dezorientarea, anormalul, disonanţa, ruptura cu tradiţia, revolta, eul artificial, dezumanizarea, spargerea limitelor, distrugerea realităţii, fantezia dictatorială, limbajul abstractizant (la Rimbaud); vacuitatea conceptului, dezumanizarea, nimicul, ne-spusa, tăcerea, incomprehensibilul, disonanţa ontologică, fantezia dictatorială, transcendenţa egală cu neantul (la Mallarmé), etc. etc. Pentru Hugo Friedrich, poezia modernă este un lirism negativ, o lirică a irealului şi a absenţei.

O lectură atît de categorică a implicatelor negative ale artei poetice de astăzi « cheamă », de la sine, o lectură — la fel de categorică — contrară, complementară. Spiritul nostru simte nevoia de a restabili un fel de echilibru, şi recurge la cărţi ca *Poésie de la présence* de Albert Béguin sau *Les métamorphoses du cercle* de Georges Poulet. În cea dintîi, autorul se ocupă şi de o serie de poeţi moderni la care identifică afirmaţiile personale, ireductibile, care fac din ei exponenţi ai unei «poezii a prezenţei», a inserţiei în univers şi-n spiritualitatea veacului nostru: edificarea unei viziuni coerente, ordonate, a lumii, în care « fiecare lucru, înafara existenţei sale particulare, îşi primeşte semnificaţia sa datorită locului însuşi pe care-l ocupă într-un imens ansamblu », la Paul Claudel; intonarea unei dureri confraternele în poemele lui Pierre Reverdy; surprinderea misterului ultim al lumii, prin interstiţiile unui discurs logic fragmentat, la Max Jacob; tentativa de « repatriere » a omului pe domeniile proprii sensibilităţii şi aspiraţiilor sale nobile, la Jules Supervielle; unitatea

https://biblioteca-digitala.ro

fluxului şi refluxului istoriei, refăcută magic în unitatea scandată a versetelor poetice, la Saint-John Perse; « marea orgă a iubirii omeneşti » la André Breton; instituirea unei antropologii poetice, într-un regim de libertate şi abolire a suferinţei colective, la Paul Eluard; fundarea condiţiei umane pe o reluare modernă a străvechilor mituri, la Pierre Emmanuel; cu alte cuvinte, « o poezie a imanenţei, a realizării omului pe pămînt, sau o poezie a permanenţei, a vieţii omeneşti ordonate de un adevăr transcendent ». În cea de a doua, una din « metaforele fundamentale, obsedante » ale spiritului — forma şi mişcarea circulară — e urmărită de-alungul secolelor: pentru a vedea, la sfîrşit, cum se particularizează în opera unor poeţi moderni, dialogul dintre « cercul oniric » şi « cercul lumii reale » la Nerval; dilatarea şi contractarea universului lui Poe, între marginile ideale ale unei circumferinţe şi punctul aproape nul al unui centru; vaporizarea şi concentrarea baudelaireiană, al cărei simbol e thirsul — o linie dreaptă ce menţine, magnetic, în jurul axului său, dinamica unei curbe învăluitoare; ţinta finală a negaţiilor lui Mallarmé, interpretată ca « domeniu al posibilului », singurul tărîm în care visul şi visătorul — lipsiţi, rînd pe rînd, de « actualitate» — pot « să existe în mod ideal la adăpost»; distanţa tragică, dar nu mai puţin fertilă, dintre om şi « izvorul său » transcendent; pe care o pune în valoare lirismul biblic al lui Claudel; spaţiul, văzut ca o « contrapondere a timpului », care salvează de la ruină lucrurile, din poezia lui Rilke; viziunea revenirii ca o roată al cărei centru — osia — răscumpără procesul dizolvant al circumferinţei, la T.S. Eliot; sau, în fine, naşterea eului poetic al lui Jorge Guillen din preaplinul închis al unei lumi materiale privite dinăuntru, ca « o cupolă ».

În fond, dinamica intimă a lirismului modern pare a se conforma mişcării dialectice a Ideii, aşa cum o vedea Hegel: « Ideea nu creşte decît prin negarea sa». Angajat în dubla mişcare pe care i-o dictează, pe de o parte, devenirea istorică, iar pe de alta înaintarea sa în spaţiu — aventura baudelaireiană a « călătoriei » ca explorare a necunoscutului — poetul modern începe sau sfîrşeşte prin a nega cele două realităţi care constituiau, pînă la el, temeiurile oricărei poetici: Eul şi Universul. În felul acesta, lirica modernă refuză obiectivitatea reală a lumii, cognoscibilă nu în fenomenalitatea, ci în categoriile ei eterne, neperisabile; cu alte cuvinte, dizolvă Adevărul clasic, acela care fonda deopotrivă Binele şi Frumosul, expunînd datele lumii înconjurătoare unei acţiuni de minare şi pulverizare operată de fantezie; şi, în acelaşi timp, reduce valoarea afirmaţiilor subiective, divulgă « vanităţile » unui Eu liric supus, în aceeaşi măsură ca şi lumea materială din jur, ruinării temporale şi dispersării în spaţiu, dînd o serioasă lovitură tuturor atitudinilor romantice care hrăneau poeticul cu fervoarea propriilor lor iluzii. Ordinea şi echilibrul clasic, la fel cu tumultul şi patosul romantic, sînt supuse implicit unei critici necruţătoare, datorită unei inerente aspiraţii a Spiritului care veşnic nemulţumit de *ceea ce este*, se reîntoarce către *ceea ce a fost* sau visează *ceea ce va fi*. Dinamica aceasta izvorăşte din conştiinţa de sine a eului poetic ca fenomenalitate: simţindu-se ca o devenire pură, poetul refuză tot ceea ce l-ar limita sau fixa, şi oscilează necontenit între două stări-limită — una a *increatului*, ca prezenţă simultană a tuturor virtualităţilor existenţei; alta a *morţii*, ca absenţă totală. E un fel de investigare a unei amplitudini existenţiale, asemenea oscilaţiilor unei limbi de pendul, care se duce şi revine necontenit, negîndu-şi rînd pe rînd poziţia anterioară şi afirmînd o singură permanenţă — aceea a mişcării. Orice încercare de oprire constituie un eşec: locul determinat trimite la indeterminarea absolută a spaţiului, clipa ne ameţeşte cu aroma veşniciei. Şi invers, orice tentativă de afirmare a continuităţii se izbeşte de realitatea palpabilă a fragmentului discontinuu, orice laudă a duratei se frînge într-un suspin al efemerului. Rezultatul — în ordinea poeticului, adică în spaţiul ideal al Verbului — este o lirică a antinomiilor existenţiale: cuvîntul poetului modern afirmă şi neagă în

https://biblioteca-digitala.ro

același timp, ființa sa este și nu este totodată, universul e dizolvat și reconstituit deopotrivă în discurs, acesta spune ceva și, în același timp, nu se spune decît pe sine însuși etc.

Tensiunea contrariilor pare a fi, astfel, locul geometric al oricărui lirism modern. Francezul Jean-Pierre Richard încearcă să demonstreze acest lucru, în *Onze études sur la poésie moderne*, ocupîndu-se de cîțiva poeți de astăzi. « Paradoxală, dialectică, sau pur și simplu echilibrantă, — spune el — se înțelege că poezia modernă încearcă să creeze sensul într-o înălțare *(assomption)* violentă, uneori tragică a non-sensului. Totul în ea se orientează spre actul unei răsturnări: astfel *nimicul fecund* al lui Saint-John Perse, *fulgerarea care durează* a lui René Char, *umbra luminoasă* a lui Eluard, *focul creator* al lui Yves Bonnefoy, *căldura vacantă* a lui André du Bouchet, *limita nelimitată* a lui Philippe Jaccottet, *dezastrul izbucnit* al lui Jacques Dupin. *Nu*-ul virează imaginar spre *da*, continuînd totuși să se pronunțe în sine cu titlu de rezervă sau de denegare, de denegare care fundamentează./. . ./ Poezia dezvoltă, în toate operele studiate aici, un fel de problematică visată a prezenței » *(Op. cit.*, pag. 8—9).

Paradoxul limbajului — și, în cazul de față, al poeziei moderne care se vrea o pură aventură a limbajului — ține de faptul că negația nu desființează lucrul negat, ci — din contră — îl întemeiază, acordîndu-i *ipso facto* — aceeași realitate ca și contrariului său. Recunoaștem în această calitate a limbii avertismentul dat încă de către Hölderlin care spunea — într-un citat ce a prilejuit faimoasa exegeză heideggeriană — că graiul este, pentru om, « cea mai inocentă ocupație dintre toate » și, în același timp, « cel mai primejdios bun uman »: mijlocind între « semnele divine » și « vocea poporului », limbajul posedă calitatea esențială de a numi pe zei și lucrurile din jur, de a întemeia dialogul uman, adică de « a funda ființa prin cuvînt ». Negația nu este, deci, cu nimic mai săracă în realitate decît afirmația, așa cum, în cazul unei sfere goale, convexitatea nu întrece în forță concavitatea, ci constituie doar cealaltă față a ei. Astfel că, manifestînd o propensiune marcată spre categoriile negative ale existenței, limbajul poetic modern nu renunță deloc la funcția sa mitopoetică, adică la capacitatea sa plăzmuitoare, la zămislirea de noi ființe mitologice; ci atîta că, în loc să le nască într-un proces de afirmare, le dă viață ideală din contrariul lui. Dar ce este mitologia, dacă nu această ne-lume, acest anti-univers verbal în care mișună ființe cu structuri antinomice, mai reale — într-un anumit sens — decît realul însuși, tocmai pentru că reprezintă nu individualități fenomenale, ci tipuri, categorii generice de existență?. . . Abia în felul acesta, adică hrănindu-se din propria sa substanță verbală — nu din datele concrete ale unui Eu și ale unui Univers pulverizate — devine poezia de astăzi o aventură a limbajului, suficientă sieși. Cînd la întrebarea nietzscheiană: « Cine vorbește? », un Michel Foucault răspunde « Cuvîntul vorbește », funcția mitopoetică este implicit afirmată; mai mult: Limbajul însuși devine prima ființă mitologică a lumii moderne; ființă activă și metamorfică al cărei glas *pare* doar a fi glasul Poetului, și a cărei structură *pare* a fi structura Realului. În fond, așa cum susține Mallarmé, poetul modern este chemat « să cedeze inițiativa cuvintelor »; în felul acesta, poetul nu mai este decît ocazia de a se manifesta a Poeziei.

O sumară trecere în revistă a cîtorva poeți moderni ne va convinge că Limbajul, asemenea lui Zeus, zămislește generații succesive de zei mai mărunți: unii îl confirmă, alții îl neagă, unii îi întrețin legenda, alții i-o sapă; unii stăpînesc realul datorită concreteții lor ireductibile, alții îl înlocuiesc cu forma goală a numelui lor; unii tind să redea poetului ceea ce lumea din jur i-a furat, alții fac din eu un epifenomen al materiei; dar și unii și alții, în aceeași măsură, conlucrează de fapt la imperialismul substanțial al Verbului. Vitalismul cosmic al lui Whitman, identificabil pe diverse

https://biblioteca-digitala.ro

trepte ale realului — de la rotirea implacabilă a aştrilor pînă la creşterea sălbatică a firelor de iarbă — a creat, în spaţiul ideal al verbului poetic eliberat de orice chingi prozodice, ființa mitologică a unei Democrații utopice, a cărei voce — ca o maree — alimentează tot profetismul social modern. Noaptea primordială a romanticilor germani şi englezi, zeitate care şi-a pierdut caracterul htonic tradiţional, şi-a lăsat în lumea modernă odraslele sale: Visul şi Fantezia somnambulică; — două divinități ale evaziunii din real, călăuze prin labirinturi fantasmagorice — deopotrivă ale spiritului riguros şi luminat ca şi ale subconştientului sumbru şi fluent; călăuze înşelătoare totuşi: nici aventura onirică pentru Nerval, nici aventura fantastică pentru Poe sau Baudelaire nu i-au putut smulge din abisurile vieţii concrete, ci le-au oferit doar viziunile fulgurante ale unui alt tărîm. Dar pentru toţi trei, ele au mijlocit o ucenicie a irealului care, de atunci încoace, pare titlul de nobleţe al poetului vizionar. Rimbaud a preluat lecţia aceasta, cu revolta nihilistă tipică vîrstei sale de adolescent, cu o sălbăticie care — în pofida afirmației lui Claudel: « Un mystique à l'état sauvage » — n-a izbutit să facă din extazul clipei şi din presimţirea Viitorului *(Million d'oiseaux d'or, ô future Vigueur —)* o trăire mistică; în schimb a izbutit să vadă gurile de oracol ale Verbului, şi să le audă bolborosind ininteligibil, nu la nivelul cuvintelor, ci mai jos, mai elementar — la nivelul fonemenelor: în « sonetul vocalelor », el sărută tălpile de mîzgă şi eter ale Limbajului. Trecută prin anti-laboratorul suprarealist, Clipa lui Rimbaud a rămas micul zeu agil şi capricios al lui René Char: « poemul pulverizat », *la nef qui pavoise à l'instant du naufrage*, lucrul care-şi cîştigă infinitul numai atunci cînd e infinetizimal. După cum fantezia rece, lucidă — minus caracterul ei sumbru — a lui Poe persistă sub forma acelei « supreme Fiction » în care un Wallace Stevens vede esenţa poeziei. Ca şi Cronos — şi tocmai pentru că e supus devenirii temporale — Limbajul îşi devorează proprii săi fii: la Mallarmé, golirea în timp de orice conţinut concret a cuvîntului duce la singura formă în care realul se mai poate păstra pentru eul poetic, la Idee, care devine egală cu Neantul şi cu Tăcerea, plăzmuiri mitologice aeriene, la fel de vii în Cuvinte ca şi în spaţiul dintre ele: *Gloire du long désir*, Idées. Peste această limită a abstractizării, unde trandafirul cîntat de poet este cel « absent din orice buchet,» Trandafirul generic, *ideea* de trandafir, nu se mai poate trece: născîndu-şi propria sa Tăcere, Limbajul se condamnă pe sine însuşi; singura sa voluptate e aceea de a-şi pronunța el însuşi sentinţa. Visul, Fantezia, Ficţiunea, Vocalele, Clipa, Tăcerea, Neantul, toate acestea sînt ființe mitologice pe care Limbajul le-a creat în procesul negativ de pulverizare a Eului poetic.

De cealaltă parte, a obiectivului, a Realului, Limbajul îşi continuă aceeaşi operă prin descompunerea şi recompunerea lumii înconjurătoare. Mai întîi, ambiţia sa de a se desprinde de lucrurile concrete al căror nume îl conţinea îl face să opună realităţii o liberă şi suverană Irealitate: domeniu care se structurează după alte legi decît cele ale lumii materiale, zonă a fortuitului, imperiu al aleatoriului, constituit şi cucerit datorită « iniţiativei » verbale. Expansivă, imaginea şi metafora poetică se afirmă în *viziune* poetică, îşi creează un Spaţiu propriu care nu mai are nimic comun — sau, în orice caz, foarte puţin — cu spaţiul real; după cum spune Rilke într-o poezie scrisă în franţuzeşte: *Seule ô abondante fleur tu crées ton propre espace*. . . În această spaţialitate pură, lucrurile se sustrag devenirii temporale, ruinei lor; acolo obiectul e « von allem Zufall fortgenommen, jeder Unklarheit entruckt, dem Zeit enthoben und dem Raum gegeben ». Spaţiul rilkeian, *Weltinnenraum*, este, astfel, « o nouă stare de libertate », un fel de « înconjurare de ceea ce e deschis ». De un similar regim de libertate, căruia i se adaugă şi un statut de simbol revelator pentru tot ce este uman, beneficiază Stihiile lui Saint-John Perse: ploaia, vîntul, marea etc., ființe mitologice destul de aproape de anticele întruchipări ale forţelor

https://biblioteca-digitala.ro

naturii. Ca şi vechii zei, ele sînt făpturi iniţiatice, ritualul lor ne inserează într-o ordine cosmică, comportamentul lor transcende vîrstele şi locurile, prezenţa lor e deopotrivă originară şi apocaliptică. Spaţiu gol şi spaţiu plin, dialectica lumii reale ridicate în planul unei Irealităţi ideale se confirmă la alţi doi poeţi: succesiunea timpurilor şi a civilizaţiilor, rînd pe rînd împinse la ruină, dar prezente încă sub formă de trecut care solicită a fi integrat într-un prezent mereu altul, se dispune la Eliot sub viziunea unui Tărîm pustiu în care începutul şi sfîrşitul oricărui lucru se ating, susul şi josul marchează acelaşi drum: *In my beginning is my end/. . . /And the way up is the way down, the way forwards is the way back.* « Pe acest drum lumea sfîrşeşte », spune poetul; ea sfîrşeşte ca lume reală, dar continuă să trăiască în spaţiul fără întindere al poeticului; în timp ce la Jorge Guillen, consistenţa creatoare de euforie a Materiei — aer, lumină, azur etc. — se încheagă într-o sferă eleată, imuabilă, transparentă, dispusă ca o cupolă *(Todo es cúpola)*, în centrul căreia se desface lucrul vizibil *(Reposa,/Central, sin querer, la rosa, /A un sol en cenit sujeta)* sau misterul lui, indeterminat, *(Invisible dentro / Del bloque del aire)* care poate fi, în egală măsură, Dumnezeu sau Poemul. Spaţiu final, ţinut al uscăciunii ce localizează un « punct mort al lumii », Irealitatea e, pentru Montale, o grămadă de « oase de sepie »; în timp ce pentru alţii ea se constituie ca un pre-spaţiu, ca un domeniu al Increatului, plin de toate virtualităţile existenţei (L. Blaga, Ion Barbu). În fine, acest Spaţiu poate fi populat, pînă la refuz, de Obiectul opac şi solitar al lui Francis Ponge, de care poetul se izbeşte ca de un zid de netrecut al lumii materiale, cu care face corp comun, asupra căruia îşi exercită forţa magică a cuvîntului, pentru a-l schimba din *objet* în *objeu*, după admirabila formulă a lui J. P. Richard.

Iată, aşadar, caracteristica esenţială a poeziei moderne: angajată într-un dramatic proces de autarhizare a Limbajului poetic — care vrea să se hrănească şi să existe exlucusiv pentru sine — dialectica ei, cultivînd de preferinţă tehnica negaţiei, pulverizează în egală măsură Eul liric (fundament al oricărui romantism) şi Realul obiectiv (fundament al oricărui clasicism); dar această pendulare între contrarii, indiferent că se opreşte la *nu* sau la *da*, nu se poate sustrage eternei funcţii a Verbului — aceea de a crea noi mituri. Spaţiul ideal al Culturii îşi zămisleşte neîncetat Mitologia sa. Ceea ce, credem, constituie semnul neîndoios al unei inepuizabile vitalităţi.

LEONID DIMOV • O APOLOGIE A EVIDENŢEI ARTISTICE

Este oare poezia modernă atît de departe săgetată în viitor încît n-o putem înţelege? Sau modalităţile folosite de ea, ba chiar domeniile cunoaşterii la care îşi închipuie că are acces sînt atît de subtile încît exclud putinţa unei asimilări definitive? Limitînd încercarea de a defini poezia modernă la aceste două ipoteze, Hugo Friedrich se eschivează: « Ambele ipoteze sînt posibile, spune el, noi însă nu ne putem pronunţa ». Constatînd anormalitatea şi neasimilarea liricilor moderni, el mărturiseşte: « Mă simt mai bine alături de Goethe decît alături de T.S. Eliot ». Iată deci un cercetător al poeziei moderne care nu se simte bine în tovărăşia ei, care crede că vechile anomalii, asimilate în trecut, s-au convertit

https://biblioteca-digitala.ro

într-o nouă şi copleşitoare anomalie, de data aceasta neasimilabilă, incapabilă a cuceri « masele » de cititori, pentru că nu se poate supune vulgarizării.

Deşi exagerează importanţa butadei baudelairiene, care laudă ininteligibilul (« Este o anumită glorie în a nu fi înţeles »), Hugo Friedrich înţelege prea bine că poetul modern este menit a sta de strajă la porţile necunoscutului, fără a fi în slujba acestuia din urmă, dar nici în slujba a ceea ce este cunoscut. Gloria sa se materializează prin exclamaţia « Cine-i? Stai ! », pe care poetul-sentinelă o strigă la auzul paşilor cititorului neavizat. Nu e aici o interdicţie prezumţioasă, ci o deznădăjduită prevenire a acelui cititor care, înainte de a intra în baracă, pretinde să fie convins că spectacolul merită a fi văzut. Poezia modernă nu este un spectacol propriu-zis. Odată intrat, cititorul suferă toate chinurile poetului. De aceea, el trebuie prevenit asupra riscurilor pe care şi le asumă, însă nu poate fi, şi nu trebuie să fie, ademenit. Pentru aceasta există Goethe, iar Goethe epuizează toate argumentele şi mai aduce cîteva pe deasupra. Dacă Hugo Friedrich se simte întotdeauna bine alături de Goethe, a cărui personalitate poliedrică are şi faţete echivalente îndrăznelilor poeziei moderne, atunci inapetenţa lui faţă de această din urmă poezie nu este iremediabilă. El îl citează, de altfel, cu vădită preferinţă pe Gottfried Benn, pentru care actul poetic înseamnă « . . . a te dărui unor lucruri care ar merita să nu convingi despre ele pe nimeni ». El îşi dă seama că divorţul dintre societate şi poezia modernă se datoreşte faptului că societatea modernă a întors spatele poeziei, obsedată fiind de preocupările imediate. Se impune deci o reîncărcare cu poezie a acumulatorilor de energie socială, deci o a treia ipoteză de definire a poeziei, situată în afara primitivului *aut* . . . , *aut* . . . , aşa cum o presimte şi exigent-inspiratul traducător al cărţii lui Hugo Friedrich, Dieter Fuhrmann, în al cărui cuvînt introductiv citim : « Or, tocmai simbolul, ca entelehie a metaforei, oricît de severă ar fi negarea contingenţelor prin care este urmărită semnificaţia extremă, anihilează o dată cu aceste contingenţe şi caracterul simptomatic al obiectualităţii, constituindu-se în entitate hermetică, de mijlocire infinită ». Această a treia ipoteză de definire a poeziei moderne o scoate de sub pavăza lirismului, fără a o arunca însă, aşa neînarmată şi sfioasă cum e, în ţinutul accidentat al epicului. E găsirea unei zone intermediare genurilor poetice, şi apoi înălţarea *deasupra* acestei zone pentru a supune ambele domenii, pentru a putea mijloci, pentru a *discrimina*. Ion Barbu sezisase cu atîta profunzime că « eroarea suprarealistă constă tocmai în confundarea legăturii *meriedrice* dintre experienţa-somn şi actul-poezie cu una eloedrică ». Nu cufundarea pură şi simplă în abis, ci intermedierea experienţei cu actul creator prin statornicirea într-o zonă lucidă situată undeva deasupra amîndurora. În acest caz, *modalitatea* lirică suferă un fenomen de epicizare însoţit pas cu pas de fenomenul invers : poetul nu descrie întîmplări obiectuale, ci îşi converteşte eul într-o alteritate aflată într-un decor introspectiv.

Procedeul este străvechi, dar niciodată n-a căpătat acuitatea unei comunicări în sine, ca în poezia modernă. «Cine ştie să asculte, observă Hugo Friedrich, percepe în această lirică o dragoste dură care vrea să rămînă neconsumată şi care de aceea îşi îndreaptă vorbirea mai curînd într-un spaţiu confuz sau gol decît spre noi ».

Capitolele cele mai « deschise » ale cărţii lui Friedrich sunt cele consacrate analizei precursorilor omologaţi ai poeziei moderne, analiză magistrală care demonstrează cît de utilă, interesantă şi pasionantă pentru cititor poate fi interpretarea o-pozitivă a unei poezii sugestive şi nu inteligibile. Întregului carusel al acestor precursori este rotit în jurul poeziei lui Mallarmé. Fugind de real, Mallarmé fuge de incongruenţa dintre realitate şi limbaj, pentru a ajunge, ase-

https://biblioteca-digitala.ro

menea tuturor celorlalți exponenți ai poeziei moderne, la vis. Dar, datorită orgoliului său de demiurg abstract, Mallarmé nu zăbovește acolo ci, devenind nihilist, își destramă poezia în neant. Se ajunge astfel la hotarul de unde începe tăcerea, la « încifrarea tăcută », la « arabescul total ». Elementul real este înlocuit prin cel gîndit. Cuvîntul capătă o dublă materialitate. Întreaga poezie modernă se resimte din pricina acestui impas mallarmean. « De aceea, conchide Hugo Friedrich, imperiul poetic al spiritului modern e lumea ireală, creată de el însuși, care nu există decît în virtutea cuvîntului ».

Irealul are însă două ipostaze. Lumea există așa cum este și nu altfel. Dar iremediabila ei univocitate nu exclude infinitatea soluțiilor ireale. Acestea sînt retroactiv *posibile* sau *imposibile*. Recompunerea soluțiilor posibile, adică ireale, dar animate de o mișcare lăuntrică pe care o declanșează opera de artă, constituie o ipoteză estetică uluitoare, propusă nu de un estetician, ci de un poet:

Treci pietrele apunerii egale
Subt văile respinse, ce nu sunt.

Interpretate de Tudor Vianu ca exprimînd « trecerea din neființă spre creațiune » și, mai recent, de Edgar Papu ca o cuprindere a însuși actului demiurgic, stihurile lui Ion Barbu formulează neîncifrat o nouă ipoteză pentru definirea poeziei. « Joc în speranță », ea se desparte de definiția kantiană a artei: « Un joc frumos de senzații ». Dar, cîtă realitate mai rămîne în lumea (chiar aidoma celei actuale) resuscitată în Odiseea? E mort Ullysse, moarte nimfele, mort Homer. Rămîn nealterate doar ființele imaginare ca, de pildă, uriașul Polifem. Soluția modernă a actului demiurgic implică trecerea, dar o trecere într-asfințit, egală, treaptă cu treaptă, din biruință-n biruință, printr-o anti-lume (*subt* văile respinse) a cărei irealitate este, în spirit, mai reală, pentru că mai pregnantă, decît realitatea reflectată. Respinse odată cu actul creator, văile ce nu sunt devin munți de esență imaginară asupra cărora poezia exercită o forță conectivă. Aceasta cu condiția reîntoarcerii la o etapă cheie, aceea a visului. « Somnul — spune Ion Barbu — cu grafica lui variabilă, cu deplasări răsturnătoare *conciliate* (s.n.) în unitatea pădu-roasă și contradictorie a creației, e o formă de existență mult mai completă ca existența diurnă ». După ce semnificația tot mai uzată a cuvîntului a dispărut, deci după ce aventura extrem-lirică a poeziei moderne a ajuns la capăt, se prefigurează o revenire la momentul cel mai flexibil, cel mai încărcat de poezie, la vis. Prin acest moment au trecut toți creatorii poeziei moderne, de la Baudelaire la Breton, fie că l-au depășit și l-au negat, fie că i-au devenit robi. Se pune problema unei recurențe sui-generis, a unei reveniri lucide, dezrobitoare la vechiul precept al evidenței artistice pe care, de altfel, cum bine constată Hugo Friedrich, poezia modernă n-a reușit să-l înlăture. Recidivînd astfel în zona supremei intensități poetice, în zona contopirii genurilor și a conexiunii totale, dar abia după atestatul lucidității și abstracțiunii, poezia modernă devine un evantai de « n » soluții echivalente cu unica soluție reală. Văile nu mai sunt respinse, liniile de forță ale poeziei se denudează, îngăduindu-ne, așa cum ne asigură și Hugo Friedrich, « să învățăm să deosebim cu timpul pe avangardiștii zilei de cei chemați, pe șarlatani de poeți ». Dar numai cu timpul, ne vedem siliți să accentuăm noi.

https://biblioteca-digitala.ro

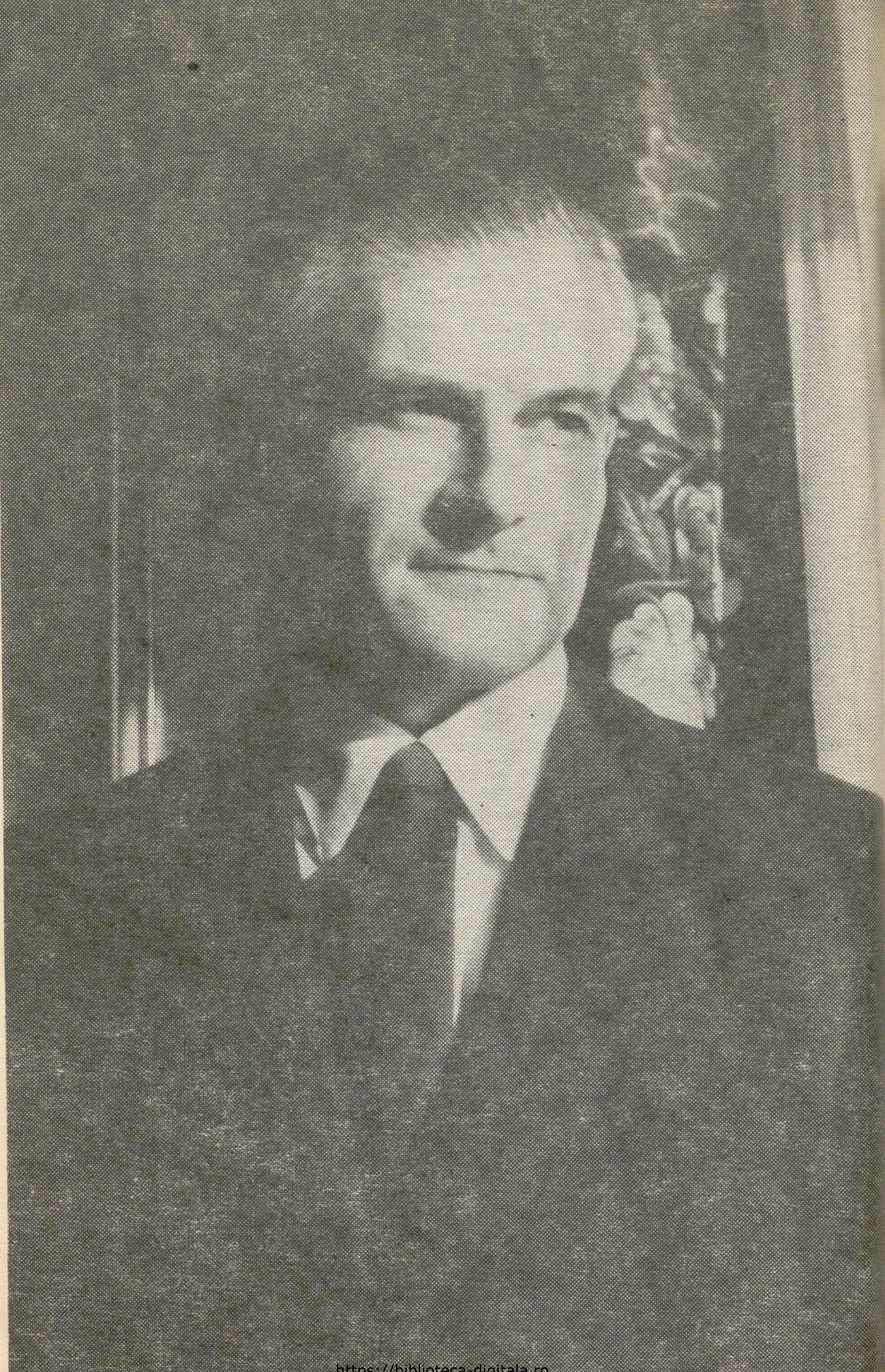

https://biblioteca-digitala.ro

PRIX GONCOURT 1969

FÉLICIEN MARCEAU

De Paris à Bucarest, pour les lecteurs de Secolul 20 et pour la Roumanie, tous mes vœux et toutes mes amitiés.

Félicien MARCEAU

https://biblioteca-digitala.ro

ECATERINA CLEYNEN

de vorbă cu

FÉLICIEN MARCEAU

Premiul Goncourt a fost atribuit şi în 1969 (ca şi lui Pieyre de Mandiargues) unui scriitor consacrat. La 56 de ani (s-a născut în septembrie 1913 în Belgia), Félicien Marceau (este un pseudonim, dar pentru că şi-a luat unul, la ce bun să menționăm adevăratul nume?) este un om spiritual, serios şi modest care a publicat douăzeci şi ceva de cărți. Piesele lui de teatru, care pun în discuţie aspecte grave ale vieţii moderne: domnia locurilor comune, absurdul, minciuna, dar sînt tratate pe un ton vesel, fac să se zguduie de rîs săli întregi, « aceste familii de o seară », cum spune el; romanele fac pe cititor să reflecteze asupra unora din marile probleme ale secolului nostru. Proaspătul laureat îl iubeşte pe Balzac, printre scriitori îi preferă pe Eschil şi Dostoievski, printre poeţi pe aceiaşi doi, îi admiră pe scriitorii francezi moderni Gide, Montherlant şi Queneau, are de-

* Bibliografie: *Romane*: Le péché de complication (1941); Cadavre exquis; Chasseneuil (1948); Chair et cuir; Capri, petite île (1951); L'homme du roi (1952); Bergère légère (1953), Les élans du coeur (Prix Interallié 1955); Creezy (1969). *Nuvele*: En de secrètes noces (1953); Les belles natures (1957). *Eseuri*: Casanova ou l'Anti-Don Juan (1949); Balzac et son monde (1955). *Autobiografie*: Les années courtes (1968). *Teatru*: Caterina (1954); L'œuf (1957, s-a jucat printre altele la Bucureşti şi Braşov); L'école des moroses (1953); La bonne soupe (1958); L'étouffe-chrétien (1961); Les cailloux (1961); La preuve par quatre (1964); Madame Princesse (1965); Un jour, j'ai rencontré la vérité (1966); Le Babour (1969).

https://biblioteca-digitala.ro

asemenea un deosebit respect pentru Ghelderode ale cărui opere el le-a editat pentru prima dată altfel decît în broșuri.

Félicien Marceau locuiește în frumosul cartier Neuilly situat în vestul elegant al Parisului. Îmi explicase la telefon unul din secretele care fac farmecul topografiei Parisului: deși are numai cîteva case, strada lui se numește « avenue » pe cînd bulevardul din care începe nu are decît numele modest de « stradă ». Un « hôtel particulier », casă cu două etaje, scară de marmoră; un valet cu vestă în dungi, foarte vioi, mă introduce într-un salon mare și plăcut în care se vede că fiecare obiect a fost ales cu grijă. Pe pereți, două pînze de mîna scriitorului, pictura fiind un « violon d'Ingres » al său. Un detaliu ar putea neliniști pe un vizitator neinformat: zeci de ouă de toate mărimile și culorile — este vorba de cadouri amintind marele succes teatral al *Oului*.

Îi arăt domnului Félicien Marceau cîteva numere din *Secolul 20* dintre care unul cuprinde traducerea povestirii sale *Printre leproși*. Plăcut surprins, își descoperă textul îndărătul cuvintelor românești, căci le înțelege pe unele. Sper că nu va fi prea decepționat dacă voi evita întrebările pe care le pun năstrușnicii și indiscreții ziariști de pe aici.

— *A fost greu de suportat ziua decernării premiului?*

— Cred că pentru cineva foarte tînăr ar fi îngrozitor. Am aerul că mă apăr dar, repet, pentru un tînăr ar fi foarte greu. În prima zi, într-adevăr, nebunia este completă. Am început să vorbesc la ora 13 și m-am oprit la 9 seara. Pentru diferite posturi de radio, de televiziune, fotografii . . . fără oprire . . . Apoi totul se liniștește destul de repede, cam trei, patru săptămîni . . . nu trebuie să accepți tot ce ți se propune. Pentru că, într-adevăr, cum spuneți, se propun în fond lucruri absurde, se caută să te facă să spui lucruri absurde.

— *Credeți că Premiile vor dispare?*

— Nu. Nicidecum. Există bineînțeles inconveniente, dar nu s-a găsit pînă acum nimic pentru a înlocui Premiile.

— *Este destul de neplăcut totuși că s-au creat cu zecile.*

— De ce? Asta face plăcere celor care le atribuie și celor care le primesc și nu face nici un rău nimănui. În fond nu trebuie luate prea mult în serios. Trebuie să ne gîndim că nu există nici un motiv ca zece persoane să aibă brusc cea mai bună judecată posibilă. Dar în ansamblu, această judecată este destul de bună.

— *Mulți membri ai juriilor se plîng că nu au timp să citească totul.*

— O, cred că citesc mult mai mult decît se spune. Și eu fac parte dintr-un juriu . . .

— *Sînteți președintele juriului Médicis . . .*

— Nici unul dintre noi nu citește 200 de cărți, e adevărat, dar sîntem mai tineri decît « les Goncourt » (și deci mai ocupați ! . . .) și totuși citim tot ce e

https://biblioteca-digitala.ro

interesant, pentru că e suficient ca fiecare să citească 20 de cărţi, apoi vorbim între noi, şi lucrurile se decantează repede. Membrii Academiei Goncourt citesc cu multă seriozitate.

Creezy este o poveste banală, aproape un fapt divers: dragostea scurtă, violentă şi nefericită între un deputat, tată de familie, şi o cower-girl, întruchipare a unui anumit gen de femeie modernă. Totul se petrece într-o lume de imagini cu două dimensiuni asupra cărora timpul nu are nici o putere. Dealtfel, manechinul Creezy nu este ea însăşi o suită de imagini? Surîsul ei, reprodus în mii de exemplare, invită la călătorii, lansează un parfum sau o marcă de detergent, afişele imense fascinează imaginaţia bărbaţilor. Creezy trăieşte totul la timpul prezent, condamnată să reuşească din ce în ce mai mult, să trăiască din ce în ce mai repede, cu groaza că mîine va fi uitată, că nu va mai fi pe placul gustului zilei.

— Acum cîţiva ani, vorbeaţi cu tristeţe de « cages à vivre », care vă răpeau perspectiva unei grădini. **CREEZY** *este oare o răzbunare?*

— Nu. Nicidecum. Aveam în spatele casei un parc foarte frumos care a devenit un bloc. Bineînţeles că nu m-am bucurat, dar nu . . . nu este o răzbunare. Nu ştiu ce impresie poate să facă romanul meu, care e consacrat epocii noastre, dar mie-mi place destul de mult epoca noastră. Sînt sigur, în orice caz, că o prefer epocilor precedente. Cînd citesc *Memoriile* lui Saint-Simon şi îmi închipui că aş fi putut trăi în epoca aceea, mă îngrozesc. Aş fi fost cu siguranţă foarte nefericit. În primul rînd, nefiind nobil, n-aş fi putut face nimic, şi apoi m-aş fi sufocat fără îndoială. Îmi place epoca noastră, este cel puţin foarte luminoasă şi am încercat să redau tocmai această lumină în cartea mea. Este o lumină dură, uscată, o lumină de metal, dar totuşi o lumină.

— Ce altceva vă frapează în lumea de azi?

— Ceva care este în acelaşi timp rece şi mai puternic decît noi. De exemplu, noile bulevarde periferice, din care este interzis să ieşi, unde trebuie să fii atent pentru a întoarce la dreapta, într-un cuvînt un fel de maşinărie care mă fascinează de altfel, dar care mă şi înspăimîntă. Aceasta este lumea pe care am vrut s-o fac să trăiască în *Creezy* încercînd să găsesc personajele care puteau să ilustreze cel mai bine acest aspect alb, rece şi aseptic al lumii actuale.

— S-a spus că titlul romanului este un cuvînt exotic şi strident. Cum aţi ales acest nume? Pronunţat « à la française » mă face să mă gîndesc la un anume cuvînt englezesc.

— Are legătură cu limba engleză, în sensul că am vrut să arăt că este o creaţie, mai bine zis o creatură care are origini anglo-saxone. Probabil că în realitate este chiar o americană, de unde să ştiu eu? Fata şi-a luat bineînţeles un pseudonim. Şi a găsit un cuvînt în care eu am văzut rădăcina « cri » căci cartea mea este un strigăt şi rădăcina « crise », şi rădăcina « nebun », de ce nu? Nu mă deranjează. La început avea un nume complet, avea şi un nume de familie, dar l-am scos. Acest gen de fete caută întotdeauna un nume frapant.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe prima pagină a cărţii, Félicien Marceau a avut amabilitatea să-mi scrie cîteva rînduri: « această poveste a două fiinţe care nu merg cu aceeaşi viteză . . . »

— *Este poate vina oraşului.*

— Da. Pădurea . . . Arborele este unul din punctele în care cei doi ar putea aproape să se întîlnească. Pentru că el este un om al copacilor, care a trăit cu siguranţă printre copaci şi pentru care copacii există, pe cînd pentru ea, arborele este un miracol. Şi el încearcă să o conducă spre acest miracol.

— *Iubiţi copacii ?*

— Da, arborele este una din cele mai frumoase creaţii ale universului. Catedrala. Un stejar mare îmi dă un sentiment de plenitudine.

Succesul? Publicul? Se poate foarte des auzi aici un scriitor sau un compozitor făcînd iritanta afirmaţie că nu ţine seama de public, că scrie sau compune pentru plăcerea lui. ŞI Félicien Marceau afirmă acest lucru. Îmi trece însă supărarea cînd evocă exemplul medicului care, la o naştere, se ocupă întîi de copil şi va avea pe urmă timp să se gîndească şi la tată.

— *Vreţi să spuneţi că nu faceţi concesii de dragul sau în vederea succesului.*

— Gîndul meu este mult mai puţin dezinteresat decît credeţi. A căuta succesul este mijlocul *sigur* de a nu-l avea niciodată. Cred că este o pierdere de timp să te ocupi de aşa ceva. Experienţa m-a învăţat acest lucru. Aş putea să vă citez o mie de exemple: nu numai autorii nu prevăd soarta cărţilor lor, dar nici specialiştii, specialiştii succesului, adică directorii de teatru şi editorii. Nimeni nu cunoaşte « şmecheria » şi, ajungînd la această concluzie, găsesc că este mai simplu să nu mă gîndesc la ea. E mai uşor să nu faci concesii, pentru că ele nu folosesc la nimic. Priviţi în jurul dumneavoastră. Printre scriitorii care fac des best-sellers, observăm că unii au ceea ce se numeşte un filon, dar au dat totdeauna peste el din întîmplare.

— *Două best-sellers, nu seamănă între ele.*

— În primul rînd. Şi apoi există ceva care place publicului: să fie surprins, să găsească ceva nou, deci ceva care tocmai nu s-a mai făcut, deci nu există reţetă.

— *Crezusem la început că era vorba de puţin dispreţ.*

— Din contră ! Pentru că am un respect infinit pentru public. Există, din păcate, multă lume care crede că publicul este un copil de 8 ani. Şi autori de piese uşoare şi autori de la Casele de cultură din Franţa. Ar vrea să prezinte vodeviluri deochiate sau să-i dea lecţii publicului. Felul în care eu respect publicul este tocmai de a nu încerca să-i merg în întîmpinare; ştiu că este destul de matur ca să vină el spre mine. De altfel, nu mă gîndesc niciodată la actori, cînd scriu, pentru că îi respect, şi ştiu că este inutil să fac o haină pe măsură pentru un mare actor; ştiu că oricare va fi haina, va şti să o poarte, este destul de talentat pentru a şti să o poarte. Cred că totul vine din marele respect pe care-l am pentru ceilalţi. Adevărata cultură este de a se ajunge la un public care să ştie să aleagă el însuşi ce este bun şi ce este rău.

https://biblioteca-digitala.ro

FELICIEN MARCEAU

PREMIUL GONCOURT

CREEZY

roman *

I

Piaţa-i rotundă. Nu, nu-i rotundă. De ce-am spus că era rotundă? E ca toate pieţele de la porţile Parisului, Porte Maillot, Porte d'Italie, Porte de Pantin, parcă nesfîrşită, construită alandala, parcă fugind în toate părţile, lăbărţată în largile bulevarde în care se varsă, informă pînă la urmă, prea mare ca să-i deosebeşti planul, cu valul de maşini ce-i destramă mai mult conturele. Ar trebui să fiu în elicopter. Nu sînt în elicopter. Am oprit, acolo, la marginea trotuarului, un trotuar nesfîrşit şi el, ca o plajă. O plajă de pe ţărmul fluviului maşinilor. Mi se pare că au trecut secole de cînd n-am mai oprit. Eram grăbit. Grăbit din toate părţile. Sau atunci aşteptam. Cînd aştepţi oameni, lucrurile nu există. Le priponeşti, doar le atingi: nu sînt acolo, în adevăr nu sînt acolo. N-am maşina. Fără maşina mea mă simt ca un văduv. Pierdut, izolat, nesigur. Am dus-o în faţă, acolo, în garaj. Mă nelinişteа un zgomot la motor. Se pare că nu-i nimic, treabă de o jumătate de oră. Jumătatea asta de oră se află înaintea mea ca o groapă. Ca un vid. Înaintea mea nu-i decît piaţa, stînjenitoare, învălmăşită, ce se clatină sub roţile maşinilor, dar care e totuşi pustie. N-au trecut opt zile şi înainte, chiar pentru o jumătate de oră, aş fi luat un taxi, aş fi reîntîlnit-o pe Creezy sau m-aş fi dus într-o cafenea să-i dau un telefon. Creezy nu mai este. Înţelegeţi: nu mai există Creezy. Sînt pustiu, vacant, neocupat, liber, dar în sensul rău al termenului, liber ca taxiul ce nu-i liber decît cînd nu-şi îndeplineşte vocaţia sa de

* FRAGMENTE

https://biblioteca-digitala.ro

taxi. Femeia care a trecut prin fața mea, dacă mă privește, aș putea să mă țin după ea. Nu mă privește. Nu mă țin după ea. Dar aș fi putut. Aș fi avut timp. Pînă acum n-aveam niciodată timp. Timpul meu era Creezy. Toate orele pe care izbuteam să le scap: Creezy. Libertatea mea: Creezy. Nu mai există Creezy. Acum, libertatea mea înseamnă femeia aceasta care trece. Sau o alta. Libertatea mea a devenit n-are însemnătate ce. Informă. Nesfîrșită. Ca această piață. Care se balansează, se leagănă, dar unde nimic nu se oprește, nici nu există. Nu mai văd înaintea mea decît zile fără Creezy, goale de orice era Creezy, pustii de Creezy, ca niște schelete uriașe profilate pe un cer pal. Nu rămîn decît aceste . . . aceste lucruri, — aș putea găsi un cuvînt mai vag — în mijlocul cărora acum, de luni de zile, nu mai rătăcesc decît ca o fantomă, casa mea, soția mea (dar nici nu mai este soția mea), copiii mei, scrisorile primite zilnic, ședințele de la parlament, comisia financiară, toate lucrurile astea ce atunci mi se fărămițau sub degete și care pentru a o întîlni pe Creezy, le rodeam, le ronțăiam, le suprimam din ce în ce mai mult. Acum nu le mai zăresc decît de foarte departe, ca pe niște umbre, nici măcar atît, ca umbra unui nor ce a început să se destrame. S-ar putea ca disperarea să nu fie nimic altceva decît acest pustiu, acest vid, această eroziune a tot ce mă înconjoară, această depărtare între lucruri și mine, această nepăsare, această absență totală de rațiune de a mă duce aici sau aiurea, de a face asta sau altceva? Odată, a trecut mult timp de atunci, eram în misiune, un avion m-a lăsat în deșert, vreau să spun în cel adevărat, Sahara. Am văzut că în locul pistelor de decolare, în acest vid atît de desăvîrșit uniform — pilotul se pregătea să aterizeze absolut oriunde, nici un semnal, nici o baliză, nici un mărăciniș, nici o movilă neîndemnîndu-l să se îndrepte mai curînd într-un loc decît în altul. Acest deșert, acum sînt eu. Această suprafață netedă, vidul nesfîrșit fără nici o asperitate, unde nimic nu cheamă, unde nimic nu îndrumă, a cărui formă însăși e nesigură, mobilă, la cheremul vîntului, acest pustiu din mine, pustiul ăsta ce este nu doar absența lui Creezy, ci înseamnă chiar Creezy, acest univers arid și gol în care ea m-a tîrît. Pe neașteptate, observ că în această piață am mai venit. Într-o zi Creezy mi-a dat aici întîlnire. Trebuia să treacă să mă ia cu mașina. Pe a mea, am lăsat-o acolo, mai sus. Dar piața e ca și cum niciodată n-am venit. Nu văzusem nimic. O așteptam pe Creezy cu mașina. Nu priveam decît mașinile. Chiar pentru mașini, îmi era deajuns un amănunt, culoarea, marca, un bărbat la volan și ieșeau imediat din cîmpul meu vizual, încetau să mai existe, nu le mai vedeam. Acum, le văd. De la o clipă la alta am început din nou să le văd. Oamenii, clădirile, mașinile, totul, cu o mișcare domoală și molatecă, urcă la suprafață și legănîndu-se încă, se așează în fața mea. Văd garajul. Îl văzusem, firește, fiindcă intrasem acolo. De fapt nu-l văzusem, după cum nu-l văzusem nici în ziua cînd, chiar aici, am așteptat-o pe Creezy. E un mare dreptunghi alb, flancat de un dreptunghi anexă, mai puțin înalt, amîndouă acoperite cu firme albastre. Vînzătorul poartă și el o salopetă albastră, dar de un albastru mai pal, albastru-deschis, albastru-pastel. Pe piept, poartă o stemă în verde și alb, aidoma cu cea care se afla la șase metri deasupra lui, ca și cum ar fi proiectată, uriașă, suspendată de un suport mare alb și încovoiat, legată de garaj prin două ghirlande de mici drapele. Totul scînteiază și sclipirea îmi atrage luarea aminte. Pînă la urmă, vînzătorul șterge un parbriz. Pătrunde în ghereta lui, o gheretă rotundă, numai din sticlă, unde cutii galbene sînt așezate pe rafturi. Alături un camion-cisternă, roșu, cu un mare dreptunghi alb. Pe urmă e o mașină Aston-Martin, roșie. Apoi, în apropierea garajului, un imobil foarte înalt, are sigur șaisprezece sau optesprezece etaje, zugrăvit în alb, dar pe care de pe acum se văd dîre negre. La un balcon, un bărbat se apleacă. Ascultă ce-i spune o femeie de la balconul de dedesubt.

https://biblioteca-digitala.ro

Ea s-a întors pe jumătate, întoarce capul, se ţine cu o mînă de balustradă. Între balcoane este un ornament: nişte flori, probabil de ceramică, albă şi maron. Sînt aproape de un far. Un taxi se opreşte în faţa mea. Şoferul şi-a luat cu el cîinele. Stau unul lîngă altul. Şoferul mîngîie capul cîinelui, îi spune ceva, pe urmă ridică ochii, îmi surprinde privirea, surîde, clatină din cap. La fel de clar ca şi cum ar fi vorbit, aud tot ce vrea să-mi spună: cîinele e prietenul său, nu mai vrea să-l lase singur şi să-l aştepte toată ziua, poate-i o prostie, dar trebuie să-l înţeleg. Mă priveşte şi cîinele. Taxiul pleacă, însă pentru o clipă, pentru mine, a existat. Cîinele, şoferul, taxiul, totul a fost cu mine. La dreapta e un şantier, un imobil în construcţie, garduri, o macara, uriaşă, portocalie, un portocaliu tare; braţul lung al macaralei cumpănit la celălalt capăt de un bloc de ciment, se mişcă domol pe cer. Nu ştiu de ce, mă stăpîneşte un fel de fericire văzînd acest braţ lung mişcîndu-se pe cer. E şi o betonieră, sau nu ştiu ce, o maşină, un motor. Face zgomot. Un zgomot care pînă acum nu-l auzeam sau nu eram conştient de el. Acum, îl aud. Izbituri, zdruncinături, gîfîieli, zdrăngănituri, un om şuieră, altul strigă, îl văd, poartă o cască albă şi o haină impermeabilă galbenă, mi se pare că ies din acest zgomot, care este o grotă, un tunel, o cavernă, o cavernă ce sînt chiar eu, această disperare, acest lucru îngrozitor din mine şi că în sfîrşit ţîşnesc din ea, respir din nou aerul proaspăt. Zgomotul mă alungă din mine-însumi, intră în mine, şi cu o mişcare lentă şi implacabilă zdrobeşte acel lucru înspăimîntător. Mi se pare că în mine se poartă o luptă surdă între zgomot şi disperarea mea, simt loviturile, mi se pare că o văd, disperarea mea, o văd prăbuşită sub lovituri, mai rezistînd, zvîrcolindu-se, şi în sfîrşit prăbuşindu-se, împotmolindu-se, dispărînd. Trece o femeie care strigă un băieţaş. Băieţaşul ţine în mînă o mitralieră din materie plastică, galbenă şi roşie. Mitraliera nu-i foloseşte la nimic. O tîrăşte după el. Are o înfăţişare istovită. Trebuie să fi arătat şi eu la fel cînd părinţii mei mă luau cu ei la plimbare. Înfăţişarea istovită a băieţaşilor duminica. Făceam totdeauna aceeaşi plimbare. Ieşeam din Morlan pe drumul spre Cahors. Ne opream la o cîrciumă şi-mi cumpărau o limonadă. Era în nişte sticle albe, închise cu o bilă. La rîndul său, Morlan îmi revine în minte. Morlan se interpune între acel lucru îngrozitor şi mine. Uitasem de Morlan. Bărbatul lui Creezy nu putea să se fi născut la Morlan. Nu putea să fie decît un bărbat, asemenea ei, aidoma cu ea, care nu s-a născut niciodată şi nici unde, fără copilărie, fără amintiri, ieşit dintr-un ordinator, doi roboţi, eram doi roboţi, mergînd unul spre altul, cu scrîşnituri de metal. În faţa mea un bărbat îşi opreşte maşina. Coboară. Priveşte ceva la o roată, la roata dinainte, în dreapta. Ce-are roata? Nimic, fireşte, sau mai nimic. Izbeşte cauciucul cu o lovitură de picior. Pe urmă pleacă din nou. În maşina următoare, un bărbat, o femeie. Urîtă femeia, cu profilul rău al murenei. Vorbeşte, gesticulează. Din cap, bărbatul aprobă: da, da. Dar se vede, prea bine, puţin îi pasă. N-are nici o importanţă. Important e că totul, murena, macaraua, cîinele, şoferul, zgomotul, maşinile, încetul cu încetul mă învăluie, mă ocrotesc, mă dezmierd, e ca o mîngîiere, ca o cataplasmă, şi datorită mîngîierii, lucrul îngrozitor din mine pleacă, se diluează sub roţi, sub maşini, sub razele soarelui.

E soare, şi nu observ decît tocmai acum. Era soare cînd m-am întîlnit atunci cu Creezy, tot în această piaţă? Nu ştiu. Fireşte n-am ştiut niciodată. S-a oprit acolo, la două zeci de metri de locul unde sînt acum. S-a oprit brusc, ca deobicei, brutal, surîzînd obraznic în umbră. M-am urcat în maşină. A pornit la fel de brutal şi Creezy s-a aplecat spre mine, a rîs, scuturîndu-şi părul pe chipul meu. Brusc. Lucrul îngrozitor din mine. Nu mai văd maşinile, nu mai aud gîfîitul scurt al motorului. Nu mai există decît Creezy, Creezy şi profilul ei străluci-

https://biblioteca-digitala.ro

tor, Creezy care spune «cheese», Creezy și marii ei ochi verzui, Creezy o icoană pictată, Creezy și slipul ei alb, strîmt și lung, Creezy care se îndreaptă spre mine, cu pasul ei de manechin, pornind sigur, călcînd, ferm, privind drept înainte, surîzînd cu gura larg deschisă; Creezy în bezna nopților cu brațul pe pieptul meu, cu genunchiul pe pîntecul meu, Creezy și disperarea mea, Creezy și lucrul îngrozitor din mine, moartea asta, gerul, spaima, mușcătura, plumbul ce-mi anchilozează membrele. De ce oamenii care trec nu se întorc. De ce nu văd, că acolo, pironit pe marginea trotuarului, pe marginea acestei piețe ce se leagănă din cauza mașinilor, există un om care urlă, care se tîrăște pe pămînt și izbește asfaltul cu pumnii? Se poate oare ca nimic să nu i se trădeze pe chip? Nimic din panica lui? Nimic din groaza, din amețeala lui? Nimic din strigătele ce-l înăbușă? Mă străduiesc, mă istovesc, mă ostenesc, încerc să respir, în sfîrșit izbutesc. În sfîrșit, aud zgomotul motorului, aud scrîșnetul cauciucurilor și sub mîngîierea lor, lucrul îngrozitor se îndepărtează, domol. Exist din nou în lumea oamenilor, sînt din nou în această piață înghesuită și informă, unde nimic nu-i Creezy, unde nici o mașină nu-i la fel cu bolidul ei, unde nici o femeie n-are profilul ei obraznic, nici cizme lungi din piele neagră, nici taioare de culoarea absintului. Țîșnesc din lumea ei, din această lume plată, aridă și goală, cu ziduri albe, pereți cu geamuri, material plastic, oțel, aluminiu, o platformă ce se rotește domol cu un fîșîit de mătase, lumina asta albă și pustie, univers fără care parcă n-ar fi putut trăi. Nimic decît prima noastră întîlnire, atunci la aeroport. Nu. Atenție. Vorbesc aici de ceva despre care nu știu cît valorează. Trebuie să nu uit nimic, să nu neglijez nimic și chiar ce-ar putea părea ușuratic. Totul are înțeles. Dacă trebuie să mă vindec într-o zi, dacă lucrul oribil se va depărta de mine, o să fie fără voia mea, fără s-o știu, fiindcă o să nimeresc, din întîmplare, cuvîntul, fraza, amintirea ce mă pot salva. Înainte de întîlnirea de la aeroport, a fost întîlnirea de la teatru, ce a prefigurat-o și fără care, poate, întîlnirea de la aeroport n-ar fi fost așa, chiar dacă, la teatru nu ne-am vorbit. Betty și cu mine ne-am dus să vedem piesa lui Webley. Pe urmă trebuia s-o întîlnim din nou pe Colette Dubois, care juca și ea. Betty și Colette sînt prietene din copilărie. Totdeauna Morlan. O fată zdravănă și cuminte, cu chipul mare și privirea blîndă a ochilor albaștri; și cealaltă, Colette, cu părul tuns scurt băiețește, care ne înnebunea pe toți, își bătea joc de toți. În pauză ne-am dus s-o felicităm. Regizorul mi-a spus că piesa va începe imediat și Collette e pe scenă. Ne-a rugat să venim la ea. Mă interesa să văd de aproape sau mai de grabă dinăuntru decorul ce îl văzusem de departe, complicat, numai din oțel și coloane ce se roteau și o platformă care urcă și coboară. Regizorul mi-a dat cîteva explicații.

Pe urmă, prin vizorul din cortină, un vizor mic, rotund, am privit în sală. Unii spectatori erau în picioare, alții cu spatele. În rîndul al treilea, am văzut un chip, un chip pe care l-am recunoscut chiar dacă nu mi-aminteam unde-l văzusem. Colette și Betty erau lîngă mine. Am luat-o pe Colette de cot.

— Acolo, în rîndul al treilea, chiar în fața noastră, fata cu rochia de lamé argintiu.

Cu mîna pe brațul meu, Colette a privit. Pe urmă șoptește:

— Aceea? E Creezy.

Apoi:

— Creezy, știi. Din afișe. Peste tot n-o vezi decît pe ea.

Am mai privit, și dintr-o clipă în alta sala, publicul, ghirlandele de-a lungul balcoanelor, erau ca și cum totul dispăruse. Ca într-o fotografie unde sub acțiunea unui acid, totul s-ar fi estompat pentru a nu lăsa vizibil decît acel chip, numai un singur chip, înconjurat de o pîclă, de o ceață. O priveam. Mă privea. Sau

https://biblioteca-digitala.ro

mai degrabă privea drept spre mine, drept spre cortina ce mă ascundea, o privire ce nu mă vedea, dar mi se dăruia mai mult decît dacă m-ar fi văzut, o privire în care nu era nici măcar acea apărare ce există cînd te uiţi la cineva. Chipul vine spre mine, creşte, se măreşte ca pe toate afişele unde, într-adevăr, o văzusem de o sută de ori, pe ea, Creezy, înaintea unei maşini de spălat, Creezy într-un slip-bikini portocaliu, făcînd ski nautic, săltînd pe creasta valurilor, vizitînd insulele Bahamas, Creezy în rochie de seară lîngă o brichetă de aur la fel de mare ca ea, Creezy radioasă pe un fundal odihnitor, vizitînd insulele Comore, Creezy pe nişte garduri, Creezy în cer, Creezy înaltă de şase metri, Creezy în costum bermudas de culoarea bananei. Pe urmă regizorul s-a apropiat de noi făcîndu-se că bate din palme, spunîndu-ne că e timpul să ne întoarcem la locurile noastre. Am intrat în sală. Luminile fuseseră stinse. O clipă, am mai întrezărit de departe profilul lui Creezy. Apoi am reîntîlnit-o pe Colette şi am uitat de Creezy. Sau am crezut c-am uitat-o. Încă n-am ştiut: chipu-i rămăsese în mine, profilul acela obraznic se sculptase înăuntrul feţei mele. Uneori, pentru o clipă, chipul revenea. Într-o zi, înaintea unei reclame luminoase roşii, am ridicat ochii. Creezy s-a năpustit asupra mea, un afiş uriaş, Creezy pe creasta valurilor, sub un cer alb străbătut de flamuri. În altă zi, la un dineu, cineva a pomenit de ea. Am revăzut chipul ei, teatrul, ghirlandele de becuri. Pe urmă, peste un an, exact un an mai tîrziu, a trebuit să plec la Roma pentru o conferinţă despre « Piaţa comună ». A doua zi, m-am reîntors. Cîţiva m-au condus la aeroport, doi deputaţi, preşedintele grupului Franţa—Italia, precum şi o stewardesă şi un fotograf. Un fotograf care se arăta zelos, mergea înaintea noastră de-a-ndăratelea, cu chipul acoperit de aparat. Înaintăm în holul aeroportului, un imens culoar, un imens acvarium, curb ca un arc, cu geamurile mari, cu pereţii din mică şi cabine scînteietoare, şi tunetul reactoarelor, şi voci, voci mîngîietoare, voci inumane ce vesteau foarte preţioase secrete: plecarea pentru Caracas are loc pe pista numărul doisprezece, domnul Smith, zbor şapte sute douăzeci şi doi, este chemat dar de ce? pentru care plăceri? voci muribunde vestesc cu o sfîşietoare duioşie îmbrăţişări sau despărţiri. Pe urmă s-a întîmplat aşa: o văd pe Creezy, Creezy care se îndrepta spre mine cu pasul său de manechin, care se îndrepta spre mine în larma vocilor muribunde, a vocilor inumane, în tunetul reactoarelor, de asemenea înconjurată de oameni, doi bărbaţi, o femeie, o stewardesă, şi tot un fotograf, mergînd de-a-ndaratelea, cu picioarele îndoite. E ciudat, e comic, e tulburător, cele două grupuri ce înaintează unul spre altul, cu acelaşi pas, ca într-o oglindă, un joc de oglinzi, ca într-un labirint, identice, afară de amănunte, hainele noastre gri-antracit, Creezy cu cizme înalte albe şi mantou de leopard, şi cu flori, are o jerbă de flori, trandafiri înveliţi într-o hîrtie scînteietoare. Un moment, tot mergînd înapoi, cei doi fotografi ai noştri s-au încrucişat şi cîteva clipe parcă se fotografiaseră reciproc. Îi surîd lui Creezy. Ea nu surîde. Sau mai degrabă nu-şi modifică surîsul ce-l avea, un surîs încremenit, surîsul de pe afişe, dar pe chipul ei văd trecînd o undă ca şi cum ar surîde departe dincolo de surîsul ei. Unul din fotografi face un gest invitîndu-ne să ne apropiem. Vrea să ieşim împreună. Preşedintele grupului Franţa — Italia se supără. Nu, nici gînd, ce idee ! exclamă. Probabil se gîndeşte că pentru un deputat francez ar fi neserios. Se stîrneşte larmă. O a treia stewardesă vine. Se pare că am întîrziat, că numai noi sîntem aşteptaţi, toţi ceilalţi pasageri s-au îmbarcat. Strîng mîinile la întîmplare.

Ajungînd la uşa holului, Creezy pune florile în mîinile controlorului, care pare mirat, dar mulţumeşte. Pe pista de aterizare, cimentată, sîntem unul lîngă altul. O stewardesă merge doi paşi înaintea noastră şi din cînd în cînd se întoarce ca

https://biblioteca-digitala.ro

şi cînd ar vrea să se convingă că sîntem cuminţi. Sîntem cuminţi. Creezy lîngă mine, Creezy în mantou de leopard, Creezy care intră în viaţa mea, şi o ştiu de pe acum, care intră în viaţa mea cu pasul ei de manechin, cu pasul lunecîndu-i uşor, ce-i dă o unduire ca a vaporului. În avion, fireşte, sîntem aşezaţi unul lîngă altul. Două locuri în faţă, la dreapta. Nu-i nimeni în faţa noastră. Sîntem singuri, singuri, în cutia şuierătoare, singuri, cu frazele ce le schimbăm, şi fiecare, de pe acum, vrînd să spună altceva şi o ştiu; frazele noastre, între noi, tatonează, se caută şi dincolo de ele alergăm unul spre celălalt. Se observă. Stewardesa, care de obicei la fiecare sfert de oră îţi propune ceva ca să te distreze, nu s-a apropiat niciodată de noi. O singură dată a trebuit să ne sacrificăm ritualului: am fost invitaţi să trecem în cabina de pilotaj. Zburam deasupra masivului Mont Blanc. Acolo, aplecaţi, lîngă pilot, în mijlocul cuvintelor bolborosite de la radio, privisem masivul Mont Blanc. Scobiturile, cocoaşele, piscurile, hăurile, lumina albă, lumea aceasta fără un suflet şi fără suflet, erau de pe atunci, ceea ce urma să fie viaţa noastră, nişte piscuri dure, îngheţate şi ascuţite, era de pe atunci iubirea noastră, dragă Creezy, dragostea noastră, despuiată, avidă şi furioasă. Nu ştiam atunci. O ştiu acum. Pe spătarul fotoliului pe care sta pilotul, ţi-am luat mîna. Ai retras-o. Pe urmă ai pus-o din nou. A mîngîiat-o pe a mea, a strîns-o pe a mea, s-a crispat pe a mea. În tumultul vocilor de la turnurile de control, în bolboroseala, în vălmăşeala de cuvinte din care nu înţelegeam nimic, ţi-ai întors spre mine marii tăi ochi verzi. Credeam să citesc în ei o întrebare. N-am citit decît o sfidare. Am acceptat-o. Creezy din insulele Bahamas, Creezy din marea de smarald, Creezy din avionul ce zbura deasupra masivului Mont Blanc, în ziua aceea sufletul meu s-a năpustit spre tine şi a pătruns în universul tău, în universul ce era numai al tău, de neon, plastic, aluminium, lumina albă a gheţarilor, învălmăşeala de cuvinte, vocile muribunde şi tunetul reactoarelor.

II

(. . .) Intimitate: neant. Pe pat sînt două zeci şi cinci sau treizeci de perne, mici perne pătrate, toate la fel, cu dungi — roz şi turcoise. Creezy le ridică, le aruncă unde apucă. Le ridic. Le strivesc. Sînt ca un zid, ca o nadă, un simbol, de zid. Creezy îşi scoate puloverul. Privirea-i trece peste mine, dar fără să se oprească, aidoma luminii unui far. Îmi scot haina. Mă îndrept spre ea şi-i desfac fermoarul scînteietor al pantalonului portocaliu. Nu ridică ochii. Îmi priveşte mîna pe fermoarul scînteietor. Ea în slipul ei alb, strîmt şi lung, eu cu slipul scurt, e ca şi cum ne-am pregăti nu pentru dragoste, ci pentru judo. O frază ar putea să ne scape. Nu ţîşneşte. Sau un surîs. Nici unul din noi nu surîde. Facem dragoste. De obicei, a face dragoste însemna un destul de bun mijloc spre a ne cunoaşte. Noi nu ne-am cunoscut.(. . .)

III

Era vineri. Duminică m-am întors. Lui Betty, i-am spus că am să fac un voiaj. Sosesc la Creezy. Neige nu-i acolo. Duminica, Neige se duce la biserica spaniolă pe urmă rămîne cu nişte prietene.

(. . .) Totuşi vineri am făcut dragoste Atunci, nu ne-a servit la nimic. Ne serveşte acum. Creezy nu-i nici răutăcioasă, nici încăpăţînată. Rîzînd şi vorbindu-mi mereu urcă scara de oţel. Rîzînd îmi aruncă pernele din patul ei. Fac micul meu zid. Sîntem ca doi zidari care îşi zvîrle cărămizi. Cîteva clipe, aproape dezbrăcaţi, ne îmbrăţişăm alene... Facem dragoste foarte liniştit, domol, ca şi cum ne era datoare. Marele vitraliu al livingului scînteiază în razele soarelui.

https://biblioteca-digitala.ro

S-ar zice că nu mai există vitraliu, că nu-i acolo decît o placă în loc de lumină, ca și cum am fi în pragul unei lumi pustii, pe creasta înaintată a unei faleze care se înalță deasupra a nu știu ce, poate a unei prăpastii.

(. . .) Are ochii foarte depărtați, nasul drept, mic însă drept, tăiat net, bărbia voluntară, puțin proeminentă. Un profil dur. Un prolfil de faraoană. Ține capul totdeauna drept. Există o pasăre care-și înalță astfel gîtul, foarte drept, o pasăre cu egrete sau unele femei, italiene sau grecoaice ce poartă amfore pe cap. Un gît ca o coloană svîcnind de forță (. . .) Sîntem unul. În sfîrșit unul, în măsura în care se poate fi. Unul în acest vid. În acest mare pătrat vid claustrat de un vitraliu și trei afișe. Soarele și trei ceruri albe. Soarele și cele trei Creezy uriașe care se năpustesc asupra mea. Se așează în genunchi și ea, mai întîi în fața mea, cu genunchii ei goi sub halatul verde-oliv, apoi lîngă mine, se lipește de mine. Acum îi citesc neliniștea în privire. Parcă mă întreabă ce fac aici, în viața ei, printre discurile ei, ce rol o să joc și dacă o să însemne ceva. Și ciudat! Lucrurile astea există? Ce relație e între ele? Timpul acesta oprit în fundătura unei duminici după amiaza, și care nu-i decît noi? Pe cine a putut să întîlnească înaintea mea? În universul lui Creezy totul este imediat, născut din clipă și suprimat cu ea. Ea și eu, ea pentru mine și, mai mult, eu pentru ea, ne-am născut la aeroport între vocile în agonie și în tunetul reactoarelor. Înainte: nimic, o zonă obscură, nici atît, obscuritatea este încă o întrebare, o aură, ceva vag, imprecis, de abia distingîndu-se de neant. Mîine: o asemenea idee nici n-o să ne mai dea tîrcoale. Prezentul este în jurul nostru, nemișcat, încremenit, ca o chiciură, și chiar episodul de la teatru, trebuie să fac un efort ca să-mi aduc aminte de el. Într-o zi a fost Creezy, asta-i tot, născută din afișe, țîșnind din insulele Bahamas, din fundul aeroportului, de pe atunci cu vîrsta ei, cu profilul de faraoană, cu mersul ei de manechin și gîtul înălțat ca al unei păsări cu egrete. Își înclină capul. Umărul ei îl atinge pe al meu . . . alene, blînd, coborîm spre mocheta de culoarea ardeziei.

VI

(. . .) Vineri, mă întorc acasă. « Călătoria a decurs în bune condiții? Foarte bine. » Betty nu stăruie. Pe chipul ei mare nu trece nici urmă de bănuială. Sau nimic nu se observă. De obicei, legăturile mele, de fiecare dată, constituie zona obscură, partea mea luată pe furate, secretul, penumbra, de unde țîșnesc pentru a fi din nou în plină lumină, în limpezimea a ceea ce trebuie să fiu și care singur am dreptul să fiu. Simt de data aceasta exact contrariul. Creezy e limpezimea, cu ea eram în lumină, patul pe galerie, vitraliu, faleza, cerul alb al insulelor Bahamas. Cînd o părăsesc pe Creezy mă întorc pe coridoare, în culise. O nălucă a intrat în mine, un om de hîrtie. Și această hîrtie îmi dezvăluie semnalmentele: soțul lui Betty, doi copii, deputat, la primul tur de scrutin cu 22.537 de voturi. Nimic din toate astea nu mai e cu totul adevărat. Sau mai degrabă au devenit umbre. Mă reîntorc nu de la o întîlnire, ci dintr-o călătorie. În călătorie ești de asemenea în plină lumină, proiectat pe pasarele, așteptat în aeroporturi, primit în holuri de hoteluri. Cînd te reîntorci, te despachetezi cum ne despachetăm valizele. Mă duc în birou. E un vraf de scrisori. S-ar zice că fiecare vrea să tabere pe mine, să mă prindă din nou în capcană, să mă țintuiască. Datoriile mele, principiile mele, obligațiile mele, întîlnirile mele. Pînă la urmă le deschid. Plicurile rupte, fleacurile date deoparte, prospectele aruncate la coș, din tot mormanul n-a rămas aproape nimic. Credem că o viață e ceva serios. O viață nu-i decît asta: șase scrisori, patru facturi și un extras de cont. Cu grijă,

https://biblioteca-digitala.ro

încep să le răspund. Secretara mea nu-i aici. Aş putea să le dictez la magnetofon. Sau să amîn totul pe luni. N-o fac. Răspund chiar eu. Bătînd cu două degete. Am nevoie de această « pedeapsă scrisă ». Între mine şi mine se interpune această « pedeapsă scrisă ». (. . .)

VIII

(. . .) Într-o zi ca să luăm masa împreună, sosesc puţin înainte de orele unu. La telefon, îmi recomandase să vin devreme. Stăruise ca şi cînd ar fi fost ceva important. « Mai am un invitat. Nu vă plictiseşte? » La telefon, nu ştiu de ce, îmi vorbeşte cu formule de politeţe. Formulele ei, vă rog, dacă vă place, sînteţi amabil, formulele ei de păpuşă mecanică, totdeauna în contratimp: am încercat s-o corectez, degeaba. În scrisori, de asemenea, foloseşte foarte mult termeni de politeţe. În ultima vreme, a trebuit să se ducă pentru opt zile la Acapulco, să facă o nouă serie de afişe. Mi-a scris de opt ori. Are un scris mare, de copil. Scrisorile ei sînt scurte, dar de fiecare dată are o frază, nu ştiu cum să spun, o frază care e întreagă, brutală, care evocă brutal legătura ce ne uneşte. « Nu, nu mă plictiseşte deloc. » Nici nu m-am gîndit să întreb cine e al doilea invitat. Printre toate aceste « semne » pe care le desvălui aici, trebuie să mai adaug unul ce mă grăbesc să-l notez deoarece curînd nu va mai fi adevărat: viaţa lui Creezy, vreau să spun tot ce în viaţa ei nu sînt eu, care nu mă interesează. Sau refuz să mă intereseze. N-am întrebat-o cine-i al doilea invitat, după cum cealaltă noapte n-am întrebat-o cine erau tînărul voinic şi tînăra femeie blondă. Numeam asta discreţie. Adevărul e că am nevoie să suprim în mine neliniştea pe care o încerc de fiecare dată cînd o părăsesc pe Creezy şi, în acest scop, n-am alt mijloc decît să cred într-o Creezy redusă la definirea ei cea mai simplă, Creezy din magazinele-ilustrate şi afişe. Creezy care, în cabarete, este salutată stîrnind zarvă. Creezy în oţel, care, pînă acum, a ştiut să trăiască fără mine; am nevoie să rînduiesc toate acestea într-o rubrică liniştitoare: viaţa profesională a lui Creezy; nevoia de a crede că tot ce face fără mine, şi eu fără ea, nu sînt decît paranteze, că nu se petrece nimic ce ne-ar putea dăuna, şi chiar fără să aibă vreo însemnătate (. . .)

Sau poate la Creezy, ca şi la mine, această rezervă, această discuţie nu sînt decît o dispoziţie firească. Nici Creezy nu-mi pune nici o întrebare despre viaţa mea în afară de ea. Despre Betty, de copii, de lucrul meu, nu mă întreabă niciodată. Sau aşteaptă să vorbesc eu primul? Relaţiile noastre, acum, au ceva inuman, fără rădăcini, fără mraniţă, fără ieri nici mîine, limitate la clipa prezentă, limitate la această febră epuizantă ce ne azvîrle unul spre altul; s-ar zice că nu începem să existăm decît cînd sîntem împreună; că de fiecare dată, ţîşnim chiar din umbră, dar dintr-un univers inform, din neant, pentru a ne regăsi pe un ring, un podium, şi mai puţin ca să ne iubim cît spre a ne înfrunta. S-ar zice că avem nevoie chiar de această inumanitate, că ea ne linişteşte sau ne fascinează, că ea este elementul nostru unde mai vrem cu orice preţ să întîrziem momentul ce-l presimţim că va sosi, unde totul va deveni mai grav şi poate dureros.

(. . .) În mijlocul acestui oraş ce-i poartă pretutindeni chipul, Creezy e singură. Nu mă gîndesc să fi fost vreodată o fată uşuratecă. Insolenţa, toanele ei, iute strunite, chiar nervii, în lipsă de principii, au împiedicat-o să fie (. . .) Iubirea noastră a izolat-o mai mult pe Creezy. Stă acolo înaintea telefonului ei, în faţa gadgetu-lui meu plin de numere, ca o regină părăsită. În bucătărie se afla Neige. Ce poate Neige? Eu sînt în biroul meu. Pe masă e un magazin-ilustrat. Se deschide singur la pagina pe care o caut. E acolo o fotografie mare a lui Creezy,

https://biblioteca-digitala.ro

în rochie de seară, o rochie de un azur unduitor și acoperită de bijuterii. Explicația precizează că valorează mai mult de două miliarde. Împrumutate, firește. Împrumutate de Sindicatul francez al bijuteriei. Fotografia e din profil. Creezy privește în depărtare. Creezy, Creezy a mea, micuța mea înecată în rochie de seară, micuța mea înecată acoperită de clipsuri, brățări, ca algele, ca nuferii, micuța mea înecată țîșnind din smaralde, nu știi că veghez asupra ta, chiar cînd nu sînt acolo? Nu știe. Nu ți-a fost deajuns că în această după-amiază gura mea a fost în gura ta, sufletul meu în sufletul tău? Nu-i deajuns. Pentru Creezy din această după amiază nu rămîne nimic. Nu rămîne decît acest mare living, ca un aeroport, ca un cub luminos în mijlocul nopții și în care nu locuiește nimeni. Unde-i sufletul tău, scumpa mea Creezy? N-a dispărut oare, n-a trecut în afișele tale, ros de zbîrnîitul unei căști, risipit de flashurile fotografilor? Mai ai un suflet, scumpa mea Creezy, sau nu ești nimic altceva decît un pachet încîntător alcătuit dintr-un trup, un surîs insolent, bijuterii prețuind două miliarde și din nervi înnebuniți?

....

XI

Am făcut o mare plăcere lui Creezy. Din întîmplare. În ziua aceea mă dusesem s-o caut la sfîrșitul unei ședințe de pozat. Fotograful a avut de data aceasta, o idee rară: s-o fotografieze pe Creezy în piața Aligre în mijlocul tarabelor și coșnițelor, între hala de vînzare și micul monument alb scrijelit, acoperit de porumbei, ce se află în mijlocul pieței. Creezy a mea în costum bermudas cu dungi verzi și turcoise, Creezy a mea în tailleur de culoarea aluminiului, Creezy a mea într-un deshabillée fistichiu, asta stîrnește bîrfeli și cînd sosesc, găsesc în jurul ei vreo cincizeci sau optzeci de locuitori din cartier stăpîniți de simțăminte diferite. Odată ședința terminată, luăm mașina lui Creezy. Cînd Creezy pleacă de la o ședință de pozat, trebuie să se calmeze, și conduce o oră cu o viteză demențială, oriunde ar fi. Ajungem în apropiere de Saint-Nom-la Bréteche. Zăresc o pădurice. O rog să mă scuze Ne facem concesii reciproce. Eu îi iert excesele de viteză. Ea îmi iartă iubirea pentru pomi. O luăm pe o potecă. La capătul potecii, o barieră albă și o casă veche, stil Ludovic al XVI-lea, destul de mică, un vechi pavilion de vînătoare, cred, cam dărăpănat, cu obloanele trase, înconjurat de o grădină în paragină. Formidabil, spune Creezy. Pentru ea, așa-i la țară. Sare peste barieră. Azi poartă un pantalon portocaliu, un bluzon de piele neagră cu brandenburguri de argint. Ne aventurăm în grădină. Tufe stufoase ocrotesc cărări aproape întunecate de umbră. Ne duc la o grădină de zarzavaturi, strîmtă, închisă între ziduri, unde o femeie grasă stropește lăptuci, cu un furtun din plastic verde. Creezy se năpustește asupra ei. « Hai, lasă-mă să stropesc. » Femeia grasă, nepăsătoare, întinde furtunul. Creezy îl ia, strînge capătul cu degetele, apa țîșnește ca un evantai împestrițat de soare. Femeii grase, ca să ne dăm importanță, îi spun: « N-am găsit soneria. Pe șosea cineva ne-a anunțat că putem închiria casa ». Tot fără să rostească o vorbă, femeia grasă se îndreaptă spre robinetul de unde-i fixat furtunul: îl închide (« Ei bine, zice Creezy, am stropit ! »), pe urmă se îndreaptă spre o ușă joasă boltită, în zid, și ne face semn să trecem. « Ce? zise Creezy. Într-adevăr, e de închiriat? » Pe chipul ei citesc atîta plăcere, entuziasm, dorință vie, încît spun: « Haidem să vedem ». Trecem în grădina următoare ce are proporții nobile: peluze largi, dar cu iarba crescută de treizeci de centimetri; arbori mari, un cedru din Liban, mai multe sere în care se află numai unelte. La capăt, e o casă mare de cărămizi, în stil

https://biblioteca-digitala.ro

normand. Creezy m-a luat de mînă, şi, în trecere, zburdînd de mulţumire, smulge o graminee. Acest pirat în portocaliu şi negru, în grădina asta părăsită îmi stîrneşte un val de duioşie. În casa roşietică, după un vestibul funebru, găsim un fel de birou, mobilat sobru, care miroase a perdele spălate şi a pisică şi unde un bătrîn plăpînd îmi strînge mîna cu stînga. Da, casa e de închiriat. Foştii locatari au plecat. « Am trebuit să rup cu ei. Aveau copii. Mi-e groază de copii. Veneau pînă în grădina mea, domnule. Prăpădeau tot, domnule». Se întărîtă, « Domnule, aş vrea să fiu proprietarul unui restaurant, numai pentru plăcerea să pun pe firmă: cîinii şi copiii nu sînt admişi.» «Drăguţ» exclamă Creezy. Bătrînul îmi vorbeşte, dar nu se uită decît la Creezy.

Vizibil, acest pirat în portocaliu şi negru îl descumpăneşte. O clipă, privirea i se opreşte pe planta pe care Creezy o mai ţine în mînă. Trebuie că se întreabă din care grădină a cules-o şi dacă trebuie să se supere sau să pară că nu observă. Sau poate, doar se întreabă unde a văzut chipul ce-i e familiar. « Aşadar vreţi să închiriaţi? » Dumnezeu ştie: venind la Saint-Nom-la Bretèche, nici nu-mi trecuse prin minte să închiriez o casă. Dar o privesc pe Creezy, îi citesc dorinţa vie, ştiu că în treaba asta, neprevăzutul hotărîrii noastre o s-o încînte mai mult decît casa. Spun: « Cel puţin e mobilată? — Da, minunat, domnule. » Cum Creezy s-a îndepărtat puţin, acum bătrînul vorbindu-mi, mi-a întors spatele de-a binelea. « Bine, haidem să vedem ». Străbatem din nou grădina cea mare. Bătrînul caută se se informeze. « Faceţi cinema? — Nu, răspunde Creezy. Ne ocupăm cu articole de pescuit. — Ah, pescuitul » exclamă bătrînul. Pe urmă, onest: « Pescuitul, aşa în doi . . . — Tocmai, zice Creezy, ne ocupăm cu problemele pescuitului toată săptămîna. La weekend nu vrem să auzim de pescuit. » În casă sînt cinci odăi, şi în toate miroase a ciuperci. Vedem că aici au fost copii. Totu-i vraişte, răvăşit. Într-o cameră, în cea mai mare, tapetul reprezintă piticii din Albă ca zăpada, fiecare de nenumărate ori. Dar Creezy tocmai a descoperit o fereastră ovală: e în culmea fericirii. Un balcon rotund: e în culmea fericirii. Pînă la urmă şi pe bătrîn îl cuprinde rîsul. Parcă ar spune că în afaceri o femeie e foarte comodă. Spun: « O închiriem ». Bătrînul începe să facă inventarul. Citeşte foarte repede. Creezy îl opreşte. Cînd anunţă şase gravuri cu ramă, Creezy observă că nu sînt decît cinci şi cere să corecteze. Bătrînul ar vrea să spună că afacerile ar trebui să se aranjeze mai curînd între bărbaţi. Încearcă să treacă repede la numărătoarea paharelor şi farfuriilor. Creezy, neînduratoare, le numără din nou, îl face să noteze că lipsesc patru pahare, că farfuriile sînt desperecheate, şi că, în camera copiilor, sînt urme de salpetru. Cum să n-o iubeşti pe Creezy? După ce îi dau cecul, ne suim din nou în maşină. La Saint-Nom, intră la un negustor de culori. Îi trebuie vase cu vopsea albă, pensule. « Dragă Creezy, de ce? — Piticii, zice. Toţi piticii ăia. Îi suporţi? — Nu, răspund. Dar putem să chemăm un tapiţer. — O să ţină opt zile. Nu suport piticii nici o clipă. » Pe urmă, cu o expresie serioasă, încordată, pe care o are uneori: « Îl urăsc pe Walt Disney. În Statele Unite, am vizitat Disneyland. Vrei să-ţi spun? Îmi priveam picioarele, aşa mi-era de ruşine ». Nu ştiu ce în glasul ei mă face să mă gîndesc că atitudinea şi chiar expresia ei nu erau decît ecoul unor vorbe auzite de la altul şi care i-au plăcut. Astfel există uneori la Creezy: nişte «solzi», urmele unei alte vieţi. Ca un fel de snobism, şi snobismul este o frică. În sfîrşit, cumpărăm vasele şi culorile şi după ce ne reîntoarcem, începem să zugrăvim pereţii. Dar piticii ăştia sînt diavoli. Sub stratul coşcovit, reapar, îndepărtaţi, şterşi, dar mai de temut. Trebuie să mai dăm o spoială. Pînă la opt nu zugrăvisem nici un sfert din doi pereţi. Îi amintesc că trebuie să mergem să mîncăm. Creezy îmi răspunde că nici nu-i trece prin gînd. Pe urmă rîde, mă sărută, îmi spune: «ticălosule»: !Pleacă şi se întoarce cu

https://biblioteca-digitala.ro

o pungă mare de hîrtie cu sandviciuri pentru cincisprezece persoane. Pînă la urmă facem dragoste pe o somieră fără cearceafuri, pe o pătură pe care Creezy s-a dus şi a adus-o din port-bagajul maşinei, ce se odihneşte în tăcerea cîmpiei. Pe ziduri o mulţime de pitici, sînt tot acolo, cu privirile lor de bătrînei.

....

XIII

« Aş vrea un copil de la tine ». Ea, Creezy a mea, faraoana mea, idolul meu pictat, icoana mea, ea cea aspră, ea a venit la mine din universul îngheţat şi cerul alb al insulelor Bahamas, insolenta cu cască. În fiorii dimineţii, debarcată din noaptea mea, mi-a fost dat să aud aceste cuvinte de la ea. O bucurie confuză mă stăpîneşte imediat. S-ar putea ca toate astea să capete, în sfîrşit, un sens, şi din îmbrăţişările noastre disperate să ţîşnească o viaţă? Avîntul mă îndeamnă s-o aprob. Dar din păcate, îmi stă în fire să cred că onestitatea şi rigoarea cer totdeauna să îndepărtezi mai întîi obiecţiile, să nu cedezi entuziasmului, şi mai puţin încă elanului altuia. Obiecţiile le am gata făcute. Viaţa ei, a mea, chiar dreptul ce-l avem să facem un copil. Am vorbit cred, aşa cum ar fi vorbit orice bărbat. N-am înţeles, că tocmai atunci, nu puteam fi orice bărbat. N-am înţeles că pentru Creezy era vorba mai puţin de o probă a iubirii ce-i purtam, cît de o tentativă disperată, încăodată, pentru a zgudui această toropeală fericită şi funebră în acelaşi timp, pentru a ne zvîrli dincolo de noi, pentru a reîntîlni viaţa ce nu înceta să ne scape, ce nu înceta să se descotorosească de broderia scînteietoare cu care o acopeream, spre a opri în sfîrşit strigătul timpului ce aleargă după noi, că era vorba de un act căruia lipsa ei de raţiune îi dădea întregul înţeles, de un act care pentru ea ca şi pentru mine însemna un act eroic. Şi nici n-am înţeles, în ciuda atîtor lecţii de pînă acum, că trebuia atunci, imediat, s-o reîntîlnesc pe Creezy, s-o reîntîlnesc în universul ei, în clipa aceea de cumpăt, în minutul chiar cînd îmi strigase şi că dacă nu i-am răspuns imediat, n-o să mai revină niciodată. Trebuia să accept sau să refuz, dar imediat. N-am refuzat. Am zis: să mă gîndesc. Am zis: Noaptea e un bun sfătuitor. Totuşi ştiam că pentru Creezy noaptea nu-i aduce decît otravă, răgazul nu poartă decît moartea. A doua zi, cînd am zis: « vom face copilul » în marii ei ochi verzi nu mai era nimic. Dar de atunci, cred, din acel moment ceva din noi a început să se destrame. Şi acum, chiar acum, din această iubire care a fugit, îndrăznesc s-o spun, nu regret decît un lucru: acest copil al tău, draga mea Creezy.

XIV

Ajung la ea în jurul orei opt. O găsesc în bucătărie lucrînd de zor, ocupată să pregătească o salată cu ananas, laur, nuci, un manghier, roşii. « Vreau să fiu singură cu tine. Am trimis-o pe Neige la Neuilly, la un cinema unde filmele sînt dublate în spaniolă. — În spaniolă la Neuilly?» Imediat se revoltă. « Te îndoieşti de ce spun? Am telefonat să verific ». În clipa următoare îi trece proasta dispoziţie şi îmi arată un joc pe care i l-a trimis impresarul ei: un eşafodaj, cam de treizeci de centimetri înălţime, cu trei etaje, de care sînt suspendate mai multe bile de oţel. E deajuns să mişti una pentru ca celelalte să se agite, balansîndu-se rapid, de fiecare dată altfel şi neaşteptat, cînd două de o parte, trei de alta, sau invers, ori toate împreună, sau una singură, într-o bruscă depărtare cu un zgomot sec, cu un pocnet. Creezy se însufleţeşte. Încearcă toate combinaţiile.

https://biblioteca-digitala.ro

Mă joc şi eu. Oscilarea rapidă, scînteietoare şi gravă, zgomotul regulat, legea al cărui secret ne scapă, ne vrăjeşte. Creezy ar vrea să înţeleagă. Nu înţelege. O enervează. Mîncăm salata foarte repede. Jucăm din ce în ce mai grăbit, înghesuind bilele, toate seriile împreună, e ca un metronom descumpănit, ca o ceartă mecanică şi seacă. Pe urmă, brusc, Creezy s-a plictisit, abandonează bilele de oţel, îmi vorbeşte de un cîntăreţ Sammy Minelli. A aşezat pe pickup unul din discurile lui. Acum cîntă la un music-hall. Nu l-a auzit niciodată în carne şi oase. Spun: « O să mergem într-o zi ». Deloc. Nu mai poate zăbovi o clipă fără să-l vadă pe cîntăreţ. Se duce să se schimbe. Preferă pantalonului de culoarea teiului o rochie roşie, cu paiete. Consultat, fac oarecari rezerve. De obicei, cînd se întîmplă, mă ascultă şi schimbă rochia. Astăseară nu. Ajungem la music-hall. La cassă, mă interesez. Sammy Minelly e socotit vedetă. Tocmai începuse. Sala e plină, dar pentru Creezy, un om cumsecade se iveşte, se agită, mai pune două scaune pe o alee. Zgomotul e îngrozitor. Pe scenă, în pantaloni argintii, Sammy Minelly flutură ghitara, o aruncă în culise, îşi zmulge cămaşa, strigă bang-bang, se zvîrcoleşte pe podea, urlă: «Am să te aştept mîine, am să te aştept mereu.» Chipu-i congestionat apare la nivelul becurilor rampei, în timp ce în spatele lui trei muzicieni se strîmbă de rîs, îndoindu-şi genunchii. Lîngă mine, o blondă, foarte tînără, nu mai mult de optsprezece ani, durdulie, un chip ca o lună pe care şiroiesc sudoarea şi lacrimile, geme, se înfioară, se strînge în braţe. Lîngă ea, un băiat istovit îşi tot împinge trupul înainte şi, cu pumnul, îi loveşte palma şi strigă: « Curaj Sammy! Ai prins-o bine, Sammy! Nu te lăsa Sammy! » O privesc pe Creezy. Cu umerii şi capul mimează acest ritm nebunesc. Se lipeşte de mine. Spune: « E minunat, nu-i aşa? » Minunat? Pe urmă, încetul cu încetul, orice lucru în sine se leagănă, intru, la rîndul meu, în acest ritm sălbatec. Delirul creşte, Sammy Minelly aruncă sticle, petarde, se aud detunături, lovituri înăbuşite, ceva străfulgeră, Sammy Minelly scoate un urlet, nu-i decît o gură pătrată ce urlă, sala urlă cu el, ai zice că toată sala trece prin gura pătrată. Plînge cu sughiţuri, se svîrcoleşte de durere, strigă bang-bang. Sau mai degrabă, în tumult, vedem că urlă bang-bang, nu-l auzim, urletul nu este nimic altceva decît sala întreagă ce se leagănă. Blonda durdulie nu mai rezistă. Se prăvăleşte în alee, loveşte pămîntul cu fruntea, se tîrăşte pe pămînt. Năvălesc în alee. O fată care plînge-n hohote, îşi zgîrîie obrajii. O alta, cu părul răvăşit, îşi desface bluza urlînd: « Ia-mă, Sammy! » Un băiat dă lovituri de pumn în vid cu icnete de durere. Un altul, în patru labe, bate măsura cu capul. Muzicienii nu se mai strîmbă de rîs. Gesturile lor au devenit convulsive, sacadate. Prin urlete răzbate un duruit surd, ca al unui bowling, ca şi cum sub sală se află un bowling uriaş, ca o vijelie, o armată mărşăluind, marea deslănţuită. Pe urmă, brusc, Sammy se opreşte. Salută în grabă, ca prusacii, cu braţele lîngă corp. Urletele se înteţesc. E ca o hulă, ca un nor negru, dens. Sammy salută mereu. Parcă n-ar fi nimic altceva decît acest salut mecanic. Parcă a devenit un manechin ţeapăn. Creezy mă ia de mînă. « Hai să-l felicităm ». Pe o scară de fier ajungem într-o curte cu o lumină funebră unde două sute de băieţi şi fete se înghesuiesc, cu picsul în mînă, în faţa unei uşi pe care o apără doi indivizi. Genul ăsta de obstacole, ştiu, pentru Creezy nu există. Cu cea mai perfectă uşurinţă îşi face drum prin mulţime, îndepărtează cu mîna pe cîţiva deslănţuiţi, ajunge înaintea celor doi indivizi, care, fără să şovăie, îi deschid uşa, şi se retrag. Larma creşte în spatele nostru. Ne aflăm într-un coridor de închisoare, bej şi negru, bej deasupra, negru pînă la înălţimea unui pitic, totul foarte scorojit şi înveselit de un extinctor roşu. La capăt găsim cabina lui Sammy, un drept-

https://biblioteca-digitala.ro

unghi strîmt, unde sînt talmeş-balmeş oglinzi, boarfe, telegrame ţintuite pe ziduri. Sammy e acolo, cu torsul gol, flancat de un frezat care îl fricţionează cu un prosop de un roz agresiv: « Creezy ! » exclamă Sammy. Pe urmă spre frezat, repetă: « Creezy » Frezatul continuă să-l fricţioneze, dînd din cap, ca şi cum ar zice: « Cu talentul tău ! Era firesc ! » « Opreşte-ţi carul ! » mai strigă Sammy. Frezatul încetează să-l mai fricţioneze şi, în sfîrşit, ne priveşte. Credeam că-i mai spătos, Sammy. E mai curînd mic, sfrijit, tenul spălăcit, prea mulţi dinţi, părul pletos, pe gît. Creezy îi spune ce trebuie: e formidabil! «Formidabil !» repetă frezatul, care acum, se dovedeşte a fi bîlbîit. « Adevărat, v-a plăcut? » întreabă Sammy cu o expresie ce îl întinereşte cu zece ani. Are mai curînd înfăţişarea unui « vînător de hotel », totodată inocent, pişicher şi stricat: « Formidabil ! zice Creezy. — Într-o zi am să cînt numai pentru tine. — Formidabi ! — Am să vin la tine cu ghitara. — Formidabil ! ». La al şaptelea formidabil, îmi sare ţandăra. « Cu domnul, fireşte », adaugă Sammy prudent. Încă nu-i mulţumit cu porţia de complimente. Îi trebuie şi ale mele. « Şi dumneavoastră, domnule, v-a plăcut? » Spun: «Formidabil!». Vine directorul music-hallului. Îl cunosc vag. Începe să mugească. « Domnule deputat ! Dumneavoastră ! Nu mă aşteptam ! » Sammy şi frezatul mă privesc uimiţi, cu o oarecare nelinişte şi chiar Creezy se întoarce spre mine ca şi cum azi ar fi descoperit că aparţin unei specii ciudate, necunoscute, ca şi cum atunci, s-ar fi înălţat, acolo, nu ştiu ce barieră între ei trei, de o parte, directorul şi eu, de cealaltă. « Trebuie să vă arăt ceva, spune directorul. Vai, nu, îngăduiţi-mi. Îl cunosc ! » Expresia i se pare fără îndoială prea familiară. « Salut un reprezentant eminent al Statului ! » Uimirea lui Samy şi a frezatului e la culme. « Trebuie să vă arăt. Poate vă interesează ». Mă tîrăşte după el. Culoarul, apoi o scară de ciment, un alt coridor. Aici, la capătul coridorului, directorul deschide o fereastră. Îmi arată un imobil vecin, sau mai de grabă un zid, de aici unde mă aflu nu pot vedea dacă dincolo e un zid sau un imobil, pare un zid înalt, dar subţire, scrijelit, crăpat, sprijinit pe nişte proptele. ca ştreanguri, negre, pe cerul negru. « Uitaţi-vă ! În plin Paris ! E un scandal, nu-i aşa? Într-o bună zi o să-mi cadă pe bot, în sfîrşit pe casa mea şi cum o să arate? » La întîmplare îi spun să se adreseze primăriei din Paris. Chipul i se luminează: « Cunoaşteţi persoana indicată? » Nu, nu cunosc persoana indicată. Chipul i se întunecă. E gras, directorul. Cu obrajii căzuţi ca nişte urechi de elefant şi care-i tremură. Îl tîrăsc spre cabină. Coridorul, scara de ciment. Directorul mă ţine mereu. « Ştiu. Dacă nu cunoşti persoana potrivită, nu se face nimic. N-aţi putea şti cine-i persoana indicată? » Simt că se apropie momentul cînd o să vrea să-mi strecoare un plic. Sînt furios c-am ajuns aici. Mi-e ciudă pe Creezy. Degeaba directorul mă trage de braţ. Înaintez atît de brutal, că pe scară, se poticneşte, zice: ei bine, ei bine. În sfîrşit, zăresc cabina. Sammy Minelly este ocupat să-şi încheie cămaşa. Creezy stă în faţa lui radioasă. În atitudinea lor nu-i nimic echivoc. Totuşi, între ei, simt ceva nămolos, nu ştiu ce complicitate nămoloasă. Încăodată, îmi dă tîrcoale bănuiala că viaţa lui Creezy, trecutul ei, are o pivniţă, că există un secret al lui Creezy. Bănuiala asta nu mai mi-e indiferentă. Totuşi, îndată ce intru în cabină, lucrurile, domol se rotesc şi se aşează din nou la locul lor. Creezy vine spre mine. Directorul îşi ia o voce gravă, spune: «Atunci, copilaşi?» Fără multe mofturi, o tîrăsc pe Creezy. În maşină, Creezy încearcă să glumească. Zice: « Nu cred că o să te mai duc la music-hall ». Răspund sec: « Sper ». În cameră, de o parte şi de alta a patului ea îşi scoate rochia, eu haina. Spun: « Sper că n-o să aduci aici puşlamaua aia. — Ce puşlama? — Pe Sammy Machin ». Nu se uită în ochii mei. Are o mutră încăpăţînată, chipul posomorît. « L-am invitat după masă. — Ai nimerit-o prost, nu sînt liber. — Nu eşti nici-

https://biblioteca-digitala.ro

odată liber. El are zi liberă. — Nu mi se pare un motiv potrivit ». Totul între noi a redevenit oţel. Cuvintele sînt de ghiaţă. Ca să ajungă la masa ei cu oglindă, Creezy vine lîngă mine. « Ai vrea să-mi petrec toată viaţa aşteptîndu-te? — Nu-ţi cer să mă aştepţi.. Nu-ţi cer să nu faci ce-ai chef. — Pe cînd tu te distrezi la dineurile tale. » Palma a ţîşnit. Violent. Brutal. Cu mîna pe gură, mă priveşte. Mi-e ruşine, o ruşine amară şi tristă. Dar, în acelaşi timp — atît de puţin cuvintele acestea ale lui Creezy îi aparţineau, semănau atît de puţin cu Creezy a mea, încît mi se pare că n-am pălmuit-o pe ea, ci pe o alta, o altă femeie, care locuieşte în ea, împreună cu icoana mea pictată, cu pasărea mea a paradisului, îngropată în ea, a cărei existenţă fireşte o bănuiam, dar despre care credeam că dispăruse, dar care n-a dispărut, care s-a ivit din nou, născută din ce? Înviată prin ce? Din ce năpăstuire a trecutului? O alta care nu merită nimic altceva. Îmi pun din nou cravata, haina. Creezy s-a pironit în faţa scării. « Dacă pleci acum n-o să te mai revăd niciodată ». Simt ca o chiciură pe chipul meu, iar al ei e urît, congestionat, prost luminat în negru şi alb, ca fotografia ei de pe masă. Mişc mîna să îndepărtez această femeie pe care n-o cunosc. Are o tresărire, se dă înapoi ca şi cum s-ar teme. Peste o clipă, gura ei e în gura mea, trupul i s-a lipit de al meu, s-a agăţat de al meu. Ne rostogolim în pat. Totu-i încă de oţel. Trupu-i e dur sub al meu şi mîna pe ceafa mea e ca o ghiară. Înclină capul de la dreapta la stînga, de la stînga la dreapta, şi spune: « Pălmuieşte-mă, mai pălmuieşte-mă ». Corpul i s-a încovoiat într-al meu. Vorbeşte, foarte repede, bolborosind, cuvintele-i sînt ca nişte bale, nu înţeleg tot ce spune: « El ! Ticălosul ! Pălmuieşte-mă. M-a întrebat dacă sînt fericită cu tine. Şi n-am răspuns nimic. Poate l-am lăsat să creadă . . . Pălmuieşte-mă. Trebuia să strig. Să strig că sînt a ta. A ta. Numai a ta ». Trupul se zvîrcoleşte sub al meu, acest trup crispat, arţăgos, plin de mînie, de ranchiună, acest trup aruncat pe al meu, cu lovituri aprige, pe care mă străduiesc să-l stăpînesc, cu ochii închişi, capul ce-i svîcneşte, se rostogoleşte, acest chip pe care regăsesc masca de sudoare şi lacrimi de pe chipul blondei de la music-hall, această necunoscută care strigă lovită de mine, urlă, plînge în hohote, mînia mă zguduie, pune stăpînire pe mine, o nebunie, o disperare, toată mînia ce naşte din mine, lovesc, lovesc, cu sete, o lovesc nu pe ea, ci pe mine, o lovesc pe ea, icoana mea, copilul meu, pe Creezy a mea, ca şi cum vreau să hărţuiesc în ea, să alung din ea o duşmancă pe care o urăsc, pe care o urăsc din tot sufletul ca şi cum aş vrea să resping în ea, să fac să reintre în ea aceea frază îngrozitoare, făurită în larma musichall-lui, ca şi cum vreau să ucid, să ucid această altă femeie ţîşnită din ea, acesta-i destinul meu, aici, îl brutalizez, o ştiu şi lovesc, viaţa mea, fericirea mea, pe care o pustiesc, o brutalizez, Creezy a mea, eşti a mea, jură-mi că eşti a mea, da, sînt a ta, toată, a ta. În sfîrşit, Creezy scoate un urlet prelung.

XV

(. . .) Într-o noapte credeam că doarme, mă desprind uşor, mă îmbrac, mă întorc. E acolo, pe marginea patului. Şi spune: « Ia-mă cu tine ». A vorbit încet, aplecînd capul, chiar fără să mă privească şi cu indexul desenează ceva pe cearceaf. Mă duc la ea. O iau de umeri. Înalţă capul. În lumina palidă a vitraliului îi văd pe chip poleiala lacrimilor. « Ia-mă » ! Cu o voce nici măcar expresivă: « Ia-mă, nu mai pot sta singură ». Tremură. În jurul nostru bezna, noi pierduţi în beznă. « Creezy, copilaşul meu, nu pot, ştii ». — Da, spune. Dar ia-mă. — Nu pot. — Ia-mă. — Nu pot. » . . .

https://biblioteca-digitala.ro

XVI

Vine vara. Creezy trebuie să se ducă la Roma: o serie de fotografii pentru Sindicatul francez al Modei. Îmi cere s-o însoţesc. Datele nu se potrivesc. Trebuie s-o conduc pe Betty şi copiii la bătrîna noastră casă, aproape de Morlan. Pînă la urmă, ne hotărîm, sau mai degrabă eu hotărăsc, Creezy nu se opune, zice: cum vrei, are înfăţişarea ei îmbufnată, hotărăsc deci, deoarece, oricum, primele zile va fi poate prinsă, o s-o întîlnesc mai bine la sfîrşit cînd o să-şi termine treaba şi apoi o să mergem să petrecem cîteva zile pe malul mării (. . .) Pentru această călătorie cu Creezy aş vrea un hotel singuratec, unde să nu fie nimeni, în jur cu o mare grădină. Portarul îmi spune că o să se intereseze. Mă urc din nou în camera mea. Sună telefonul. E preşedintele Grupului Franţa-Italia. A aflat de sosirea mea. Cum? A fost o notiţă în ziar. Va avea plăcerea să dejunăm împreună? Nu, mulţumesc, nu sînt la Roma decît în trecere, am avut o sesiune foarte încărcată, aş vrea să mă duc să mă odihnesc pe malul mării. Pe malul mării? *Onorevole*[1] scoate cîteva exclamaţii. Are ce-mi trebuie, o casă dincolo de Sorento, încîntătoare, un colţ pustiu, nu se duce acolo decît în august, ar fi încîntat să mi-o pună la dispoziţie. Încîntat, într-adevăr, fără forme. Şovăi o clipă. Cu Creezy. Într-o zi o să afle că am fost acolo cu Creezy. Puţin îmi pasă. Şi asta mi-a devenit indiferent. Primesc. O oră mai tîrziu, e aici, a telefnoat paznicului, îmi aduce un itinerar. Pînă la Sorento, o să meargă, pe urmă trebuie să cunoşti drumul. Entuziast, vrea să-mi împrumute maşina lui. Nu, nu, o să închiriez una. Chem portarul. O să se ocupe el. Maşina va fi mîine aici. Creezy intră. « Am terminat » zice. Spun: « Plecăm mîine. — Formidabil ! » exclamă Creezy.

XVII

Magie a geografiei: deoarece mergem spre sud, am impresia că autostrada coboară, că maşina se rostogoleşte ca o bilă, că ar putea să alerge la fel de bine fără motor. Cînd ieşim din Roma sub soarele care dogoreşte dînd peisajului uscăciunea unei epure, privind schimbătorul de viteză, văd coborînd spre noi, legănîndu-se ca un elicopter cînd aterizează de s-ar zice că paletele ei încearcă apa, văd coborînd asupra noastră ceva care nu este întrutotul fericirea, dar e cel puţin o gingăşie, un har. După Neapole, peisajul străbătut de autostradă se înveseleşte.

Vedem salcîmi, vii răsleţite printre arbori, ca nişte pînze de frunziş, negustori de biscuiţi care strigă la cei din maşini, şi case ca nişte cuburi, roz, măslinii, azur deschis.

La Pompei, o luăm pe un drum în serpentină, de-a lungul mării, străbătînd păduri de măslini şi vechi sate cu case dărăpănate. Creezy spune că îi aminteşte foarte bine Mozambicul, o insulă din Mozambic, unde a fost cîndva, al cărei nume nu l-am înţeles, doar atît că acolo, femeile îşi ung chipul cu o pastă care le face o mască zgrunţuroasă, albă sau gri-pal. Îmi vorbeşte îndelung de Mozambic. Astăzi e îmbrăcată în galben, un galben auriu, bluză şi pantaloni, în plus cîteva coliere. Consult itinerariul pe care mi l-a dat preşedintele Grupului Franţa-Italia. Trebuie să găsim un anume sat şi o anume piaţă unde se află un *vescovado* (după ce se recunoaşte un *vescovado*?) pe urmă trebuie s-o luăm la stînga, mereu la stînga pînă la un restaurant. Găsim *vescovado* care este un vechi castel cu mari porticuri, găsim restaurantul, urcăm o creastă. Străbatem un sat. La capăt e piaţa,

1 În italiană în original.

https://biblioteca-digitala.ro

destul de spaţioasă, pietruită cu dale, amenajată în mijlocul unei păduri de măslini, cu o biserică, ce, curios, întoarce spatele satului, parcă ar vrea să arate că a fost clădită acolo mai mult pentru măslini. Aici trebuie să oprim maşina şi să claxonăm de trei ori, apoi o dată.

Fac întocmai. Nu-mi răspunde decît tăcerea mormintelor. Creezy e în culmea fericirii. Totul în jurul nostru e pustiu. Nici un zgomot. Nu-i decît piaţa şi deasupra măslinii şi biserica, închisă, cu faţada plată. S-ar zice că soarele a măturat totul, că a hăituit locuitorii pînă la cocioabele lor umbroase. Mai claxonez de trei ori, apoi încă o dată. Tresar. Mi-a răspuns o voce inumană, o voce din măslini, răguşită, dominînd natura, spunînd ceva din care nu înţeleg un cuvînt. Din nou se instăpîneşte tăcerea. Pe urmă, la nivelul pieţii, pe o scară pe care n-am observat-o, văd răsărind un cap apoi un trup. Un bărbat în cămaşe şi pantaloni. Ne spune ceva şi se îndreaptă spre maşină, descarcă valizele, le priveşte, ne face un semn cu mîna, şi, spre satul pustiu, scoate un strigăt. Apare un alt bărbat, urmat de o pisică. Pisica se strecoară spre biserică. Cei doi bărbaţi îşi împart valizele. Părăsim piaţa cu dale de piatră pe o potecă ce coboară printre măslini şi unde, din cînd în cînd, se mai zăresc urmele scării ce a existat cîndva. Totul aici a urmat aceeaşi mişcare. Tot ce oamenii au construit, puţin e adevărat, totul a reîntîlnit natura, s-a afundat în natură; casele s-au surpat, s-au alungit în ea, au luat culoarea scoarţei de copac, şi, la fel ca pomii, sînt acoperite cu muşchi; zidurile care împrejmuiesc biserica, aproape prăvălite, de abea se disting. Trecem sub o boltă, pe urmă sub un zid, înalt, diform, ce are deasupra o stemă neclară, şi coborîm o scară largă, fiecare treaptă are un metru, pe temelii uriaşe şi dărîmate. Încă un portic, o altă scară şi, în sfîrşit, o terasă, care, aici în plin soare, deasupra măslinilor, e ca o sărbătoare, pardosită cu trandafiri, mărginită cu mari ulcioare pline de flori. Într-un colţ un difuzor îmi explică de unde am auzit vocea inumană. Încerc să înţeleg aşezarea locurilor. Nu-i comod. În centru, ce-a mai rămas dintr-un turn, un turn pătrat, destul de înalt, deasupra dărăpănat, cu zidurile scorojite şi cu ferestre strîmte. În jurul turnului, o grămadă — nu există alt termen — de odăi, acareturi, locuinţe, ce au fost adăugate de-a lungul vremurilor, la întîmplare, se pare, la toate nivelurile. Mă aplec deasupra terasei: jos, e o curte strîmtă unde cresc trei plante uriaşe de floarea soarelui, iar o femeie prăjeşte ceva pe un reşou. Zăresc o galerie, ce mă intrigă. Încerc să ajung acolo, prin interior. Deschid o uşă: e blocată. O alta: o scară ce coboară nu ştiu unde. În sfîrşit a treia, e galeria, o cameră lungă, cu multe ferestre, de unde printre rozele galbene şi colbul luminos, douăsprezece statui mă privesc cu ochii lor găunoşi. Cît despre camera noastră, are opt metri pe zece. Un pat, în stil spaniol, cîteva mobile negre, enorme, şi un mozaic ce reprezintă o luptă navală: catarguri în bătaia vîntului, un geniu marin care suflă într-o scoică, un amiral cu o cuirasă albastră şi o mare deslănţuită, de unde se zăresc, lîngă patul nostru, cîteva capete înspăimîntate de înecaţi. Baia are un mozaic auriu, dar de un auriu pe care timpul l-a înnegrit. Două gîturi de lebădă de aramă roşie se înalţă deasupra unei băi vechi cu ghiare de crocodil. După Creezy seamănă din ce în ce mai mult cu insula ei din Mozambic. A doua zi, la Sorento, închiriem o barcă-automobil cu două motoare de două sute cai putere fiecare; partea din urmă este acoperită cu perne plate şi galbene. Ni se dă s-o conducă un marinar, un tînăr lungan bronzat ca un diavol, cu ochii albaştri, ce surîde aluziv ca bărbatul lui Colette şi pe care Creezy îl întreabă în spaniolă, dar el nu-i răspunde decît printr-o mimică dezolată, aşa că refugiat după surîsul lui ironic n-o să ne spună nici trei cuvinte. Marea-i calmă. Ocolim un promontoriu, pe urmă altul. Iau volanul. În picioare lîngă mine Creezy, în plină bătaie a vîntului, în mugetul motoa-

https://biblioteca-digitala.ro

relor. Ajungem la un loc pustiu. Nu se vede nici un vapor, faleze compacte ca elefanţii, acoperite de tufe scunde şi roşietice, nu-i un arbore, o casă, nici urmă de oameni, doar un turn ruinat şi departe sus pe munte, proeminenţa ovală a unui radar. Opresc barca. « Vrei să faci ski? Dar ştii? Am crezut totdeauna că afişul cu insulele Bahamas era o impostură. — Ticălosule, răspunde Creezy. O să vezi. » Marinarul scoate de sub banchetă două skiuri : « Ei, îmi spune, ai să vezi, fac mono ! » Există şi un mono-ski. Creezy coboară în apă. Desfăşor frînghia. Pornim. Creezy iese din apă. Cu umerii mici de băieţandru, cu picioarele strînse pe singurul ski, nu-i decît un triunghi lung şi subţire. De o parte şi de alta, dîra bărcii formează două rulouri compacte de spumă, o spumă atît de densă, încît pare solidă. Creezy se saltă deasupra ruloului din stînga, sare, cade din nou, în apa ce dincolo de rulou e calmă. Pe urmă trece din nou peste rulou, îl sare pe celălalt. E ca un dans şi nimic nu face să se simtă efortul. Stă pe spumă ca în afişul din insulele Bahamas şi apa, în jurul ei, ţîşneşte şi se zbate. Creezy sare încăodată deasupra ruloului. Aplecată pieziş ca o corabie cu pînze ajunge la înălţimea bărcii. Zboară ca o săgeată, pluteşte la suprafaţa apei ca un pescăruş. Alunecă pe apa, care acolo, e netedă ca un platou de cositor, şi spuma pe ea, acum o stîrneşte, cînd la dreapta, cînd la stînga după înclinările corpului, ca pe un evantai. Marinarul ia un lung viraj, accelerează. Creezy trasează pe mare un arc scînteietor. Dansează la capătul frînghiei ca o marionetă. Micuţa mea marionetă pe mare. Micuţa mea marionetă în spumă. În jurul nostru acest pustiu, aidoma cu al nostru, cu falezele grave, cu soarele arzător pălmuind marea. Revenind în dîra bărcii, Creezy aduce după ea cele două capete ale frînghiei, şi dreaptă, nemişcată, în dîra albă, cu mîinile depărtate, este o amforă. (. . .)

XVIII

Nimic nu mi-a schimbat hotărîrea. În aceste opt zile ne-am regăsit toată fericirea. Nici o secundă n-am uitat că era provizorie. Luăm din nou avionul spre Nisa, pe urmă maşina pînă la Paris. La sosirea în apartamentul nostru, Neige ia capul lui Creezy în mîini, bătîndu-l uşor cu palma. Apoi ca să nu-mi stîrnească gelozia, îmi trece mîna pe obraz. A doua zi dimineaţa, ne aduce micul dejun. Mă îmbrac. Ştiu precis ce trebuie să spun. Trebuie să se petreacă foarte repede. Creezy îndepărtează platoul cu micul dejun. Se ridică. Vine după mine. În marii ei ochi verzi, citesc cuvintele, cuvintele din timpul nopţii, cuvintele ei monotone « ia-mă, ia-mă » Fără o vorbă, mă strigă. Mă strigă de foarte departe. Şi, de la o clipă la alta, totul se leagănă. Cu un fel de teroare, dar un fel de teroare în care e şi exaltare, mă simt stăpînit de un simţămînt pe care nu-l recunosc. Toate zilele în care credeam că n-am făcut nimic altceva decît să fiu fericit, iată că mă copleşesc, mă hăituiesc. Sîntem încă în fundul mării. Liberi ca în fundul mării. Tot ce mi se părea absurd nu mai îmi pare absurd. Ce-i criminal nu mai e criminal. Ce-i interzis, nu mai este interzis. Pot să trăiesc cu Creezy. Vreau să trăiesc cu Creezy. Vreau s-o mulţumesc pe deplin pe Creezy. O clipă, mă simt ca un om care se împleticeşte pe marginea prăpăstiei. O simt prea bine. În minutul acela n-am de ales între două fraze, la fel de ireparabile. Mai am o tresărire, şi, pînă la urmă rostesc o a treia. Spun : « Trebuie să mă duc la Morlan. — Astăzi? — Da, astăzi. Trebuie ». În alunecarea aceasta în mine, în ameţeala, în învălmăşeala asta trebuie să mă agăţ de ceva, dacă n-ar fi decît de maşina mea, de volanul meu, de duduitul motorului. De ce mă duc la Morlan? Ce-am să mai fac la Morlan? Dar simt că trebuie să mă duc, mi se pare că aş fii îngrozitor de laş dacă nu m-aş duce, mi se pare că pentru aceste opt zile, trebuie s-o mai revăd o dată pe Betty şi că

https://biblioteca-digitala.ro

hotărîrea mea nu pot s-o iau decît în fața ei și chiar împreună cu ea. Mă agăț de orice. Privesc numerele mașinilor. Cu soț: Creezy. Fără soț: Betty. Privesc kilometrajul meu. Cu soț: Creezy. Fără soț: Betty. Raționez: sînt copiii tăi. Raționez: e Creezy, are nevoie de tine, numai asta ar justifica o viață. Ajung la timp la masă. Privesc în jurul meu, sufrageria, Betty care se apleacă spre Coralie, Antoine, cu șervețelul sub braț, metodă pe care Betty a găsit-o pentru a-l desvăța să mănînce cu brațele depărtate. Mai au oare nevoie de mine? Caut un indiciu. Nu e nici un indiciu. Nu va fi niciodată un indiciu. Sînt obosit, obosit de moarte. Mă duc să mă culc. Pentru prima oară de timp îndelungat, dorm adînc. Cînd mă trezesc, totu-i limpede. Intru în camera lui Betty. A pus pe pat o rochie a Coraliei și cu un ac în mînă parcă ar vrea să se avînte într-o partidă de șah foarte însuflețită. Spun: « Trebuie să plec din nou ». Pe urmă, foarte repede, ca și cum ar fi trebuit să-i vorbesc lui Creezy: « La Paris e cineva care are nevoie de mine ». Betty mă privește o clipă, apoi se duce pînă la masa ei de toaletă, pune acul într-o perniță și fără să se uite: « Ai să revii? » Trece o clipă. Mi se pare că o văd clipa aceasta, că se află între noi. Spun: « Nu, n-o să mă reîntorc ». Atunci Betty zice: « Ea ce vîrstă are? » Întrebarea mă surprinde atît de mult, încît spun: « Poftim? » Nu-i ce voiam să spun. Voiam să spun . . . În sfîrșit, Betty se reîntoarce, și, sec: « Bănuiesc că-i vorba de Creezy ». S-ar zice că atitudinea mînioasă a descătușat-o pe Betty. Acum pe chip nu-i citesc decît un fel de curiozitate. Mă privește parcă nu m-ar fi văzut niciodată: — Ești nebun, spune.

Sînt nebun, știu. Acum, nu fac decît să distrug. Operă de nebun. Distrug această legătură cu Betty, care totuși chiar în acest moment îi simt toată forța; dar, și la ea, fără să știu, a început să se destrame. Distrug legătura cu copiii mei. Nu vor înțelege. Nu vor înțelege mult timp. Îmi distrug viața. Nu mai sînt deputat de Paris, sînt deputat de Morlan. Divorțat, dacă mă însor cu Creezy, nu voi fi niciodată reales. La biroul meu de avocat, e bine să nu mă gîndesc. Ce-mi rămîne? Să devin « șef de protocol » la o casă de mode? Ar trebui să renunț la această pasiune, la această pasiune pe care, ciudat, nimeni nu îndrăznește s-o recunoască, nici un deputat, nici un ministru: pasiunea pentru Stat. Mai spun: « Îmi porți pică? » Aș vrea să recuperez fraza mea. Pe neașteptate chipul lui Betty devine palid. Iese din cameră. Îi mai aud pașii pe scară. Mă duc în odaia mea. Adun cîteva lucruri pe care le așez pe valiză. Totul de-abia mi se pare real. Obiectele nu sînt obiecte, sînt fire de lînă, dîre de nori. Trecînd pe lîngă telefon, îmi vine gîndul că trebuia s-o chem pe Creezy. Dar, am mai spus, aparatul se afla în vestibul și toată lumea poate să audă. Nu-i pot face asta lui Betty. În grădină, Coralie joacă șotron. Vrea să joc și eu. Joc. Săr într-un picior. Ajung în paradis. Ce paradis? Din vîrful unui păr, din care se ițește ca un marinar de strajă pe un catarg, Antoine, mă cheamă. Îi strig: « Fii atent ». Mașina aleargă. Mașina se năpustește. Ajung la Paris. Înaintea locuinței lui Creezy e o mașină de șase metri, zmeurie, care la început mă face să surîd, atît de agresivă e culoarea. Nici măcar nu e zmeurie, e frez deschis. Pe urmă cînd scot cheia de contact, ceva îmi oprește gestul; la volanul mașinii l-am recunoscut pe micuțul frezat care într-o zi îi făcea masaj lui Sammy Minelli. Peste cîteva clipe, alergînd pe o cărare întortochiată îl recunosc chiar pe Minelli. Mașina frez demarează. Urc. La intrare, mă izbesc de Neige care strigă: domnișoară, domnișoară. O strigă cam prea tare. Brutal, o îndepărtez. Urc scara. Creezy e aici, într-un halat de baie alb, stînd în fața mesei de toaletă. Mă privește prin oglindă. Chipul ei e prins în oglindă, prins în acest îngheț, prins în această apă rece, în acest univers de sloiuri, care, în ciuda tuturor strădaniilor ei, n-a

https://biblioteca-digitala.ro

încetat să fie al nostru. Acest univers al clipei, pe care nimic nu-l urmează, nimic nu-l încălzeşte din nou. Cobor iar scara. Vreau să plec. La intrare e tot Neige. Din cap face: nu, nu. Îşi uneşte mîinile. Mă duc pe terasă. Încerc să-mi dezvălui ce am putut să simt. Nu simt nimic, nici mînie, nici necaz, doar o prăbuşire, o floare de oţel, care, domol, mi de deschide în piept, doar simţămîntul amar că aveam dreptate. Dreptate că n-am vrut să mă mai aventurez în acest pustiu. Sînt aici, sprijinit de balustrada de sticlă. Sub mine: faleza, vidul, cele douăsprezece etaje. E ora surîzătoare, ora necurată, ora între zi şi noapte, ora care mi-e duşmană. Limpezimea zilei mai luptă împotriva marilor lampadare. Creezy este în spatele meu. Se apropie. E lîngă mine. Spune: « Nu erai aici ». Cu o voce inexpresivă. Cu o voce posomorîtă. « Nu erai aici ». Încă un cuvînt ar fi deajuns, un îndemn al ei, al meu, Ceea ce există între noi, nu, prostia nu poate să-l distrugă. Prostia nu poate să cîştige. Brusc, în mine, urcă o neagră otravă. O iau pe Creezy în braţe. Acum, lipită de mine se abandonează. O ţin pe genunchi. Jos de tot, foarte departe, un băieţaş trece, foarte repede, cu patine cu roţi. Aud scîrţîitul patinelor. Cît de scurt a fost, o clipă, Creezy n-a făcut decît să aştepte. Chipul ei n-a avut nici o tresărire. Creezy a mea, copilaşul meu, icoana mea, idolul meu pictat, pasăre a paradisului. I-am văzut ultima privire. Îndrăznesc s-o spun: în privirea ei nu era decît o imensă milă.

Alerg, alerg, alerg. Cobor repede scara, mă împleticesc, cad, mă izbesc de pereţi. Jos, în faţa uşii, în lumina vie, a marilor lampadare, Creezy se afla aici, întinsă în halatul alb de bae, cu un picior îndoit. Mă arunc asupra ei. În afară de o şuviţă de sînge în colţul buzelor, chipul ei e intact. Pe urmă o lumină brutală se năpusteşte asupra noastră. Cineva a aprins becurile de la intrare. Aud portăreasa care urlă. Mă întorc şi strig: « Telefonaţi, telefonaţi odată? » Cineva îngenunche lîngă mine. E Neige. Ia chipul lui Creezy în mîini, îi ia chipul cu acelaşi gest pe care l-a avut acum cîteva zile. Se apleacă, ascultă, şi, domol, îşi trece palma pe pleoapele lui Creezy. Spune ceva ce nu înţeleg. O maşină se opreşte. Agenţi de poliţie ne înconjoară. Neige se ridică imediat, fără să aştepte o întrebare, începe să vorbească repede, vehement, strigă, exclamă, şi din tot ce spune nu înţeleg nimic. Nici nu caut să înţeleg. Dintr-o clipă în alta, poliţiştii o să se năpustească asupra mea. Puţin îmi pasă. Totul se petrece foarte departe. E Creezy, e viaţa mea, e corpul acesta prăbuşit, privirea fără viaţă şi pe care n-o s-o mai văd niciodată. Unul din poliţişti se apleacă deasupra mea, mă ridică. Un altul, care trebuie să fie comandantul, o ascultă mereu pe Neige. Un moment, întoarce capul spre mine şi, foarte repede, ca o paranteză, îmi spune: « De obicei îmi petrec concediul la Costa Brava ». Fraza e atît de ciudată, încît îmi trebuie cîteva momente ca să-i prind sensul: ştie spaniola, înţelege ce-i explică Neige şi, dacă apreciez după ton, nimic din ce i-a spus nu mă acuză. Chiar, la o frază a lui Neige, îmi aruncă o privire grăbită în care discern respect. Ce i-a spus? Vorbeşte mereu, şi mereu la fel de repede; cu gesturi, lovindu-se în piept, luîndu-şi obrajii în mîini. O arată pe Creezy, mă arată însă fără să mă privească. Vorbele ei devin din ce în mai vehemente. Hohoteşte, strigă. Unul din poliţişti e acum lîngă Creezy, în genunchi. Înalţă capul. «Bine, spune comandantul. Unde e telefonul? »

XIX

Ziarele au anunţat moartea lui Creezy. Au anunţat sinuciderea lui Creezy. Cu titluri de o şchioapă, cu fotografii mari şi articole, în care plouă cu adevăruri banale: gloria ei trecătoare, gloria nu aduce fericirea. Nicăieri nu apare numele

https://biblioteca-digitala.ro

meu. Am fost la Parlament. Mi s-a părut că ministrul de interne m-a privit cam lung, dar nu sînt sigur. Întorcîndu-mă am găsit-o pe Betty. Era însoţită de un lucrător de la o întreprindere de transporturi, care, îi împacheta lucrurile ei şi ale copiilor. Îmi lasă apartamentul. Cel puţin pînă la divorţ va trăi la Morlan; de Creezy n-a pomenit nimic. N-am în faţa mea decît o străină, mai rău, o necunoscută; pe neaşteptate necunoscută, pe neaşteptate departe de mine la mii de kilometri, nimic niciodată nu ne-a unit, nu ne-am întîlnit poate niciodată şi e poate o întîmplare, se pare, sau o greşeală, că rochiile şi blănurile ei sînt în dulapurile mele. Am trebuit să mă duc încă o dată la comisariat. În depoziţia ei, Neige n-a pomenit de Sammy Minelli. N-a voit să existe un Minelli în viaţa lui Creezy. De altminteri totul e simplu. « Domnul a venit. A spus domnişoarei că trebuie s-o părăsească. Domnişoara s-a dus pe terasă şi a strigat: Dacă mă părăseşti, mă arunc. Domnul era lîngă uşă. A spus: N-ai s-o faci. Mi-a spus: Neige, ţi-o încredinţez. Şi a plecat. Am alergat la domnişoara. Am ajuns prea tîrziu». Comisarul m-a condus pînă la maşină. Spune: « Dramele astea, cînd le părăseşti, ce să-i faci? Ar trebui să fim mai raţionali ». Pe urmă: « Dar a fi raţional înseamnă a mai trăi? » Mă duc s-o văd pe Neige. Parcă nu înţelege ce vreau să-i spun. Zice: « Domnişoara atît de drăguţă ». Pe urmă se aşează, plînge înăbuşit; lacrimi mărunte i se preling pe obrazul osos. Apoi mai spune alte lucruri, pe care nu le înţeleg numaidecît. Pînă la urmă întrezăresc că e obosită, a suferit prea mult, vrea să se reîntoarcă la ea în Spania, dar n-are bani. Acum mă bîntuie un gînd josnic. Spun: « Aşteaptă. Mă întorc. ». Mă duc la banca mea. Retrag o mare sumă de bani. Cînd îi arăt, Neige pare mirată. Zice: « Nu, nu-i drept », dar fără să se mînie, ca cineva care se află doar în faţa unei greşeli de calcul. Ia şase sute de franci, cît i se cuvenea drept salariu, pe urmă timid, ca şi cum nu este prea sigură de ce face, ca şi cum se temea să nu abuzeze, dar cu un fel de . . . cu un fel de zburdălnicie, mai ia încă trei sute de franci şi gesticulează cu amîndouă mîinile, mergînd circular cum fac copiii care se joacă de-a locomotiva, ca să-mi arate că atît costă călătoria ei. Sîntem în living, cu banii între noi, pe masa goală, cu tot acest vid în jurul nostru, acest mare cub pustiu şi rece, vitraliul imens, afişele, aparatul de televiziune. Oare eu mă aflu aici? Creezy a mea, copilaşul meu, pasărea paradisului, oare eu te-am ucis? Şi ce-am ucis? Neon, plastic, aluminiu, cînd erai în viaţă? Nu mai e decît ger în jurul meu, şi cerul alb al insulelor Bahamas străbătut de flamuri. Doi roboţi, mergînd unul spre celălalt, învăpăiaţi de flashurile fotografilor. A existat ziua cînd am ascultat discuri, a fost ziua cînd ai strigat cerîndu-mi s-avem un copil. Tot restul de pe acum a redevenit plat. Mi-e frig. Mi-e frig, Creezy a mea. Lucrul acesta înjositor din mine. Mă urc din nou în maşină. Are un zgomot la motor. O duc la un garaj. Ies din garaj. E rotundă această piaţă. Nu, nu-i rotundă. De ce am spus că era rotundă?

În româneşte de ALEXANDRU BACIU

https://biblioteca-digitala.ro

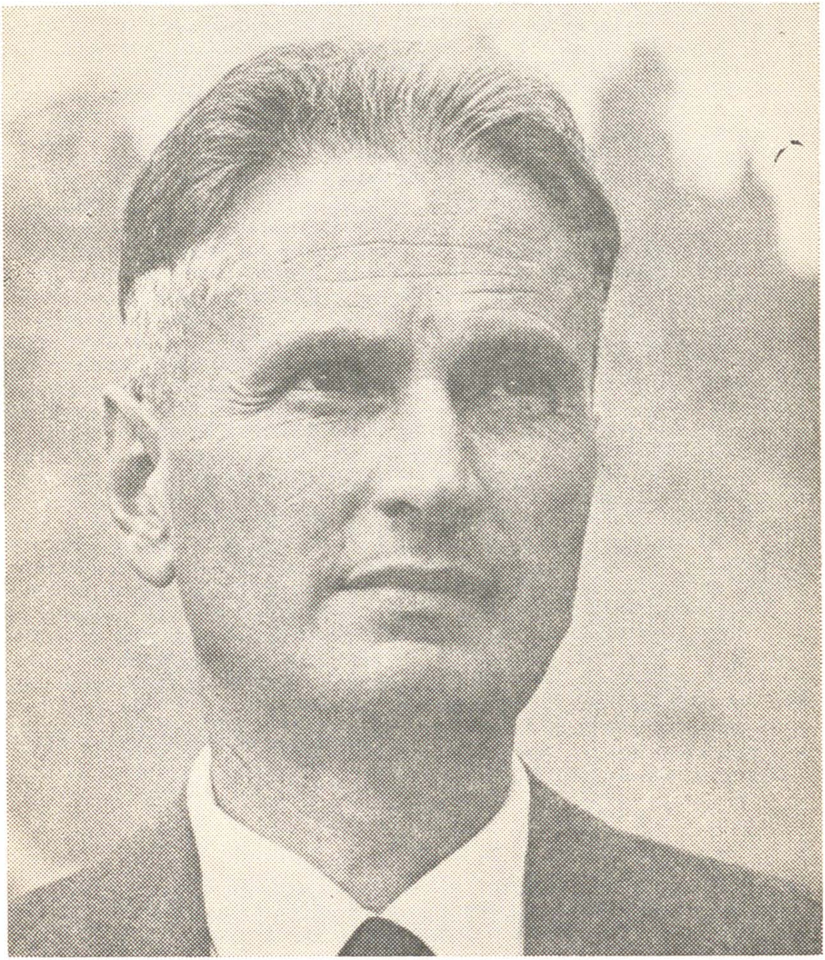

https://biblioteca-digitala.ro

DRAGOȘ VRÂNCEANU

Întîlnire cu

CARLO CASSOLA

Carlo Cassola ar putea fi prototipul uneia din înțelepciunile posibile (puține la număr) ale scriitorului contemporan: izolare frenetică, izolare aparent placidă, cufundare în viața cotidiană fără vanitate... Pe cea dintîi o excludem totuşi din capul locului: nimic mai senin decît chipul uman al acestui artist al cuvîntului simplu şi al lucrurilor văzute. O briză de ozon emană apropierea şi vorbele sale, Cassola se ascunde în faptele de toate zilele, dar nu ca o camuflare a orgoliului sau printr-un substitut inert al fanteziei, ci ca mişcare de aderență iluminantă. El are harul acestei aderențe. Este destul să te conectezi cu liniştea sa, cu felul lui de a fi imediat, cu gesturile sale potolite, spre a te simți la largul tău, sustras trepidației pe care vîrtejul publicitar o imprimă conversației cu orice alt scriitor... Defrișîndu-şi, prin instinct, vecinătățile spirituale, de o fertilitate nefirească, figura lui Carlo Cassola a devenit obiectul unei vizibilități de invidiat.

L-am întîlnit la dezbaterile congresului scriitorilor italieni de la Livorno, aşezat într-un colț, nici prea în fund, nici prea în față, fără să facă vreo intervenție, dar cu o vădită plăcere de a oglindi în ochii limpezi întreaga agitație din jurul său. Oraşul de reşedință, Grosseto (unde pînă de curînd a fost profesor de liceu), e foarte aproape de Livorno. Nu se putea să aibă atîția oaspeți la uşă, fără a le ieşi în întîmpinare.

L-am regăsit apoi, după cîteva zile, întîmplător, la Hôtel de la Ville la Roma, ca pe o estradă degajată de orice mobilier de prisos, tocmai cînd se pregătea să iasă. Mi-a dat îndată o mînă de ajutor să caut pe Montale, care descinde la acelaşi hotel de pe Trinità dei Monti. Nu venise încă. Ne-am dat întîlnire a doua zi.

Mi-am exprimat de la început mirarea mea: avea la origină scrisul său vreo experiență specială, sau artisticeşte se născuse aşa cum era, incredibil de clar? Am aflat că « Dedalus » de Joyce fusese pentru începuturile sale, o carte revelatoare. Ca rezultat scrisese « Vizita », în 1937, la 20 de ani, în care îşi propusese să despoaie realitatea de orice caracter, pînă la limita imposibilului, — să exprime o emoție existențială. Prețul plătit fusese scump. Era vorba de o reducție maximă (dar nu ad absurdum) a povestirii, sacrificînd orice alt interes; spre a ajunge la « nuvela de 40 de rînduri »...

O şi mai mare surpriză mi se citea, fără îndoială, pe față: de la Joyce la Cassola, drumul arăta incomprehensibil.

https://biblioteca-digitala.ro

A reînceput să scrie abia în 1945, continuînd urmărirea sentimentului existențial, dar marcînd o tentativă de obiectivare, plină de conștiința pasivității artei. Realitatea e o revelație — a limbajului, a mitului lucrurilor.

M-am oprit la cuvîntul « obiectivare », care este o cheie a literaturii lui Cassola. Experiența lui se răsturnase complect, îi scăpase — din fericire — din mînă, devenind prima « școală a privirii », dar fără o tehnică anumită, ci practicată printr-o simplificare de abecedar, dincolo de orice spirit naiv sau savant.

În 1949 a avut loc prima criză profundă în viața mea, care s-a repercutat în literatură, îmi spune Cassola. A fost o tentativă aberantă, voluntar mutilată, privind umanitatea mea însăși. A luat trup o literatură de ușurare, literatura cea mai arzătoare, întemeiată pe drama violenței, drama de a mă vedea cufundat în evocarea violenței.

Am înțeles repede că scriitorul avea în vedere neo-realismul. Am avut o nouă mișcare de surpriză, în fața acestei contestări a unei etichete, exploatată în privința sa la maximum, dar care, pentru el, reprezenta o rătăcire impusă.

— Nu eram toți victimele violenței? Mai trebuia să ieșim în fața istoriei și să proclamăm acest lucru, fie și pe de-a-ndoaselea: ca o descriere a violenței contra violenței? Am fost cuprins și eu în acest vîrtej, dar spre a-l combate. În 1952 am publicat « Fausto e Anna », carte scrisă în 1949. Făceam un proces contra mea însumi, un bilanț al vieții mele. Fausto era un personaj autobiografic. . . În « Ragazza di Bube », Bube este un violent, dar fata condamnă aceste lucruri. . .

— Și atunci?

— După « La ragazza di Bube », m-am întors la poziția mea de tinerețe și am scris între 1957—1967 romanul « Ferrovia locale », publicat în 1968. Trebuie să descriem existența la stadiul pur. Romanul de idei nu este posibil. Doar Dostoievski trăiește ideologia ca pe o pasiune. E un caz unic. Intelectualul este la el un pasional.

Mi-am îndreptat ochii asupra volumului « Ferrovia locale », pe care mi-l adusese.

— Și Vittorini, cu care am fost la un moment dat în discordanță, și-a dat seama că educația societății n-o poate face decît poezia. Fără marii poeți și scriitori, am fi oare ceea ce sîntem astăzi? Fără ei n-aș putea avea auto-conștiința sentimentelor mele profunde. Pentru scriitor, istoria bate la ușa casei, solicită o experiență a vieții lui. Temele actuale, pînă nu sosesc la ușa casei mele, nu însemnează mare lucru. Viața sentimentelor n-a murit.

Vorbeam cu Bassani despre « generația de mijloc », cea care s-a format înaintea războiului. . . Fractura războiului a adus în 1945 un climat literar care n-a fost acceptat în fond de nimeni. A luat naștere în 1945 o atmosfetă literară care ne respingea. Mulți dintre noi au încetat să mai scrie. . . Tot cu Bassani, și împreună cu Luzi, vroiam să tipărim o revistă împotriva acestei intimidări, o revistă pentru libertate.

•

Conversația mea cu Cassola a fost o cursă cu obstacole neprevăzute. Am sărit peste toate, fără să-mi dau seama. Imaginea scriitorului era cu totul alta decît cea confecționată de comentatori.

Cassola întreprinde o descărnare de orice tumefieri (analitice, de invenție, de pitoresc, etc.) a realității. E un scriitor care a optat pentru ochiul pur, plimbat peste faptele care își ascund cu gelozie interioritatea și de aceea o păstrează, fără îndoială, mai proaspătă, ca pe un « sentiment existențial » absolut. Este sensul romanului « Ferrovia locale », carte care trasează, poate, drumul de mîine al prozei narative, ajunsă astăzi în gravă derută, pretutindeni.

https://biblioteca-digitala.ro

Trăiască Brunero

Scrisul era decolorat, dar se citea încă bine. Se distingeau şi scurgerile de vopsea. Cea mai lungă era sub 0. În entuziasmul lor înmuiaseră, se vede, prea mult pensula în vopsea.

Pentru Brunero sau pentru Belloni?

Turchi clătină din cap.

— Poate pentru Girardengo.

— Eu sînt pentru Binda.

—Pe mine nu mă mai interesează nimeni.

Dino începu să rîdă. Nu le mai păsa de nimic acestor căsătoriţi. O vedea şi la cumnatu-său. Într-o zi se va întîmpla şi cu el acelaşi lucru. Dar pînă una alta se simţea bine.

— Ar fi putut să oprească în gară — zise cu voce tare. — N-ar mai fi avut în faţă zidul şi ultimele etaje ale caselor.

Observă că o fată se arătase la una din ferestre. Brună, cu părul lung. Era o fată sau o fetiţă? Cum se afla la distanţă, nu putea să-şi dea seama.

Cu coada ochiului văzu pe şeful gării, care venea spre tren. Se grăbi să se încheie la nasturii tunicii. Şeful trecu prin faţa lui mai departe fără a catadixi să-l privească. Se opri să spună ceva lui Turchi şi îşi continuă drumul sprinten spre capătul trenului. Îşi dădea aere, ca toţi cei cu chipiu roşu.

Trenul se puse în mişcare: îl însoţi cîţiva paşi şi sări pe o scară. Rămase aplecat să privească în urmă pînă cîntd podul de peste stradă îi acoperi vederea caselor.

Acum trenul se sgîlţîia peste macazuri. Dino urmări cu privirea o pereche de şine care îşi deschideau drum pe întinsul celorlalte. Le văzu îndepărtîndu-se printre două şiruri de case. Pe zidul uneia din case era scris Km 0,783.

În acelaşi timp şinele pe care se aflau ieşiră din ţesătura lor, trecînd pe marginea unui povîrniş. Bariera de beton rămăsese neridicată. Dincolo se întindeau grădini şi cîmpuri. Reapăru oraşul cu o stradă pe care înainta un camion

* Un roman pur vizual, alcătuit dintr-o succesiune de imagini şi scene de viaţă, care fac ciorchine — fie şi în divagaţia lor — în jurul unui leit-motiv feroviar, ne apare *Cale ferată locală*. Nicăieri nu găsim vreo concesie romanescului, analiticului, pitorescului, etc. Totul este curent şi totul este neprevăzut in această carte. Din cînd în cînd, în ţesătura ei foarte strictă şi pură sînt cuprinse stări trecătoare, vagi aluzii, care consemnează curgerea îndepărtată a interiorităţii, fără a da senzaţia intervenţiei vreunui « autor ». Pare o încercare de obiectivism, în măsura absolut posibilă, dezvăluind în totalitate, reprezentarea cotidianului, care nu este nici banal, nici nesemnificativ.

https://biblioteca-digitala.ro

cu doi cai. Copitele lor mari şi păroase se ridicau uneori ca nişte pistoane. O altă stradă alerga pieziş, întîlnind verdele stins al unui bulevard.

Un şir de case cu un etaj, cu pereţii roz şi persiane verzi fugea în urmă. Egale între ele erau şi împrejmuirile lor: un mic zid în faţă, apoi un gard de trestii încrucişate între o grădină şi alta. Erau, mai mult decît grădini, locuri cu semănături de legume sau curţi goale unde scurmau găinile. Un om săpa, cu şapcă pe cap şi cu mînecile suflecate. Pe o poartă ieşia o femeie. Cu greu ridică ochii spre tren.

Trecură în urmă clădiri izolate, una aşezată oblic, o alta în mijlocul cîmpului. Acum se învîrteau, intrate în vîrtejul fugii trenului.

Dino scoase jurnalul de sport din buzunar. Îl citise de dimineaţă şi îi mai rămăsese cronica din Cecina şi faptele diverse. Va continua să privească pe geam după Lorenzana, cu speranţa de a vedea pe fata proprietarului unei case. Şi apoi la Orciano. Era sigur că acolo va fi la fereastră soţia şefului de gară.

Anna se simţea buimăcită de soare şi avea ceafa asudată. Putea să se dezlipească de fereastră, pentru că părul i se uscase.

Mama lăsase uşa deschisă. Totdeauna făcea aşa, zicînd — Mă duc pînă jos un moment — şi rămînea acolo ore întregi. Anna ieşi pe palier şi se aplecă peste balustradă. Uşa doamnei de dedesubt trebuie să fi rămas întredeschisă. Se auzeau glasuri distincte.

În bucătărie era răcoare. Anna îşi pregăti mîncarea. Îşi dădu seama că îi rămăsese şervetul în jurul gîtului. Putea să şi-l scoată. Avea mîinile unse.

Se întoarse în camera de lucru. Modelele de lucru erau întinse pe masă. Scoase un fir alb din braţul unui fotoliu. Pe covor rămăsese o bucată de stofă, dar nu mai avea poftă să se aplece.

Se întinse pe divan să vadă cum ar fi dormit. Fusese ideea mamei de a goli această cameră. Cine ştie pentru ce, la urma urmei. Tatăl se împotrivise, dar astfel de lucruri le hotăra mama.

Reveni la fereastră. De cealaltă parte a străzii, trotuarul era înalt şi îngust. Între parapet şi felinar cu greu se putea trece: dacă se întîlneau două persoane, una era silită să coboare de pe trotuar.

Strada era în urcuş. Înclinarea sporea pe măsură ce se apropia de podul de peste stradă. Un biciclist care avea un pachet la spatele bicicletei, coborî şi continuă drumul pe jos.

Un băiat venea la vale în fugă, luîndu-şi mîinile de pe ghidon. O fată îşi ţinea rochia strînsă pe genunchi. Peste puţin trebuiau să apară lucrătorii de la sticlărie şi va recunoaşte iute şapca şi fularul roşu al tatălui ei.

Tatăl arăta într-una ca un tînăr. Şi totuşi şi el şi mama aveau aceeaşi vîrstă. Femeia e cea care îmbătrîneşte mai repede. « Şi eu voi îmbătrîni înainte de. . » Nu-i venea în minte nimeni care să aibă vîrsta ei. În clădire nu mai era nimeni iar despre colegii de şcoală păstra o vagă amintire. « Voi îmbătrîni mai repede decît bărbatul meu, dacă îl voi lua tînăr, cum a făcut mama ».

Gîndurile i se împrăştiaseră cînd îşi dădu seama că tatăl coborîse de pe bicicletă.

Tatăl se duse drept în bucătărie: « Şi mama? »

— E la doamna de dedesubt.

Tatăl avea aerul obosit. Îşi spălă mîinile în lighean, bău un pahar cu apă şi se aşeză la locul lui, cu toate că mai era un ceas pînă la cină.

Anna se întoarse la fereastră. Felinarele erau aprinse, dar dădeau o lumină slabă.

Pe trotuar, în faţa porţii, se vedeau semnele scrise cu cretă pentru şotron. Anna se jucase pînă mai acum un an.

https://biblioteca-digitala.ro

Într-un timp se simţea mai bine cu băieţii decît cu celelalte fetiţe. Acum nu mai sta cu nimeni.

Duminecа ieşea cu mama şi fratele cel mic. Ar fi preferat să iasă cu tatăl. De mică tatăl o ducea pe cadrul bicicletei. Anna îşi aducea vag aminte de un drum prăfuit, de un cîmp, de un şir de plopi pe margine.

Acum tatăl nu mai mergea la pescuit. Bicicleta îi folosea numai ca să se ducă la serviciu. O ţinea în curte şi o curăţa în fiecare duminecă. Pe urmă se bărbierea şi se schimba.

După masă un amic trecea să-l cheme. Îl fluera din curte. Nu se urcase niciodată în casă.

Uneori Anna visa la o neaşteptată lovitură a norocului, o moştenire din America, un mare cîştig la Loto. Tatăl n-ar mai fi trebuit să lucreze.

— Anna — se auzi vocea mamei din bucătărie — închide geamurile că intră ţînţarii.

Anna întîrzie cîteva secunde. Vîntul aducea un zgomot de tren. Nici nu se apropia, nici nu se îndepărta, rămînea acelaşi zgomot uşor şi surd. Anna se gîndi că trenul sosea din cîmpul deschis, care se întunecase şi era presărat cu lumini.

Motociclistul purta şapca cu viziera întoarsă la spate. Nici nu apucă să ridice bariera, şi el porni brusc din loc. Îl privi sărind peste şine şi dispărînd în urcuş. Cînd reapăru, alerga cu toată puterea.

Aşteptă să vadă în ce parte cotea, apoi din vîrful povîrnişului îşi chemă tatăl.

— Ce vrei — îi răspunse o voce din desişul frunzelor de pătlăgele.

— Eu plec. — Ar fi putut să meargă pe drum, dar cu tocurile înalte călca mai bine pe margine.

Cîte o trestie aplecată îi atingea umerii sau părul. Spinii îi înţepau pulpele. Îi era indiferent. Ar fi fost preocupată dacă ar fi avut ciorapi. Mergea dreaptă şi sveltă, fără a privi nici la dreapta nici la stînga.

Un nor de musculiţe îi roiau în jurul capului. Nu izbutea să le gonească. Fu silită să o ia la fugă.

Uff, respiră. Îşi trecu mîna prin păr şi pe faţă şi continuă drumul hotărîtă. Cînd se apropie de case, se aplecă şi îndoind un smoc de iarbă îşi curăţi vîrful pantofilor. Erau trei case. Cea de dincolo de drum apărea scundă şi alungită. Celelalte două, de la răscruce, aveau tencuiala căzută. Zidarul care le construise cu douăzeci de ani în urmă făcuse totul pentru a le înfrumuseţa, schimbînd aşezarea cărămizilor. Deasupra ferestrelor era un rînd în picioare, în timp ce la porţi făceau arc.

Ferestrele erau patrate şi fără jaluzele. Cele de jos mai mici, aveau un grilaj de fier. Se ghicea de afară modestia cartierului şi sărăcia oamenilor.

Fiecare şir de case adăpostea vreo cincisprezece familii. O prăvălie se afla acolo pentru ei ca şi pentru ţăranii din cîmp şi căruţaşii care treceau pe drum. Era o cameră lungă, întinzîndu-se de la un colţ la celălalt al clădirii. Avea o uşe de geamuri, care noaptea se închidea cu două obloane. Tejgheaua era imediat la stînga. În dosul ei se găseau rafturile cu mici saci, borcane, lumînări, ţigări. La picioare o ladă cu mai multe despărţituri; lingura mare de lemn era înfiptă în mălai.

Vînzătoarea, o femeie încă tînără, se arătă înconjurată de copii. Soţul ei era salahor. Locuiau deasupra, în două camere. Closetul îl aveau împreună cu altă familie.

Dimineaţa veneau femeile pentru cumpărături şi seara, bărbaţii să bea şi să joace cărţi. După amiază se întîmpla rar să intre cineva. Sosi un necunoscut. Femeia îl privi cu duşmănie. Dacă ar fi cerut ceva de băut, trebuia să se scoale

https://biblioteca-digitala.ro

de pe scaun. Dorea numai un pachet de tutun de pipă. Ea se întoarse puţin, aplecînd scaunul şi întinzînd braţul. Abia atunci omul observă că era însărcinată.

O femeie şi-ar fi dat seama imediat după culoarea urîtă a pielii. Era plină de pete, atît pe braţe cît şi pe faţă.

Bruna se oprise în prag. Femeia îi aruncă o privire şi continuă să se uite drept înainte.

Un biciclist venea pe mijlocul drumului. Cînd se apropie, Bruna recunoscu pe fratele ei.

El rezemă bicicleta de zid şi trecu mai departe fără ca nici măcar s-o privească. Îl auzi cum cerea cinci «Populare» şi un pachet de foiţă. Ieşi aşezîndu-şi ţigările în cutia de tinichea, unde-şi ţinea şi tutunul scos din mucuri. Punînd mîna pe bicicletă, se întoarse:

— Vino acasă !

— Nu.

— E ora mesii.

— Nu mi-e foame.

— Să nu te întorci pe întuneric, — îi spuse după un moment.

— Fac ce-mi place.

Era către asfinţitul soarelui. Pe cîmpuri culorile deveniseră palide, în timp ce drumul arăta din ce în ce mai alb.

Bruna rămăsese acolo sprijinită de stîlpul porţii, cu mîinile la spate. De cîte ori trecea un bărbat, chiar unul mai în vîrstă, îşi ţinea respiraţia şi tricoul i se întindea.

Era îmbrăcată cu un tricou de bumbac cu mîneci scurte şi cu o fustă scurtă şi strîmtă. Îşi pusese o centură neagră strălucitoare, cu toate că nu era nevoie, fiindcă avea şoldurile late şi mijlocul subţire. Îşi vopsise buzele, dăduse cu pudră şi îşi parfumase părul şi hainele.

Cîteva ferestre erau luminate. Se auzeau glasuri de femei şi ţipete de copii. Toţi mîncau. În prăvălie femeia mînca pe întuneric.

Bruna se îndreptă spre casă. Îşi scosese pantofii ca să nu-i murdărească.

Stătea desculţă şi în casă. Se schimbase şi urcase în bucătărie. Supa era rece dar nu se gîndi să o încălzească. Fratele ei o privea pieziş, şi ea se aşeză lîngă cuptor, cu farfuria pe genunchi.

Tatăl se duse să se culce. Fratele rămase pe loc, dar nu îndrăzni să-i spună nimic.

Ea începu să facă ordine, măcar pentru a-i întoarce spatele. De obicei făcea treabă dimineaţa. Seara lucra: avea totdeauna ceva de cusut sau de cîrpit. Ţinea să păstreze cît mai mult lenjeria, pentru că toţi banii vroia să-i cheltuiască pe îmbrăcăminte.

Mai cîştiga cîte ceva şi cu munca de sezon, dar înainte de culesul măslinilor era greu să găsească de lucru cu ziua.

Nu simţea nici o oboseală să se culce tîrziu. În bucătăria tăcută, însoţită de tic-tac-ul ceasului, putea să se gîndească în voie la tot ce putea cumpăra cu

https://biblioteca-digitala.ro

cele cincizeci de lire din partea Lilianei. Nu avu spor deloc în acea seară. Scurtă elasticul sutienului, dar cînd încercă să-l coase la loc, îi rămase în mînă o bucată.

Cumpărăturile le făcea la Pisa, pentru că trenul nu-l plătea. De fiecare dată căuta pe Liliana, pentru a o întreba dacă nu-i găsise vreun serviciu.

Aproape de miezul nopţii ieşi să închidă obloanele. Era tot cu picioarele goale şi cu o haină pe umeri.

Auzi trenul. Încă departe, poate că abia ieşise din tunel. Zgomotul sosea numai din cînd în cînd, pentru că vîntul bătea împotrivă.

Cînd intră în casă era miezul nopţii. Puse ceasul să sune la ora patru.

Deasupra erau camerele de dormit şi podul. Tatăl şi cu fratele dormeau împreună.

Deschise uşa încet. Fără a face zgomot puse deşteptătorul pe noptieră, de partea tatălui.

Putea să-l audă şi ea, pentru că dormea uşor. După ce va simţi pasul tatălui pe scări în jos, va continua să mai doarmă.

Adormi în acea noapte numai după trecerea trenului. Era acelaşi care trecuse la miezul nopţii şi acum se întorcea, alergînd pe terasamentul ce domina cîmpia, şuierînd lung înainte de a intra în tunel.

Din romanul «Cale ferată locală»

În româneşte de DRAGOŞ VRÂNCEANU

https://biblioteca-digitala.ro

DRAGOȘ VRÂNCEANU

întîlnire cu

VITTORIO SERENI

L-am întîlnit pe Vittorio Sereni îndată după război, în 1945, ca pe un tînăr sfios, subțire, avid în rezerva lui — la locuința lui Carlo Bo, adăpostită într-o jumătate de clădire rămasă nedărîmată de bombardamente la Milano. Se definise ca poet, notînd cel dintîi (în « Frontiera », 1941) nişte viziuni anticipatoare de oraşe de fier, în sunet plin, care se terminau cu un ecou înăbuşit, îngăduind numai perceperea unui spasm. Era un poet în stilul celor din nordul italian, care spunea lucrurilor pe nume. Încă de la Marinetti (cu care Sereni nu avea nici un fel de legătură, afară de citadinism) se marcase cu violență acest contact descoperit cu lucrurile, pe care Sereni le alege prin mobilitatea sensibilității, prin intersecții între inteligență şi emoție, cum avea să se arate şi în « Jurnalul din Algeria » (1947), scris în prizonierat, adevărat preambul al poeziei de rezistență. Pe acel tînăr, care rămăsese pentru mine într-o penumbră vie, l-am regăsit, în 1964, la biroul său de director literar al editurii Mondadori, schimbat într-o persoană corpolentă, dar sveltă, căreia zîmbetul franc îi rămăsese pe figură, devenit unul din cei doi-trei poeți (odată cu Luzi, cu Caproni) ieşit în primele rînduri. Juca un rol incisiv în dezbaterile literare — era unul din directorii revistei «Questo e Altro»—pe care îl separa de funcția sa editorială, practicată cu severitate, cu un fel de încruntare. Întruchipa în orice caz, la biroul său din complexul edilitar al acestui adevărat minister al literaturii care este editura Mondadori, datoria însăşi. « Chestiunile » îl strîngeau de aproape, cu putere, ca zidul pe Ana lui Manole. Se plîngea de lipsa de răgaz. Părea un manevrator de butoane, dar vai ! din postul de unde se diriguia o vastă oficină, a scrisului, nici o mişcare nu poate fi automată. Sereni comanda pe un teren labirintic, acela al produsului literar.

L-am revăzut la locul său vara trecută. Fierbea tocmai cazanul premiilor literare. Abia terminase o convorbire telefonică, legată de unul din aceste premii. Imediat, dînd glas unei hărțueli, care îl copleşea cu siguranță pînă la paroxism, lăsat pe spate în scaunul său circular de nichel, cu ochii în tavan, mi-a spus în loc de bun venit : « Zumzăie combinațiile, zbîrnăie telefoanele. Nu se mai poate. Ne trebuie un Torquemada al literaturii. » O puritate de cristal tăioasă, mai mult calvinistă, îi lumina fața.

https://biblioteca-digitala.ro

Am vorbit însă despre poezie. Ca o pasăre, inima triumfătoare a poetului s-a eliberat brusc de toate grijile, cu o jubilare secretă, a început să ne dea ocol în zboruri scurte, prin cameră, căutînd parcă să se aşeze undeva, pe telefon, pe o carte, pe vasul cu creioane, şi după aceste cercuri imperceptibile, s-a camuflat repede într-o expresie de gravitate voalată. Mi-am adus aminte de nişte versuri ale sale: « Ce-aştept, cutreerînd prin casă? / Să se ridice un vînt / de noutăţi, punînd condeiul în mişcare? Să se ivească o speranţă? / Răsare dimpotrivă o suferinţă fără plîns / şi nici obiect, care-şi dă singură lumina adevărului. / Eu cel puţin sper, încă mai rătăcit prin lucruri. / Aşează plictiseala-n jur cenuşe prea multă. / Bucuria cînd vine / ne este singură îndeajuns. »

Fără îndoială, « bucuria cînd vine, ne este singură îndeajuns ». Iată un secret al lui Sereni, pe care părea că-l depistasem pe viu. Dar numai sfinţii găsesc soluţia bucuriei permanente. Poeţii sînt sceptici cu această stare, însă ca pasărea Phoenix, realizînd mereu o bucurie reînviată. Versurile lui Sereni de mai sus se intitulau « Cenuşe ». Mă uitam cu coada ochiului la el şi încercam, odată mai mult, să-i dibui stimulentul saturnian al firii. Mi-a venit în minte o altă poezie din « Instrumentele umane »: « Nu e adevărat că bucuria e rară. / Unii o poartă ca pe o rană, pe străzile strălucitoare. / Este vulpea furată pe care băiatul o ascunde sub haină / Şi ea îi sfîşie şoldul / O armă pe care o duci prin abuz, dincolo de visul scurt al unei vacanţe. / Aş putea ucide numai cu ea / cu bucuria ».

https://biblioteca-digitala.ro

Există deci, bucurii funeste, care pot fi un instrument uman înveninat. Există bucurii nepermise. Dar a le ascunde, în timp ce îți sfîșie șoldul sub haină ca vulpea ascunsă, nu simbolizează oare un stoicism, un rigorism prea puțin saturnian? , Îl redescopăr deodată pe Sereni cel de la birou, încrîncenat în muncă. Încă-odată, italienii mă derutează. Există în mulți dintre ei o inflexibilitate etică ce trebuie să fie (în Lombardia, în Piemont, în Veneto) de origină longobardă, îmi zic.

Desigur, poezia lui Sereni naște dintr-un sentiment cufundat în instabilitate și în nesiguranță. Ea se strecoară printre cazuri personale sau printre evenimente oferite de istorie, sau printre amîndouă îmbinate, ca printr-o lume pulverită, care refuză orice ordine. Ea își reia mereu încercarea de a trăi ca în « Versurile » : « Facem versuri pentru a ne descărca de o greutate / și-a trece la următoarea. Dar totdeauna aflăm / o greutate în plus. Nu există vers care să-ți ajungă / Dacă mîine tu însuți îl uiți. » Există deci un chin jubilant al existenței.

Plecînd dimineața de-acasă, poetul îmbracă costumul de scafandru al marelui slujbaș al literelor, probabil exact cu atît oxigen empiric cît îi trebuie. Dar nu m-aș mira să citesc cît de curînd o poezie asupra acestei travestiri, în care ea să apară, ca o greutate pe care a aruncat-o — deocamdată. . .

Poezia lui Sereni a mers în pas cu viața sa, ca un tovarăș de drum ascuns în cuvinte — ascuns mai adînc, cum se întîmplă în unele culegeri, sau ceva mai vizibil, ca în altele. Auster cu sine, poetul își transformă în vers « întîmplările » și face corp cu ele. El încearcă o sinteză aparent deconcertantă : cît mai multe « lucruri » în cît mai mult « cîntec ». În « Instrumentele umane » (1966) nu poezia apare ca o unealtă de viață, ci invers, realitatea se prezintă ca un « instrument uman », pe care îl mînuiește poezia.

Comunicare întreruptă

Duium
de zile a stat mut telefonul.
Dar celălalt în cel mai depărtat cartier
a repetat chemările istovindu-se-n gol
întregi săptămîni.
Deci lasă-l pe totdeauna să tacă
scoică ridicolă prinsă de zid
și nave aiurea să plescăie fugare
în exil suverane să spargă valul amar:
să se smulgă cel puțin ele.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe zăpadă

Iederă ? Imperfecţi aştri ? Oblice inimi ?
Unde duc şi spre care mesagii
gîndu-l îndreaptă, uşoare ?
Nu sînt banale semnele-acelea.
De-ar fi măcar ghiare de pasări —
de vreme ce în apelul lor cîntă
un picur de bale cereşti în ziua-ntunecată.
Începea pe zăpadă să plouă,
se întărea dulcea enigmă.
Pe o urmă sigură şi mîngîietoare
mă-mprăştiam iarăşi, trădam încăodată.

Călătorie dus şi întors

Voi merge în sensul contrariu fugei noastre
de adineaori
cînd mai frumoasă nicicînd nu te-a prins luna.
Pe-aproape am un oraş pentru somnul
de întîia primăvară.
O, foc care acum eşti
nimicindu-te, o, scrum amestecat al cîmpiei
care-nnoptează şi se descompune,
o ţipăt care macină aerul
şi inima mi-o despică în două.

Rechinii

Ce fuge din noi pe firul curentului ?
O, zdrenţe luminoase ale unei poveşti
fără urmare, chipuri livide, felinare
răzleţe pe care clipa le-nsufleţeşte,
pălăria de pai şifonată,
a acestei ultime veri ne lasă.
Vezi, verile noastre,
memorie încă mişcată de dorinţe:
se încordează în sînul tău arcul pe ţărm
dar vîrful nu-mi mai zboară în inimă.
Sub aţipeală auzi veghia
molcomă a mării şi-n spatele ei
voci sigure de sărbătoare.

Curînd dezamăgiţi de pradă
rechinii brăzdînd golful în depărtare
se vor sfîşia curînd curînd între ei.

În româneşte de DRAGOŞ VRÂNCEANU

https://biblioteca-digitala.ro

I. IGIROŞIANU

de vorbă cu

PIERRE-FRANÇOIS CAILLÉ
ALAIN GUILLERMOU
HUBERT JOLY

despre traduceri şi destinul lor

În ultimii ani, s-au constatat semne tot mai accentuate şi întinse de anumită deteriorare a limbii franceze. Nu numai a celei orale ci şi a celei scrise: a celei publicistice şi, mai rar, şi a celei literare. Pe deoparte, degradare calitativă, (platitudine şi vulgarizare prin recurgere crescîndă la formulări argotice) precum şi simplificare excesivă sintactică şi gramaticală, din grabă sau din exces de comoditate de exprimare. Pe de altă parte, sărăcire prin restrîngere de vocabular, prin cantonare rutinieră în uzual şi familiar şi prin excesiv recurs la termeni şi expresii străine.

Aceste semne devenind din ce în ce mai îngrijorătoare prin semnificaţia ca şi prin implicaţiile lor, o întreagă mişcare s-a produs în Franţa pentru studierea aprofundată a cauzelor acestui proces şi găsirea celor mai eficiente soluţii de zăgăzuire şi de îndreptare. Pornită aproape concomitent din iniţiativă oficială (Preşedenţia Consiliului de Miniştri, Direcţia Culturală din Ministerul Afacerilor Străine, asociaţii universitare şi profesionale) precum şi din iniţiativă particulară (diferite personalităţi din lumea universitară şi literară), această mişcare împleteşte în prezent toate strădaniile, la început paralele, într-o acţiune unitară şi metodic organi-

https://biblioteca-digitala.ro

zată. Un *Înalt Comitet pentru apărarea și expansiunea limbii franceze* a fost constituit cuprinzînd, printre alte personalități, pe scriitorii: Maurice Genevoix, secretar perpetuu al Academiei Franceze, Pierre Emmanuel, membru al Academiei Franceze și președinte al P.E.N.-clubului, Julien Graq, Christine de Rivoire, Henry Queffelec, Alain Guillermou, profesor la Sorbona, Jerôme Lindon, directorul editurii *Editions de Minuit*, *Christian Chavanon*, *director* general al Agenției Havas, actorul Jean Désaily. Din inițiativa profesorului Guillermou, a fost creat și un *Consiliu internațional al limbii franceze*. Există de asemenea și un *Comitet de apărare al limbii franceze* creat de puristul și rigoristul Pierre Camus care editează și o revistă.

Unul din primele strigăte de alarmă a fost dat de binecunoscutul profesor universitar și critic literar René Etiemble în faimosul său articol: *Parlez-vous franglais ?* În toamna acestui an, Claude Renard, președintele *Asociației universitarilor de limbă franceză*, declara la Congresul de la Nisa că, în ciuda energicei acțiuni întreprinse, fenomenul de deteriorare nu este încă oprit și lansa un vehement apel tuturor celor în măsură să-și exercite toată autoritatea și competența pentru obținerea unor rezultate mai grabnice și mai tangibile. În darea de seamă, tot din această toamnă, Philippe Rossillon, raportor general al *Înaltului Comitet pentru apărarea și expansiunea limbii franceze*, a mers mult mai departe. Fără să se teamă de cuvinte, nici de dezvăluirea celor mai dureroase adevăruri, el a făcut un tablou foarte sumbru al situației, calificînd drept « inconștiență națională » indiferența sau pasivitatea dovedită de o mare parte din francezi în fața unei primejdii a cărei gravitate s-ar părea că le depășește înțelegerea. « Limba noastră — afirma în continuare Philippe Rossillon — este pe cale de a deveni o limbă subdezvoltată, o limbă de țară colonizată ». Pe deoparte din pricina lenei de exprimare și pe de alta din pricina invaziei de forme anglo-saxone. Într-un studiu asupra acestei primejdii, Michel Legris, redactor la ziarul *Le Monde*, scria pe marginea raportului Rossillon: « Invadarea limbii franceze de forme anglo-saxone creează un prejudiciu care depășește estetica, claritatea și bunul gust. Ceea ce e mai grav este că limba franceză își manifestă astfel un soi de inaptitudine de a exprima conceptele și obiectele lumii moderne. Pe măsură ce acestea se înmulțesc, limba pare sortită să se altereze, să se corcească și puțin cîte puțin să piardă tot ceea ce constituia *însăși substanța ei*, deci să se ofilească și să dispară ».

Și Michel Legris se întreba plin de neliniște: « Să fie oare civilizația modernă dușmană limbii franceze? » Prin *civilizație modernă* însă, Legris înțelegea doar anumite forme de progres, desigur de cea mai mare importanță, dar totuși oarecum exterioare omului, deși datorite geniului său inventiv. Într-adevăr, pericolul « colonizării lingvistice » se manifestă aproape exclusiv în limbajul tehnico-economic, datorită — potrivit propriilor termeni ai lui Legris — formidabilei capacități de invenție și de producție a Americii. « Repeziciunea cu care inovațiile se înmulțesc — scria el în continuare — are drept corolar repeziciunea cu care ele se răspîndesc. Industria aruncă pe piață în același timp și produsele și cuvintele care servesc să le numească. Publicitatea și presa le impun. Astfel, acestea au devenit centrele de creație lingvistică ale epocii noastre. Creativitatea populară lingvistică nu mai are răgazul necesar ca să se manifeste. Poporul a încetat astfel să-și mai inventeze limbajul necesar. Tot mai mult se supune pasiv celui ce-i este impus ». « Grave pe planul interior — adăuga Phillippe Rossillon — primejdiile ce ne pîndesc pe plan extern nu sînt mai puțin mari. Situația aceasta poate să ducă la pierderea pozițiilor ocupate în lume de limba franceză ».

Pentru a putea comunica între ele, noile generații din țările a căror limbă nu se bucură de o circulație universală, în loc să învețe *franceza* nu vor prefera de-a dreptul engleza? În raportul adresat *Înaltului Comitet*, Pierre-François Caillé, Preșe-

https://biblioteca-digitala.ro

dintele Federației Internaționale a Traducătorilor. Președinte al Asociației Traducătorilor Frncezi și Vice-Președinte al Societății Sciitorilor din Frența spunea: « În ciuda importanței numărului operelor literare străine traduse în limba franceză și publicate în Franța, este neîndoielnic că rămîn mari goluri de umplut, cu toate strădaniile depuse de *Secția UNESCO a operelor reprezentative* și de *Consiliul Internațional al Filozofiei și al Științelor Umane*. Cînd îți amintești că în secolul al XVIII-lea, autori ca Fielding, ca Richardson, ca Smolett, chiar ca Shakespeare sau ca Cervantes, au fost cunoscuți în toată Europa datorită traducerii lor în franțuzește, cum să nu fii cuprins de tristețe la ideia că limba franceză nu mai poate să facă cunoscute celor o sută cincizeci de milioane de francofoni de pe glob, cele mai interesante opere literare străine, de astăzi, din lumea întreagă». În fața acestei situații, scriitori de pretutindeni care vor să-și facă auzit prin scris glasul lor și să-și unească prin intermediul unei limbi de circulație universală, efortul lor la eforturile comune pentru răspîndirea și statornicirea unui umanism luminat, nu vor prefera să-și traducă operele mai curînd în limba engleză decît în cea franceză? Pe de altă parte, traducătorii străini în limba franceză se află și ei în situația de a-și pune tot felul de întrebări descumpănitoare: oare limba franceză pe care o posedă ei și pe care au folosit-o întotdeauna fără nici o surpriză neplăcută, mai es:e ea valabilă? Este drept că în revistele literare și în cărțile cele mai noi — cu rare excepții, vădit intenționate — nimic esențial din ceea ce constituia *însăși substanța limbii franceze*, nu s-a schimbat. Unii editori parizieni opun însă uneori obiecții tulburătoare. Sînt ele simple pretexte pentru a eluda obligații contractuale devenite pe parcurs stînjenitoare? Sau pentru a favoriza protejați ai editurii sau ai unora dintre redactori?

În schimb, această peocupare de expansiune francofonă exprimată și prin dorința de a face cunoscute prin intermediul limbii franceze, opere reprezentative din țări cu limbă fără răspîndire universală, nu ar putea fi folosită pentru o mai lesnicioasă pătrundere și difuzare a traducerilor române în franțuzește? Cît despre lupta împotriva năpădirii neologismelor adoptate fără discernămînt și mai ales fără reală necesitate, din simplă comoditate sau lene de gîndire, mi s-a părut și ea demnă de luare aminte. Pentru toate aceste motive, am socotit folositor un schimb de păreri cu cîteva din personalitățile cele mai în măsură prin situația și competența lor, de a întregi edificator datele esențiale ale problemei. Prima din aceste personalități căreia m-am adresat, a fost, firește, Președintele Federației Internaționale a Traducătorilor. Și mărturisesc că la această precădere m-a îndemnat și următorul pasaj din raportul lui: « Problema rentabilității editării operelor străine, mai ales ale acelora care se adresează unui public de specialiști, este și ea importantă. În general, trebuie de altfel să regretăm că șovăirea sau neîncrederea unor editori în fața unor opere străine împiedică aceste opere de a servi și ele drept vehicul limbii noastre. »

Publicist deosebit de activ, el însuși traducător (între altele, a tradus apoi a adaptat pentru ecran romanul Margaretei Mitchel: *Gone with the Wind* care a circulat în lumea întreagă în milioane de exemplare în limba franceză), domnul Pierre-François Caillé pare extrem de tînăr în ciuda tîmplelor argintii. Din prima clipă îți cîștigă întreaga simpatie prin dinamismul lui entuziast, prin căldura privirii luminoase, prin vioiciunea spiritului său deschis și prin cordialitatea vădit spontană a primirei. Interesul pentru schimburile de idei și experiențe și pentru orice ecou al unei literaturi străine este dovedit de strădania cu care, trebuind să plece în chiar acea seară cu avionul în Japonia, a izbutit să strecoare pe o filă de agendă neverosimil de încărcată, convorbirea noastră. În apartamentul modern de la ultimul cat al unui imobil nou din Avenue Victor Hugo, prin ale cărui fe-

https://biblioteca-digitala.ro

restre mari, ca de vitrină, se vede un colţ de Bois de Boulogne, rafturile cu cărţi căptuşind o bună parte din pereţi îmi revelă preferinţe comune care înlesnesc stabilirea de punţi şi mai directe şi rapide. După ce m-a consultat cu privirea, domnul Caillé scoate din micul bar cu rotiţe o sticlă de Scotch, apoi aduce cuburi de gheaţă.

Firesc, vorbim la început despre călătoria în Japonia unde se pare că se desfăşoară o activitate de traduceri impresionantă.

— La Tokio — spune domnul Caillé — există, printre multe altele, o vastă asociaţie de traducători ştiinţifici şi tehnici care are caracterul unei mari întreprinderi. Ea numără 1500 de membri şi recrutarea, apoi formarea lor, se face după criterii extrem de severe. Nu am la îndemînă cifre statistice, dar pot să vă dau un exemplu concludent. Anul trecut asociaţia aceasta a încheiat un contract în valoare de 4.670.000 de yeni (circa 60.000 de franci noi) cu *National Eelectric Company din* Tokio pentru o lucrare de 1300 de pagini necesară pentru construirea echipamentului tehnic al unui satelit artificial. Lucrarea a trebuit să fie executată în şase zile de 12 traducători asistaţi de o echipă de zece ingineri ai companiei electrice. Traducerea a fost făcută din japoneză în engleză.

— Dar traducerile literare?

— Există şi o asociaţie de traducători literari. Dar aceşti traducători nu au ca în Franţa sau în alte ţări din Europa o situaţie de sine stătătoare. Mai toţi sînt profesori universitari sau de liceu şi activitatea lor de traducători este oarecum secundară. Pe de altă parte, o critică a traducerilor este inexistentă, fie din exces de deferenţă faţă de poziţia traducătorilor, fie din necunoaşterea limbii străine respective. Mai ales cînd este vorba de altă limbă decît cea engleză sau franceză. Ceea ce nu este cazul cu traducerile ştiinţifice, documentare şi tehnice.

— Mi-am dat seama şi din lectura raportului dumneavoastră către *Înaltul Comitet pentru apărarea şi expansiunea limbii franceze* că în bună măsură, aş spune chiar în măsură preponderentă, acţiunea *Federaţiei Internaţionale* şi chiar a *Societăţii Franceze a Traducătorilor* este consacrată traducerilor tehnico-documentare. Pe de altă parte, această acţiune are un caracter oarecum sindical, în sensul că accentul este pus în primul rînd pe asigurarea condiţiei traducătorilor şi a drepturilor lor profesioniste. Lucrul este desigur mai mult decît meritoriu şi, dacă mai rămîne timp, aş dori să mai revin asupra acestui aspect. Dar . . .

— Dar — mă întrerupe domnul Caillé — pe dumneavoastră ca scriitor vă interesează în primul rînd traducerile literare. Şi, de bună seamă, calitatea şi difuzarea lor. Este firesc şi vă înţeleg foarte bine. Voi încerca să răspund cît mai edificator la ambele dumneavoastră nedumeriri. Aş prefera să încep cu cea de a doua. Grija noastră de căpetenie este condiţia traducătorului, fiindcă la noi această condiţie este cu totul alta decît în ţările socialiste. La dumneavoastră, traducătorul, dacă lucrează ca liber profesionist, are drepturi de autor după tarife fixate prin lege pe categorii şi domenii şi dacă este salariat se bucură de o remuneraţie fixată de asemenea prin lege. Înainte de înfiinţarea *Societăţii Franceze a Traducătorilor*, la noi situaţia era haotică. Şi în multe alte ţări la fel. De atunci, tocmai datorită eforturilor *Federaţiei* la care sînt afiliate în prezent 27 de ţări, lucrurile s-au ameliorat foarte mult. Dar sînt încă departe de a fi mulţumitoare. Nu aş vrea să vă răpesc prea mult timp cu amănunte pe care le puteţi găsi în raportul meu de care mi-aţi vorbit.

Într-adevăr, în acel raport, domnul Caillé spunea:

« Dacă nu sînt angajaţi de o întreprindere, nenumăraţi traducători sînt lăsaţi pradă bunului plac şi hazardului unei profesiuni foarte adesea considerată încă drept minoră: căutare disperată de lucru, instabilitatea unui angajament cu

https://biblioteca-digitala.ro

trudă găsit, muncă făcută cu reducere de retribuţie, după tocmeală, în tot soiul de birouri sau oficine de traducere şi, ceea ce e mai grav, trecerea de la o specialitate la alta, după nevoie. În domeniul editorial, remuneraţiile sînt foarte mici, debuşeurile prea rare, şi, în chip paradoxal, concurenţa este totuşi atît de mare şi aprigă, încît nimeni nu poate trăi numai din traduceri . . . Din această pricină şi formarea traducătorilor lasă de dorit deşi există unele şcoli excelente de traduceri O pregătire foarte strictă este însă tot mai necesară. Ştim că s-au depus mari eforturi în această direcţie. Este vorba să fie create institute universitare de traducători tehnici. Dar ne temem şi de primejdiile unei pregătiri prea rapide pentru o profesie care cere un vast ansamblu de temeinice cunoştinţe lingvistice şi ştiinţifice. Pe de altă parte, recrutarea de traducători nu are sens fără o organizare raţională a debuşeurilor şi asigurarea unei condiţii stabile. Idealul ar fi crearea unui oficiu naţional al traducerilor care să centralizeze materialele de tradus, să studieze nevoile pieţei, normele de muncă, să asigure recrutarea şi formarea traducătorilor. Iar *Înaltul Comitet* să asigure la rîndul lui expansiunea limbii franceze prin intermediul traducerilor. »

— Aş vrea să răspund acum la prima dumneavoastră nedumerire: accentul pus de noi pe traducerile tehnice. Cîteva cifre vă vor explica mai uşor această precumpănire.

Domnul Caillé se duce la masa de lucru şi deschide un dosar.

Importanța covîrșitoare și locul luat în civilizația modernă de activitatea științifică, tehnică și economică cere o informare și documentare crescîndă. În lumea întreagă apar în prezent 70 de mii de periodice cu caracter științific sau tehnic, cu un total de 3.360.000 de articole de interes major însumînd un total de 30 milioane de pagini dactilografiate. În 1968 din aceste 30 de milioane nu au putut fi traduse în Franța decît 675.000 pagini. Și nevoile reale ar fi fost de cel puțin 1.325.000 de pagini.

— De ce nu s-au putut face toate traducerile necesare?

— Din lipsă de organizare, de fonduri și în bună parte și de competență. Multe întreprinderi nu știu unde să găsească traducătorii de care au nevoie, iar aceștia, din pricina condițiilor nefavorabile pe care vi le-am arătat, nu au întotdeauna pregătirea necesară. Astfel se explică solicitudinea noastră deosebită pentru acești traducători. În domeniul traducerilor literare lucrurile merg, dealtfel, relativ mai bine, deși și în acest domeniu condițiile materiale ale traducătorilor nu sînt din cele mai strălucite. Iar concurența este la fel de mare și aprigă. În cursul anilor, s-a făcut o selecțiune calitativă oarecum de la sine, prin forța lucrurilor. Atît editorii cît și traducătorii au înțeles că pentru a efectua o bună traducere literară nu este suficientă perfecta cunoaștere a celor două limbi — aceea *din care* se traduce și aceea *în care* se traduce, nici măcar numai o oarecare îndemînare de condei, ci . . . cum să vă spun eu . . . o comuniune cu « faptul » literar, o profundă cunoaștere a literaturii, a vieții literare, o lungă trăire în climatul literar, un simț anume al valorii cuvintelor, al subtilității nuanțelor. Dar alături sau dincolo de aceste cerințe, un traducător trebuie să aibă și un mare discernămînt în alegerea operei care merită să fie tradusă și care să poată avea șanse de a fi primită cu interes de cititorul străin.

Domnul Caillé se oprește și mă întreabă:

— De ce zîmbiți?

— După părerea mea, o traducere este un act de dragoste. Din păcate, în vremile de azi, traducerea este o căsătorie de conveniență. Fiindcă este rar ca traducătorul să se afle în situația de a-și alege, după afinități, opera pe care s-o traducă. De cele mai multe ori traduce ce i se cere. Vorbind însă despre alegerea textelor, fără

https://biblioteca-digitala.ro

să bănuiți ați atins un punct delicat, nevralgic. Există în domeniul editorial al traducerilor literare un element extrem de important: *lectorul*. Adică persoana care are sarcina să citească manuscrisele sau cărțile străine și să le recomande editurii pentru publicare. De multe ori, acest *lector* este el însuși traducător sau . . . stilizator, deci judecător și parte. Fără a suspecta nici o clipă buna credință a cuiva, vedeți ce fragilă poate fi soarta unei asemenea alegeri. A operei ca și a traducerii. Fiindcă obiectivitatea absolută este greu de presupus. De altfel, există ea oare? Preferințele literare sînt atît de diferite și personale ! Astfel se explică faptul că, refuzat de zece editori, un manuscris este acceptat de al unsprezecelea și constituie un răsunător succes de critică și de public. O apreciere echitabilă și în adevărată cunoștință de cauză, mi se pare cu atît mai anevoioasă cînd e vorba de opere literare străine, evocînd climate total diferite, existențe desfășurate în ambianțe pe care autorul le-a socotit de ajuns de interesante prin ele însele pentru a mai fi nevoie să recurgă la un pitoresc facil și depășit.

— Da, înțeleg ce vreți să spuneți. Bănuiesc și chiar cunosc greutățile de acest fel. Știu că țara dumneavoastră are o literatură extrem de interesantă care ar merita o mai largă cunoaștere și o mai lesnicioasă răspîndire.

— Fiindcă timpul nu ne îngăduie o discutare prea amplă a acestei probleme . . .

— Pe care sper s-o putem relua cu un prilej cît mai apropiat și cu posibilități practice mai mari . . .

— . . . mă voi mărgini să vă mai cer părerea asupra unei afirmații deosebit de tulburătoare și de mare importanță pentru traducătorii francofoni din România. Și nu numai din România. De cele mai multe ori, operele literare românești propuse spre publicare editorilor din Franța, sînt traduse în țară. Există la noi un număr de traducători cu o îndelungă și bogată experiență, care posedă perfect limba franceză. Unii dintre ei și-au făcut toate studiile în Franța. Alții s-au perfecționat prin numeroase șederi la Paris, și printr-un permanent contact cu literatura și, în general, cu cultura franceză. Autori a unor traduceri importante, ei nu au avut nici o surpriză neplăcută în trecut. Iată însă că un editor parizian a declarat despre unele recente traduceri că ar fi nepublicabile, deoarece traducătorii pierzînd o vreme îndelungată contactul direct cu viața din Franța, limba folosită de ei ar fi demodată, depășită, greoaie, ilizibilă, Într-atît limba franceză ar fi evoluat între timp.

Domnul Callié se uită la mine neîncrezător.

— Desigur, nu-mi pot permite să pun la îndoială spusele dumneavoastră și nici să comit indiscreția să întreb cine anume a putut spune o asemenea enormitate. În nici un caz un editor. Cel mult un funcționar de la o editură.

— Dacă o asemenea afirmație ar fi exactă, ar însemna ca, reeditate, operele unui Giraudoux, unui Montherlant, unui Mauriac, scrise acum douăzeci—treizeci de ani, să trebuiască să fie rescrise în pretinsa nouă limbă franceză pentru a mai fi înțelese și gustate de cititorul actual.

— Nu numai că limba literară nu s-a schimbat, ci dimpotrivă se observă o tendință marcată de a se reveni la unele forme care fuseseră abandonate.

— De pildă, folosirea imperfectului subjonctivului care era aproape total eludată. Sau înlocuită cu o îndemînatecă folosire a infinitivului. Nu știu dacă este o cochetărie voită din partea, unor scriitori din cei mai îndrăzneți dar acest amestec de construcție revoluționară a unui roman și de folosire a unei limbi clasice foarte pure sau foarte savante — mă gîndesc îndeosebi la Mandiargues și chiar la Nathalie Sarraute, — are foarte mult farmec, așa cum, folosite judicios, mobilele vechi se încadrează admirabil într-un decor modern.

— Nu — reafirmă hotărît domnul Caillé, după o clipă de gîndire, — numai limba vorbită și limbajul tehnic au suferit grave deteriorări. Cred că în cazul obiec-

https://biblioteca-digitala.ro

ţiilor editoriale de care mi-aţi vorbit şi presupunîndu-le de bună credinţă, a fost vorba de o confuzie Şi ea gravă. Nu limba s-a schimbat în literatură ci felul de exprimare. Ceea ce este, bine înţeles, cu totul altceva. Acest fel de exprimare este al autorului, nu al traducătorului care nu face decît să-l respecte. Şi care ţine să-l menţină în traducere cu cît este un mai bun şi conştiincios traducător. Felul de exprimare este organic legat de însăşi substanţa operei. Şi este o aberaţie ca un editor parizian să vrea să impună unei opere venite de pe alte meleaguri şi scrisă într-un anumit spirit, felul de exprimare al autorilor de avangardă francezi ori americani sau un stil vorbit deteriorat pe care numai anumiţi autori îl folosesc şi numai în anumite cărţi. Se ştie că dumneavoastră aveţi o literatură de mare seriozitate care pune principalul accent, pe fondul de idei, pe probleme sociale sau individuale, adînc umane, care nu poate fi tradusă în stilul . . . ştiu eu . . .

— Al lui Zazie.

Domnul Caillé începe să rîdă:

— E poate util să vă reamintesc — spune el — că în caz de asemenea divergenţe cu un editor, traducătorul sau autorul se pot adresa Societăţii Scriitorilor din Franţa şi cere un arbitraj.

— Şi dacă ar obţine cîştig de cauză, ar fi o victorie à la Pyrrhus.

— Ei da, . . indispunerea unui editor nu-i de dorit.

Mă ridic să plec. Domnul Caillé protestează.

— Nu; o clipă încă. Convorbirea noastră e, pentru mine mai interesantă decît mărturisesc că m-aşi fi aşteptat. Sînt dezolat că nu putem dejuna împreună pentru a o prelungi în mod cît mai util dar eu însumi sînt aşteptat la masă. Îmi daţi voie numai să anunţ la telefon că voi mai întîrzia?

După ce telefonul a fost dat, domnul Caillé îmi cere — asigurîndu-mă că aceste date îl interesează foarte mult şi îi pot fi utile — să-i spun cum se face recrutarea traducătorilor literari la noi, formarea lor profesională şi cum să asigură calitatea traducerilor, Îi vorbesc despre examenele instituite de Academie, de activitatea desfăşurată de secţia de traduceri a Uniunii Scriitorilor, de munca depusă ani de-a rîndul de această secţie pentru amănunţita dezbatere a problemelor traducerii, dezbatere continuată apoi în revistele noastre literare sau la radio şi televiziune. Amintesc şi de ciclul de studii publicat acum cîţiva ani în mai multe numere consecutive în revista « Secolul 20 ». Şi închei cu cifre edificatoare despre vasta operă de traduceri metodic şi cu succes desfăşurată de editurile noastre în ultimul sfert de veac. Revenim apoi la traducerile în limba franceză şi la posibilităţile lor de difuzare. Domnul Caillé suspină:

— De data aceasta dumneavoastră aţi atins un punct dureros.

— Cred că sub un aspect aparent diferit, problema este aceeaşi: alegerea traducerilor de către un editor şi, o dată publicate, asigurarea vînzării lor.

Domnul Caillé deschide un alt dosar

— Cîteva cifre ne vor îngădui să privim realist situaţia. În anul 1966, s-au tradus în limba franceză şi au apărut în Franţa 1.840 de titluri faţă de 1.762 în 1965, Şi anume: 533 titluri engleze, 462 americane, 311 germane, 112 sovietice, 85 italiene, 68 spaniole, 51 latine, 44 din greaca veche. Ceea ce însumează un total de 90 la sută. Restul de zece la sută a însumat traducerile din diferite alte limbi. Dacă trecem la cifra exemplarelor vîndute, situaţia este cu totul alta şi procentajul la fel diferit. Şi aici începe drama. Fiindcă, bine înţeles, ceea ce importă nu este numărul cărţilor tipărite ci al celor efectiv citite, Sînt ţări cu o literatură încă puţin sau deloc cunoscută, care cheltuiesc sume enorme pentru editarea, sub diferite forme, de traduceri în Franţa. Dar, cu rari excepţii, ele rămîn nevîndute. Fireşte, în primul rînd, este vorba de o proastă organizare. Vreau să spun că nu se face nimic

https://biblioteca-digitala.ro

din tot ceea ce ar trebui să fie elementar făcut pentru facilitarea vînzării şi trezirea unui interes real pentru aceste traduceri. Dar există şi o indiferenţă categorică a publicului. Cititorul francez de azi nu mai este atras prea mult, poate chiar deloc, de literaturi străine care reprezintă pentu el un semn de întrebare, El nu mai manifestă curiozitate sau simpatie faţă de astfel de literaturi decît dacă ţara respectivă a fost pusă în vedetă de împrejurări senzaţionale sau dramatice. Şi chiar atunci, interesul e trecător. La un moment dat unele distincţii atrăgeau în mod spectaculos atenţia asupra unei cărţi sau a unui scriitor. Şi acest interes pare să se fi tocit. O dovadă am avut-o anul trecut cu prestigiosul premiu Nobel acordat excelentului scriitor japonez Yasunari Kawabata. Îndată după premiere, s-au tradus urgent şi publicat două din cărţile lui. Am citit una din ele: foarte, foarte interesantă. Ambele au căzut într-un smîrc de indiferenţă şi prea puţine exemplare au fost vîndute. Mai înainte, cărţile provenite din ţări mai îndepărtate stîrneau interesul şi erau foarte căutate pentru pitorescul şi exotismul lor. Pe vremea aceea, marea majoritate a francezilor călătoreau la gura sobei, datorită acestor cărţi. Astăzi aceiaşi francezi călătoresc efectiv, cu automobilul, cu avionul chiar şi cu trenul. Turismul a luat proporţii uriaşe datorită numărului tot mai mare de agenţii şi asociaţii de călătorie. Pe de altă parte, ţările din Orientul apropiat, dornice de devize, fac condiţii necrezut de avantajoase care pun călătoriile în grup la îndemîna oamenilor celor mai modeşti. Pentru cei ce nu pot sau nu vor să călătorească nici astfel, dorinţa de pitoresc şi de exotism este din larg satisfăcută de cinematograf şi de televiziune. Cartea este, de altfel, destul de scumpă. Şi cere timp să fie citită.

— Totuşi, spre plăcuta mea surprindere, am constatat că se citeşte mult în Franţa. Librăriile sînt pline, nu numai în cartierele universitare şi intelectuale. În metrou şi în trenurile care merg în împrejurimi — St. Germain, Sceaux, Versailles, St. Denis — aproape fiecare călător scoate o carte din buzunar şi citeşte. Chiar dacă stă în picioare. Am făcut o adevărată anchetă, aplecîndu-mă discret să citesc titlul şi autorul. Aş fi crezut că majoritatea cărţilor e constituită de romane poliţiste sau ştiinţifico-fantastice. Mă înşelam. Tinerii citesc mai mult eseuri sociologice, filozofice sau politice. Literatură, literatură bună, citesc oamenii între două vîrste.

— Problema traducerilor şi a difuzării lor efective trebuieşte totuşi rezolvată — spune domnul Caillé.

— Sînt în totul de aceeaşi părere, Dar cum?

— Prin crearea unei Camere Internaţionale a Traducerii. Aşa cum există o Cameră internaţională de Comerţ. Apropierea nu trebuie să vă sperie. Viaţa modernă îşi are, precum bine ştiţi, modalităţile ei de organizare, pline de similitudini. Tratative sînt de pe acum în curs. Evident este nevoie de fonduri considerabile care, în parte, ar urma să fie vărsate de statele participante. Două ar fi principalele noastre obiective. Primul, crearea unor burse pentru formarea de traducători prin schimb de experienţă pe mai lungă durată. Dacă e o aberaţie să afirmi că limba franceză literară s-a schimbat fundamental, nu este mai puţin adevărat că este necesar pentru traducător un contact cît mai frecvent şi direct cu ambianţa şi viaţa franceză. Pentru o orientare generală care nu este neapărat numai de ordin lingvistic, dar care este indispensabilă unui traducător literar. Desigur nu dumneavoastră trebuie să vă explic acest lucru elementar.

— Aceste burse ar fi necesare mai ales noilor cadre tinere care trebuiesc formate.

— Al doilea obiectiv ar fi găsirea unei formule de pregătire a terenului, a atmosferei necesare ce trebuie creată înainte de apariţia traducerilor în vitrine. De asemenea, nu cred că este nevoie să vă mai explic ce înţeleg, ce trebuie înţeles prin acest lucru. Astăzi nici o pastă de dinţi nu se lansează fără o uriaşă reclamă.

https://biblioteca-digitala.ro

O carte este şi ea un obiect de comerţ. Fiindcă implică cheltuieli considerabile ce trebuiesc recuperate. Şi efectuarea acestor cheltuieli şi energia umană investită nu pot să-şi afle rostul în pivinţa de rebuturi a editorilor sau a librarilor.

— Un proiect de viitor îndepărtat?

— Nu, cît mai apropiat cu putinţă.

•

În rue de Lille, în centrul Parisului, la doi paşi de Camera Deputaţilor şi de Academie, *Consiliul Internaţional al Limbii Franceze* ocupă primul etaj al unui impunător imobil nou al cărui discret modernism nu tulbură ambianţa venerabilului Faubourg St. Germain. În prima încăpere, — un elegant birou ce pare mai curînd o bibliotecă în curs de amenajare — o secretară extrem de amabilă îmi spune, cerîndu-şi aproape scuze (deşi preferasem să vin fără să mă anunţ) că domnul Maurice Genevoix, secretar perpetuu al Academiei franceze şi preşedinte de onoare al Consiliului, este gripat şi, de altfel nu vine decît la adunări mai importante, iar profesorul Guillermou, creator şi efectiv conducător al instituţiei, are cursuri in dimineaţa aceea la Institutul de limbi orientale. Dacă doresc, însă, pot fi primit în cîteva clipe de secretarul general, domnul Hubert Joly. În scurta aşteptare, secretara, din proprie iniţiativă, reuşeşte să obţină legătura telefonică la Institut, cu profesorul Guillermou, care, cu vădită plăcere şi mîndrie, începe să-mi vorbească româneşte Cum trebuia să plec în Suedia chiar în acea seară, ne dăm întîlnire după amiază la Facultatea de litere, la orele 16.00.

Domnul Hubert Joly nu pare să aibă mai mult de treizeci de ani. În vastul lui birou pereţii sînt căptuşiţi cu fişiere şi cartoniere. Pe masa de lucru, trei telefoane, unul cu difuzor, maldăre de dosare, de mape, de clasoare. Totul însă în perfectă ordine. Ne aşezăm îu fotolii după ce domnul Joly m-a întrebat ce prefer: un Martini sau un Calvados. Apoi îmi dă toate amănuntele pe care i le cer.

— Consiliul este un soi de Academie internaţională a francofoniei.

— Aş vrea să precizaţi sensul şi cuprinderea cuvîntului *internaţional*. El se referă la aria acţiunii sau la alcătuirea Consiliului?

— Aşa cum specifică articolul 2 al Statutului nostru, acţiunea este mondială. Cuprinderea Consiliului este, pentru moment cel puţin, limitată la ţările de limbă franceză. Douăzeci de ţări sînt reprezentate în sînul lui: Belgia, Canada, Coasta de Fildeş, Congo-Brazaville, Dahomey, Elveţia, Franţa, Gabonul, Haiti, Insula Mauriţiu, Luxemburgul, Madagascarul, Nigeria, Quebecul, Senegalul, Togo, Tunisia, şi Volta-de-sus. S-a pus însă problema extinderii reprezentării în Consiliu şi la ţări în care limba franceză este sau a fost folosită pe scară întinsă şi a însemnat un tradiţional instrument de cultură. Cu acest prilej şi în acest sens s-a pronunţat numele României de către mulţi membri ai Consiliului.

În timp ce domnul Joly se duce la telefon şi roagă secretara să-mi aducă un statut şi o notă informativă asupra ultimelor întruniri şi hotărîri ale Consiliului gîndul mi se duce, cu mulţi ani înapoi, la o discuţie avută în 1927, cînd se afla în misiune culturală la Paris, de Camil Petrescu cu directorul secţiunii culturale de la Quai d'Orsay. Stînjenit şi poate un pic iritat de situaţia incomodă în care îl puneau exigenţele şi vehemenţa cu care scriitorul român îşi manifesta o anumită îngrijorare faţă de destinele limbii şi culturii franceze (Camil Petrescu acordase un oarecare credit argumentelor lui Spengler şi socotea sărace contraargumentele lui Massis) directorul cultural îşi formulase nedumerirea într-o frază desigur foarte politicoasă şi înflorită care însă, în limbaj neeufemistic, însemna: « Dar la urma urmei, ce te priveşte pe dumneata? »

https://biblioteca-digitala.ro

Şi mai vehement — cum îi era obiceiul — dar cu o vehemență de argumentare nu de ton sau de atitudine, Camil Petrescu i-a replicat:

— Dar domnule Ministru, vă închipuiţi oare că limba şi cultura franceză vă aparţin numai dumneavoastră, francezilor? Ele aparţin tuturor celor care şi-au găsit în bună parte hrana spirituală în ele şi prin ele. Limba franceză a fost o vreme, pentru milioane de oameni din lumea întreagă, poarta de comunicare cu întreaga cultură universală. O întreprindere de mare utilitate publică încetează, prin însăşi faptul acestei utilităţi, să mai aparţină proprietarului sau societăţii care a creat-o, ea revenind beneficiarilor. Se procedează atunci la naționalizarea ei. În speţă, ar fi vorba mai curînd de internaţionalizare.

Îi povestesc acest incident domnului Joly care zîmbeşte:

— Internaţionalizarea tinde, pentru moment, să fie aplicată limbii americane.

— Care sînt obiectivele Consiliului?

— Primul obiectiv este asigurarea unităţii limbii franceze în lume. După cum ştiţi desigur, în unele ţări, francofone există variații care nici nu sînt propriu zis dialectale, ci se datoresc unor deformaţii provenite din cauze multiple şi intrate într-o obişnuinţă cu supărătoare înrădăcinări.

— Practic, cum acționați în acest scop?

— Prin colaborarea şi sprijinul unor comisii de specialişti filologi şi lingvişti, din toate ţările de limbă oficial franceză sau de cultură tradițional franceză. Rezultatul lucrărilor în curs al acestor comisii, după ce vor fi ratificate de Consiliu, vor fi aplicate în ţările respective, pe calea învăţămîntului, prin publicistică şi literatură. Al doilea obiectiv este crearea cuvintelor noi, indispensabile dezvoltării rapide a activităţii umane în domeniul ştiinţei, tehnicii şi economiei.

— Şi în această operă într-adevăr creatoare şi care trebuie să fie întreprinsă şi luată drept pildă de toate limbile de pe glob, fiindcă problema se pune la fel de acut şi pentru ele, care este mijlocul dumneavoastră de acţiune?

— Crearea unei *Bănci de Cuvinte*. Rapiditatea dezvoltării umane impune tot mai grabnic intervenirea unor autorităţi lingvistice în procesul de creare al cuvintelor noi. Gîndiţi-vă: în fiecare an apar trei sau patru mii de asemenea cuvinte, Rolul Consiliului este să găsească termenii echivalenţi, să înlăture dublele întrebuinţări, să elimine folosirile improprii de vocabular şi să stăvilească folosirea abuzivă şi fără necesitate a unor termeni străini, de cele mai multe ori denaturaţi. *Banca de Cuvinte* va centraliza toţi termenii limbajului curent sau ai limbajului ştiinţific care vor fi obţinut aprobarea Consiliului. Comisii speciale au fost instituite şi însărcinate cu aceste lucrări. În acelaşi scop precum şi în acela al unificării, se pregăteşte un glosar al limbii franceze universale care va preciza şi accepţiile. Fiindcă adesea acestea diferă de la o ţară francofonă la alta. Nu e vorba numai de neologisme ci şi de cuvinte vechi cu sensuri diferite.

— Comit o indiscreţie întrebîndu-vă care sînt resursele financiare ale Consiliului? Fiindcă o acţiune de acest fel are nevoie de fonduri considerabile.

— Nu este nici o indiscreţie şi într-adevăr fonduri considerabile sînt necesare. Deci mă grăbesc să adaug — şi lucrul mi se pare destul de semnificativ — că beneficiem şi de un foarte, foarte larg concurs benevol, crearea Consiliului fiind primită pretutindeni cu o deosebită căldură. Resursele sînt constituite de cotizaţiile şi subvenţiile ţărilor membre. Ele sînt alimentate şi de contracte încheiate cu diferite instituţii publice şi private.

— Mărturisesc că nu înţeleg prea limpede natura acestor contracte.

— Multe instituţii ştiinţifice şi tehnice şi chiar întreprinderi private industriale ne cer lucrări lexicale şi stabiliri de echivalenţe pentru a pune la îndemîna

https://biblioteca-digitala.ro

lucrătorilor lor de toate categoriile, o terminologie mai uşor accesibilă care să ferească de greşeli de interpretare şi aplicare.

— Şi în domeniul literar?

— Din fericire în acest domeniu nimic esenţial nu s-a clintit. Se remarcă doar unele deteriorări sau abuzuri sintactice. Dar despre acest aspect e mai bine să cereţi părerea profesorului Guillermou care este un mare specialist în materie.

În drum spre Facultatea de Litere din centrul Universitar Censier, răsfoind *Figaro Littéraire* apărut în ziua aceea, găsesc aceeaşi apreciere într-un articol în care, vorbindu-se despre reforma liturgică, se precizează că Vaticanul a cerut ca textele traduse din latină în franceză de o comisie de eminenţi filologi, să fie supervizate de profesorul Guillermou, « marele specialist al limbajului ».

La Facultatea de Litere, domnul Guillermou predă un curs de limba şi literatura română. Tocmai terminase un seminar şi, înainte de a ne instala în biroul său, mă duce în sala în care-şi ţine cursul şi unde au loc seminarele. Capetele se ridică şi privirile se îndreaptă cu simpatie şi căldură spre profesor. În sală au rămas vreo cincizeci de studenţi.

— Este numai o treime din cei înscrişi la cursul de limba română, — îmi spune domnul Guillermou.

Sînt reprezentate toate culorile de pe glob. Este o simplă părere? Albii par a fi în minoritate. Spre deosebire de ceea ce, în treacăt, am văzut în alte săli, băieţii nu fetele sînt în majoritate. Profesorul mă prezintă. Strîng mîini negre, galbene, cafenii, trandafirii, întinse toate cu egală cordialitate. Mi se vorbeşte româneşte. De unii curgător, de alţii cu sfioase şovăiri şi fermecătoare dibuiri. O creolă — bănuiesc că e creolă — cu cisme înalte şi plete coborînd pînă la cordonul de piele zimţată ca un chimir, mă întreabă dacă Bacovia era la fel de frumos ca Eminescu.

— Nu i-ai văzut fotografia?

Presupusa creolă înalţă din umeri:

— Cu siguranţă nu era fotogenic.

Pe coridor, întreb pe profesor:

— De ce natură este acest interes policolor pentru limba română? Academic? Practic?

— Amestecat. În interesante dozaje. Pentru a obţine o diplomă de licenţă în litere, se cer două specialităţi: una principală şi una secundară. Toţi aceşti studenţi au ales pentru a doua specialitate, limba română.

— Principala fiind desigur tot o limbă romanică?

— Nu întotdeauna. De aceea spuneam că dozajul este foarte interesant. Elementul curiozitate predomină, bazat pe dorinţa de diversitate, de noutate, de prospectare a unor forme de trăire, de gîndire, de manifestare, exotice. Fiindcă, evident, pentru un japonez sau un martinichez, România este o ţară exotică. În ultima vreme, duc o intensă luptă pentru transformarea acestui curs — care pentru moment este doar un simplu curs — într-o catedră plină, transformare care ar avea o deosebită importanţă din toate privinţele. Cum, din păcate, timpul amîndorura este neîndurător de mărginit, să trecem însă la ceea ce cred că vă interesează în mod deosebit.

Domnul Guillermou a dovedit însă după aceea că ştie să înduplece chiar timpul. Convorbirea noastră s-a prelungit mult dincolo de limitele anticipat hotărîte, ea continuînd — pentru a mai cîştiga cincisprezece sau douăzeci de minute — şi în confortabilul Peugeot cu care a avut amabilitatea să mă ducă pînă acasă, unde pe marginea trotuarului, am mai continuat cîteva minute discuţia. Din nefericire nu aş putea reda aici toată convorbirea din care — pentru a nu abuza de spaţiul revistei — mă voi mărgini, cu părere de rău, să extrag doar unele crîmpeie.

https://biblioteca-digitala.ro

I: Paul Valéry pretindea că repetirile istoriei trebuiesc explicate în bună parte prin faptul că « istoria alimentează istoria ». După părerea dumneavoastră, ce a determinat reîntoarcerea limbii franceze la epoca Pleiadei şi acţiunii întreprinsă de du Bellay? Reîntoarcere evocată de însăşi titulatura oficială a Înaltului Comitet. Este drept că atunci limba franceză se apăra împotriva limbii latine care era o limbă a trecutului. Acum, trebuie să se apere împotriva unei limbi . . .

R: . . . care riscă să devină a viitorului. Situaţia este adevărat oarecum inversată. Totuşi o similitudine există. Du Bellay, prietenii şi susţinătorii lui, luptînd împotriva limbii latine şi eline, limbi pe atunci universale în lumea intelectuală, luptau şi ei, ca şi noi, tot în vederea investirii limbii franceze cu funcţia de instrument al viitorului, de vehiculare universală. Ce a determinat astăzi această reîntoarcere, cum bine spuneţi, sau mai bine zis această alarmantă situaţie? Elementele sînt numeroase şi de ordin divers. S-ar putea discuta îndelung asupra lor. Fapt este că la sfîrşitul războiului, în vîltoarea produsă de cataclism în întreaga lume, limba franceză s-a aflat în depresiunea valului. Dovadă este că numai datorită unei majorităţi obţinute cu un singur vot — votul Republicii Haiti, care numără 5 milioane de francofoni — limba franceză a izbutit să figureze şi ea ca limbă oficială la ONU. Preeminenţa crescîndă a tehnicii, a economicului, prestigiul real sau falacios al unui anumit stil de viaţă, au făcut apoi foarte anevoioasă reurcarea pantei, recîştigarea terenului pierdut.

I: Cînd aţi avut sentimentul cel mai acut al primejdiei?

R: În 1952. Atunci însă aveam un punct de vedere mai modest, de gramatician. Mă gîndeam la un organ de selecţie lingvistică şi la o publicaţie de genul revistei dumneavoastră *Cum vorbim*. Apoi, planurile mele au evoluat pe măsură ce situaţia s-a înrăutăţit. Înaltul Comitet a fost creat, din vremea în care era preşedinte de Consiliu, de domnul Pompidou, care este un universitar şi pe care destinul culturii franceze îl preocupă în mod deosebit. În anul 1965, a avut loc Bienala limbii franceze. Un fel de « State Generale » ale francofoniei. Consiliul Internaţional, creat ulterior, este un fel de corp legislativ al acestor *State*.

I: Înaltul Comitet poartă în titulatura lui alături de cuvîntul *apărare* şi pe acela de *expansiune*.

R: Remarca dumneavoastră este cît se poate de binevenită, fiindcă îmi îngăduie să fac o precizare pe care o socotesc de cea mai mare importanţă. Este într-adevăr un lucru care trebuie să fie bine stabilit şi înţeles din capul locului. Dorinţa noastră de apărare a poziţiilor limbii franceze în lume şi de consolidare sau de recîştigare a unor poziţii ameninţate sau pierdute, nu porneşte dintr-un exces de patriotism îngust, dintr-o mîndrie deşartă şi egoistă. O limbă este un fel de a gîndi şi cultura reflectată, iradiată de o limbă, reprezintă un stil de viaţă, o anume concepţie despre lume. Noi socotim că este în folosul omenirei ca limba frunceză care oglindeşte prin excelenţă cultura şi gîndirea umanistă să pătrundă şi să se menţină în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii. La conferinţa de la Dakar, Habib Bourguiba, Preşedintele Republicii tunisiene declara: "Limba franceză reprezintă şi trebuie să reprezinte un commonwealt spiritual". La prima conferinţă internaţională de la Niamey, un reprezentant malgaş a declarat: « Limba franceză a fost limba liberării noastre şi va fi limba unităţii noastre. Noi malgaşii avem nevoie de limba franceză pentru a comunica cu un senegalez sau cu un gabonez. A comunica într-un anumit spirit de înaltă solidaritate umană ». Am citat aceste declaraţii pentru a vă face să înţelegeţi mai limpede că în dorinţa noastră de expansiune a limbii franceze nu este nici o umbră de imperialism politic sau intelectual. Este doar năzuinţa de a menţine în lume şi a extinde chiar, prin intermediul ei şi al culturii pe care o exprimă, umanismul european, valorile şi finalităţile uma-

https://biblioteca-digitala.ro

niste pe care modul de viață american vehiculat de limba engleză le amenință în chip tot mai îngrijorător.

În continuarea convorbirii care se prelungește asupra acestui subiect, ajungem firesc și la problema traducerilor în limba franceză cărora și domnul Guillermou le acordă o mare importanță pentru apărarea valorilor umaniste în lume.

I: Și totuși se pare că traducerea este socotită încă în Franța o îndeletnicire minoră.

R: Nu, începe să nu mai fie. Un fericit reviriment s-a produs. O dovadă concludentă este și faptul că în noua Istorie a literaturii franceze apărută de curînd sub îngrijirea profesorului Antoine Adam, un loc important este acordat traducerilor cărora li se recunoaște substanțialul aport în literatură, din trecut pînă în zilele noastre. Iar munca de traducător este considerată ca o muncă de creație. Difuzarea traducerilor constitue însă o foarte grea problemă.

Vorbim apoi despre interesanta lucrare a lui Maurice Rheims intitulată *Dictionnaire des mots sauvages*. Cuvintele *sălbatice* sînt neologismele pe care autorul le numește « copii din flori ai limbajului ». Îi vorbesc apoi domnului Guillermou despre pretinsa transformare a limbii franceze.

— Nu e vorba de nici o transformare — protestează el — ci de o anumită alterare. Care nu a afectat însă limba folosită în literatură.

I: În raportul domnului Rossillon se arăta că una din misiunile Înaltului Comitet va fi să vegheze asupra limbii și formelor de exprimare folosite de radioteleviziune. Am remarcat și eu unele barbarisme sintactice, pe care le-am spicuit chiar zilele acestea. Îi citesc din carnetul meu cîteva exemple.

R: Da, asta este exact. Și, firește inadmisibil. Și în presă se constată astfel de deteriorări. De pildă, un exces supărător de forme adjectivale gratuite și o tendință crescîndă de a deriva verbe din substantive și invers. Că limba literară nu s-a clintit, este aproape de mirare și sînt plin de admirație, pe de o parte, pentru rezistența dovedită de ea și, pe de alta, pentru cumințenia scriitorilor noștri de astăzi chiar cei mai îndrăzneți. Țin cu acest prilej să mai precizez un lucru: noi, cei de la Înaltul Comitet, nu sîntem niște retrograzi, nu ținem la închistarea limbii. De aceea, nu sînt de acord cu purismul absolut al lui Pierre Camus. Noi dorim îmbogățirea limbii, dar îmbogățirea nu schimonosirea ei. În acest sens. îmi amintesc de uluirea cu care am descoperit odată în *Gazeta Literară* un publicist exprimîndu-și tumultuos fericirea că limba română s-a *îmbogățit* cu termenul *demolare* și cu ridicolul *demolați* desemnînd locatarii siliți să se mute din pricina *dèmolării*.

— Se produc uneori și grotești stilciri care intră definitiv în vorbirea curentă: *șașman* (changement) pentru *schimbător de viteze*.

— Împotriva aberațiilor de acest soi luptă acum la noi Consiliul Internațional al limbi franceze. Ar trebui să avem și noi și dvs. un nou Costache Faca.

— Sau un Timoleon Pisani.

— Nu cunosc. Cine era?

---

* În ziua de 25 februarie 1970, Înaltul Comitet s'a întrunit la Președinția Consiliului de miniștri. Dezbaterile au fost conduse de dl. Chaban-Delmas, primul ministru al Franței. În Comunicatul final, se află acest aliniat: "Înaltul Comitet speră că în semn de reacție împotriva jargonului franglez, care este o adaptare de către indigeni a limbajului cotropitorului, vom asista la o adevărată renaștere a limbii franceze atît la Oficiul Radio televiziunei Franceze cit și în publicitate... Înaltul Comitet este deasemenea neliniștit de tendința administrației de a folosi acelaș jargon cu tot cortegiul lui de clișee care cere o adevărată traducere pentru a fi înțeles nu numai de cei ce folosesc serviciile publice ci chiar de miniștrii care le conduc" (Le Figaro din 27 februarie 1970)

https://biblioteca-digitala.ro

— Un purist vehement. Şi ca toţi vehemenţii, vehement contestat. Dar, parafrazînd pe Rostand, se putea spune despre el: même quand il a tort le . . . linguiste a raison.

— De ce să parafrazăm? un poet este şi trebue să fie ipso facto şi lingvist.

Îi pomenesc şi domnului Guillermou despre obiecţiunile ridicate de un editor faţă de unele traduceri româneşti făcute « într-o franceză învechită ».

— E absurd. Ar fi putut spune cel mult că traducerile nu sînt bune în sine. Ceea ce rămînea de văzut. Poate felul de exprimare să fi părut neîndeajuns de . . .

— Să nu mă strîngeţi de gît: de *« în »*

Domnul Guillermou rîde:

— Mă pregăteam să spun « dans le vent ». Cred că îmi pot permite să afirm că şi eu cunosc destul de bine literatura română şi spiritul ei. Nu văd cum ar putea fi tradus Sadoveanu, Zaharia Stancu sau Marin Preda într-un astfel de stil. Mă gîndesc mai ales la dialogurile dintre personaje .Am să vă dau un exemplu concret de greutatea de a găsi registrul, tonalitatea transpunerii lor. Mie mi-a plăcut foarte mult *Groapa* lui Eugen Barbu. De aceea am citit cu interes traducerea în franţuzeşte a acestui interesant roman. Dar nu am mai regăsit aproape nimic din tot ce făcea farmecul şi adevărata lui valoare. M-a stînjenit îndeosebi exprimarea personajelor. Aceste personaje sînt atît de autentice, atît de legate de ambianţa care le-a produs, încît nu-le poţi concepe exprimîndu-se în limbajul personajelor lui Carco sau ale lui Céline. Traducătorul a avut nefericita idee să treacă de-a dreptul exprimarea specifică a oamenilor din cartierul Griviţei, din pitoreasca şi suculenta lor limbă, în argot-ul parizian. La fel de supărătoare mi se par şi excesele de neaoşisme în unele traduceri româneşti din limbi străine. Transpunerile de limbaj cer un deosebit simţ psihologic şi lingvistic şi trebuiesc făcute pe o linie suplă care adesea este o adevărată muche de cuţit. Cunoaşteţi traducerea *Groapei ?*

— Nu. Nici nu ştiu cine a făcut-o.

— Un domn Negruzzi. Nu am auzit niciodată de el. Coboară cumva din Iacob Negruzzi? Acela era un excelent scriitor.

Înainte de a ne despărţi, domnul Guillermou îmi mai vorbeşte de strădaniile sale de a convinge un mare editor din Paris să scoată, sub conducerea domniei sale, o importantă revistă franco-română.

— Voi avea nevoie şi de colaborările unor specialişti din România. Sînt încă foarte multe studii serioase de scris despre unele puncte încă neelucidate din istoria literară a relaţiilor franco-române. M-ar interesa în mod deosebit, pentru început, un studiu amănunţit, documentat, asupra misiunilor lui Alecsandri la Paris. Apoi un altul asupra rolului jucat la Iaşi de protejatul împărătesei Eugenia. M-ar interesa şi fragmente din tînăra literatură de azi. Trebuie însă să găsesc mai întîi editorul, ca să nu punem, cum se spune la noi: « plugul înaintea boilor » sau, cum se spune la dvs: « căruţa înaintea cailor ».

https://biblioteca-digitala.ro

UN OMAGIU ARTEI DE LA NICULA

Cartea profesorului Ion Apostol Popescu, *Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula** este un prilej de bucurie și, deopotrivă, de reflecție.

Bucurie, mai întîi, pentru entuziasmul comunicativ al autorului. Cartea este scrisă cu dragoste, înțelegere și încredere. Se simte de la prima și pînă la ultima ei filă că pentru I. A. Popescu icoanele pe sticlă nu sînt un simplu capitol de artă post-bizantină regională ci mesajul de frumusețe naiv, autentic, al țăranului ardelean, care, cum spunea Nicolae Iorga, « nu este fabricant de icoane, ci-și caută în primul rînd de plugăria lui și, pe alături . . . cu o tragere de inimă nesfîrșită și o imaginație cutezător de inventivă, face și acest dar sufletesc . . .» Autorul recunoaște deci în arta niculenilor « plenitudinea sufletească a poporului nostru în diversitatea ei largă de posibilități » și crîmpeie din aceasta ajungînd la icoane, după erudite popasuri asupra satului Nicula, a trecutului său, asupra vieții materiale, spirituale și a creației artistice a niculenilor.

Pentru a situa cum se cuvine lucrarea prof. I. A. Popescu în literatura consacrată icoanelor pe sticlă este locul să observăm că despre acest fenomen de artă descoperit după primul război mondial dar devenit o « vogă » în lumea specialiștilor și a colecționarilor abia în ultimul pătrar de veac, s-a scris la noi extrem de puțin. Studiile despre icoana românească în general sînt relativ sărace, — nici o monografie cuprinzătoare nu le-a fost închinată pînă acum — iar cît privește icoana pe sticlă, pași hotărîtori n-au mai fost de mult făcuți, cercetările fiind în prea largă măsură tributare contribuțiilor importante, dar și învechite, ale regretatului I. Mușlea. Domeniul însuși progresează greu prin studii parțiale. Un material imens, în continuă deplasare adesea, supus îndeosebi deteriorării sau dispariției datorită fragilității, răspîndit pe un vast teritoriu, cere — pentru concluzii noi, mai adevărate — un imens efort de cercetare colectivă, pe care numai un institut științific bine dotat și-l poate asuma. *Tocmai de aceea însă pictura pe sticlă reprezintă una din cele mai urgente teme de studiu pentru etnografii și istoricii noștri de artă.*

După al doilea război mondial, scrierile despre icoana pe sticlă au fost prilejuite de expozițiile organizate peste hotare sau de inițiativele de reluare a cercetărilor pe teren, domeniu în care merite deosebite le are Cornel Irimie, autor — împreună cu Marcela Focșa — al unui frumos album publicat acum doi ani de Editura Meridiane. Comune acestor scrieri sînt eforturile de sintetizare a cunoștințelor anterioare și de valorificare într-o concepție nouă, mai sensibilă față de creația populară, a unui fenomen singular prin multe din notele sale artistice și spirituale.

Aceste eforturi și-au dat, mai ales în ultimii ani, roadele. Icoana pe sticlă a devenit încă una din fețele sub care este bine cunoscută și prețuită arta românească peste hotare. Colecțiile publice s-au îmbogățit și numeroase colecții particulare s-au format de curînd sub impulsul acestor revelații artistice. Însfîrșit, un contact mai activ, mai comprehensiv s-a stabilit între amatorii de artă populară și mediul creatorilor ei: excursiile în

---

* București, Editura Tineretului, 1969, 143 p. ilustr.

https://biblioteca-digitala.ro

satele ardelene cu preocuparea de a descoperi un iconar sau de a aduce o icoană n-au cunoscut nicicînd o asemenea favoare ca în anii din urmă. Asistăm la un fenomen de largă împărtăşire a acestor frumuseţi: de la păstrătorii lor anonimi dintre Nicula, Ţara Bîrsei şi Laz, prin rîvna cercetătorilor şi muzeografilor, giuvaerurile de culori proaspete bucură mereu mai mulţi iubitori de artă. La această operă de luare în posesie a moştenirii noastre artistice cartea prof. Ion Apostol Popescu aduce o însemnată contribuţie.

Fără să ignore bibliografia problemei şi hotărît să analizeze creaţia iconografică de la Nicula sub toate aspectele (deci: geneza, meşterii, tehnica, arta, motivele şi cromatica, circulaţia şi influenţa acestor icoane), autorul trebuia să se izbească într-o amplă încercare monografică (lucrarea sa este cea mai întinsă consacrată pînă azi acestui subiect special) de o serie de chestiuni a căror dificultate se explică într-un singur fel: insuficienţa cercetărilor anterioare. Aşadar, în ce priveşte originea picturii pe sticlă la Nicula, I. A. Popescu înclină pentru explicaţia lui I. Muşlea (favoarea de care s-a bucurat icoana preotului Luca din Iclad — 1681). I. G. Ioanidu şi G. G. Rădulescu au arătat însă, în 1942, că între această icoană și cele pe sticlă nu se constată o legătură tipologică (deşi o analiză în raport cu « miracolul lacrimilor » — între icoana lui Luca şi « Fecioara înlăcrimată » ca simplu motiv ar fi fost necesară). Demonstraţia celor doi autori pare peremptorie, și e cu atît mai regretabil că, odată înlăturate tezele N. Iorga (forma slovelor din inscripţii, respinsă şi de I. A. Popescu) sau Muşlea (copierea icoanei lui Luca) nici un cercetător n-a încercat de peste un sfert de secol să reia problema începuturilor picturii pe sticlă de la elemntele de istorie socială şi spirituală mai obiective şi, credem mai probante. I. A. Popescu vede slăbiciunea explicaţiei, Ioanidu-Rădulescu (apariţia glăjăriilor în Ardeal şi contactele meşterilor sticlari români cu centrele din Europa Centrală) dar, la rîndul său, nu poate aprecia decît, într-o manieră generală, că « apariţia icoanelor pe sticlă de la Nicula constituie . . . un proces artistic complex cu faţete multiple, determinat în primul rînd de factori interni şi apoi de factori externi, cu un rol doar stimulator ». Concluzie în fondul ei justă, dar căreia îi lipseşte deocamdată, demonstraţia. De aci şi indicaţiile încă vagi despre data apariţiei fenomenului, problemă în care, de la N. Iorga («sec. XVII») pînă la G. Oprescu (« începutul secolului XIX, poate chiar înainte »), specialiştii noştri au emis opinii foarte variate. Este de reţinut opţiunea autorului pentru secolul al XVIII-lea ca epocă de « manifestare intensă » a artei icoanelor, epocă ce corespunde, după cum vom încerca să demonstrăm într-un studiu viitor, apariţiei icoanelor pe sticlă în Ardeal.

Dar, încă odată, autorul nu face decît să reflecte aci provizoratul cercetărilor speciale anterioare. Ca şi, de altfel, în partea de analiză iconografică şi stilistică a icoanelor pe sticlă. Puţine teme din iconografia românească au fost studiate pînă acum. La contribuţiile Mariei Golescu, N. Cartojan a adăugat cunoscutul său articol despre « Mîntuitorul şi viţa de vie » ale cărui concluzii nu ni se par însă definitive. I. A. Popescu constată pe bună dreptate insuficienţa cercetărilor privind pluralitatea modalităţilor de exprimare artistică şi bogata diversitate tematică a acestor icoane. Observăm în treacăt complexitatea problemei, a cărei deslegare — mai ales pentru icoana din Transilvania, teritoriu cu un trecut iconografic atît de divers — nu o puteau aduce decît studii comparate de iconografie postbizantină şi

https://biblioteca-digitala.ro

central-europeană. E cu atît mai meritorie străduiţa depusă de autor de a-şi introduce cititorii în gramatica tematică, stilistică şi cromatică a icoanelor pe sticlă într-o largă parte (aproape jumătate) a lucrării sale. Iar dacă în ce priveşte interferenţele răsăritene şi apusene în arta niculenilor ni se pare că ele trebuie izolate cu multă prudenţă, subliniem aportul prof. I. A. Popescu la relevarea insistentă a elementului folcloric al icoanelor pe sticlă. Urmînd unei mai vechi sugestii a lui Nicolae Iorga (« a ajuns arta aceasta a icoanelor pe sticlă de la Nicula unde a ajuns şi olăria la noi ») analiza atît de amănunţită pe care autorul o face cromaticei ar fi putut, astfel, forma obiectul *unei comparaţii sistematice cu cromatica şi gramatica decorativă a ceramicii şi broderiei populare* cu rezultate, credem, deosebit de rodnice.

Preocuparea punerii în valoare a unei nobile tradiţii artistice naţionale, scumpă autorului şi îndreptăţită mai ales într-o carte adresată tineretului, este vădită în toate paginile lucrării. Ea o şi încheie, cu capitolele despre influenţa şi însemnătatea icoanelor care ne aduc un variat buchet de citate din scriitori, istorici de artă şi de cultură, români sau străini, unanimi în preţuirea acestor creaţii ale ţăranilor ardeleni.

Lucrarea prof. Ion Apostol Popescu adaugă la aceste merite contribuţia ştiinţifică preţioasă a cărturarului din zona însăşi a fenomenului cercetat, capabil să adauge informaţii inedite despre zugravi colportori niculeni acum abia semnalaţi cercetătorului de istoria artei.

Ne-am fi bucurat ca, printr-un minim adaos de efort redacţional, icoanelor frumos reproduse în lucrare să li se fi dat obişnuitele indicaţii de origine, dată şi colecţie. La fel icoanelor citate în text, adesea greu de identificat pentru cercetătorul dornic să le reia analiza. Erudiţia autorului a avut însă în vedere categorii mai largi de cititori care trebuie să-i fie recunoscători pentru o lucrare menită să-i convingă, cum încheie prof. Ion Apostol Popescu, despre « prezenţa bogată a vieţii sufleteşti şi a setei înnăscute de frumos a românilor transilvăneni ».

●

Nu vrem să sfîrşim aceste însemnări fără a semnala densitatea şi profunzimea reflecţiilor cu care A. E. Baconsky prefaţează lucrarea fostului său coleg de la Universitatea din Cluj. În cîteva pagini de însumat la tot ce s-a scris mai bun despre creaţia noastră populară, cărturarul stăruie cu obişnuitul său discernămînt nu numai asupra datoriei de a elimina « confuzia pe care termenul de *folclor* nu încetează s-o perpetueze deopotrivă în muzică, în poezie şi în artele plastice » pentru ca « să putem disocia creaţia de mimetismul diletant şi de impostură », dar şi de a aborda cercetarea icoanelor pe sticlă « sub zodia unor serioase criterii estetice ». *Asemănării pe care o face între aceste icoane şi vitraliile vechilor meşteri ai catedralelor ca sursă de inspiraţie permanentă pentru pictori, îi subscriem cu nădejdea că şi cercetătorii de istorie a ideilor, mentalităţii şi sensibilităţii româneşti vor reuşi cît de curînd să desluşească arta zugravilor ardeleni pe sticlă, mesajul peren al acestor înaintaşi puţin auziţi.*

VIRGIL CÂNDEA

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Întrepr. poligrafică « Arta Grafică »
Calea Şerban Vodă 133, Bucureşti
Republica Socialistă România
Comanda nr. 5593

https://biblioteca-digitala.ro

PREZENTAREA TEHNICĂ:
I. BROD

Secolul 20

REDACŢIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAŢIA: ŞOSEAUA KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREŞTI

Lei 10

43 804